DE GEESTRIJKE RIDDER DON QUICHOT
VAN DE MANCHA

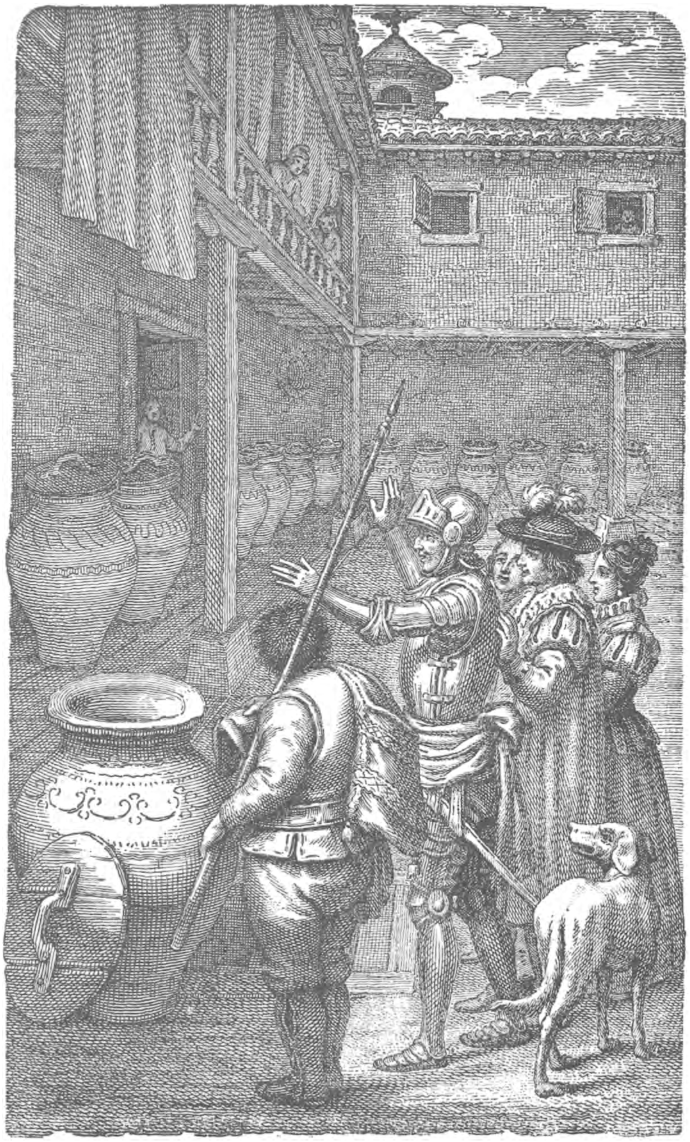

„O, zoete panden, bron van al mijn lijden,"
Naar een gravure van Alejandro Blanco.

MIGUEL DE CERVANTES
SAAVEDRA

DE
GEESTRIJKE RIDDER
DON QUICHOT
VAN DE MANCHA
III

VERTAALD, INGELEID EN
TOEGELICHT DOOR
J. W. F. WERUMEUS BUNING EN
PROF. DR C. F. A. VAN DAM
MET EEN
AANBEVELEND WOORD VAN
GERMÁN BARÁIBAR
CONSUL VAN
SPANJE

AMSTERDAM 1943
N.V. EM. QUERIDO'S UITGEVERSMAATSCHAPPIJ

N.V. DRUKKERIJ G. J. THIEME
NIJMEGEN

DE GEESTRIJKE RIDDER DON QUICHOT VAN DE MANCHA

DERDE DEEL

OPDRACHT

AAN DEN GRAAF VAN LEMOS [1])

Toen ik Uwe Excellentie dezer dagen mijn „Comedias" [2]) toezond, gedrukt eer ze werden opgevoerd, zeide ik reeds, als ik het mij goed herinner, dat Don Quichot klaar stond de sporen aan te gespen ten einde Uwe Excellentie de hand te komen kussen; thans deel ik u mede dat hij ze aangegespt heeft en zich op weg begaf; en als hij bij u aankomt, wil het mij voorkomen dat ik Uwe Excellentie van eenigen dienst ben geweest, want groot was de aandrang dien men van ontelbare zijden op mij heeft uitgeoefend opdat ik hem u zende, vooral ten einde den afkeer en walging te doen verdwijnen die werden verwekt door een anderen *Don Quichot*, welke zich onder den naam van tweede deel vermomde en de wereld doortrok [3]); maar hij die toonde er het meest naar te reikhalzen was de groote Keizer van China, want het zal een maand geleden zijn geweest, dat hij mij met een specialen koerier een in de Chineesche taal gestelden brief toezond, waarin hij van mij verlangde, of beter gezegd, mij beleefd verzocht, het hem te doen toekomen, daar hij een college wilde stichten waar de Kastiliaansche taal zou worden gedoceerd, en hij wenschte dat het boek dat daar bestudeerd werd de geschiedenis van Don Quichot zou wezen. Tegelijkertijd liet hij mij weten dat ik bestemd was tot rector van het gezegde college. Ik vroeg den brenger van den brief toen of Zijne Majesteit hem een bijdrage in de kosten voor mij had meegegeven. Maar hij antwoordde dat daar in de verste verte niet aan was gedacht.

„Wel vriend," antwoordde ik hem, „dan kunt gij naar

uw China terugkeeren met een snelheid van tien of twintig mijl per dag, of zooveel als men u heeft verordineerd, want mijn gezondheidstoestand staat mij niet toe zulk een lange reis te ondernemen; bovendien ben ik behalve ziek zeer schraal bij kas, en hoewel een keizer een keizer en een monarch een monarch mag wezen, ik heb te Napels den grooten Graaf van Lemos die mij zonder zooveel fraaie titels van colleges en rectoraten ondersteunt en beschermt, en mij meer gunsten bewijst dan ik mag wenschen.
Hiermede zond ik hem heen, en hiermede neem ik afscheid, Uwe Excellentie *Los Trabajos de Persiles y Sigismunda* opdragend, een boek dat ik *Deo volente* binnen vier maanden zal voltooien, en dat het slechtste of het beste zal worden dat in onze taal geschreven is, ik bedoel te zeggen van de verpoozende [4]); en het spijt mij dat ik heb gezegd *het slechtste*, want volgens het oordeel van mijn vrienden moet het de uiterst mogelijke voortreffelijkheid bereiken. Moge het Uwer Excellentie gegeven zijn terug te keeren [5]) met de gezondheid die ik u toewensch; *Persiles* zal u wachten om u de handen te kussen, en ik uw voeten, als de dienaar van Uwe Excellentie die ik ben. Te Madrid, ultimo October van zestienhonderd en vijftien.

De dienaar van Uwe Excellentie,

MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA

AANTEEKENINGEN

[1]) Don Pedro Fernández de Castro, Graaf van Lemos, was geboren in 1576. In den tijd waarin het Tweede Deel van den „Quijote" verscheen, eind 1615, vertoefde hij sedert 1610 te Napels als onderkoning; hij was daar omringd door tal van Spaansche en Italiaansche dichters en kunstenaars. In tegenstelling met den Hertog van Béjar (zie de Opdracht van het Eerste Deel, aanteekening 1) heeft de Graaf van Lemos zich als een edelmoedig maecenas jegens Cervantes gedragen, die hem in deze opdracht dan ook met een dankbaar hart toespreekt. Zie over den Graaf van Lemos, El Marqués de Rafal, *Un Mecenas español del siglo XVII: El Conde de Lemos,* Madrid 1912.

[2]) Cervantes had ook zijn *Ocho comedias y ocho entremeses nuevos, nunca representados* (1615) aan den Graaf van Lemos opgedragen, evenals trouwens de *Novelas Ejemplares* (1613).

[3]) Over den valschen „Quijote" raadplege men de Inleiding.

[4]) Daargelaten de vraag of Cervantes' posthume roman zulk een buitensporige loftuiting of zulk een verachtelijke bejegening verdient, beperken wij ons tot de opmerking dat deze voorspelling in ieder geval niet is uitgekomen.

[5]) Namelijk uit Napels in het vaderland.

VOORREDE AAN DEN LEZER

God zegene mij, hooggeboren, of wellicht laaggeboren lezer, hoe begeerig moet gij deze voorrede verwacht hebben, in de hoop er wraakoefeningen, scheldpartijen en beschimpingen op den auteur van den tweeden *Don Quichot* te vinden, ik bedoel hem van wien men zegt dat hij te Tordesillas werd verwekt, en te Tarragona ter wereld kwam [1]). Welnu, om de waarheid te zeggen, ik zal u dit genoegen niet doen; want hoewel beleedigingen in de nederigste harten toorn opwekken, moet deze regel in het mijne een uitzondering ondergaan. Gij zoudt wel gaarne willen dat ik hem voor ezel, gek en brutalen schurk schold; maar ik denk er niet aan: laat zijn zonde zijn straf zijn, hij krijgt ze op zijn eigen brood te eten, het is zijn zaak. Wat mij echter gevoelig getroffen heeft, is dat hij mij uitmaakt voor oud en eenhandig [2]), alsof ik het in mijn hand had gehad den tijd tegen te houden zoodat hij geen vat op mij kreeg, of dat mijn verlies mij was overkomen in een of andere kroeg, in plaats van bij het meest verheven wapenfeit dat verleden en heden zagen, en gelijk de toekomst nimmer mag hopen te aanschouwen [3]). Indien mijn wonden niet schoon zijn in de oogen van wie ze ziet, zij worden in ieder geval als eerbaar beschouwd in de achting van hen die weten waar ik ze opdeed; want een soldaat maakt dood op het slagveld beter indruk dan vrij op de vlucht, en ik voel dit zoo sterk dat al zou men mij thans iets schier onmogelijks aanbieden, ik toch liever in dat wonderbaarlijk gevecht ben geweest, dan thans vrij van mijn letsel te zijn, zonder er in te hebben meegevochten. De wonden die een soldaat vertoont op gelaat en borst, zijn sterren

die anderen leiden naar den hemel der eer en den top der eerzucht; en overigens valt er op te merken dat men niet schrijft met wit of zwart haar, maar met levenservaring, die pleegt toe te nemen met de jaren.
Het treft mij ook dat hij mij naijverig noemt en mij als ware ik een domoor, beschrijft wat naijver is; want waarlijk van de twee soorten naijver die er bestaan ken ik slechts den heiligen, den edelen en hooggezinden; en daar dit is gelijk het is, behoef ik geen enkelen priester aan te vallen, te minder als die bovendien verbonden is aan het Sanctum Officium. Als hij dit zeide om wien hij het klaarblijkelijk zeide, dan vergiste hij zich schromelijk; want van den bewusten man aanbid ik het vernuft en bewonder ik de werken en den onvermoeiden en vromen arbeid [4]). Wel echter ben ik dezen heer schrijver inderdaad dankbaar voor zijn bewering dat mijn novellen eer satiriek dan voorbeeldig zijn, maar dat ze goed zijn; ze zouden dat niet kunnen wezen als er niet iets van dit alles in was [5]).
Ik vermoed dat ge mij zeggen zult dat ik wel zeer kalm blijf, en mij te veel binnen de perken der bescheidenheid houd, maar dit geschiedt in de wetenschap dat men hem die lijdt niet nog meer mag doen lijden [6]), en dat de bedroefdheid die dezen heer plaagt ongetwijfeld groot is, daar hij immers niet in open veld en vol daglicht durft verschijnen, zijn naam verbergt en een andere vaderstad opgeeft, als had hij zich aan majesteitsschennis schuldig gemaakt. Zoo ge hem bijgeval mocht komen te ontmoeten, zeg hem dan uit mijn naam dat ik mij niet voor beleedigd houd; want ik weet zeer wel wat de verleidingen des duivels zijn, en dat een van de grootste deze is dat hij iemand diets maakt dat hij een boek kan schrijven en laten drukken waarmee

hij evenveel naam als geld en evenveel geld als naam kan verdienen; en tot staving hiervan zou ik wel willen dat gij hem op uw eigen opgewekte, vlotte en geestige manier het volgende verhaaltje vertelt:
Er leefde in Sevilla eens een gek die zich de koddigste en belachelijkste dwaasheid in het hoofd haalde die eenig gek ter wereld in zijn hoofd kan halen. En dat was dat hij een rietstengel aan een eind scherp sneed, en zoodra hij op straat of ergens anders een hond te pakken kreeg, hield hij met zijn eenen voet een achterpoot van het beest vast, terwijl hij den anderen met zijn hand oplichtte; dan stopte hij den stengel zoo goed het ging ter plekke waar hij den hond door stevig blazen zoo rond als een bal kreeg; en als hij hem in dien toestand had, gaf hij hem een paar tikken op den buik en liet hem los; waarop hij tot de omstanders zeide, die altijd talrijk waren: „Nu denken de edele heeren zeker dat het geen kunst is een hond op te blazen?" — Denkt UEd. nu dat het geen kunst is een boek te schrijven?
Indien dit verhaal hem niet bevalt, kunt gij hem, waarde lezer, het volgende laten hooren, dat eveneens over een gek en een hond gaat:
Ook in Cordova was er eens een gek, die de gewoonte had een stuk marmeren plaat of een steen die niet van de lichtste was op zijn hoofd te dragen; als hij dan een niets kwaads vermoedenden hond tegenkwam, ging hij naast hem staan, en liet de vracht op hem neervallen; waarop de hond razend werd, blafte, jankte en wegrende, wel drie straten ver. Nu wilde het geval dat er onder de honden waarop hij zijn last liet vallen, de hond was van een mutsenmaker, op wien zijn baas zeer gesteld was. De steen viel en raakte het dier op den kop; de getroffen hond begon te janken, zijn baas zag

wat er gebeurde, greep een maatstok, stormde op den gek af en gaf hem een pak ransel dat er geen bot onbezeerd bleef; en bij iederen klap dien hij hem gaf, zeide hij:
„Vuile hond, moet je mijn taksje wat doen? Zie je dan niet, lammeling, dat mijn hond een takshond is?"
En terwijl hij hem den naam *taks* vele malen herhaalde, beukte hij den gek tot mosterd. Het was een goede les voor den gek, die afdroop en zich in langer dan een maand niet meer op straat liet zien; maar daarna daagde hij weer op met zijn zelfde hebbelijkheid en een nog zwaarder last. Hij zocht weer een hond op, keek hem van kop tot staart aan, en zonder dat hij den steen wilde of waagde te laten vallen, zei hij:
„Dat is een takshond, opgepast [7])!"
En waarachtig, dat zei hij van alle honden die hij tegenkwam, al waren het doggen of mopsjes; en hij liet den steen niet meer vallen [8]). Wellicht zal het dezen auteur ook zoo vergaan, zoodat hij voortaan zijn gewichtig vernuft niet meer op boeken durft loslaten, die als ze slecht zijn, harder zijn dan steen.
Zeg hem ook dat ik mij van de bedreiging die hij tegen mij uit, namelijk dat hij mij door zijn boek van mijn voordeel zal berooven, geen zier aantrek; want ik houd mij aan het vermaarde entremés van *La Perendenga* [9]), en antwoord hem: Leve de Veinticuatro, mijn heer, en Christus met ons allen [10]). Leve de groote Graaf van Lemos, wiens christelijke gedragingen en welbekende milddadigheid mij ondanks alle slagen van mijn schrale fortuin op de been houden; moge ik ook kunnen blijven rekenen op de groote weldadigheid van Zijne Eminentie uit Toledo, Don Bernardo de Sandoval y Rojas [11]), en wat zou het of er nog meer drukkerijen in de wereld zijn,

en of er meer boeken tegen mij werden gedrukt dan de copla's van Mingo Revulgo letters hebben [12])! Deze twee vorsten hebben het, ook zonder dat pluimstrijkerij of eenige andere soort hulde mijnerzijds er hun om vroeg, louter uit goedheid op zich genomen mij hun gunsten te toonen en te steunen; reden waarom ik mij voor gelukkiger en rijker acht dan indien de fortuin mij langs den gewonen weg had begunstigd. Een arme kan eer bezitten, maar een verdorvene niet: armoede kan een schaduw werpen op den adeldom, maar hem niet geheel verduisteren; overmits de deugd een zeker licht afstraalt zelfs door het schamel en gescheurde kleed der armoede heen, zal zij toch steeds door hooge en nobele geesten geacht, en bijgevolg begunstigd worden. Meer behoeft ge hem niet te zeggen, en meer behoef ook ik u niet te zeggen, behalve dat ik er u op wil wijzen dat dit tweede deel van *Don Quichot* dat ik u aanbied, door denzelfden handwerksman en uit hetzelfde laken is geknipt als het eerste, en dat ik u daarin Don Quichots verder leven bied, tot zijn dood en begrafenis toe, opdat niemand zich verstoute nogmaals van hem te getuigen, daar er voldoende getuigenissen gegeven zijn; en laat het ook voldoende zijn dat een eerbaar man verslag gaf van deze verstandige dwaasheden, en er niet meer op wil terugkomen; want overvloed, zelfs van het goede, maakt dat het niet meer op prijs wordt gesteld, terwijl schaarschte, zelfs van het slechte, altijd nog een zekere waardeering vindt. Ik vergat u nog te zeggen dat ge den *Persiles* kunt verwachten, dien ik bezig ben te voltooien, en het tweede deel van de *Galatea* [13]).

AANTEEKENINGEN

[1]) Het Tweede Deel van den „Quijote" van de hand van Alfonso Fernández de Avellaneda was in 1614 te Tarragona verschenen. Avellaneda beweerde afkomstig te zijn uit Tordesillas.

[2]) Cervantes had maar één hand. Zie onze Inleiding.

[3]) De slag bij Lepanto.

[4]) Avellaneda had in de voorrede van zijn werk in vrij doorzichtige termen gezegd dat Cervantes getracht had Lope de Vega te beleedigen. Cervantes reageert hierop in den tekst met fijne ironie: allerminst in de jaren 1614 en 1615 verrichtte Lope de Vega, ondanks het feit dat hij priester was en als „familiar" in dienst stond van het Santo Oficio de la Inquisición, wat men „vromen arbeid" kan noemen.

[5]) Avellaneda had in zijn voorrede inderdaad gezegd dat Cervantes „Novelas Ejemplares" waren „más satíricas que ejemplares, si bien no poco ingeniosas".

[6]) Vgl. het Latijnsche spreekwoord „afflictis non est addenda afflictio".

[7]) „Guarda, que es podenco!" is een spreekwoordelijke uitdrukking geworden, die beteekent: opgepast! voorzichtig!

[8]) Van de eerste van de beide „cuentos de locos" zijn geen varianten bekend. Het is niet onmogelijk dat het geval of iets van dien aard zich werkelijk in Sevilla heeft voorgedaan, waar Cervantes lang genoeg vertoefde om het ter plaatse te vernemen.
Het tweede „cuento" komt ook wel elders voor, o.a. in de verzameling van M. L. Domenichi, getiteld *Facetie, motti et burle di diversi signori et persone private...*, Venezia 1584, p. 325. — Zie Eugenio Mele, *Di alcune novellette nel Don Quijote*, in *Rassegna Bibliografica della Letteratura Italiana*, XXI (1913), No. 7.

[9]) Het „entremés" van „La Perendenga" is tot nog toe niet teruggevonden. — Onder een „entremés" verstaat men een kort tooneelstuk van slechts één bedrijf, meestal van zeer comischen aard, dat in een entr'acte van een „comedia" placht te worden opgevoerd.

[10]) Men vermoedt dat „la Perendenga" een marktvrouw was, die in ruil voor bepaalde geschenken of diensten, de bescherming genoot van een „veinticuatro" (i. e., een gemeentelijk ambtenaar), die dus bereid was haar verkeerde praktijken oogluikend toe te staan. —
„Cristo con todos" is een spreekwoordelijke uitdrukking, die overeenkomt met de Latijnsche „Pax Christi".
[11]) Don Bernardo de Sandoval, kardinaal en aartsbisschop van Toledo, was een oom van den Hertog van Lerma, den machtigen gunsteling van Philips III. De kardinaal-aartsbisschop, een zeer geleerd man en goedhartig mensch, trad herhaaldelijk als maecenas op.
[12]) De *Coplas de Mingo Revulgo* zijn van de hand van een onbekend auteur. Zij geven een satire op de regeering van Hendrik IV, koning van Kastilië (1454—1474). Het is echter geenszins zulk een eindelooze tekst als de woorden van Cervantes zouden doen vermoeden. De copla's zijn o.a. afgedrukt in Marcelino Menéndez y Pelayo, *Antología de poetas líricos castellanos*, tomo III, Madrid 1892, blz. 5—20.
[13]) De *Persiles* verscheen eerst na den dood van den auteur in 1617; het tweede deel van de *Galatea* zag nimmer het licht: het waarschijnlijk onvoltooide manuscript is verloren gegaan.

EERSTE HOOFDSTUK

OVER HETGEEN DE PASTOOR EN DE BARBIER MET DON QUICHOT AANGAANDE ZIJN ZIEKTE BESPRAKEN

Cide Hamete Benengeli verhaalt in het tweede deel dezer historie en bij den derden uitttocht van Don Quichot, dat de pastoor en de barbier hem bijna een maandlang niet zagen, om hem de dingen van het verleden niet in geest en geheugen terug te roepen; maar zij lieten daarom niet na zijn nichtje en zijn huishoudster te bezoeken en haar op het hart te drukken vooral zorg te dragen dat ze hem terdege vertroetelden en versterkende middelen gaven die zoowel hart als hersenen goeddeden, vanwaar volgens algemeen oordeel al zijn ongeluk ontsproot. De vrouwen zeiden dat zij dit al deden, en het zouden blijven doen met alle denkbare zorg en liefde, omdat zij merkten dat haar heer af en toe blijk gaf bij zijn volle verstand te zijn; waarover beide mannen zich bijzonder verheugd toonden, daar zij het naar hun meening dan toch maar bij het rechte eind hadden gehad toen zij hem op de ossekar betooverd thuisbrachten, gelijk verteld is in het laatste hoofdstuk van het eerste deel dezer even schoone als nauwgezette geschiedenis; en daarom besloten zij hem eens te gaan opzoeken en zich te vergewissen van zijn beterschap, al hielden zij die voor nagenoeg onmogelijk. Zij spraken echter af geen enkel onderwerp van dolende ridderschap aan te roeren, om niet het gevaar te loopen wonden te openen die nog nauwelijks waren geheeld.

Kort en goed, zij bezochten hem dan en vonden hem in bed zitten, in een groen flanellen kamizool, en met een roode Toledaansche muts [1]) op; en hij was zoo

mager en uitgeteerd, dat het wel leek of zijn vleesch dat van een mummie was geworden.
Hij ontving hen zeer hartelijk, zij vroegen hem naar zijn gezondheid, en hij lichtte hen zeer oordeelkundig en in welgekozen bewoordingen over zich zelf en zijn gezondheid in. In den loop van het gesprek kreeg men het over wat men aangelegenheden van regeeringsbeleid en hoogere politiek noemt, waarbij men aan den eenen wantoestand een einde maakte en den anderen streng veroordeelde, veel misbruik afschafte en ander met wortel en tak uitroeide. Elk van de drie wierp zich op als een nieuwe wetgever, een moderne Lycurgus, een gloednieuwe Solon, en zij veranderden het gemeenebest dermate dat het wel leek of zij het in een smidsoven gelegd hadden, en het er in gansch anderen staat werd uitgehaald dan het er ingedaan was; en Don Quichot sprak over alle onderwerpen die ter tafel werden gebracht zoo verstandig, dat de twee onderzoekers vast geloofden dat hij weer geheel hersteld en bij zijn volle verstand was.
Het nichtje en de huishoudster waren bij het gesprek aanwezig, en zij konden er God niet genoeg voor danken dat zij haar heer weer bij zinnen zagen; maar de pastoor, zijn aanvankelijk voornemen opgevende, namelijk om geen woord over dolende ridderschap te reppen, wilde de strenge proef nemen of het herstel van Don Quichot schijnbaar of waar was en begon daarom, van het eene onderwerp op het andere komende, over nieuwtjes te praten die uit de hoofdstad waren gekomen, en hij vertelde onder andere hoe men het voor zeker hield dat de Turk met een machtige vloot in aantocht was [2]), maar dat men nog niet wist wat hij in zijn schild voerde, noch waar het zware onweer zou losbarsten; en door

deze bedreiging die ons bijna ieder jaar weer komt melden dat de vijand in aantocht is, was de geheele christenheid onder de wapenen gekomen, terwijl Zijne Majesteit de kusten van Napels en Sicilië en het eiland Malta had laten versterken. Waarop Don Quichot antwoordde:

„Zijne Majesteit heeft als hoogst verstandig krijgsman gehandeld door in de veiligheid van zijn staten te voorzien, opdat de vijand hem niet onvoorbereid vinde; maar zoo men naar mijn raad wilde luisteren, zou ik aanbevelen een maatregel te nemen waaraan Zijne Majesteit op het huidig oogenblik wel allerminst zal denken."

Toen de pastoor dit hoorde, zei hij bij zich zelf: „God sta u bij, arme Don Quichot; want ik geloof dat ge van de hoogte van uw krankzinnigheid in den diepen afgrond van uw verdwazing zijt gevallen!" En de barbier die reeds hetzelfde dacht als de pastoor, vroeg Don Quichot hoe zijn raad over de te nemen voorzorgen dan wel luidde; het mocht er eens een zijn die op de lijst der vele onbruikbare adviezen gezet kon worden, welke men vorsten ter hand pleegt te stellen.

„De mijne, mijnheer de baardschraper," zei Don Quichot, „zal niet onbruikbaar, maar zeer bruikbaar blijken."

„Daar zeg ik het niet om," hernam de barbier, „maar de ondervinding heeft geleerd dat alle of de meeste adviezen die men Zijne Majesteit geeft, onmogelijk of dwaas zijn, of ten nadeele van den Koning of het koninkrijk uitvallen [3])."

„Het mijne evenwel," antwoordde Don Quichot, „is niet onmogelijk, noch dwaas, doch het eenvoudigste, meest juiste, doeltreffendste en kortste dat in het brein van een 'arbitrista' kan opkomen."

,,UEd. wacht wel lang het ons mede te deelen, mijnheer Don Quichot," zei de pastoor.
,,Ik zou niet graag willen," sprak Don Quichot, ,,dat ik het hier thans zou mededeelen, en het morgen den heeren raadslieden ter oore kwam, en dat dan een ander met den dank en het loon voor mijn moeite ging strijken."
,,Wat mij betreft," zei de barbier, ,,ik beloof voor eens en altijd geen sterveling noch eenig ander wezen op aarde, iets te zeggen van wat UEd. beweert, volgens de eedsformule die ik leerde uit de romance [4]) van den pastoor die in de prefatie van de H. Mis aan den Koning duidelijk maakte wie de dief was die hem van de honderd dobla's en zijn snelle muildier had beroofd."
,,Van die histories weet ik niet af," zei Don Quichot, ,,maar ik weet wel dat die eed goed is, want ik weet dat mijnheer de barbier een rechtschapen man is."
,,Zelfs wanneer hij het niet was," zei de pastoor, ,,blijf ik borg voor hem en sta voor hem in dat hij in dit geval geen woord meer spreken zal dan een stomme, op straffe van de kosten van het proces."
,,Maar wie staat er nu voor UEd. borg, mijnheer de pastoor?" vroeg Don Quichot.
,,Mijn ambt," antwoordde de pastoor, ,,want dat brengt met zich dat ik geheimen moet bewaren."
,,Wel, Potsbloed!" zei daarop Don Quichot. ,,Wat heeft Zijne Majesteit anders te doen dan te laten omroepen dat tegen een bepaalden dag alle dolende ridders die door Spanje zwerven in de hoofdstad moeten verschijnen; want al komen er niet meer dan een half dozijn, daar kon er dan toch wel een bij wezen die alleen in staat is de geheele macht van den Turk te verslaan? Luistert u eens naar mij, en tracht mij te volgen. Is

het soms iets buitensporigs dat een enkel dolend ridder een leger van tweehonderd duizend man verslaat, alsof zij allen maar een enkele keel hadden, of van zoete koek waren gemaakt? Of vertelt mij eens hoeveel geschiedenissen er wel niet bestaan die vol zijn van deze wonderen?
Thans diende, voor mij te kwader ure, — voor anderen wil ik het niet beweren — de roemruchte Belianis te leven of enkelen van het talrijk geslacht van Amadis van Gallië; want als een van hen thans nog leefde en den Turk het hoofd bood, waarlijk dan zou ik niet graag in diens schoenen staan! Maar God zal zijn volk behoeden, en Hij zal wel iemand schenken, die zoo al niet even onverschrokken als de vroegere dolende ridders, althans niet voor hen onderdoet; God weet wat ik bedoel, en ik zeg geen woord meer."
„Ach, ach," zei toen het nichtje. „Ik mag sterven als oom niet weer dolend ridder wil worden!"
Waarop Don Quichot antwoordde:
„Als dolend ridder zal ik sterven, en laat de Turk opdagen of wegblijven al naar het hem lust, en zoo machtig als hij wil; want ik zeg nogmaals dat God weet wat ik bedoel."
Waarop de barbier zei:
„Ik verzoek u beleefd mij verlof te geven een kort verhaaltje te vertellen dat in Sevilla is gebeurd, en dat ik graag eens wil vertellen omdat het hier voortreffelijk van pas komt."
Don Quichot stond het hem toe, en de pastoor en de anderen luisterden aandachtig, terwijl hij als volgt begon:
„In het gekkenhuis te Sevilla bevond zich een man die daar door zijn familie was heengebracht omdat hij niet

wel bij het hoofd was. Hij had den graad van licentiaat in het canoniek recht aan de universiteit van Osuna [5]) behaald; maar volgens veler meening zou hij geen haar minder gek geweest zijn als hij hem te Salamanca had verworven. Deze licentiaat haalde het zich na eenige jaren opsluiting in het hoofd dat hij gezond en bij zijn volle verstand was, en in dezen waan schreef hij den aartsbisschop, wien hij in allen ernst en welgekozen bewoordingen verzocht hem te verlossen uit de ellende waarin hij leefde, daar hij door Gods barmhartigheid het verloren verstand had herkregen; zijn familie had hem daar echter opgesloten om profijt te trekken van hun part in zijn geld en goed, en zij zouden hem de waaıheid ten spijt, liefst tot zijn dood toe voor krankzinnig uitgeven. De aartsbisschop, overtuigd door de vele verstandig en behoorlijk geschreven brieven, gaf een van zijn kapelaans opdracht bij den directeur van het gesticht te informeeren of het waar was wat die licentiaat hem schreef; hij moest ook eens met den gek zelf zien te spreken; meende hij dat de man bij zijn verstand was, dan moest hij hem uit het gesticht halen en zijn vrijheid geven. De kapelaan deed wat hem werd gezegd, en de directeur zei hem dat de betreffende nog altijd gek was; hij praatte wel vaak als iemand die uitstekend bij zijn verstand was, maar ten slotte sloeg hij dan toch weer zooveel en zoo deerlijke wartaal uit dat het zijn verstandige woorden volkomen te niet deed, wat ieder die een gesprek met hem aanknoopte kon ervaren. De kapelaan wilde dat wel eens probeeren, en nadat men hem bij den gek had gebracht, praatte hij meer dan een uur lang met hem, en in al dien tijd zei de gek geen enkel dwaas of onzinnig woord; integendeel, hij sprak zoo verstandig dat de kapelaan wel

gedwongen was te gelooven dat de gek was genezen; hij vertelde hem onder andere dat de directeur een hekel aan hem had omdat hij de geschenken niet wilde verbeuren welke de familie hem gaf, als hij maar zeide dat de patiënt nog altijd gek was, al had hij dan wel heldere oogenblikken; de grootste vijand dien hij in zijn ellende had was zijn groot vermogen, want om daar profijt van te trekken, pleegden zijn vijanden bedrog en trokken zij de gunst in twijfel die Onze-Lieve-Heer hem had bewezen door hem weer van beest tot mensch te maken. Om kort te gaan, hij sprak zoo dat hij den directeur verdacht maakte, zijn familie als hebzuchtige boosaardige schurken voorstelde, en zich zelf als zoo wel bij het verstand dat de kapelaan besloot hem met zich mee te nemen, opdat de aartsbisschop hem kon zien en onderzoeken wat er van de zaak waar was. In deze eerlijke overtuiging vroeg de brave kapelaan den directeur hem de kleeren te laten brengen waarmede de licentiaat indertijd was binnengebracht; de directeur betoogde weer dat hij wel moest weten wat hij deed, want dat de licentiaat zonder eenigen twijfel nog altijd gek was. Maar al de waarschuwingen en vermaningen van den directeur mochten niets baten; de kapelaan wenschte hem mee te nemen; de directeur gehoorzaamde, aangezien het een bevel van den aartsbisschop was; men trok den licentiaat zijn kleeren aan, die er nog keurig en nieuw uitzagen, en toen hij zich weer als gewoon mensch gekleed zag en afgelegd had wat des geks was, verzocht hij den kapelaan beleefd hem verlof te geven om afscheid te nemen van zijn vrienden de gekken. De kapelaan zeide dat hij gaarne met hem mee zou gaan om de gekken te zien die er in het gesticht zaten. Zij gingen dus naar boven, en

eenige van de aanwezigen met hen; en toen de licentiaat bij een kooi was gekomen waarin een gevaarlijke krankzinnige zat, al was de man op dat oogenblik kalm en rustig, zeide hij tot hem:
'Vriend, bedenk eens of ik iets voor u doen kan, want ik ga naar huis, daar het God in Zijn oneindige goedheid en barmhartigheid behaagd heeft mij, hoewel ik het niet verdien, het verstand terug te schenken; ik ben weer gezond en bij zinnen, want bij Gods almacht is niets onmogelijk. Heb goede hoop en vertrouwen op Hem, want gelijk Hij mij in mijn vroegeren staat heeft hersteld, zoo zal Hij ook u herstellen, als gij op Hem vertrouwt. Ik zal zorg dragen u wat goeds te eten te zenden, en let wel dat ge het opeet; want ge moet weten dat ik van meening ben, als een die het zelf heeft meegemaakt, dat een leege maag en een hoofd vol lucht de oorzaak zijn van al onze krankzinnigheden. Vat moed, vat moed; want verslagenheid in tegenspoed ondermijnt de gezondheid en sleept den dood met zich mede!'
Naar al deze woorden van den licentiaat had een andere gek geluisterd, die in een kooi zat tegenover die van den woesteman; hij stond op van een oud matje waarop hij spiernaakt terneerlag, en vroeg luidkeels wie daar gezond en wel wegging. De licentiaat antwoordde:
'Ik ben het, vriend, die heengaat; het is niet langer noodig dat ik hier verblijf, waarvoor ik den Hemel die mij zulk een uitzonderlijke gunst heeft bewezen grooten dank verschuldigd ben.'
'Pas maar op wat ge zegt, licentiaat, en laat de duivel u geen loer draaien,' antwoordde de gek, 'houd u maar kalm, en blijf rustig thuis, dan hebt ge de kans dat ge hier niet hoeft terug te komen.'

'Ik weet zeker dat ik genezen ben,' zei de licentiaat, 'en het zal niet noodig zijn den lijdensweg nog eens af te leggen.'
'Gij genezen?' zei de gek. 'Nou goed, de tijd zal het leeren; ga met God; maar ik zweer u bij Juppiter, wiens gezag op aarde ik vertegenwoordig, dat alleen al om deze zonde die Sevilla heden begaat door u uit dit gesticht te ontslaan en u voor genezen te verklaren, ik de stad zoo zal kastijden dat de herinnering daaraan zal voortleven in aller eeuwen eeuwigheid, amen.
Weet ge dan niet, erbarmelijk licentiaatje, dat dit in mijn macht is, omdat ik zooals ik zei, Juppiter de Donderaar ben die in mijn handen de verzengende bliksemschichten voer waarmede ik de macht heb de wereld te bedreigen en te vernietigen, gelijk ik pleeg? Maar slechts op één wijze behaagt het mij dit onwetend volk te straffen, en wel door hier en in den ganschen omtrek en geheel de streek gedurende drie volle jaren niet te regenen, te rekenen van den dag en de stonde waarop dit dreigement werd uitgesproken. Jij vrij, jij gezond, jij genezen, en ik gek, en ik ziek, en ik achter de tralies...? Ik verhang me nog liever dan dat ik het regenen laat!'
De omstanders luisterden aandachtig naar de woorden en redeneeringen van den gek; maar onze licentiaat wendde zich tot den kapelaan, greep hem bij de handen en zei tot hem:
'Trekt UEd. het zich niet aan, mijnheer, en stoort u zich niet aan wat die gek zegt; want als hij Juppiter is en het niet wil laten regenen, ben ik Neptunus, vader en god der wateren, en ik zal het zoo vaak laten regenen als het mij lust en het noodig blijkt.'
Waarop de kapelaan antwoordde:
'Dat kan wel waar wezen, mijnheer Neptunus, maar

het is toch niet goed heer Juppiter in het harnas te jagen: blijft UEd. maar waar u bent, en een ander maal als daar meer tijd en gelegenheid voor is, zullen wij UEd. wel komen halen.'

De directeur en de andere aanwezigen begonnen te lachen, en dat gelach maakte dat de kapelaan zich bijna schaamde; men ontkleedde den licentiaat, hij bleef in het gekkenhuis, en dat is het einde van het verhaal [6])."

„Dus dat is het verhaal, mijnheer de barbier," zei Don Quichot, „dat u omdat het hier zoo goed te pas kwam, niet kon nalaten te vertellen? Ach, mijnheer de baardschraper, mijnheer de baardschraper, hoe blind is hij die niet door een zeef kan kijken! Maar is het mogelijk dat UEd. niet weet dat vergelijkingen die gemaakt worden tusschen het eene vernuft en het andere, de eene dapperheid en de andere, de eene schoonheid en de andere en het eene familiegeslacht en het andere, altijd mank gaan en slecht ontvangen worden? Ik, mijnheer de barbier, ben niet Neptunus, de god der wateren, en ik streef er niet naar dat iemand mij voor wijs houdt als ik het niet ben; ik sloof mij alleen uit om de wereld de dwaling te doen inzien waarin zij verkeert wanneer zij niet in zich zelf den overgelukkigen tijd vernieuwt waarin de orde der dolende ridderschap in vollen bloei was. Maar onze verdorven eeuw verdient niet hetzelfde heil als dat hetwelk de eeuwen genoten waarin dolende ridders de verdediging der koninkrijken, bescherming der maagden, hulp aan weezen en minderjarigen, kastijding van verwatenen en belooning van nederigen voor hun rekening namen en op hun schouders laadden. Bij de meeste ridders van tegenwoordig kraakt eer het damast, het brocaat en andere kostbare stoffen waarmede zij zich kleeden, dan het maliënhemd

waarin zij zich steken; er is geen ridder meer die in het open veld slaapt, blootgesteld aan weer en wind, van top tot teen uitgerust met al zijn wapenen; en er is er geen meer die, zonder de voeten uit de stijgbeugels te halen, steunend op zijn lans, slechts poogt een uiltje te knappen, gelijk men zegt, zooals de dolende ridders dat deden. Er is er geen meer die hier het bosch verlaat en ginds het gebergte intrekt, en vandaar het barre en verlaten strand betreedt van de meestentijds onstuimige en stormachtige zee, en die wanneer hij daar op dat strand en dien oever een scheepje vindt zonder riemen, zeil, mast of eenig tuig, er met onverschrokken hart inspringt en zich overgeeft aan de onverzoenlijke golven van de diepe zee, die hem nu eens tot den hemel doen stijgen, en dan weer in den afgrond doen nederdalen; en het hoofd biedend aan den onoverwinnelijken storm, bevindt hij zich wanneer hij het geenszins vermoedt, op een afstand van drie duizend mijlen en meer van de plek waar hij scheep ging, en wanneer hij in een ver en onbekend land aan wal springt, overkomen hem dingen die waard zijn geboekstaafd te worden, niet op perkament, maar in brons. Thans echter wint de traagheid het van den ijver, ledigheid van arbeid, ondeugd van deugd, de verwatenheid van den moed, en de theorie van de praktijk der wapenen, die slechts leefden en schitterden in de gouden tijden en bij de dolende ridders. Of anders zegt mij eens: wie is er eerbaarder en dapperder dan de roemruchte Amadis van Gallië? Wie verstandiger dan Palmerin van Engeland? Wie gemakkelijker zich voegend en gezeggelijker dan Tirante el Blanco? Wie hoffelijker dan Lisuarte van Griekenland [7])? Wie meer met zwaarden doorstoken en het zwaard hanteerend dan Don Belianis [8])? Wie onver-

schrokkener dan Perión van Gallië [9]), of stoutmoediger te midden van de gevaren dan Felixmarte van Hyrcanië, of oprechter dan Esplandián? Wie driester dan Cirongilio van Thracië [10]), moediger dan Rodamonte, beleidvoller dan koning Sobrino [11]), onversaagder dan Renout? Wie onoverwinnelijker dan Roeland? En wie fierder en hoofscher dan Ruggiero [12]), van wien de tegenwoordige hertogen van Ferrara afstammen, volgens Turpijn in zijn *Cosmografía* [13])? Al deze ridders en vele anderen die ik zou kunnen opnoemen, mijnheer de pastoor, waren dolende ridders, het licht en de glorie der ridderschap. Van dezen of zoodanigen als dezen wenschte ik wel dat zij zich naar mijn plan voegden; want zoo zij dat deden, zou Zijne Majesteit goed gediend worden, Zij zou zich veel kosten besparen en de Turk zou zich van spijt en ergernis den baard uitrukken; maar intusschen zal ik maar liever thuisblijven, want mij komt een kapelaan er niet uithalen, en als Juppiter, zooals de barbier zei, het niet zal laten regenen, dan ben ik hier nog, want ik zal het laten regenen wanneer het mij lust. Ik zeg dit, opdat mijnheer het scheerbekken begrijpe dat ik hem doorzie."
„Waarachtig, mijnheer Don Quichot," sprak de barbier, „daar zei ik het niet om, en zoo waar ik leef, mijn bedoeling was goed, en UEd. moet er niet boos om worden."
„Of ik boos wil worden of niet," antwoordde Don Quichot, „is mijn zaak."
Waarop de pastoor zei:
„Hoewel ik tot nog toe nauwelijks een woord gezegd heb, zou ik toch niet bezwaard willen blijven met iets dat aan mijn geweten krabt en knaagt, en zijn oorzaak vindt in hetgeen mijnheer Don Quichot hier gezegd heeft."

„Mijnheer de pastoor," antwoordde Don Quichot, „heeft verlof voor nog vele andere aangelegenheden meer; hij kan gerust zijn gewetensbezwaar naar voren brengen; want het is niet goed dat men van zijn hart een moordkuil maakt."

„Welnu, met die toestemming," antwoordde de pastoor, „verklaar ik dat mijn gewetensbezwaar hierin bestaat dat ik er geenszins van overtuigd kan worden dat de gansche schare dolende ridders die UEd., mijnheer Don Quichot, heeft opgesomd, echte en werkelijke menschen van vleesch en bloed in de wereld geweest zijn; integendeel, ik verbeeld mij dat het alles verdichtsel, fabel, en leugen is, en droomen die verteld zijn door menschen die wakker waren, of liever gezegd, half ingeslapen."

„Dit is weer een fout," antwoordde Don Quichot, „waarin velen zijn vervallen, die meenen dat zulke ridders nooit ter wereld hebben bestaan; menigmaal heb ik, bij verschillende menschen en verschillende gelegenheden getracht het licht der waarheid op deze bijna algemeene dwaling te doen schijnen; eenige keeren heb ik mijn doel echter niet kunnen bereiken en andere wel, waarbij ik mijn bewering staafde door te steunen op de waarheid, welke waarheid zoo zeker is dat ik geneigd ben te zeggen dat ik Amadis van Gallië met eigen oogen heb gezien: het was een rijzig man, met een blank gelaat, een fraaien vollen baard, hoewel die zwart was [14]), half vriendelijke, half strenge oogen, weinig bespraakt, traag in toorn ontstoken, maar snel om hem af te leggen; en ik zou naar ik meen op de wijze waarop ik Amadis teeken, alle dolende ridders kunnen schilderen en beschrijven die volgens de geschiedenissen op aarde rondtrekken, want op grond van de voorstelling

die ik heb dat zij waren gelijk hun histories verhalen, en op grond van de heldendaden welke zij bedreven en de karakters die zij hadden, kan men volgens redelijke redeneering hun trekken, gelaatskleur en gestalte afleiden."

„Hoe groot denkt UEd. dan wel, mijnheer Don Quichot", vroeg de barbier, „dat de reus Morgante [15]) moet geweest zijn?"

„Wat reuzen betreft," antwoordde Don Quichot, „zijn er verschillende meeningen of zij al dan niet ooit ter wereld bestaan hebben; maar de Heilige Schrift die geen duimbreed aan de waarheid te kort kan doen, toont ons dat ze wel degelijk hebben bestaan, waar zij ons de geschiedenis verhaalt van dien reuzenphilistijn Goliath, die zeveneneenhalve voorarmslengten lang was, wat een buitengewone lengte is. Ook heeft men op het eiland Sicilië scheenbeenderen en schouderbladen gevonden zoo groot dat hun afmetingen duidelijk aantoonen dat zij toebehoord hebben aan reuzen zoo groot als groote torens: de geometrie stelt deze waarheid buiten iederen twijfel. Maar met dat al zou ik toch niet met zekerheid weten te zeggen welke de afmetingen van Morgante waren, al verbeeld ik mij dat hij niet zoo bijster groot kon wezen; ik ben geneigd tot deze meening over te hellen door de omstandigheid dat ik in de geschiedenis waarin bijzondere melding gemaakt wordt van zijn heldendaden [16]), vind dat hij vaak onder een dak sliep; en als hij dus een huis wist te vinden waarin hij paste, is het duidelijk dat zijn lengte niet zoo buitensporig kon wezen."

„Zoo is het," sprak de pastoor, die er behagen in schepte hem zulken fabelachtigen onzin te hooren beweren,en hij vroeg hem wat hij dacht van de gestalten van Renout van Montalbaen en van Roeland, en van de

andere twaalf Pairs van Frankrijk, die toch allen dolende ridders waren geweest.

„Van Renout," antwoordde Don Quichot, „verstout ik mij te beweren dat hij een breed gezicht had, een roode kleur, snaaksche en eenigszins uitpuilende oogen; hij was zeer opvliegend en gevoelig op het punt van eer, en een vriend van dieven en ander verdorven gespuis. Van Roeland, of Rotolando, of Orlando, want met alle deze namen wordt hij in de histories genoemd, ben ik van meening en beweer ik dat hij van middelmatige gestalte was, breed geschouderd, met ietwat kromme beenen, donker van gelaat en met een rooden baard, harig op zijn lichaam en met een dreigenden blik, kort aangebonden, maar zeer hoffelijk en welopgevoed."

„Als Roeland niet knapper van uiterlijk was dan UEd. zegt," hernam de pastoor, „dan was het geen wonder dat vrouwe Angelica de Schoone hem versmaadde en hem liet varen voor de bevalligheid, de vlugheid en den zwier die de jonge moor met zijn kroesbaardje gehad moet hebben, aan wien zij zich overgaf, en zij deed er verstandig aan liever de zachtheid van Medoro dan de ruwheid van Roeland te beminnen [17])."

„Deze Angelica, mijnheer de pastoor," antwoordde Don Quichot, „was een losbandige, zwerfzieke en nogal grillige maagd, die de wereld evenzeer vervulde van haar onvertogenheden als van de faam harer schoonheid: zij versmaadde tallooze ridders, tallooze dappere en tallooze verstandige mannen, en stelde zich tevreden met een melkmuil van een page, zonder eenig ander goed of naam dan den roep dien hem de omstandigheid verschafte dat hij zijn vriend trouw bleef. De groote zanger van haar schoonheid, de befaamde Ariosto, liet haar varen, omdat hij niet durfde of wilde zingen wat

deze vrouw wedervoer na haar verachtelijke overgave, hetgeen niet al te eerbare aangelegenheden geweest moeten zijn, waar hij er over zegt:

'En hoe zij van Catay verwierf de kroon,
Bezinge een ander op een andren toon [18]).'

En dit was ongetwijfeld als een profetie; want dichters heeten ook wel *vates*, hetgeen *zieners* beteekent. Deze waarheid blijkt duidelijk, want sedert beweende en bezong een vermaard Andalusisch dichter haar tranen [19]), en een ander vermaard en uitgelezen Kastiliaansch dichter bezong haar schoonheid [20])."

„Zegt u mij eens, mijnheer Don Quichot," sprak toen de barbier, „is er geen enkele dichter geweest onder de vele die haar geprezen hebben, die een satire op deze vrouwe Angelica heeft geschreven?"

„Ik vermoed wel," antwoordde Don Quichot, „dat indien Sacripante [21]) of Roeland dichters waren geweest, zij de maagd onder handen genomen zouden hebben; want versmade en niet door hun aangebedenen verhoorde dichters hebben als van nature de gewoonte zich inderdaad op haar die zij zich tot meesteressen van hun gedachten verkozen, te wreken met hekeldichten en schotschriften, onverschillig of die al of niet louter hersenschimmen waren, een wraakoefening edelmoedigen borsten stellig onwaardig; maar tot nu toe is geen enkel lastervers te mijner kennis gekomen tegen vrouwe Angelica die de wereld zoo in beroering bracht."

„Vreemd!" zei de pastoor.

Maar op dit oogenblik hoorden zij dat de huishoudster en het nichtje die zich reeds van het gesprek hadden teruggetrokken, een luid geschreeuw op de binnenplaats aanhieven en op dit tumult snelden allen daarheen.

[1]) Deze roode vilten mutsen werden inderdaad op groote schaal in Toledo vervaardigd, veelal om in Algiers verkocht te worden. De muzelmannen gebruikten ze bij wijze van fez. De winst die in dit bedrijf werd gemaakt, diende vaak om christenen die in moorsche gevangenschap zuchtten, los te koopen.

[2]) Bijna tweehonderd jaar lang, van het midden der 16de eeuw af tot een goed eind in de 18de eeuw toe, vormde de nadering van de Turken een onophoudelijke bedreiging voor Zuid-Europa, en zij was er dan ook alom steeds het onderwerp van het gesprek.

[3]) De barbier zinspeelt hier op de dwaze adviezen van de z.g.n. „arbitristas", een genus fantasten dat de geheele 16de en 17de eeuw door steeds weer opdook en den koning de wonderlijkste panacees voor alle politieke en financieele kwalen van Spanje aan de hand deed. Zie hierover Antonio Cánovas del Castillo, *Problemas contemporáneos, I*, Madrid 1884, blz. 305—328.

[4]) Ofschoon wij de „romance del cura" waarop gedoeld wordt, nog steeds niet kennen, weten we toch dat in verscheidene streken van de Spaansch-sprekende wereld in verschillende lezingen een verhaal van vader op zoon overgeleverd wordt van een pastoor die, onderweg door een struikroover bestolen, zich door dezen geprest ziet te zweren nooit aan „eenig wezen op aarde" iets van de misdaad te zullen vertellen. Korten tijd daarna, toen de pastoor in tegenwoordigheid van den koning de hoogmis celebreerde, zag hij op het oogenblik dat hij zich tot de geloovigen keerde, den dief in de kerk staan. De pastoor kwam daarop plotseling op de gedachte om zonder zijn eed te breken, door in de prefatie enkele volzinnen in te lasschen, den schuldige aan te brengen, die terstond op bevel van den koning werd gevat. Zie over deze folkloristische materie nader F. Rodríguez Marín, *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de la Mancha de Miguel de Cervantes Saavedra*, tomo VII, Madrid 1928, blz. 269—282.

[5]) Cervantes steekt gaarne den draak met de kleine universiteiten van Spanje, zooals die van Osuna, een stadje ten oosten

van Sevilla, welks hoogeschool in 1548 was gesticht. Zie over deze aangelegenheid verder F. Rodríguez Marín, *Cervantes y la Universidad de Osuna*, in *Homenaje á Menéndez y Pelayo en el año vigésimo de su profesorado*, tomo II, Madrid 1899, blz. 757—819, en ook het Eerste Hoofdstuk van het Eerste Deel, aanteekening 8.

6) Dit verhaal is stellig niet van eigen vinding. Het is een van de vele „cuentos de locos", die men bij oudere schrijvers telkens aantreft, en niet alleen bij de Spanjaarden. Wat wèl van Cervantes is, is de wijze waarop het verhaal wordt verteld. Zie over dit onderwerp F. Rodríguez Marín, *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de la Mancha de Miguel de Cervantes Saavedra*, tomo VII, Madrid 1928, blz. 284—286.

7) *Lisuarte de Grecia* is het zevende boek van den Amadis-cyclus. Het werd gedrukt te Sevilla in 1514. De volledige titel van het werk luidt: *El Septimo libro d'Amadis. En el qual se trata de los grandes hechos en armas de Lisuarte de Grecia, hijo de Esplandian, y de los grandes hechos de Perion de Gaula.* — De andere ridders zijn al genoemd in het Zesde Hoofdstuk van het Eerste Deel.

8) Zie over den vaak zwaar gewonden held Don Belianis van Griekenland het Eerste Hoofdstuk van het Eerste Deel, aanteekening 6.

9) Perión was de vader van Amadis, Galaor en Florestán.

10) Zie over Cirongilio van Thracië het Tweeëndertigste Hoofdstuk van het Eerste Deel, aanteekening 2.

11) Zie over koning Sobrino het Vijfenveertigste Hoofdstuk van het Eerste Deel, aanteekening 4.

12) Ruggiero is de voornaamste held van het laatste deel van den *Orlando furioso*. Ariosto noemt hem den stamvader van de hertogen van Ferrara, waarschijnlijk omdat hij zijn werk opgedragen had aan kardinaal Ippolito d'Este, hertog van Ferrara.

13) Aan Turpijn is nimmer een werk toegeschreven dat dezen titel draagt. Over den „hoogst geloofwaardigen kroniekschrijver Turpijn", zooals Cervantes hem in het Zesde Hoofdstuk van het Eerste Deel ironisch noemt, zie aldaar aanteekening 16.

[14]) In Cervantes' dagen werden blonde baarden meer gewaardeerd dan zwarte.
[15]) Wat den braven reus Morgante aangaat, men herinnere zich wat over hem gezegd is in het Eerste Hoofdstuk van het Eerste Deel. Zie aldaar aanteekening 12.
[16]) Deze geschiedenis is het Italiaansche dichtwerk *Morgante maggiore* van Luis Pulce, in het Spaansch vertaald door Jerónimo de Auner, onder den titel *Libro del esforçado gigante Morgante y de Roldan y Reinaldos...*, Valencia 1533.
[17]) Men herleze over deze materie aanteekening 5 van het Vijfentwintigste Hoofdstuk van het Eerste Deel.
[18]) Deze twee versregels zijn een wel zeer vrije vertaling van een passage uit Ariosto's *Orlando furioso*, canto XXX:

„E come a ritornare in sua contrada
Trovasse e buon naviglio, e miglior tempo,
El del' India a Medor desse lo scettro
Forse altri canterá con miglior plettro."

[19]) Namelijk Luis Barahona de Soto. Zie over hem het Zesde Hoofdstuk van het Eerste Deel, aanteekeningen 56—58.
[20]) Namelijk Lope de Vega in *La Hermosura de Angélica*, van 1602, een dichtwerk in twintig zangen.
[21]) Sacripante was evenals Roeland een door Angelica versmade minaar.

TWEEDE HOOFDSTUK

HETWELK HANDELT OVER DE GEWELDIGE WOORDENWISSELING DIE SANCHO PANZA HAD MET HET NICHTJE EN DE HUISHOUDSTER VAN DON QUICHOT, BENEVENS ANDERE VERMAKELIJKE AANGELEGENHEDEN

De geschiedenis verhaalt dat het stemgeluid dat Don Quichot, den pastoor en den barbier ter oore kwam, werd aangeheven door het nichtje en de huishoudster die tegen Sancho Panza te keer gingen, welke met alle geweld naar binnen wilde om Don Quichot te bezoeken, en wien zij de deur wezen:

„Wat moet die zwerver hier in huis? Ga naar uw eigen, vriend, want gij zijt het en niemand anders die mijnheer weglokt en het hoofd op hol brengt en meeneemt naar al die woeste streken."

Waarop Sancho antwoordde:

„Huishoudster van den duivel, als er iemand is weggelokt en het hoofd op hol gebracht en meegenomen naar de uithoeken van de wereld, dan ben ik het en niet uw meester; gij vergist u danig: hij lokte mij met list en geweld uit mijn huis door mij een eiland te belooven, waarop ik nog altijd zit te wachten."

„Je mag voor mijn part stikken met je eiland," antwoordde het nichtje, „vervloekte Sancho! En wat zijn dat, eilanden? Is het iets om te eten, gemeene lekkerbek, veelvraat die je bent?"

„Niet om te eten," antwoordde Sancho, „maar om te besturen en te regeeren, wat ik beter kan dan vier gemeentebesturen en vier burgemeesters bij elkaar, al waren ze van de hoofdstad!"

„Dat kan wel zijn," zei de huishoudster, „maar hier

komt ge niet in huis, zak met kwaad en vat vol ongerechtigheden. Ga uw huis besturen en uw akkertjes bewerken en praat mij niet van eilanden of heilanden."
De pastoor en de barbier hadden veel pleizier in het gesprek van het drietal, maar Don Quichot, beducht dat Sancho een grooten mond zou opzetten en een aantal gemeene dwaasheden uitkramen, en punten aanroeren die niet bijster bevorderlijk waren voor zijn goeden naam, riep hem en maakte dat de beide vrouwen zwegen en hem binnenlieten. Sancho kwam, en de pastoor en de barbier namen afscheid van Don Quichot, aan wiens herstel zij thans, ziende hoe hij stond op zijn dwaze gedachten en hoe hij gedrenkt was in de onzinnigheden van zijn ongelukkige ridderschap, begonnen te wanhopen; en zoo zeide de pastoor tot den barbier:
„Ge zult zien, vriend, dat onze ridder wanneer wij dit het minst verwachten, weer aan den zwerf gaat."
„Daar twijfel ik niet aan," antwoordde de barbier; „maar ik sta nog niet zoo versteld over de krankzinnigheid van den ridder als over de onnoozelheid van den schildknaap, die zoo een vast vertrouwen heeft in dat eiland, dat ik niet geloof dat het hem uit het hoofd is te praten."
„God sta hen bij," sprak de pastoor, „en laten wij een oogje in het zeil houden: we zullen wel zien waarop al de dwaasheden van dezen ridder en dezen schildknaap uitdraaien, die naar het schijnt met hetzelfde sop zijn overgoten, want de dwaasheden van den heer zouden zonder de onnoozelheden van den knecht niets waard zijn."
„Zoo is het," zei de barbier, „en het zou wel aardig zijn eens te hooren waar die twee het nu over hebben."
„Ik verwed er wat om," antwoordde de pastoor, „dat

het nichtje of de huishoudster ons dat later wel eens vertelt, want zij zijn niet zoo dat zij niet staan te luistervinken."

Middelerwijl had Don Quichot zich met Sancho in zijn kamer opgesloten en toen zij alleen waren, sprak hij tot hem:

„Het hindert mij zeer, Sancho, dat je zegt en blijft zeggen dat ik je uit je stulpje heb gehaald, terwijl je weet dat ik zelf niet in huis ben gebleven [1]): wij zijn er samen op uitgetrokken, samen gingen wij er vandoor en samen zwierven wij rond; een zelfde lot en een zelfde fortuin gold voor ons beiden: als ze jou eens gejonast hebben, mij hebben ze wel honderd keer afgeranseld, en daar ben ik je de baas in."

„Dat was niet meer dan naar behooren," antwoordde Sancho, „want zooals UEd. zegt, zijn tegenspoeden nog meer eigen aan dolende ridders dan aan schildknapen."

„Daarin vergis je je," sprak Don Quichot, „op grond van dat bekende woord: *„quando caput dolet..."* [2]), etcaetera."

„Ik versta enkel mijn eigen taal," antwoordde Sancho.

„Ik wil zeggen," zei Don Quichot, „dat wanneer het hoofd pijn lijdt, alle onderdeelen pijn lijden; en daarom ben ik, aangezien ik je heer en meester ben, je hoofd en jij een van mijn onderdeelen, omdat je mijn knecht bent; en om deze reden moet de pijn die mij treft of nog treffen zal, ook jou treffen, en mij de jouwe."

„Zoo behoorde het te wezen," zei Sancho, „maar toen ik als onderdeel gejonast werd was mijn hoofd aan den anderen kant van den muur van de plaats en zag mij door de lucht vliegen, zonder een steek pijn te voelen; en als de onderdeelen dan verplicht zijn zich de pijn van het hoofd aan te trekken, moest het hoofd toch

verplicht zijn zich de pijn van de onderdeelen aan te trekken."
„Wou je eigenlijk zeggen, Sancho," vroeg Don Quichot, „dat ik het mij niet aantrok toen ze jou jonasten? Als je dat werkelijk vindt, mag je dat vooral niet zeggen en denken; want ik voelde toen meer pijn in mijn ziel dan jij in je lichaam. Maar laat ons dit onderwerp thans laten rusten, want er zal waarlijk wel een tijd komen dat we dat in de puntjes kunnen overwegen en beredeneeren; en vertel mij eens, vriend Sancho: wat zegt men hier van mij in het dorp? Hoe oordeelt het volk over mij, hoe de hidalgo's en hoe de caballero's [3])? Wat zegt men wel van mijn dapperheid, wat van mijn heldendaden en wat van mijn hoffelijkheid? En wat wordt er gezegd van de poging die ik gewaagd heb om de alreeds volslagen vergeten orde der ridderschap nieuw leven in te blazen en weer in de wereld te doen terugkeeren?
Kortom Sancho, ik wensch dat je mij alles vertelt wat je dienaangaande ter oore is gekomen: en zeg het mij zonder iets aan het goede toe te voegen of van het kwade te verzwijgen; want het is de plicht van trouwe vazallen hun heeren de naakte en onverbloemde waarheid te zeggen, zonder dat pluimstrijkerij haar vergroot of eenige andere ijdele angstvalligheid ze verkleint; en ik kan je wel verzekeren Sancho, dat indien den vorsten de naakte waarheid, ontdaan van iederen vorm van vleierij ter oore zou komen, wij andere tijden zouden beleven. Andere tijdperken zouden dan met meer recht als de ijzeren eeuw kunnen gelden dan de onze, want ik heb den indruk dat die welke wij beleven, de eeuw van het goud is. Laat dit je tot waarschuwing dienen, Sancho, opdat je mij verstandig en trouw de waarheid

doet vernemen omtrent de aangelegenheden die je vernomen hebt over wat ik je heb gevraagd."

„Dat wil ik graag doen, mijnheer," antwoordde Sancho, „op voorwaarde dat UEd. niet kwaad wordt over wat ik zal zeggen, als u nu eenmaal wil dat ik de naakte waarheid vertel, zonder die te hullen in andere kleeren dan waarmee ik ze tegenkwam."

„Ik zal geenszins kwaad worden," antwoordde Don Quichot. „Je kunt vrij spreken, Sancho, en zonder er omheen te draaien."

„Wel dan zal ik UEd. eerst maar eens laten weten," zei hij, „dat het volk UEd. een allemachtig grooten gek vindt, en mij niet minder van lotje getikt. De hidalgo's beweren dat UEd. zich niet heeft gehouden binnen de perken van wat des hidalgo's is, dat u *Don* voor uw naam heeft gezet [4]) en u als caballero gedragen heeft, en dat met niet meer dan vier wijnstokken en een paar morgens land en nauwelijks een hemd aan het gat. De caballero's zeggen dat zij er niets van moeten hebben dat hidalgo's zich boven hen verheffen, en dat nog wel hidalgo's die zelf voor schildknaap spelen, zelf hun schoenen met roet poetsen, en zwarte hozen met groene zijde stoppen."

„Dat slaat niet op mij," zei Don Quichot, „want ik ben altijd net gekleed, en mijn kleeren zijn nooit versteld; kapot kunnen ze wel zijn, maar dan nog altijd eer kapot door de wapenen dan door den tand des tijds [5])."

„Wat verder UEds. dapperheid, hoofschheid, heldendaden en streven betreft," ging Sancho voort, „zijn de meeningen verdeeld; sommigen zeggen: 'stapelgek, maar wel koddig'; 'anderen: 'dapper, maar onfortuinlijk'; weer anderen: 'hoofsch, maar bemoeiziek'; en in die

richting draven zij zoo door dat zij van UEd. geen spaander heel laten."

„Bedenk wel, Sancho," sprak Don Quichot, „dat de deugd achtervolgd wordt waar zij zich in hooge mate voordoet. Weinig of geen van de beroemde mannen in het verleden die niet kwaadaardig werden belasterd. Julius Caesar, de allerdapperste, beleidvolste en meest onverschrokken veldheer, werd voor eerzuchtig gekreten en voor eenigszins slordig, zoowel in kleeding als gewoonten [6]). Van Alexander, wiens daden hem den bijnaam van den Groote verschaften, zegt men dat hij zich wel aan dronkenschap overgaf. [7]) Van Hercules, die van de vele werken, wordt verhaald dat hij zeer zinnelijk en wulpsch was [8]). Van Don Galaor, den broer van Amadis van Gallië, heet het dat hij in hooge mate twistziek bleek, en van zijn broer dat hij een huilebalk was. Zoodat, o Sancho, onder zoovele lasterpraatjes over voortreffelijke mannen die van mij best kunnen doorgaan, als het er niet meer zijn dan je hebt gezegd."

„Daar zit hem nou juist de kneep, zoowaar mijn vader een lijk is!" hernam Sancho.

„Wat, is er dan nog meer?" vroeg Don Quichot.

„Enkel de staart moet nog gevild worden," zei Sancho. „Tot zoover was het zoetekoek en suikergoed, maar als UEd. alles wil weten wat er aan lasterpraatjes over u rondgaat, kan ik u op slag iemand hier halen die ze u allemaal vertelt, zonder dat er een sikkepit aan mankeert; want gisteravond is de zoon van Bartolomé Carrasco thuisgekomen, die in Salamanca heeft gestudeerd, en baccalaureus is geworden; en toen ik hem welkom thuis kwam wenschen vertelde hij mij dat de geschiedenis van UEd. al in een boek staat beschreven onder den

naam van *De Geestrijke Ridder Don Quichot van de Mancha;* en hij zegt dat ze er mij ook in noemen onder mijn eigen naam Sancho Panza, en mevrouw Dulcinea van El Toboso, en andere dingen die wij alleen maar met ons beiden hebben beleefd, zoodat ik mij bekruiste van schrik hoe de geschiedschrijver die ze beschreven heeft, ze te weten kan zijn gekomen."

„Ik verzeker je, Sancho," sprak Don Quichot, „dat de schrijver van onze geschiedenis de een of andere wijze toovenaar moet zijn; want den zoodanigen ontgaat niets van wat hun belieft te beschrijven."

„Ach wat," zei Sancho. „Hoe kan hij een wijzeman en een toovenaar zijn als de baccalaureus Sansón Carrasco, want zoo heet de man waarover ik sprak, beweert dat de schrijver van de geschiedenis Cide Hamete Berenjena [9]) heet?"

„Dat is een moorsche naam," antwoordde Don Quichot.

„Dat kan wel," zei Sancho, „want ik heb hooren zeggen dat de meeste mooren graag zijn op berenjena's."

„Sancho," sprak Don Quichot, „je moet je vergissen in den bijnaam van dezen Cide, hetgeen in het Arabisch *heer* beteekent."

„Dat zou best kunnen," hernam Sancho, „maar als het UEd. behaagt dat ik hem hier laat komen dan ga ik hem spoorslags halen."

„Dat zal mij ten zeerste behagen, vriend," sprak Don Quichot, „want ik ben ontdaan over wat je mij hebt verteld, en geen hapje eten zal mij smaken voor en aleer ik er alles van af weet."

„Dan ga ik hem halen," antwoordde Sancho, en hij verliet zijn heer, ging den baccalaureus opzoeken, en keerde weldra met hem terug, waarna het drietal in hoogst vermakelijk gesprek raakte.

AANTEEKENINGEN

[1]) Ook in onze vertaling is de woordspeling met „casillas" en „casas" slechts gebrekkig weergegeven. De moeilijkheid is deze dat de uitdrukking „sacar a una persona de sus casillas" (iemand buiten zich zelf brengen) op deze plaats zoowel letterlijk als figuurlijk wordt gebezigd.

[2]) Het Latijnsche aphorisme luidt volledig: „Quando caput dolet, caetera membra dolent."

[3]) Over hidalgo's en caballero's, zie het Achtentwintigste Hoofdstuk van het Eerste Deel, aanteekening 3.

[4]) In de eerste helft van de 16de eeuw was het nog algemeen gebruik dat slechts caballero's „Don" vóór hun voornaam plaatsten; hidalgo's waren slechts „señor". Later usurpeerden niet alleen arme hidalgo's zooals Don Quichot den deftigen titel, maar zelfs velen die niet eens hidalgo's waren. Belangstellenden vinden tal van bijzonderheden over deze materie bij Francisco Rodríguez Marín, *El Retrato de Miguel de Cervantes*, Madrid 1917, *p.* 31 *et seq.*

[5]) Lieden van lagen stand verstellen hun kleeren; een hidalgo laat dat nooit doen: „El hidalgo roto, y no remendado", gelijk het spreekwoord zegt. Hij loopt liever met gescheurde kleedingstukken zoolang hij nog geen nieuwe heeft, dan dat hij ze zal laten verstellen.

[6]) Al liet inderdaad het zedelijk gedrag van Caesar te wenschen over, slordig op zijn uiterlijk was hij niet. Vgl. Suetonius, *Vita Caesaris*, cap. XLV.

[7]) Over Alexanders drankzucht spreken zoowel Livius (l. IX, cap. XVIII) als Quintus Curtius (l. VIII, cap. III-V.).

[8]) Hercules verwekte vijftig kinderen bij de vijftig dochters van koning Thespios. Verliefd op Omphale, de koningin van Lydië, moest hij haar als slaaf in vrouwenkleeding dienen.

[9]) Voor de verklaring van den naam Cide Hamete Berenjena, zie het Negende Hoofdstuk van het Eerste Deel, aanteekening 13.

DERDE HOOFDSTUK

OVER HET VERMAKELIJK GESPREK DAT GEHOUDEN WERD TUSSCHEN DON QUICHOT, SANCHO PANZA EN DEN BACCALAUREUS SANSÓN CARRASCO

In diepe gepeinzen bleef Don Quichot zitten wachten op den baccalaureus Carrasco, van wien hij hoopte het nieuws over zich zelf te vernemen, dat zooals Sancho verteld had reeds thans te boek was gesteld, en hij kon maar niet gelooven dat er zulk een historie bestond, want het bloed der vijanden die hij had verslagen was nauwelijks geronnen aan het lemmer van zijn zwaard of men wilde al beweren dat zijn hooge ridderdaden in druk waren verschenen. Hij overwoog alevenwel dat de een of andere wijzeman, hetzij vriend of vijand, ze door tooverkunst ter perse kon hebben gelegd: als het een vriend was, om ze hemelhoog te verheffen, ja zelfs boven de verhevenste van eenig dolend ridder te stellen; en als het een vijand was om ze te kleineeren en te plaatsen onder de laagste die ooit over eenig verachtelijk schildknaap geschreven waren, ofschoon (gelijk hij bij zich zelf zeide) de daden van schildknapen nimmer beschreven werden [1]; als het evenwel waar was dat er zulk een historie bestond moest ze noodzakelijkerwijze hoogdravend, verheven, roemrucht, grootsch en waarachtig wezen, daar zij die van een dolend ridder was. Hiermede troostte hij zich een weinig, al maakte het hem mistroostig te bedenken dat de schrijver volgens dien naam Cide een moor was, en van mooren kan men niets waars verwachten, daar zij allen leugenaars, bedriegers en verdraaiers van de waarheid zijn. Hij vreesde dat de moor zijn liefdesaangelegenheden niet met de noodige wel-

voeglijkheid had behandeld, wat dan ten nadeele en tot afbreuk van de eerbaarheid zijner vrouwe Dulcinea van El Toboso zou kunnen strekken; hij hoopte vurig dat de man goed zijn trouw had doen uitkomen en den eerbied dien hij altijd voor haar had gekoesterd, met versmading van koninginnen, keizerinnen en maagden van allerlei rang en stand, waarbij hij de onstuimigheid van zijn natuurlijke aandriften steeds binnen de perken had weten te houden; en zoo, verzonken en verstrikt in deze en vele andere overpeinzingen werd hij aangetroffen door Sancho en Carrasco, wien een zeer hoffelijke ontvangst van de zijde van Don Quichot te beurt viel.

Ofschoon hij Samson heette, was de baccalaureus niet bijster groot van stuk [2]), al was hij een groote schelm; hij was ziekelijk bleek, maar zeer scherp van verstand, hij zal ongeveer vierentwintig jaar zijn geweest; hij had een rond gezicht, een platten neus en een grooten mond, altemaal teekenen dat hij spotziek van aard was en verzot op grappen en streken, gelijk bleek zoodra hij Don Quichot zag; want hij knielde voor hem neer en zeide: „Uwe grandeza reike mij de hand, mijnheer Don Quichot van de Mancha; want bij het kleed van Sint Pieter dat ik draag [3]), al heb ik nog slechts de vier kleine orden ontvangen [4]), UEd. is een van de meest vermaarde dolende ridders die er ooit op het geheele aardrond geleefd hebben, of zullen leven. Eere aan Cide Hamete Benengeli, die de historie uwer groote daden beschreven heeft, en driewerf eere aan hem die door oprechte belangstelling gedreven, er zorg voor droeg ze uit het Arabisch in ons gewone Kastiliaansch te doen overzetten, tot algemeene verpoozing van het gansche volk."
Don Quichot deed hem opstaan en sprak:
„Het is dus waar dat er een geschiedenis over mij be-

staat? En was het een moor en wijzeman die haar schreef?"

,,Het is zoo waar, señor," zeide Sansón, ,,dat er naar mijn meening op het oogenblik meer dan twaalf duizend exemplaren van deze historie gedrukt zijn [5]), getuige Portugal, Barcelona [6]) en Valencia, waar zij ter perse werden gelegd; het heet zelfs dat zij thans in Antwerpen wordt gedrukt, en het wil mij zoo voorkomen dat er geen volk en geen taal zal wezen waarin zij niet wordt overgezet."

,,Een van de dingen," zeide toen Don Quichot, ,,die een deugdzaam en hoogstaand man wel het meest voldoening moeten schenken, is nog bij zijn leven een goeden naam te genieten onder de menschen, vooral wanneer die naam gedrukt wordt. Ik zeide *een goeden naam*, want indien het tegenovergestelde het geval is, kan geen dood daarmee gelijk staan."

,,Wat den goeden naam en faam betreft," sprak de baccalaureus, ,,draagt UEd. den palm weg boven alle dolende ridders; want de moor in zijn taal en de christen in de zijne hebben alle zorg gedragen UEds. wakkeren aard naar het leven te teekenen, uw groote dapperheid bij het trotseeren van gevaren, uw geduld in tegenspoed en uw lijdzaamheid zoowel in het ongeluk als wanneer u gewond was, en de kuischheid en ingetogenheid der zoo platonische verliefdheid van UEd. en señora Doña Dulcinea van El Toboso."

,,Ik heb señora Dulcinea nog nooit of te nimmer met *Don* hooren noemen," zei daarop Sancho Panza, ,,maar alleen *señora Dulcinea van El Toboso*, en daar heeft de geschiedenis het dan al bij het verkeerde eind."

,,Dat is geen bezwaar van beteekenis," antwoordde Carrasco.

„Zekerlijk niet," antwoordde Don Quichot. „Maar zegt UEd. mij eens mijnheer de baccalaureus, van welke mijner heldendaden wordt in deze historie het hoogst opgegeven?"

„Op dit punt," antwoordde de baccalaureus, „zijn de meeningen verschillend, gelijk ook de smaken verschillen; sommigen geven de voorkeur aan het avontuur van de windmolens, die UEd. Briarei en reuzen schenen; anderen aan dat van de volmolens; deze prijst de beschrijving van de twee legers, die later twee kudden schapen bleken te zijn, en gene het avontuur met het lijk dat men in Segovia ging begraven; de een beweert dat dat van de bevrijding van de galeiboeven boven alle avonturen uitmunt; de ander dat geen er van opkan tegen dat van de twee benedictijner-reuzen en het gevecht met den dapperen Biskajer."

„Zegt u mij eens, mijnheer de baccalaureus," zei toen Sancho, „staat het avontuur met de Yangüeezers er ook in, toen onze brave Rossinant het in zijn hoofd kreeg het onmogelijke te begeeren?"

„De wijzeman heeft niets in den inktpot gelaten," antwoordde Sansón, „hij vertelt alles en teekent alles op, de capriolen die de brave Sancho in de deken maakte incluis."

„In de deken heb ik geen capriolen gemaakt," merkte Sancho op; „wel in de lucht, en zelfs meer dan mij lief was."

„Naar mijn meening," sprak Don Quichot, „bestaat er geen menschelijke geschiedenis ter wereld die haar wisselvalligheden niet heeft, vooral die welke over ridderlijke daden gaan, dewelke uit den aard der zaak nooit alleen voorspoedige gebeurtenissen kunnen zijn."

„Met dat al," antwoordde de baccalaureus, „zeggen

sommigen die de historie gelezen hebben, dat het hun wel aangenaam ware geweest als de schrijvers enkele van de tallooze aframmelingen vergeten hadden die Don Quichot bij verschillende ontmoetingen werden toegediend."

„Daarin steekt nu juist de waarheid van de geschiedenis," zei Sancho.

„Men had dit even goed achterwege kunnen laten," sprak Don Quichot, „want gebeurtenissen die de waarheid van de historie niet wijzigen of veranderen behoeft men niet te beschrijven, indien zij minachting voor den held van het verhaal te weeg brengen. Waarlijk, Aeneas was niet zoo vroom als Vergilius hem afschildert [7]), en Ulysses niet zoo listig als Homerus hem beschrijft."

„Zeer juist," hernam Sansón, „maar het is iets anders als dichter te schrijven dan als historicus: de dichter mag de dingen verhalen of bezingen, niet zooals ze waren, maar gelijk zij dienden te zijn: en de geschiedschrijver dient ze te beschrijven, niet zooals ze dienden te zijn, maar gelijk ze waren, zonder de waarheid in eenig opzicht te verbloemen of te verzwijgen."

„Nou maar als die moorsche heer de waarheid wil vertellen," zei Sancho, „behooren bij de stokslagen van mijn meester ook de mijne genoemd te worden; want ze hebben UEd. nog nooit op den nek gezeten, of ze zaten mij op mijn geheele corpus; ofschoon dat geen wonder is, want zooals mijn heer zelf zegt, aan de pijn van het hoofd moeten de leden hun part hebben."

„Ge zijt een schelm, Sancho," antwoordde Don Quichot. „Uw geheugen laat u waarlijk niet in den steek, wanneer ge dat niet verkiest."

„Al zou ik de stokslagen die ze mij gegeven hebben willen vergeten," zei Sancho, „dan zou dat niet gaan van-

wege de striemen die ik nog versch op de ribben heb."
„Zwijg, Sancho," sprak Don Quichot, „en val mijnheer den baccalaureus niet in de rede, wien ik verzoek mij wijders mede te deelen wat er in genoemde geschiedenis over mij wordt verhaald."
„En over mij," zei Sancho, „want ze zeggen dat ik er ook een van de voornaamste presonages in ben."
„*Personages*, niet *presonages*, vriend Sancho," zei Sansón.
„Begint u ook al op mijn woorden te vitten?" zei Sancho. „Nou, als u daarmee begint, komen wij van ons leven niet klaar."
„God moge het mijne verkorten, Sancho," antwoordde de baccalaureus, „als gij niet de tweede persoon van de geschiedenis zijt, en er zijn er die liever u aan het woord hooren dan den voornaamsten held uit het boek, al zijn er ook die beweren dat ge veel te lichtgeloovig waart toen ge hebt geloofd dat het gouverneurschap van het eiland waar kon wezen dat u door mijnheer Don Quichot hier werd toegezegd."
„Er schijnt nog zon op den muur [8])," sprak Don Quichot, „en naarmate Sancho ouder wordt, zal hij geschikter en bekwamer wezen om gouverneur te zijn, dank zij de ervaring die de jaren hem geven."
„Bij God, mijnheer," zei Sancho, „het eiland dat ik niet zal kunnen besturen met de jaren die ik nu heb, zal ik ook later niet kunnen regeeren, al word ik zoo oud als Methusalem. Het belabberde van het geval is dat het gezegde eiland zich zoo lang schuilhoudt, God zal weten waar; maar het ligt er waarachtig niet aan dat ik geen kop heb om het te besturen."
„Laat dat aan God over, Sancho," sprak Don Quichot, „alles zal terechtkomen, en misschien nog beter dan ge

denkt; want zonder Gods wil beweegt er geen blad aan den boom."

„Inderdaad," zei Sansón, „want zoo God wil, kan Sancho wel duizend eilanden te regeeren krijgen, hoeveel te eer één."

„Ik heb in deze contreien gouverneurs gezien," zei Sancho, „die naar mijn meening niet in mijn schaduw kunnen staan en dan toch maar *heerschap* worden genoemd en in zilveren vaatwerk worden bediend."

„Dat zijn geen gouverneurs van eilanden," hernam Sansón, „maar van andere gouvernementen die gemakkelijker te hanteeren zijn; want zij die eilanden besturen, behooren minstens grammatica te kennen."

„Met de *grammen* zou ik het nog wel klaarspelen," zei Sancho, „maar de *atica* daar begin ik niet aan, want daar begrijp ik niets van. Maar ik stel dat gouverneurschap in Gods hand: Hij zal mij wel voeren waar Hij het best van mij gediend is; en ik zeg maar zoo, mijnheer de baccalaureus Sansón Carrasco, dat het mij grootelijks pleizier heeft gedaan dat de schrijver van de geschiedenis zoo over mij spreekt dat de dingen die er over mij verteld worden geen aanstoot geven; want op mijn woord van trouw schildknaap, ik verzeker u, als hij dingen van mij had verteld die onbetamelijk waren voor een oud christen als ik, dan zouden de dooven het hebben kunnen hooren."

„Dat ware wonderen verrichten," antwoordde Sansón.

„Wonderen of geen wonderen," zei Sancho, „ieder moet zelf maar weten hoe hij over de presonen spreekt of schrijft, maar hij mag niet zoo holderdebolder het eerste het beste neerschrijven wat hem in het hoofd komt."

„Een van de bezwaren welke men tegen de gezegde historie inbrengt," zei de baccalaureus, „is dat de auteur

er een novelle ingelascht heeft, getiteld *De Ongepast nieuwsgierige*; niet omdat ze slecht verzonnen of geschreven is, maar omdat ze daar niet op haar plaats is, en niets te maken heeft met de geschiedenis van ZEd. mijnheer Don Quichot."

„Ik verwed er wat om," hernam Sancho, „dat die zoon van een hond het alles door elkaar heeft gehaspeld."

„Ik moet thans wel zeggen," sprak Don Quichot, „dat de auteur van mijn historie geen wijzeman was, maar de een of andere domme kletsmajoor, die op goed geluk in het wilde weg en zonder eenig overleg het verhaal begon op te schrijven op de manier van Orbaneja, de schilder uit Úbeda, die toen hem gevraagd werd wat hij schilderde, antwoordde: 'Wat er van terechtkomt.' Hij heeft eens een haan geschilderd op zoodanige wijze en zoo weinig gelijkende dat hij er met groote letters bijschreef: 'Dit is een haan' [9]). En zoo zal het dan wel zijn met mijn geschiedenis, die commentaar zal noodig hebben om begrepen te worden."

„Dat niet," antwoordde Sansón; „want ze is zoo begrijpelijk dat er niets in staat om zich het hoofd over te breken: kinderen bladeren er in, jongemenschen lezen ze, volwassenen begrijpen ze en oude menschen prijzen haar; kortom, ze is zoo in aller handen, zoo veelgelezen en zoo bekend bij allerlei slag menschen dat ze nauwelijks een of anderen mageren knol zien, of ze zeggen: 'Daar loopt Rossinant'. En wie ze het meest lezen, dat zijn de pages: er bestaat geen antichambre van een groot heer waar niet een *Don Quichot* is te vinden: de een neemt hem op als de ander hem neerlegt; er zijn er die hem met geweld nemen en er zijn er die er beleefd om vragen. Kort en goed, deze historie behoort tot de meest aangename en minst schadelijke verpoozing die men

ooit gekend heeft, want in het geheele boek ontdekt men geen schijn of schaduw van een oneerbaar woord of een niet Katholieke gedachte."

„Had hij anders geschreven," sprak Don Quichot, „hij zou geen waarheid doch leugens hebben geschreven; en geschiedschrijvers die zich met leugens afgeven dienen levend te worden verbrand evenals valsche munters, maar ik begrijp niet wat den auteur bewoog gebruik te maken van novellen en verhalen over anderen, terwijl er zooveel te schrijven was over de mijne; hij had zich beter aan het spreekwoord kunnen houden: 'Met hooi of met stroo...' [10]), enzoovoorts. Want waarlijk als hij niets anders had gedaan dan mijn gedachten, zuchten, tranen, goede voornemens en daden beschrijven, had hij een boekdeel kunnen samenstellen even groot, ja grooter dan dat hetwelk alle werken van El Tostado [11]) kon bevatten. Waarlijk, mijnheer de baccalaureus, ik ben van meening dat er voor het schrijven van boeken en historiën, van welken aard ze ook zijn mogen, groot verstand en rijp oordeel noodig is. Geestig zijn en op aangenamen toon schrijven is slechts voor groote geesten weggelegd; de knapste rol in een tooneelstuk is die van den gek [12]), want wie den indruk wil wekken dat hij dom en gek is, mag het zelf allerminst zijn. De historie is in zekeren zin een gewijde aangelegenheid; want zij moet waarachtig zijn, en waar de waarheid is, daar is God, voor zoover het de waarheid betreft; maar desniettegenstaande bestaan er menschen die boeken schrijven en ter wereld brengen als waren het oliekoeken."

„Geen boek zoo slecht of het bevat nog wel iets goeds [13])," zei de baccalaureus.

„Dat is zeer zeker waar," hernam Don Quichot, „maar menigmaal gebeurt het dat zij die terecht groote faam

verwierven en naam maakten door hun geschriften, deze geheel of ten deele verloren zoodra zij ze in druk uitgaven."

„De oorzaak daarvan," zei Sansón, „is dat gedrukte teksten rustig bekeken worden, en dat men lichter hun gebreken ontdekt; en men bekijkt ze scherper naarmate de faam van hem die ze schreef grooter is. Mannen die beroemd zijn door hun vernuft, groote dichters, vermaarde geschiedschrijvers, worden altoos of meestentijds benijd door hen die er behagen in scheppen en er bijzonder vermaak in vinden geschriften van anderen te beoordeelen, zonder zelf ooit iets in het licht te hebben gegeven."

„Wat wonder?" sprak Don Quichot, „want er zijn vele godgeleerden die niets waard zijn op den kansel, maar wel zeer bekwaam om te oordeelen over de fouten en misgrepen van hen die prediken."

„Dat is alles maar al te waar, mijnheer Don Quichot," zei Carrasco; „en ik wenschte wel dat de bewuste bedillers toegeeflijker en minder veeleischend waren, en niet zooveel aandacht schonken aan de vlekjes op de stralende zon van het werk waarvan ze kwaadspreken; want zoo *aliquando bonus dormitat Homerus* [14]), dan moeten zij ook eens bedenken hoe vaak hij waakte om het licht van zijn werk te schenken met zoo weinig schaduw als hem mogelijk was. En het zou wel eens kunnen wezen dat wat zij zoo afkeuren moedervlekjes waren die de schoonheid van het gelaat dat ze vertoont nog verhoogen; daarom zeg ik dat het gevaar waaraan iemand die een boek laat drukken zich blootstelt zeer groot is, want de onmogelijkste van alle onmogelijkheden is wel een boek te schrijven dat ieder die het leest bevalt en bevredigt."

„Het boek dat over mij handelt," sprak Don Quichot, „zal wel weinigen hebben bevredigd."

„Integendeel," zei de baccalaureus; „want aangezien *stultorum infinitus est numerus* [15]), zijn zij die van deze geschiedenis genoten hebben, talloos; alhoewel enkelen beweren dat het geheugen den schrijver parten heeft gespeeld, omdat hij vergat te vertellen wie de dief was die Sancho het grauwtje stal, want dit wordt er niet in medegedeeld, en alleen uit het verband blijkt dat het hem is ontstolen; maar kort daarop zien wij hem op denzelfden ezel zitten, zonder dat die eerst weer is terechtgebracht. Ook zegt men dat hij vergeten heeft te schrijven wat Sancho met de honderd schilden deed die hij in het valies vond in de Sierra Morena, want hij spreekt daar geen woord meer over [16]), terwijl er velen zijn die gaarne willen vernemen wat hij er mee heeft gedaan, of waaraan hij ze besteedde, hetgeen een der belangrijkste mankementen van het werk is."

„Mijnheer Sansón," antwoordde Sancho, „ik voel er op het oogenblik niet veel voor rekening en verantwoording af te leggen en met lange verhalen te beginnen; want ik ben zoo wee in mijn maag geworden dat ik nog van mijn stokje zal gaan als ik het niet verhelp met een paar slokken belegen wijn. Dien heb ik thuis; mijn vrouw zit op mij te wachten; zoo gauw ik gegeten heb, kom ik terug en ik zal UEd. en iedereen antwoord geven over wat men mij belieft te vragen, zoowel betreffende het verlies van den ezel als hoe ik de honderd schilden besteed heb."

En zonder antwoord af te wachten of verder een woord te zeggen, ging hij naar huis.

Don Quichot verzocht den baccalaureus beleefd en dringend bij hem te blijven en mee te eten wat de pot

schafte. De baccalaureus gaf aan die uitnoodiging gevolg: hij bleef, bij den dagelijkschen kost voegde men nog een paar jonge duifjes, men sprak aan tafel over ridderschap, Carrasco praatte maar met Don Quichot mee, de maaltijd liep af, zij deden hun middagslaapje, Sancho kwam terug, en het vorige gesprek werd weer opgevat.

AANTEEKENINGEN

[1]) Dit is strikt genomen wel niet juist, maar doet er overigens weinig toe.

[2]) In het boek der Richteren wordt eigenlijk niet vermeld dat Simson een man van groote lichaamsgestalte was.

[3]) Onder het „hábito de San Pedro" heeft men te verstaan een zwarte soutane met mantel en bonnet. Het was de dracht niet alleen van gewone seculiere geestelijken, maar ook van studenten.

[4]) Hiermede wordt bedoeld, gelijk men weet, het ambt van deurbewaarder (ostiarius), bezweerder (exorcistes), lezer (lector) en misbedienaar (acolythus).

[5]) Indien Cervantes, gelijk aangenomen wordt, dit hoofdstuk in 1612 of 1613 schreef, sloeg Sansón Carrasco de plank niet eens zoo heel erg mis. Vóór 1612 waren er namelijk drie uitgaven van den „Quijote" te Madrid verschenen (1605 en 1608), twee te Lissabon (1605), twee te Valencia (1605), twee te Brussel (1607 en 1611) en een te Milaan; tien oplagen in totaal, die gemiddeld op 1500 exemplaren geschat, nog met een zeer behoorlijk aantal boven de 12000 komen.

[6]) Hier is sprake van een vergissing. Pas in 1617 werd het werk te Barcelona voor den eersten keer gedrukt.

[7]) Vgl. Ariosto's *Orlando furioso:*

„Non sì pietoso Enea ne forte Achille
Fu, come è fama, nè si fiero Ettorre;" —
(Canto 35, est. 25 1-2)

„Non fu sì santo nè benigno Augusto,
Come la tuba di Virgilio suona."

(Canto 35, est. 26 1-2).

[8]) D.w.z. het is nog niet te laat.

[9]) Het verhaaltje dat hier, evenals in Hoofdstuk LXXI aan den schilder Orbaneja wordt toegeschreven, was reeds in Cervantes' dagen zeer oud. Het komt, zij het met varianten, bij verschillende Spaansche auteurs van de 16de en 17de eeuw voor.

[10]) Het bewuste spreekwoord luidt: „De paja o de heno, el pancho lleno" (met stroo of met hooi, den buik vol).

[11]) El Tostado, alias el Abulense, is Alonso de Madrigal (1400—1454), bisschop van Ávila, een welbekend theoloog, die de vermaardste man van zijn tijd heette te zijn. Zijn werken, grootendeels in het Latijn geschreven, omvatten 24 folianten. De vruchtbaarheid van zijn pen is nog altijd spreekwoordelijk, zooals blijkt uit de uitdrukking „escribir más que el Tostado".

[12]) Bedoeld is de „bobo" of „simple", de comische figuur van het Spaansche tooneel in de 16de eeuw, zooals de „gracioso" de comische figuur is van het drama in de 17de eeuw.

[13]) Het woord is van Plinius Maior, gelijk Plinius Minor getuigt in zijn *Epistulae* (l. III, ep. 5): „Dicere solebat, nullum esse librum tam malum, ut non aliqua parte prodesset".

[14]) Cervantes citeert weer uit het hoofd: „Quandoque bonus dormitat Homerus", luidt het bij Horatius, *Epistula ad Pisones* v. 359.

[15]) *Ecclesiasticus* I: 15.

[16]) Strikt genomen is dit niet juist. Sancho zinspeelt op deze „escudos" in het Tweeënvijftigste Hoofdstuk.

VIERDE HOOFDSTUK

WAARIN SANCHO PANZA DEN BACCALAUREUS SANSÓN CARRASCO BESCHEID GEEFT OP ZIJN VRAGEN EN ACHTERDOCHTIGHEDEN, BENEVENS ANDERE GEBEURTENISSEN WAARD VERNOMEN EN VERHAALD TE WORDEN

Sancho ging weer naar het huis van Don Quichot, en het voorafgaand gesprek hervattend, zei hij:
„Op wat señor Sansón zei dat men graag wil weten door wien, hoe en wanneer mij de ezel gestolen werd, kan ik het bescheid geven dat den eigensten avond dat wij op de vlucht voor de Heilige Hermandad de Sierra Morena introkken na dat tureluursche avontuur met de galeiboeven en het lijk dat ze naar Segovia brachten, mijn heer en ik ons verborgen in de struiken, waar wij, mijn heer geleund op zijn lans en ik op mijn grauwtje, bekaf en moe van de laatste strubbelingen in slaap vielen of wij op vier donzen matrassen lagen; ik sliep ten minste zoo zwaar dat de een of ander de kans waarnam mij te benaderen en op vier staken te stutten die hij aan de vier hoeken onder het zadel zette, zoo dat ik er in dezelfde houding op bleef zitten en hij het grauwtje onder mij vandaan haalde zonder dat ik het voelde."
„Dat valt zeer licht en is geenszins een nieuwe vinding," sprak Don Quichot, „want ditzelfde is bij het beleg van Albraca overkomen aan Sacripante, wien met diezelfde list het paard onder de beenen door gestolen werd door den roemruchten dief genaamd Brunello [1])."
„Het begon te dagen," ging Sancho voort, „en ik rekte mij maar net uit of de staken begaven het en ik viel met een zwaren smak op den grond neer. Ik keek rond waar de ezel was, maar ik zag hem niet; de tranen sprongen

mij in de oogen, en ik begon zoo te jammeren dat als de schrijver van onze historie dat niet heeft opgenomen [2]), hij er van op aan kan dat hij een mooi stuk heeft weggelaten. Heel wat dagen later, hoeveel weet ik niet, toen ik met mevrouw de prinses Micomicona op weg was, zag ik mijn ezel terug en daarop zat die Ginés de Pasamonte in zigeunerkleeren, die groote schelm en schavuit dien mijn meester en ik van den ketting hadden bevrijd."

„Daar schuilt de fout niet," zei Sansón, „die ligt hierin dat eer de ezel terecht was, de auteur zegt dat Sancho weer op hetzelfde grauwtje reed."

„Daar kan ik enkel op antwoorden," zei Sancho, „dat de geschiedschrijver zich heeft vergist of dat het een domheid van den drukker is."

„Zoo is het ongetwijfeld," zei Sansón, „maar hoe is het met de honderd schilden gegaan? Zijn die zoo maar verdaan?"

„Ik heb ze besteed ten bate van mijn persoon en die van mijn vrouw en kinderen," antwoordde Sancho, „en zij hebben mijn vrouw in lijdzaamheid al mijn zwerftochten langs 's Heeren wegen in dienst van mijn heer Don Quichot doen verduren; want als ik na al dien tijd zonder blanke munt en zonder den ezel was thuisgekomen, had het er zwart voor mij uitgezien; en als er iemand nog iets van mij weten wil, hier ben ik: ik zal zelfs den Koning in eigen presoon bescheid geven; maar niemand hoeft er zijn neus in te steken of ik al of niet iets mee naar huis genomen heb en of ik al of niet iets heb uitgegeven; want als de klappen die ik op deze tochten heb opgedaan in geld betaald moesten worden zou er met nog eens honderd schilden niet genoeg zijn om mij de helft te vergoeden, al werden ze maar op vier maravedi's [3]) per stuk berekend; laat ieder de hand in eigen

boezem steken en niet probeeren wit voor zwart en zwart voor wit uit te maken, want iedereen is zooals God hem geschapen heeft, en soms nog erger."

„Ik zal zorg dragen," zei Carrasco, „den auteur van de historie te laten weten dat hij als ze herdrukt wordt niet mag vergeten wat de brave Sancho gezegd heeft; want dat zal haar waarde heel wat doen stijgen."

„Is er nog meer in dit boek dat verbeterd dient te worden, mijnheer de baccalaureus?" vroeg Don Quichot.

„Dat zal ongetwijfeld wel," antwoordde hij, „maar niets dat van zooveel belang kan zijn als het genoemde."

„En belooft de auteur bijgeval een tweede deel?" zei Don Quichot.

„Dat belooft hij," antwoordde Sansón; „maar hij zegt dat hij het handschrift nog niet heeft ontdekt of vernomen wie het bezit, en zoodoende zijn wij nog in twijfel of het al dan niet zal verschijnen; en daarom, zoowel als omdat enkelen beweren: 'Een tweede deel is nooit zoo goed als het eerste', en anderen: 'Over de aangelegenheden van Don Quichot is nu wel genoeg geschreven', vraagt men zich af of er ooit een tweede deel het licht zal zien; al zeggen sommigen die meer voor blijmoedigheid dan somberheid voelen: 'Geef ons meer Don Quichotteriëen: laat Don Quichot maar ten strijde trekken en Sancho Panza praten; het mag uitvallen zooals het wil, ons zal het genoegen doen'."

„En wat denkt de schrijver te doen?"

„Wel," antwoordde Sansón, „zoodra hij de historie die hij met buitengewonen ijver zoekt, heeft gevonden, zal hij ze aanstonds ter perse leggen, waartoe hij meer wordt gedreven door het gewin dat de druk hem oplevert dan door gedachten aan lof en eer."

Waarop Sancho zei:

„Loert die schrijver dan op geld en gewin? Dan zal het een wonder zijn als hij er wat van terechtbrengt; want dan wordt het haast-je, rep-je, als een snijder voor de Paaschdagen, en haastig gedaan werk wordt nooit zoo goed afgemaakt als het behoort. Laat dat moorsche heerschap of wat hij wezen mag maar uitkijken wat hij doet; want ik en mijn meester zullen hem op het stuk van avonturen en andere gebeurtenissen zooveel te doen geven, dat hij niet alleen genoeg heeft voor één tweede deel, maar voor wel honderd. De goede man denkt zeker dat wij hier in slaap zijn gevallen en op onze lauweren liggen te rusten; laat men ons maar eens op de proef stellen, en men zal wel zien aan welk euvel wij mank gaan. Ik wou alleen maar zeggen dat als mijn heer mijn raad ter harte had genomen, wij er al weer op waren uitgetrokken om beleedigingen te wreken en het kromme recht te maken, zooals gewoonte en gebruik is onder echte dolende ridders."

Sancho had die woorden nog niet gezegd, of het gehinnik van Rossinant trof hun oor, welk gehinnik Don Quichot als een hoogst gelukkig voorteeken beschouwde [4]), en hij besloot een dag of drie vier nadien een nieuwen uittocht te ondernemen; hij gaf zijn voornemen aan den baccalaureus te kennen en vroeg hem om raad in welke richting hij zijn tocht zou beginnen; en deze antwoordde dat het hem het beste leek zich naar het koninkrijk Aragon te begeven, en wel naar de stad Zaragoza, waar over eenige dagen een zeer plechtig steekspel zou plaats hebben ter gelegenheid van het feest van Sint-George [5]), waarbij hij roem kon verwerven op alle Aragoneesche ridders, hetgeen beteekenen zou ze verwerven boven alle ter wereld. Hij prees zijn zeer eerzaam en dapper besluit, maar vermaande hem voor-

zichtiger te zijn bij het trotseeren van gevaren, daar zijn leven niet hem zelf toebehoorde, doch al dengenen die hem van noode hadden om hulp en bijstand te vinden in hun tegenspoed.

„Dat is het nou net waar ik zoo het land aan heb, mijnheer Sansón," zei Sancho daarop; „mijn meester valt met evenveel pleizier honderd man gewapend volk aan, als een vreetzieke jongen een half dozijn watermeloenen. Verdorie, mijnheer de baccalaureus! Er is immers een tijd om aan te vallen en een tijd om terug te trekken [6]), en het kan niet altijd: 'Santiago, val aan, Spanje!' [7]) zijn. Bovendien heb ik hooren beweren, ik geloof zelfs door mijn heer in eigen presoon, dat de middenweg van de dapperheid ligt tusschen de uitersten van laf en overmoedig; en als dat waar is, hoop ik niet dat hij zonder reden vlucht, en dat hij niet tot den aanval overgaat wanneer de overmacht iets anders meebrengt. Maar ik waarschuw mijn heer vooral dat als hij mij met zich wil meenemen, het alleen zal gebeuren op voorwaarde dat hij al het vechten op zich neemt, en dat ik tot niets anders verplicht kan worden dan te zorgen voor zijn persoon wat betreft bewassching en verschooning; want in deze aangelegenheid zal ik hem gaarne prompt bedienen; maar de hand aan het zwaard slaan, al is het tegen boerenkinkels [8]), daar denk ik in de verste verte niet aan. Mijnheer Sansón, ik ben er de man niet naar om grooten naam te maken vanwege mijn dapperheid, maar wel als de beste en trouwste schildknaap die ooit een dolend ridder heeft gediend; en als mijn heer Don Quichot mij uit erkentelijkheid voor mijn vele en voortreffelijke diensten een van al de vele eilanden wil schenken die hij naar ZEd. zegt op zijn weg zal tegenkomen, dan zal ik daar zeer vereerd mee zijn; en wanneer hij het mij niet geeft,

ik ben nu eenmaal in de wereld, en God zal mij niet in den steek laten; een mensch moet leven in vertrouwen op God; en bovendien zal het brood mij even lekker smaken, en misschien nog wel lekkerder, als ik geen gouverneur ben dan wanneer ik het wel ben; en wie weet of de duivel mij in die gouverneurschappen niet den een of anderen strik spant, waardoor ik kom te struikelen en te vallen, en alle tanden me uit den mond worden geslagen? Als Sancho ben ik geboren en als Sancho wil ik sterven; maar wanneer met dat al de Hemel mij per goed geluk zonder al te veel moeite en gevaren een eiland of iets dergelijks zou schenken, ben ik niet zoo dwaas dat ik het zou weigeren; want zooals men zegt: 'Als het koetje is voor jou, kom dan gauw op met het touw', en 'Als het geluk je bezoekt, houd het dan in je huis'."

„Vriend Sancho," zei Carrasco, „ge hebt gesproken als een professor, maar met dat al, vertrouw op God en op mijnheer Don Quichot die u een koninkrijk kan bezorgen, laat staan een eiland."

„Het mag zoo goed iets meer als iets minder wezen," antwoordde Sancho, „al wil ik mijnheer Carrasco wel verzekeren dat mijn heer het eiland dat hij mij geven zou, niet zou geven aan iemand aan wien het niet besteed is; want ik heb mij zelf de pols gevoeld en mij gezond genoeg bevonden om koninkrijken te regeeren en eilanden te besturen; en ik heb dit mijn heer bij andere gelegenheden al wel eens aan zijn verstand gebracht ook."

„Bedenk wel, Sancho," sprak Sansón, „het ambt verandert het karakter, en het zou wel eens kunnen gebeuren dat ge wanneer gij gouverneur waart, de moeder die u baarde niet meer wildet herkennen."

„Dat kan wel waar wezen," antwoordde Sancho, „voor de soort die in de goot geboren worden, maar niet voor hen die een laag oud christenvet van vier duim dik op hun ziel hebben zitten [9]), zooals ik. Neen, stel mijn karakter maar eens op de proef, of het de kunst verstaat jegens iemand ondankbaar te zijn!"
„God geve het," zei Don Quichot, „we zullen dat wel zien wanneer het gouverneurschap komt; en het is mij alsof ik het reeds voor de oogen heb."
Hierop verzocht hij den baccalaureus hem, als hij dichter was, het genoegen te doen eenige strophen voor hem te schrijven over het afscheid dat hij dacht te nemen van zijn aangebedene Dulcinea van El Toboso [10]), en wel zoo dat aan het begin van iederen regel een letter van haar naam kwam te staan, zoodat men ten slotte als men de eerste letters achter elkander zette, „Dulcinea del Toboso" las. De baccalaureus antwoordde dat hij, hoewel hij niet een van de vermaarde dichters van Spanje was, — naar men zeide waren dat er maar drie-en-een-half [11]) — niet zou verzuimen de gezegde strophen te dichten, al voorzag hij daarbij een groote moeilijkheid vanwege dat de letters die den naam vormden zeventien in getal waren; als hij vier copla's van vier versregels elk maakte, zou er één letter overschieten; en als hij vier strophen van vijf ieder maakte, die men *décima's* of *redondilla's* [12]) noemt, waren er drie letters te weinig; maar hoe dat zij, hij zou zoo goed hij kon een letter wegmoffelen zoodat in de vier copla's de naam *Dulcinea del Toboso* te lezen kwam.
„Er dient in ieder geval iets op gevonden te worden," sprak Don Quichot; „want indien de naam daar niet klaar en duidelijk in voorkomt, zal geen vrouw gelooven dat de strophen voor haar werden geschreven."

Men werd het daarover eens en zij kwamen overeen dat het vertrek acht dagen later plaats zou vinden. Don Quichot drukte den baccalaureus op het hart dit geheim te houden, inzonderheid voor den pastoor en meester Nicolás, en zijn nicht en de huishoudster, opdat zij zijn eerzaam en kloek besluit niet zouden verhinderen, hetgeen Carrasco alles beloofde. Daarna nam hij afscheid, waarbij hij Don Quichot verzocht hem toch van al zijn wederwaardigheden, gunstige zoowel als ongunstige, op de hoogte te houden voor zooverre hij daar gelegenheid toe had; en zoo namen zij afscheid van elkander, en Sancho ging heen om het noodige in orde te maken voor zijn reis.

AANTEEKENINGEN

1) Vgl. Ariosto's *Orlando furioso!*

„...che 'l sottil ladrone
Che in un alto pensier l'aveva colto,
La sella su quatro aste gli suffolse,
E di sotto il destrier nudo gli tolse."

(Canto XXVII, est. 84).

De passage in den tekst is hierop natuurlijk een parodie.

2) Het is opgenomen, en wel in het Drieëntwintigste Hoofdstuk van het Eerste Deel.

3) Een maravedí is een oude Spaansche munt van geringe waarde.

4) Men denkt hier o.a. aan het gehinnik van het strijdros van Darius, dat hem de kroon van Perzië bezorgde (Herodotus, l. III, cap. 84—88).

5) In Aragon werd sedert het eind van de 11de eeuw Sint-George als schutspatroon van de ridderschap vereerd. Te zijner eer werden te Zaragoza geregeld tornooien gegeven.

6) Vgl. *Prediker* III : 1—8.

7) „Santiago, y cierra, España!" was gedurende langen tijd

de krijgskreet van de Spanjaarden in hun strijd tegen de mooren. Santiago, i.e. de apostel Jacobus de oudere, is de schutspatroon van Spanje. De legende verhaalt dat tijdens de regeering van Ramiro I, koning van Asturië en León (842—850), in den slag bij Clavijo, de heilige zelf plotseling op een wit paard verscheen, een witte banier in de hand, en hij zoo, vóór het christenleger uittrekkend, de overwinning op de ongeloovigen behaalde.

[8]) Eigenlijk „boerenkinkels met bijl en helm". Zie het Negende Hoofdstuk, aanteekening 8.

[9]) Bij meer dan een gelegenheid laat Sancho Panza zich er op voorstaan dat hij een „cristiano viejo" is. De „oude christenen" vormden in Cervantes' dagen een soort van adel van den tweeden rang, die vol minachting placht neer te zien op „cristianos nuevos": bekeerde joden en mooren en hun nakomelingen.

[10]) Men vraagt zich af waarom Don Quichot die ook verzen schrijven kon (vgl. het Drieëntwintigste Hoofdstuk van het Eerste Deel), het ditmaal zelf niet deed.

[11]) Welke dichters hier zijn bedoeld, is niet recht duidelijk.

[12]) Thans echter noemt men ze uitsluitend *quintilla's*, dat zijn strophen van vijf achtlettergrepige verzen met twee verschillende rijmen, in vrije volgorde, maar zóó dat niet drie verzen achter elkander hetzelfde rijm hebben.

VIJFDE HOOFDSTUK

OVER HET VERSTANDIG EN DWAAS GESPREK DAT GEHOUDEN WERD TUSSCHEN SANCHO PANZA EN ZIJN VROUW TERESA PANZA, BENEVENS ANDERE GEBEURTENISSEN EEN HEUGLIJKE GEDACHTENIS WAARDIG

Nu de vertaler dezer historie dit vijfde hoofdstuk gaat schrijven, verklaart hij het als apocrief te beschouwen, aangezien Sancho Panza daarin op anderen toon spreekt dan men van zijn bekrompen verstand mocht verwachten en dergelijke spitsvondigheden zegt dat hij het niet voor mogelijk houdt dat ze Sancho in het hoofd kwamen; maar hij wilde het niet onvertaald laten, en de hem gestelde taak nakomen. En daarom gaat hij als volgt voort: Sancho kwam zoo opgetogen en vroolijk thuis, dat zijn vrouw al op een kruisboogschot zag dat hij in zijn schik was, en wel zoo dat ze niet kon nalaten te vragen:

„Wat is er aan de hand, beste Sancho, dat je zoo in je sas bent?"

Waarop hij antwoordde:

„Vrouw, als het Gods wil was, zou ik met veel pleizier niet zooveel pleizier hebben als ik heb."

„Ik begrijp je niet, man," antwoordde zij, „en ik kan er niet bij wat je er mee bedoelt dat je met veel pleizier niet zooveel pleizier zou hebben; want al ben ik maar een domme vrouw, het wil er bij mij niet in dat iemand met veel pleizier niet zooveel pleizier zou hebben."

„Kijk eens hier, Teresa," zei Sancho, „ik heb pleizier omdat ik besloten ben weer bij mijn heer Don Quichot in dienst te gaan, die voor den derden keer op avontuur wil uittrekken; en ik ga weer met hem mee, omdat mijn armoede er mij toe dwingt, en ook omdat ik mij verblijd

met de hoop nog eens honderd schilden te vinden zooals die welke we reeds besteed hebben, al stemt het mij wel bedroefd jou en de kinderen te moeten verlaten; maar als het God behaagde mij mijn brood te laten eten zonder dat ik mijn handen behoefde vuil te maken en zonder mij langs gevaarlijke wegen en viersprongen te voeren, — en dat kon Hij gemakkelijk, als Hij het maar wilde! — dan zou mijn pleizier natuurlijk heel wat hechter en duurzamer zijn; want dat hetwelk ik voel, is gemengd met het verdriet jou in den steek te moeten laten: daarom zei ik volkomen terecht dat ik met veel pleizier niet zooveel pleizier zou willen hebben als ik heb."

„Kijk eens hier, Sancho," hernam Teresa, „sedert je in dienst van een dolend ridder bent, spreek je met zooveel omhaal van woorden dat geen sterveling je begrijpt."

„Het is genoeg als God mij begrijpt, vrouw," antwoordde Sancho, „want Hij begrijpt alle dingen; maar laat ons dit verder in het midden laten, en let wel vrouw dat het jouw taak is de eerstkomende drie dagen voor het grauwtje te zorgen, zoodat hij er weer tegen kan: geef hem dubbel voer en zoek het pakzadel en het andere tuig op; want wij gaan niet naar een bruiloft, maar de wereld rondtrekken en bakkeleien met reuzen, draken en monsters, en gesis, gebrul, geloei en ijselijk geschreeuw aanhooren; en dat alles zou nog niets wezen als we niet te maken kregen met Yangüeezers en betooverde mooren."

„Ik wil graag gelooven, man," hernam Teresa, „dat dolende schildknapen hun brood niet om niet eten; en daarom zal ik Onzen-lieven-Heer blijven bidden je spoedig uit al die ellende te verlossen."

„Ik kan je wel verzekeren, vrouw," antwoordde Sancho, „dat als ik niet dacht eerlang gouverneur van een eiland

te worden, ik hier voor je voeten dood neer zou vallen."
„Dat niet, manlief," zei Teresa; „leve de kip, al heeft zij de pip: maak het maar wel lang, en de duivel mag alle gouverneurschappen halen die er in de wereld bestaan; zonder gouverneurschap ben je op de wereld gekomen, zonder gouverneurschap heb je tot nog toe geleefd, en zonder gouverneurschap zal je ten grave gaan of gedragen worden, wanneer het God behaagt. Er zijn nog wel meer menschen in de wereld die zonder stuur en bestuur leven, en zij leven er toch geen haar minder gelukkig om en men rekent ze ook onder de stervelingen [1]). Honger is de beste saus; en aangezien de arme daar nooit aan te kort komt, eet hij altijd met smaak.
Maar hoor hier, Sancho, als je bijgeval het een of ander gouverneurschap krijgt, denk dan aan je vrouw en je kinderen. Vergeet niet dat Sanchico op den kop af vijftien jaar is; en hij behoort naar school te gaan, als zijn heeroom hem voor de Kerk wil bestemmen. Bedenk ook dat Mari Sancha, je dochter, er niet van dood zal gaan als we haar laten trouwen; want ik heb zoo een gevoel dat zij het net zoo fijn zal vinden een man te krijgen als jij een gouverneurschap; en per slot van rekening, beter slecht getrouwd dan een goede bijzit."
„Zoo waar ik leef," antwoordde Sancho, „als God mij helpt om dat gouverneurschap te krijgen, al is het nog zoo klein, dan zal ik Mari Sancha zoo'n voornaam huwelijk laten sluiten, vrouwlief, dat ze haar alleen benaderen kunnen als ze haar met *señoría* aanspreken."
„Doe dat niet, Sancho," antwoordde Teresa; „laat haar trouwen met haars gelijke, dat is toch maar het beste; want als je ze van klompen op fijne schoentjes zet, en haar in plaats van een grauwen saaien rok in een fraai versierden hoepelrok met zij steekt, en ze van een

Marica en *jij-en-jou* overgaat tot een *Doña zoo-en-zoo* en *uwe señoría*, dan weet het kind niet meer hoe ze het heeft, en ze zal ieder oogenblik duizend fouten maken, en den groven draad van haar ruwe weefsel laten zien."

„Zwijg stil, dom vrouwmensch," zei Sancho. „Laat zij het eerst maar eens een jaar of twee drie dragen; dan zullen de ernst en de waardigheid wel komen, alsof ze voor haar geschapen waren; en zoo niet, wat doet het er toe? Laat zij maar eerst *señoría* zijn, en de rest komt er niet op aan."

„Houd je bij je staat, Sancho," antwoordde Teresa; „probeer niet hooger te klimmen, en denk aan het spreekwoord dat zegt: 'Veeg den zoon van je buurvrouw het snot van zijn neus en laat hem met je dochter trouwen' [2]). Het zou waarachtig wat moois wezen onze Maria te laten trouwen met een grooten graaf of voornamen heer die haar wanneer hij het in zijn kop krijgt, den mantel maar gaat uitvegen en schelden voor boerenmeid, dochter van een grondspitter en spinster. Dat van mijn levensdagen niet, man! Heb ik daarvoor mijn dochter soms grootgebracht? Breng jij maar geld thuis, Sancho, en dat trouwen van haar, laat dat liever aan mij over; want daar heb je Lope Tocho [3]), den zoon van Juan Tocho, een gezonden, pootigen jongen, dien wij kennen en van wien ik weet dat hij het kind wel mag lijden; met dien jongen, die haars gelijke is, zal zij een goed huwelijk doen, en wij zullen ze altijd onder onze oogen hebben, en we zullen allemaal bij elkander wezen, ouders en kinderen, kleinkinderen en schoonzoons, en Gods vrede en zegen zal met ons allen zijn; maar laat me haar niet trouwen aan dat hof en in die groote paleizen, waar ze haar niet thuis vinden hooren en zij zich zelf niet."

„Hoor eens hier, stom beest en vrouw van Barabbas," antwoordde Sancho; „waarom wil jij mij zonder zin of reden beletten dat ik mijn dochter trouw met iemand die mij kleinkinderen schenkt die *señoria* genoemd worden? Kijk eens hier, Teresa, ik heb mijn ouders en grootouders altijd hooren zeggen dat wie het geluk niet weet te vatten wanneer het tot hem komt, zich niet moet beklagen wanneer het zijn deur voorbijgaat. En nou het aan onze deur klopt, moeten wij die niet dicht houden: laten wij liever meedrijven op den gunstigen wind die er voor ons waait."

Vanwege dezen trant van spreken, en ook om wat Sancho verderop zegt, verklaarde de vertaler van deze historie dat hij dit hoofdstuk voor aprocrief hield.

„Zie je dan niet, stomme gans," ging Sancho voort, „dat het goed zal zijn als ik in een of ander voordeelig gouverneurschap kom te zitten, dat ons allen met de beenen uit de modder kan helpen? En laat Mari Sancha nou maar gerust trouwen met wien ik wil; dan zal je zien dat ze jou *Doña Teresa Panza* noemen, en je in de kerk op een fijn vloerkleed en zijden kussens en franje komt te zitten, al kijken de groote dames van het dorp ook nog zoo scheel en kwaad. Nee, jij wou liever blijven wat je bent, zonder voor- of achteruit te gaan, net als personages op een wandtapijt! Laten we er niet meer over praten; want Sanchica zal gravin worden, al praat je mij de ooren van het hoofd."

„Weet je wel wat je zegt, man?" vroeg Teresa. „Want met dat al ben ik maar bang dat dit graafschap van mijn dochter haar verderf wordt. Je doet maar wat je wilt, en je maakt haar maar hertogin of prinses; als je maar weet dat het niet met mijn wil en goedvinden gebeurt. Ik ben altijd voor de gelijkheid geweest, beste man, en ik kan

menschen die zich grooter voordoen dan ze zijn niet luchten. Ze hebben mij Teresa gedoopt, en dat is een fatsoenlijke en eerlijke naam zonder tierlantijnen of versierderijen of franje van *Don* of *Doña;* mijn vader heette Cascajo, en omdat ik je vrouw ben noemen ze mij Teresa Panza (ofschoon ze me eigenlijk Teresa Cascajo [4]) behoorden te noemen; maar recht gaat altijd voor geweld [5])), en die naam is genoeg voor mij, zonder dat ze mij er nog een *Don* bovenop zetten die zoo zwaar weegt dat ik hem niet dragen kan; en ik wil niet in opspraak worden gebracht bij de menschen die als ze mij als gravin of gouverneursvrouw gekleed zien loopen, dadelijk gaan zeggen: 'Kijk eens, wat een verbeelding heeft die varkenshoedster! Gisteren had ze haar handen nog vol met vlasspinnen, en ging ze ter misse met den rok over het hoofd [6]) in plaats van de mantille, en vandaag al heeft zij een prachtig gegarneerden hoepelrok met gespen, en een verbeelding alsof we niet wisten wie ze was'. Als God mij mijn zeven of vijf zinnen spaart, of zooveel als ik er dan heb, zal ik ze geen kans geven dat ze mij zooveel narigheid aandoen; word jij gouverneerder of eiland, vader, en verbeeld je zooveel je wilt; maar bij mijn moeder zaliger, noch mijn dochter noch ik zullen ook maar een stap buiten het dorp doen: een fatsoenlijke vrouw heeft een gebroken been, en zit altijd thuis; en een meisje net is werken en pret. Trek jij er maar met je Don Quichot op uit om je fortuin te zoeken, en laat ons dan met ons misfortuin maar thuis; want God zal ons dat wel goedmaken als wij oppassend zijn; en ik wou dan wel eens weten wie hem een *Don* voor zijn naam zette, wat zijn ouders en grootouders niet hadden."

„Nou zou ik toch zeggen," hernam Sancho, „dat je den een of anderen duivel in je lichaam hebt. God bewaar je,

vrouw, wat rijg jij me daar een dingen aan elkaar, dat er kop noch staart aan te vinden is. Wat heeft dat oude meubelstuk van een Cascajo [7]), die gespen, de spreekwoorden en de verbeelding te maken met wat ik beweer? Hoor nou toch eens, domme gans en onwetend schaap (zoo kan ik je gerust noemen, want je begrijpt niets van wat ik zeg en je ontloopt je eigen geluk): als ik zou zeggen dat mijn dochter zich van een toren naar beneden moest storten, of door de wereld moest rondzwerven als de Infanta Doña Urraca van zins was [8]), dan zou je gelijk hebben dat je het niet eens was met mijn smaak; maar als ik je haar in een wip, in minder dan een oogwenk een *Don* geef en een *señoría* op den nek schuif, en ik je haar van het stoppelveld haal, en haar voor je onder een troonhemel op een hoog voetstuk zet, en in een pronkkamer met meer fluweelen 'almohada's' dan de Almohaden [9]) van Marokko mooren telden in hun geslacht, waarom wil je dan niet en stem je dan niet in met wat ik wil?"
„Weet je waarom, man?" antwoordde Teresa. „Om het spreekwoord dat zegt: 'Wie je toedekt, ontdekt je'. De armen worden maar nauwelijks aangekeken, maar den rijke houden ze in de gaten; en als een rijke vroeger arm is geweest, dan komt er geen einde aan het gemompel en de kwaadsprekerij, en het kwaadste is nog dat de kwaadsprekers er mee doorgaan en dat de straten er zoo vol van zijn of er een korf bijen zwermde."
„Kijk eens hier, Teresa," antwoordde Sancho, „en luister naar wat ik je nu ga zeggen; misschien heb je het van je levensdagen nog niet gehoord, en ik spreek nu ook niet uit eigen koker; want alles wat ik denk te zeggen, zijn uitspraken van den predikheer die de vorige vasten hier in het dorp kwam preeken, en die als ik het mij goed herinner, beweerde dat alle dingen die de

oogen in het heden aanschouwen, ons veel beter en veel duidelijker voor den geest staan en blijven staan dan die van het verleden."

Al deze redeneeringen waarmede Sancho hier voor den dag komt vormen een tweede reden waarom de vertaler verklaart dat hij dit hoofdstuk voor apocrief houdt, omdat zij buiten Sancho's bevattingsvermogen liggen.

„Waaruit voortvloeit," ging hij verder, „dat als men een zeker persoon goed gekleed en in rijke gewaden en met een ganschen stoet van bedienden ziet, het er ons vanzelf toe schijnt te brengen en te dwingen om eerbied voor hem te hebben, al brengt het geheugen ons op dat oogenblik een lagen staat in herinnering waarin wij dien persoon vroeger zagen; welke schande, onverschillig of zij het gevolg is van armoede of van geboorte, niet meer bestaat, daar zij nu eenmaal tot het verleden behoort; immers we zien slechts dat wat we op het oogenblik voor oogen hebben. En als de man die door de fortuin uit het kladboek van zijn lagen staat (want met die eigenste woorden zei de pater dat) tot de hoogte van zijn welvaart wordt verheven, welopgevoed mild en hoffelijk tegenover iedereen is en geen moeilijkheden maakt met hen die al vanouds van adel zijn, wees er dan maar zeker van, Teresa, dat niemand er nog aan denkt wat hij eens was, ze zullen alleen maar eerbied hebben voor wat hij nu is, behalve dan de afgunstigen, voor wie geen enkele voorspoed veilig is."

„Ik begrijp je niet, man," hernam Teresa. „Doe wat je maar wilt, en breek mij niet langer het hoofd met je toespraken en hoogdravende woorden. En als je vast gedecileerd bent om te doen wat je zegt..."

„*Gedecideerd* moet je zeggen, vrouw," zei Sancho, „en niet *gedecileerd.*"

„Begin nou niet met mij kwestie te maken, man,” antwoordde Teresa. „Ik spreek zooals God het belieft en met andere zaken houd ik mij niet op; en ik zeg maar, als je er op staat een gouverneurschap te krijgen, neem dan je zoon Sancho mee, dan kan je hem van nu af aan leeren hoe hij er een gouverneurschap op na moet houden; want het is goed dat zoons het beroep van hun vader leeren en erven.”

„Zoodra ik een gouverneurschap heb zal ik hem met de vliegende post laten halen,” zei Sancho, „en jou geld sturen — daar zal het mij dan vast niet aan mankeeren, want er is altijd wel iemand te vinden die het een gouverneur leent wanneer hij het niet heeft; — en kleed hem dan zoo aan dat hij niet laat merken wat hij is en den indruk maakt van wat hij zijn moet.”

„Stuur jij het geld maar,” zei Teresa; „en ik zal hem voor je aankleeden dat hij er uitziet om door een ringetje te halen.”

„Dan zijn we het er dus over eens,” zei Sancho, „dat onze dochter gravin moet worden.”

„Den dag dat ik haar gravin zie,” antwoordde Teresa, „zal ik mij voelen of ik haar naar het graf breng; maar ik zeg je nog eens: doe maar wat je lust; want vrouwen worden nu eenmaal met den last geboren dat zij haar mannen moeten gehoorzamen, al zijn het ezels.”

En daarop begon zij zoo bitter te schreien of zij Sanchica al dood en begraven zag. Sancho troostte haar met te zeggen dat alhoewel hij haar gravin wenschte te maken, hij het zoo laat mogelijk zou doen. Hiermede eindigde hun gesprek, en Sancho ging naar Don Quichot om alles op orde te brengen voor hun tocht.

[1]) Vgl. het volgende vers van Horatius:

„Nos numerus sumus, et fruges consumere nati".

l. I. *Epistula* II., v. 27.

[2]) De Spaansche tekst geeft eigenlijk een variant van het spreekwoord, die aldus luidt: „Al hijo de tu vecino, límpiale las narices y métele en tu casa" (veeg den zoon van je buurman het snot van zijn neus en stop hem in je huis). Dit lijkt ons vrij onduidelijk voor den Nederlandschen lezer, althans niet zoo duidelijk als „al hijo de tu vecina, quítale el moco y cásale con tu hija", dat men vindt in Correas, *Vocabulario de refranes..., op. cit.* blz. 31*a* en dat wij in den tekst vertaalden.

[3]) De achternaam is niet willekeurig gekozen: „tocho" beteekent dom, traag van geest.

[4]) Zie over de namen van Teresa Panza, het Zevende Hoofdstuk van het Eerste Deel, aanteekening 9.

[5]) Teresa Panza draait het spreekwoord: „Allá van leyes do quieren reyes" (geweld gaat altijd voor recht) om.

[6]) Daar het vrouwen verboden is met ongedekten hoofde in een kerk binnen te treden, zijn er nog altijd arme vrouwen in Spanje, die geen hoofddoek bezitten en die dan den onderkant van haar rok over het hoofd slaan.

[7]) „Cascajo" beteekent oud meubelstuk.

[8]) Zinspeling op een oudtijds zeer populaire romance, die begint met de woorden „*Morir vos queredes, padre*", en waarin de infanta Doña Urraca zich er bitter over beklaagt dat haar vader, koning Fernando I van Kastilië († 1065), bij de verdeeling van zijn rijken onder zijn kinderen, haar niets toebedeelde (zie Agustín Durán, *Romancero general...*, tomo I, Madrid 1877, blz. 498, no. 763):

„Zwervende door deze streken
als een vrouw die is verloren
zou'k mijn lichaam willen geven
aan al wie het maar begeeren,
voor goed goudgeld aan de mooren,
aan de christ'nen om de eere..."

[9]) „Almohada" beteekent kussen. — „Almohades" is de

naam van een Arabische dynastie, welke die van de „almoravides" onttroonde. De Almohaden heerschten in het noorden van Afrika en in Andalusië van 1147 tot 1269.

ZESDE HOOFDSTUK

OVER WAT ER PASSEERDE TUSSCHEN DON QUICHOT, ZIJN NICHT EN ZIJN HUISHOUDSTER, HETWELK EEN VAN DE BELANGRIJKSTE HOOFDSTUKKEN IS VAN DE GANSCHE HISTORIE

Onderwijl Sancho Panza en zijn vrouw Teresa Cascajo het hierboven vermelde en weinig ter zake doende gesprek hielden, zaten het nichtje en de huishoudster van Don Quichot niet stil, want zij begonnen uit duizenderlei dingen op te maken dat haar oom en heer voor den derden keer het nest wilde verlaten en zich weer wijden aan de beoefening van wat zij noemden de verdoolde ridderschap: zij trachtten hem op alle mogelijke manieren van zulk een verdorven gedachte af te brengen, maar het was alles als het roepen van een stem in de woestijn en ijzer koud smeden. Met dat al zei de huishoudster, onder vele andere zaken die ze met hem besprak, tot hem:

„Werkelijk, mijnheer, als UEd. zich niet kalm houdt en rustig thuis blijft, en uitscheidt door bergen en dalen te dwalen als een ziel in nood, op zoek naar wat ze dan avonturen noemen, maar wat ik ongeluk noem en ellende, dan zal ik mij met klagen en smeeken tot God en den Koning moeten wenden, opdat die het verhoeden."

Waarop Don Quichot antwoordde:

„Huishoudster, wat God op je klachten zal antwoorden weet ik niet, en wat Zijne Majesteit zal antwoorden evenmin; maar ik weet wel dat ik als koning er hartelijk voor zou bedanken antwoord te geven op al de dwaze verzoekschriften, zooals hij die iederen dag ontvangt; want een van de zwaarste lasten die koningen hebben te

dragen is onder vele andere het feit dat zij verplicht zijn een ieder het oor te leenen en iedereen antwoord te geven; en daarom zou ik niet willen dat hij lastig gevallen werd met aangelegenheden mijn persoon betreffende."

Waarop de huishoudster zei:

„Vertelt u ons eens, mijnheer: zijn er aan Zijner Majesteits hof geen ridders?"

„Wel zeker," antwoordde Don Quichot, „en vele; en het is ook goed dat die er zijn, tot meerdere glorie van de grandeza der vorsten en tot meerderen luister van de koninklijke majesteit."

„Maar, zou UEd.," hernam zij, „dan niet een van die ridders kunnen wezen die hun koning en heer op hun gemak dienen, door in de hofstad bij hem te wonen?"

„Kijk eens hier, brave vrouw," antwoordde Don Quichot, „niet alle ridders kunnen hovelingen zijn, noch kunnen en mogen alle hovelingen dolende ridders wezen: er moet van allerlei slag in de wereld zijn; en al zijn wij allen ridders, er is groot verschil tusschen de eene soort en de andere; want hovelingen reizen zonder hun vertrekken of de drempels van het paleis te verlaten de gansche wereld af, alleen door een blik op de kaart te slaan, en het kost hun geen rooden duit en geen last van warmte of koude, honger of dorst; maar wij, de ware dolende ridders gaan ten prooi aan zon en kou, wind en ruw weer, des nachts en des daags, te voet en te paard, op onze eigen voeten stap voor stap over de geheele aarde; wij kennen onze vijanden niet alleen van afbeeldingen maar in hun ware gedaante, en onder alle omstandigheden en gevaren vallen wij hen aan, zonder acht te slaan op de beuzelarijen of wetten van het tweegevecht; te weten of hij al of niet een kortere lans of

zwaard heeft; of hij reliquieën bij zich draagt of eenigen geheimen talisman; of de zon al of niet gelijkelijk tusschen de twee strijdenden moet worden verdeeld, met andere ceremoniën van dit slag die gebruikelijk zijn bij gevechten van man tegen man, waarvan jij geen verstand hebt, maar ik wel. En je dient verder te weten dat de ware dolende ridder, al ziet hij tien reuzen wier hoofd niet alleen de wolken raakt, maar zelfs doorboort, en aan elk van wie twee vervaarlijke torens tot beenen dienen, terwijl de armen wel masten van zware en machtige schepen lijken, en elk oog groot als een molenrad en gloeiender dan een glasoven, zich nog ganschelijk niet door hen mag laten afschrikken; integendeel, het is zijn plicht met wakkeren moed en onverschrokken hart tegen hen in het veld te treden en ze aan te vallen, en zoo mogelijk in een korte spanne tijds te vernietigen en overwinnen, al dragen zij een rusting met schelpen van een zekeren visch, welke naar men zegt harder zijn dan diamant, en in stee van zwaarden vlijmscherpe messen van gedamasceerd staal, of met stalen punten beslagen knuppels, gelijk ik die menigmaal heb gezien. Ik vertel je dit alles, beste huishoudster, om je het verschil te laten zien tusschen ridders en ridders; en het zou niet meer dan redelijk zijn als er geen vorst bestond die deze tweede of beter gezegd eerste soort van dolende ridders niet meer op prijs stelde dan eenige andere, want gelijk wij in hun histories lezen is er menigeen onder hen geweest die niet alleen de redder was van één enkel koninkrijk, maar van vele."

„Ach, lieve oom," zei daarop het nichtje, „begrijpt UEd. toch eens dat alles wat u over dolende ridders zegt leugen en verzinsel is; hun geschiedenissen verdienden als men ze niet verbrandt, stuk voor stuk met een sam-

benito [1]) omhangen te worden, of van eenig ander teeken voorzien waaraan ze herkend kunnen worden als gebrandmerkt en schadelijk voor de goede zeden."

„Bij den God die mij het leven geeft," sprak Don Quichot, „als je niet mijn volle nicht was, de dochter van mijn bloedeigen zuster, zou ik je wegens de lastertaal die je hebt uitgeslagen een zoodanige kastijding toedienen dat de gansche wereld er van gewaagde. Hoe is het mogelijk dat een jong meisje dat maar net de kunst verstaat twaalf kantklosjes te hanteeren, het waagt een oordeel te hebben over de histories van dolende ridders, en er kwaad van te spreken? Wat zou heer Amadis er wel van hebben gezegd, als hij dat gehoord had? Nu ja, hij zou je evenwel vergiffenis hebben geschonken, want hij was de nederigste en meest hoofsche ridder van zijn tijd en bovendien een groot beschermer van maagden; maar je kon wel eens door een zoodanig ridder beluisterd zijn dat het niet zoo gunstig voor je afliep; want ze zijn niet allen hoffelijk en voorkomend: enkelen zijn zelfs hoogst verwaten en onvoegzaam. Niet allen die zich ridders noemen, zijn dat in alle opzichten: sommigen zijn van goud, anderen van klatergoud; en al lijken zij allen ridders, niet allen kunnen den toets doorstaan. Er zijn lieden van lagen stand die er naar reikhalzen ridder te lijken, en er zijn hooggeboren ridders die er naar het schijnt met opzet naar streven voor lieden van lagen stand door te gaan: eerstgenoemden verhoogen zich door hun eerzucht of verdienste, laatstgenoemden verlagen zich door hun zwakheid of ondeugden; men dient scherp onderscheidingsvermogen te bezitten ten einde deze twee soorten ridders uit elkander te houden, die hoogelijk op elkander lijken in naam, maar in werkelijkheid zeer verschillend zijn."

„Lieve Hemel!" zei het nichtje. „Wat weet UEd. veel, beste oom; als het moest zou u een kansel kunnen beklimmen of langs 's heeren straten gaan preeken; en met dat al is u zoozeer verblind en dwaas dat u zich wijsmaakt jeugdigen moed te bezitten, terwijl u oud bent, dat u over gezonde kracht beschikt, terwijl u ziek bent, dat u onrecht recht maakt, terwijl u gebogen gaat onder den last der jaren, en vooral dat u een caballero bent, terwijl u dat niet is, want al kunnen hidalgo's caballero's zijn, de arme zijn dat niet...!"
„Er is veel waars in wat je zegt, nicht," antwoordde Don Quichot; „maar ik zou je dingen kunnen vertellen over geboorte en afkomst der menschen waarvan je versteld zou staan; ten einde echter niet het goddelijke met het menschelijke te vermengen, vertel ik ze niet. Ziet eens hier, beste vrouwen, men kan alle geslachten die er ter wereld bestaan (let wel wat ik zeg) herleiden tot vier soorten en wel deze: ten eerste die welke nederig begonnen en opklommen en tot aanzien geraakten, tot ze een toppunt van glorie bereikten; voorts andere die een hoogen oorsprong hadden, en dien oorspronkelijken staat behielden, behouden en waardig blijven; weer andere die hoewel zij een hoogen oorsprong bezaten, eindigden in een niets gelijk een piramide, daar zij hun oorspronkelijke grootheid verminderden en te niet deden tot zij op niets uitliep, gelijk de punt van een piramide die ten opzichte van haar basis of grondvlak een niets is; en nog weer andere zijn er (en het zijn de meeste) die noch hoogen oorsprong, noch aanzienlijk middendeel hadden; deze zullen daarom eindigen zonder grooten naam, als geslachten onder het alledaagsche en gewone volk. Van de eerste geslachten, die een nederig begin hadden en opklommen tot de hoogte

welke zij thans nog steeds bewaren, diene je het Ottomansche Huis ten voorbeeld, dat van een eenvoudig en nederig herder, zijn grondvester, thans op de hoogte is gekomen waarop wij het zien. Van het tweede geslacht, dat begon op een zekere hoogte en die ongewijzigd behoudt, kunnen vele vorsten ten voorbeeld dienen, die dat zijn door erfrecht, die zich handhaven zonder het geërfde te vergrooten of te verkleinen, en zich vreedzaam binnen de perken van hun staat houden. Van hen die groot begonnen en in niets eindigden zijn duizenden voorbeelden; want alle de Pharao's en Ptolomæën van Egypte, de Caesars van Rome, met den ganschen hoop (indien men hun dezen naam mag geven) van tallooze vorsten, monarchen en groote heeren, Meden, Assyriërs, Perzen, Grieken en barbaren, al deze geslachten en heerschappijen zijn geëindigd in een punt en in niets, zoowel zij als die welke hun oorsprong gaven, want het zou niet meer mogelijk zijn thans een van hun nakomelingen terug te vinden; en indien wij hem vonden, zou het zijn in lagen en nederigen stand. Van het gemeene geslacht behoef ik niet meer te zeggen dan dat het slechts dient om het aantal levenden te vergrooten [2]), zonder dat hun hooge daden eenigen verderen lof of eer verdienen. Uit al hetgeen ik hier zeide, hoop ik dat gij, onnoozele vrouwspersonen, zult begrijpen dat er een groote verwarring heerscht tusschen de geslachten, en dat slechts zij groot en doorluchtig blijken die dat toonen door deugd, rijkdom en edelmoedigheid van hun vertegenwoordigers. Ik zeg deugden, rijkdommen en edelmoedigheden omdat een groot man die slecht is, groot zal zijn in het slechte; maar de rijkaard die niet edelmoedig is, is slechts een erbarmelijk bedelaar; want niet het bezit van zijn rijkdommen maakt

den bezitter gelukkig, maar het uitgeven er van, en niet het uitgeven op willekeurige wijze, maar het met verstand uitgeven. Een armen caballero staat geen andere weg open om te toonen dat hij een caballero is, dan die van de deugd, en door beminnelijk, welopgevoed, hoffelijk, beleefd en dienstvaardig te zijn; niet trotsch, noch verwaten, noch belust op achterklap, maar bovenal milddadig; want met twee maravedi's die hij welgemoed aan een arme schenkt, toont hij zich even milddadig als hij die aalmoezen geeft bij klokgelui. En geen die hem met deze genoemde deugden getooid ziet, of hij zal hem ook al kent hij hem niet, terstond van anderen onderscheiden en voor een man van geboorte houden; en het ware ook vreemd als dit anders was: lof was altoos loon der deugd, en wie deugd bezit mag lof verwachten. Twee wegen zijn er, mijn lieve menschen, waarlangs men eer en rijkdom kan verwerven: de een is die van de letteren, de ander die van de wapenen. Ik heb meer aanleg voor de wapenen dan voor de letteren, en ik werd dus, geneigd als ik ben tot de beoefening der wapenen, geboren onder den invloed van de planeet Mars; zoodoende ben ik wel haast gedwongen zijn weg te volgen, en dien moet ik gaan gansch de wereld ten spijt; het zal vergeefsche arbeid zijn dat gij u uitslooft mij te willen overtuigen dat ik iets anders moet willen dan de Hemel van mij wil, het lot beveelt, de rede eischt, en vooral mijn eigen wil begeert; want ofschoon niemand beter dan ik weet, gelijk ik het weet, welke tallooze moeiten en inspanningen aan de dolende ridderschap verbonden zijn, ik weet ook welk een eindelooze zegen er mee bereikt wordt; ik weet dat het pad der deugd zeer smal is, en de weg der zonde ruim en breed [3]); ik weet dat hun wit en einddoel verschillend zijn; want de weg der zonde

die ruim en breed is, voert tot den dood; maar die der deugd, die smal is en moeilijk, leidt tot het leven, en niet tot een leven dat eindigt, maar tot dat hetwelk geen einde kent; en ik weet, zooals onze groote Kastiliaansche dichter het zegt, dat:

'Langs deze steilten enkel men bestreeft
Den hoogen zetel der onsterf'lijkheid,
Die geen bereikt als hij dien moed niet heeft [4])'."

„Ach, Heere-nog-aan-toe!" zei het nichtje. „Oom is nog dichter ook! Hij weet alles, hij kan alles: ik wed dat hij als hij bouwmeester wou wezen, een huis kon bouwen zoo gemakkelijk of hij een vogelkooi maakte."

„Ik verzeker je, nicht," antwoordde Don Quichot, „dat als deze riddergedachten mij niet zoo geheel en al in beslag namen, er niets zou zijn dat ik niet aankon, noch dat er eenig knutselwerk zou bestaan dat niet uit mijn handen kwam, inzonderheid vogelkooien en tandenstokers."

Op dit oogenblik werd er aan de deur geklopt, en toen zij vroegen wie er klopte, gaf Sancho Panza ten antwoord dat hij het was; en niet zoodra herkende de huishoudster zijn stem, of zij rende weg om zich te verstoppen om hem maar niet te zien: zoo had zij het land aan hem. Het nichtje deed hem open, zijn meester Don Quichot ontving hem met open armen, en zij sloten zich samen op in zijn kamer, waar zij nogmaals een onderhoud hadden, dat niet voor het vorige behoeft onder te doen.

AANTEEKENINGEN

[1]) Een sambenito is een geel ketterhemd met afbeeldingen van duivels en vlammen, waarin de door de Inquisitie veroordeelde ketters verbrand werden.

[2]) Zie het Vijfde Hoofdstuk van het Tweede Deel, aanteekening 1.

[3]) *Mattheüs* VII : 13 en 14.

[4]) Garcilaso de la Vega (1503—1536), *Elegía* I, v. v. 202—204. Zie Garcilaso, *Obras*, 3a edición de T. Navarro Tomás (Clásicos Castellanos, vol. 3), Madrid 1935, blz. 151—152.

ZEVENDE HOOFDSTUK

OVER HETGEEN DON QUICHOT VERHANDELDE MET ZIJN SCHILDKNAAP, BENEVENS ANDERE HOOGST VERMAARDE GEBEURTENISSEN

Zoodra de huishoudster zag dat Sancho Panza zich met zijn meester opsloot, begreep zij wat er aan de hand was; en vermoedende dat het gevolg van dit gesprek het besluit tot een derden tocht zou zijn, sloeg zij haar doek om en haastte zich met overkropt gemoed en vol van zorgen naar den baccalaureus Sansón Carrasco, want zij dacht dat hij, die zoo wel ter tale en eerst kortelings met haar heer bevriend was, hem wellicht van dit dwaze voornemen af kon brengen. Zij trof hem aan, de binnenplaats van zijn huis op en neer wandelend, en zoodra zij hem zag liet zij zich bezweet en wanhopig aan zijn voeten neervallen. Toen Carrasco merkte hoe bezorgd en van streek zij was, sprak hij:

„Wat is er, beste vrouw? Wat is u overkomen, het lijkt wel of u het hart is gebroken?"

„Niets anders, beste mijnheer Sansón, dan dat mijn heer de plaat poetst. Vast en zeker poetst hij de plaat!"

„En waarom poetst hij de plaat?" vroeg Sansón. „Is de plaat dan zoo vuil?"

„Hij poetst de plaat," antwoordde zij, „omdat hij stapelgek is. Ik bedoel, beste heer baccalaureus, dat hij er weer vandoor wil om overal ter wereld wat hij noemt *avonturen* te zoeken en dat zal dan de derde maal zijn; maar ik begrijp niet waarom hij ze zoo noemt. Den eersten keer brachten ze hem terug dwars over een ezel gesjord en halfdood geslagen. Den tweeden keer kwam hij op een ossewagen, opgesloten en in een

kooi gestopt waarin hij zooals hij zich wijsmaakte, betooverd zat; en de stakkerd zag er zoo ellendig uit dat de moeder die hem baarde hem niet zou hebben herkend: broodmager, bleek als de dood en zijn oogen zoo diep dat ze achter in de hersens gezakt leken. En om hem weer wat op krachten te brengen heb ik meer dan zeshonderd eieren noodig gehad, gelijk God en iedereen weet, en mijn kippen die mij niet tot leugenaarster zullen maken."

„Dat geloof ik graag," antwoordde de baccalaureus; „want die zien er zoo best uit en ze zijn zoo vet en welopgevoed dat ze nog eer zullen barsten dan liegen. Maar werkelijk, goede vrouw, is er niets anders, heeft er geen grooter onheil plaats gevonden dan dat waarin mijnheer Don Quichot zich naar men vreest wil begeven?"

„Neen, mijnheer," antwoordde zij.

„Wel, maakt u zich dan geen zorg," antwoordde de baccalaureus; „ga kalm naar huis, maak wat warms voor mij klaar als noenmaal, en bid onderweg het gebed van de Heilige Apollonia [1]), als u het kent; ik kom aanstonds bij u, en u zult wonderen zien geschieden."

„Ach, ik ongelukkige," zei de huishoudster. „Wilt UEd. dat ik het gebed van de Heilige Apollonia opzeg? Dat zou goed zijn als mijn heer het in de kiezen had; maar hij heeft het in het hoofd."

„Ik weet zeer wel wat ik zeg, waarde huishoudster; gaat u maar gerust en begin niet te disputeeren, want u weet dat ik baccalaureus van Salamanca ben, zoodat er met mij niet te bakkeleien valt," antwoordde Carrasco.

Daarop ging de huishoudster heen, en de baccalaureus ging terstond den pastoor opzoeken om met hem te

overleggen wat te zijner tijd zal worden medegedeeld. Toen Don Quichot en Sancho zoo samen achter dichte deuren zaten, hadden zij een gesprek dat de historie zeer nauwkeurig en naar waarheid verhaalt. Sancho zei tot zijn meester:

„Mijnheer, ik heb er mijn vrouw al toe verkracht dat zij mij rustig met UEd. moet laten gaan waarheen het u belieft mij te brengen."

„*Gebracht* wil je zeggen, Sancho," sprak Don Quichot; „niet *verkracht*."

„Als ik mij goed herinner," antwoordde Sancho, „heb ik UEd. al een paar maal beleefd gevraagd mijn woorden niet te verbeteren als u begrijpt wat ik er mee bedoel, en wanneer u ze niet begrijpt, zegt u dan: 'Sancho, of verduivelde kerel, ik begrijp je niet'; en als ik het u dan niet duidelijk kan maken mag u mij verbeteren, want ik ben werkelijk fossiel genoeg."

„Ik begrijp je niet, Sancho," zei Don Quichot terstond, „want ik weet niet wat dat beteekent *ik ben werkelijk fossiel genoeg*."

„*Fossiel* wil zeggen," antwoordde Sancho, „ik ben zoo zóó."

„Thans begrijp ik je nog veel minder," hernam Don Quichot.

„Nou, als u mij niet begrijpt," antwoordde Sancho, „weet ik niet hoe ik het zeggen moet; dan weet ik het niet meer, en God zij me genadig."

„Neen, maar ik ben er achter," antwoordde Don Quichot; „jij bedoelt dat je *zoo dociel*, gezeglijk en volgzaam bent dat je alles zult aanvaarden wat ik je zeg en verdragen wat ik je gelast."

„Ik verwed er mijn hoofd om," zei Sancho, „dat u mij van het begin af aan begrepen en verstaan hebt, en

dat u mij alleen maar in de war wou maken om mij nog een dozijn stommiteiten te hooren uitslaan."

„Dat zou wel eens het geval kunnen zijn," hernam Don Quichot. „Maar om kort te gaan, wat zegt Teresa er van?"

„Teresa zegt," antwoordde Sancho, „dat ik met UEd. goed op mijn tellen moet passen en dat het altijd beter is zwart op wit te hebben, want overleg is het halve werk en beter één vogel in de hand dan tien in de lucht. En ik zeg maar zoo: raad van een vrouw is niet veel waard, maar gek is wie hem niet aanvaardt."

„Zoo denk ik er ook over," antwoordde Don Quichot. „Spreek op, vriend Sancho; ga voort, want je spreekt vandaag als een boek."

„De zaak is deze," hernam Sancho, „dat wij zooals UEd. nog beter weet dan ik, allemaal aan den dood zijn onderworpen en dat wij er vandaag zijn en morgen niet meer, en even snel gaat het lam als het schaap, en niemand kan in deze wereld op meer uren levens rekenen dan die God hem wil schenken; want de dood is doof, en wanneer hij aan de poort van ons leven komt kloppen heeft hij altijd haast, hij laat zich niet weerhouden door smeekbeden of geweld, schepters of mijters, zooals ieder weet en elkeen bekend is en gelijk men het ons van den kansel verkondigt."

„Dat is alles waar," sprak Don Quichot; „maar ik begrijp niet waai je heen wilt."

„Ik wil daarheen," zei Sancho, „dat UEd. mij een vast maandloon betaalt, ofte wel een bedrag dat u mij iedere maand geeft zoolang ik bij u in dienst ben, en dat het gezegde loon mij betaald wordt uit uw landerijen, want ik wil niet afhankelijk zijn van gunsten die laat, slecht of nooit komen; en God sta mij bij als ik aan de mijne

denk. Kort en goed, ik wil weten wat ik verdien: het kan mij niet schelen of het veel is of weinig; want als de kip één ei legt, komen er meer en veel kleintjes maken een groote, en zoolang men iets verdient gaat men niet verloren. En waarachtig, als het mocht gebeuren dat UEd. mij dat eiland gaf dat u mij beloofd heeft (wat ik niet geloof en niet verwacht), dan ben ik niet zoo ondankbaar en drijf ik de dingen niet zoo op de spits dat ik er bezwaar tegen zal maken als men berekent wat de inkomsten van het gezegde eiland opleveren, die dan hondshondsgewijs van mijn loon kunnen worden afgetrokken."

„Beste Sancho," antwoordde Don Quichot, „soms is een *hond* even goed als een *pond*."

„Ik begrijp het al," zei Sancho; „ik wil wedden dat ik had moeten zeggen *pond* en niet *hond;* maar dat doet er niets toe, want UEd. heeft mij wel begrepen."

„En zoo goed," antwoordde Don Quichot, „dat ik het diepste van je gedachten heb gepeild en begrijp waar je met al die pijlen van je spreekwoorden op doelt. Kijk eens, Sancho, ik zou wel een loon voor je willen vaststellen, indien ik slechts in een enkele historie over dolende ridders een voorbeeld had gevonden dat mij al was het maar een glimp ontdekte en deed zien van wat zij per maand of per jaar verdienden; maar ik heb alle of de meeste van hun geschiedenissen bestudeerd, en ik herinner mij niet gelezen te hebben dat eenig dolend ridder ooit een vast loon met zijn schildknaap overeenkwam; ik weet alleen dat zij allen van de goedgunstigheid hunner meesters afhankelijk waren, en als het lot hun heeren gunstig was geweest, kregen zij wanneer zij dit in het geheel niet verwachtten een eiland als loon, of iets dat daarmee gelijk staat, en op zijn minst hadden

zij ten slotte een titel of heerlijkheid. Indien gij met de hoop hierop en met deze voordeelen weer bij mij in dienst wilt treden, Sancho, akkoord; maar ik denk er in de verste verte niet aan het aloud gebruik der dolende ridderschap uit zijn hengsels en voegen te lichten; ga dus naar uw huis terug, Sancho, en maak uw Teresa mijn bedoeling duidelijk; als het haar aangenaam is en gij er behagen in schept mij te dienen op de bekende voorwaarde, *bene quidem;* en anders, even goede vrienden; als er op de til maar geen voer ontbreekt, komen de duiven vanzelf. En bedenk wel, vriend, dat de hoop op iets goeds beter is dan het bezit van iets slechts, en een goede vordering beter dan een kwade betaling.

Ik spreek in dezen trant, Sancho, om je aan het verstand te brengen dat ik even goed als jij de kunst versta om het spreekwoorden en gezegden te laten regenen. En ten slotte wil ik maar zeggen en je op het hart binden: wil je niet bij mij in dienst komen en mijn lotgevallen deelen dan zij God met je en Hij make een heilige van je; ik zal wel een schildknaap vinden die gehoorzamer is en ijveriger, en niet zoo onhandig en praatziek als jij."

Toen Sancho het onwrikbaar besluit van zijn meester vernam bewolkte zich zijn hemel en de moed zonk hem in de schoenen, want hij had vast en zeker gedacht dat zijn heer er voor niets ter wereld zonder hem op uit zou trekken; en toen hij zoo beteuterd en in diep gepeins verzonken te kijken stond, kwam Sansón Carrasco binnen, en met hem de huishoudster en het nichtje, die zeer nieuwsgierig waren te hooren met wat voor argumenten hij haar heer zou overreden geen avonturen meer te zoeken. Sansón, een schelm van de bovenste plank, kwam dan binnen, omhelsde Don Quichot evenals

den eersten keer en sprak met verheffing van stem: „O, bloem der dolende ridderschap! Schitterend licht der wapenen! Eer en spiegel van het Spaansche volk! Moge het den Almachtigen God in zijn eindelooze goedheid behagen dat de persoon of personen die uw derden uittocht zullen willen beletten en belemmeren, dien uitweg niet vinden in den doolhof hunner wenschen, en dat hun nimmer in vervulling ga wat zij het vurigst begeeren."
En zich tot de huishoudster wendende, zeide hij tot haar: „De huishoudster behoeft thans het gebed van de Heilige Apollonia niet verder op te zeggen; want ik weet dat het een noodwendig besluit der Hemelen is dat mijnheer Don Quichot wederom zijn nieuwe en verheven gedachten ten uitvoer gaat brengen, en ik zou mijn geweten grootelijks bezwaren zoo ik dezen ridder niet aanzette en overreedde de kracht van zijn onverschrokken arm en de braafheid van zijn dapper gemoed niet langer in breidel en toom te houden, want door zijn werkeloosheid verijdelt hij het rechtzetten van het kromme, de bescherming der weezen, de eer der maagden, de hulp der weduwen, den steun van gehuwde vrouwen en andere aangelegenheden van dien aard, die de orde van de dolende ridderschap raken en betreffen, er van afhankelijk zijn en er verband mede houden. Welaan, mijnheer Don Quichot, schoon en dapper ridder, dat uwe grandeza zich op weg begeve, en liever heden dan morgen; zoo er iets mocht ontbreken om uw vertrek ten uitvoer te brengen, hier ben ik om er met mijn persoon en goed in te voorzien; en mocht het noodig zijn uwe grootmoedigheid als schildknaap te dienen, ik zou het als een groot geluk beschouwen!"
Daarop wendde Don Quichot zich tot Sancho en sprak:

„Heb ik je niet gezegd Sancho, dat ik schildknapen genoeg kon krijgen? Zie eens wie zich daartoe aanbiedt: de ongeëvenaarde baccalaureus Sansón Carrasco, die onvermoeid de binnenhoven der Universiteit van Salamanca opvroolijkt en vermaakt, een man gezond van lichaam en lenig van ledematen, zwijgzaam, bestand tegen warmte zoo goed als koude, tegen honger zoowel als dorst, met al de eigenschappen welke vereischt worden om schildknaap van een dolend ridder te zijn. Maar moge de Hemel toch niet toelaten, mijnheer, dat ik om slechts mijn lust te volgen, de zuil der letteren ondergraaf, het vat der wetenschap breek en den verheven palmboom der schoone en vrije kunsten beknot. De nieuwe Simson blijve in zijn vaderstad waar hij, deze eer aandoende, tegelijk de grijze haren zijner bejaarde ouders met roem kan overladen; ik zal met iederen anderen schildknaap genoegen nemen, nu Sancho zich niet verwaardigt mij te vergezellen."
„Ja, ik verwaardig mij wel," antwoordde Sancho, geheel verteederd en de oogen vol tranen, en hij ging voort: „Niet van mij zal er gezegd worden, mijnheer: 'nu de koek op is, gaan de vrienden uit elkaar'; neen, ik ben niet van een ondankbaar geslacht: de heele wereld, en vooral mijn dorp weet wie de Panza's waren van wie ik afstam, en te minder nu ik uit vele goede werken en nog meer goede woorden den wensch begrepen en verstaan heb, dien UEd. koestert om mij een gunst te bewijzen. Als ik op het bedrag van mijn loon gepingeld heb, is dat geschied om mijn vrouw een pleizier te doen; want als die het in het hoofd heeft gezet iets gedaan te krijgen bestaat er geen hamer die zoo hard op de hoepels van een vat slaat als zij er op aandringt dat er gebeurt wat zij wil; maar inderdaad,

de man moet man, en de vrouw moet vrouw blijven; en aangezien ik nu eenmaal een man ben — dat kan ik niet ontkennen — wil ik het ook in mijn huis zijn, al hebben ze er nog zooveel op tegen; en daarom zit er niets anders op dan dat UEd. uw testament in orde maakt met zijn codicil, zoodat het niet meer terug te roepen is, en laten we ons dan terstond op weg begeven opdat de ziel van mijnheer Sansón niet lijde, die zegt dat zijn geweten hem voorschrijft dat hij UEd. er toe moet overhalen voor den derden keer de wereld in te trekken; en ik bied mij opnieuw aan om UEd. trouw en eerlijk te dienen, even goed en zelfs beter dan alle schildknapen die ooit dolende ridders in heden en verleden gediend hebben."

De baccalaureus stond verbaasd toen hij Sancho Panza's trant en wijze van spreken hoorde; want hoewel hij de eerste geschiedenis van diens heer had gelezen, had hij toch zeker niet geloofd dat hij zoo koddig was als hij daar geschilderd wordt; maar toen hij hem nu hoorde zeggen *testament en codicil die niet terug te roepen zijn,* in plaats van *testament en codicil die niet te herroepen zijn,* geloofde hij alles wat hij over hem had gelezen en beschouwde hem als een van de grootste zotten van dezen tijd. En hij zei bij zich zelf dat de wereld nog nooit twee zulke gekken als heer en knecht had gezien. Ten slotte omarmden Don Quichot en Sancho elkander en waren geheel en al verzoend, en met goedvinden en instemming van den grooten Carrasco dien zij thans als een orakel beschouwden, werd bepaald dat het vertrek over drie dagen plaats zou vinden, in welken tijd er gelegenheid was het noodige voor de reis gereed te maken en een echten ridderhelm te zoeken dien Don Quichot naar zijn zeggen ditmaal in ieder geval

noodig had. Sansón bood er hem een aan, want hij wist dat een van zijn vrienden er een bezat en hem dien niet zou weigeren, al was hij eer zwart van roest en stof dan schoon en glanzend van staal. De verwenschingen die de beide vrouwen, huishoudster en nicht, den baccalaureus naar het hoofd slingerden, waren ontelbaar; zij rukten zich de haren uit, krabden haar gezichten open, en bejammerden in den trant der klaagvrouwen [2]) van weleer het vertrek van haar meester, alsof het zijn dood was. De bedoeling die Sansón had om Don Quichot over te halen er nog eens op uit te trekken, was te doen hetgeen de geschiedenis later verhaalt, alles op raad van den pastoor en den barbier, met wie hij het eerst had besproken.

Kort en goed, in die drie dagen voorzagen Don Quichot en Sancho zich van wat zij dachten noodig te hebben; en nadat Sancho zijn vrouw en Don Quichot zijn nicht en zijn huishoudster had gekalmeerd, begaven zij zich tegen het vallen van den avond op weg naar El Toboso, zonder dat iemand het zag behalve de baccalaureus, die hen tot een halve mijl van het dorp gezelschap wilde houden: Don Quichot op zijn goeden Rossinant en Sancho op zijn oude grauwtje, de zadelzakken voorzien van allerhande mondvoorraad en de beurs gevuld met geld, dat Don Quichot hem had gegeven met het oog op mogelijke gebeurtenissen. Sansón omhelsde hem en verzocht Don Quichot beleefd hem op de hoogte te houden van zijn voor- en tegenspoed, om zich te verheugen over den laatsten en zich te bedroeven over den eersten [3]), gelijk de wetten der vriendschap dat vereischen. Don Quichot beloofde hem zulks, Sansón begaf zich naar zijn dorp, en het tweetal sloeg den weg in naar de groote stad El Toboso [4]).

AANTEEKENINGEN

[1]) Het gebed dat Sansón Carrasco bedoelde, kent men niet meer. Het zal in ieder geval een gebed geweest zijn waarin gesproken wordt over kiespijn. Sinte-Apollonia is, gelijk men weet, de patrones van de kiespijnlijders.

[2]) Klaagvrouwen zijn vrouwen die gehuurd worden om in sterfhuizen bij uitvaarten en begrafenissen te klagen. In Cervantes' dagen kende men het gebruik in Spanje blijkbaar niet meer. In Andalusië hield het nog tot het begin van de 16de eeuw stand.

[3]) Niet zonder reden is Sansón Carrasco een „socarrón famoso" (aartsschelm) genoemd!

[4]) Cervantes spreekt telkens van de stad, zelfs van de groote stad El Toboso. Hij doet dit natuurlijk om de situatie nog belachelijker te maken dan ze al is: in de dagen van Philips II telde het plaatsje geen negenhonderd haardsteden.

ACHTSTE HOOFDSTUK

WAARIN VERHAALD WORDT WAT DON QUICHOT OVERKWAM TOEN HIJ ZIJN AANGEBEDENE DULCINEA VAN EL TOBOSO WILDE BEZOEKEN

„Gezegend zij de almachtige Allah!" zegt Hamete Benengeli bij den aanvang van dit achtste hoofdstuk. „Gezegend zij Allah!" herhaalt hij drie malen, en hij zegt dat hij deze zegenwenschen uitspreekt omdat hij ziet dat hij Don Quichot en Sancho weer in het vrije veld heeft, en de lezers van hun vermakelijke historie er staat op kunnen maken dat van dit oogenblik af de heldendaden en geestigheden van Don Quichot en zijn schildknaap weer een aanvang nemen; hij raadt hun de vroegere avonturen van den Geestrijken Ridder te vergeten en het oog te richten op de komende, die thans op den weg naar El Toboso beginnen, gelijk de andere aanvingen op de velden van Montiel; het is niet veel wat hij vraagt bij al wat hij belooft; en hij gaat als volgt voort:

Don Quichot en Sancho bleven alleen, en Sansón was nauwelijks vertrokken of Rossinant begon te hinniken en het grauwtje te zuchten van onder den staart, hetgeen door beiden, ridder en schildknaap, werd opgevat als een goed teeken en zeer gelukkige voorspelling; hoewel, als de waarheid verteld moet worden, de zuchten en het gebalk van het grauwtje luider klonken dan het gehinnik van het ros; en daaruit maakte Sancho op dat zijn geluk dat van zijn heer zou overtreffen en te boven gaan, waarbij hij uitging van ik weet niet welke sterrenwichelarij die hij machtig was, al spreekt de historie er niet van; men hoorde hem wanneer hij struikelde

of viel, alleen zeggen dat hij beter niet van huis had kunnen gaan, aangezien er met struikelen of vallen niets viel te winnen dan kapotte schoenen of gebroken ribben; en al was hij gek, in dezen was hij de plank niet ver mis. Don Quichot sprak hem als volgt toe:
„Vriend Sancho, de nacht daalt snel over ons neder, en duisterder dan dat wij in staat zouden wezen bij het morgengloren El Toboso voor oogen te krijgen, waarheen ik besloten ben mij te begeven aleer ik mij in eenig ander avontuur stort; daar zal ik de onvergelijkelijke Dulcinea zegen en oorlof afsmeeken, met welk oorlof ik verwacht en verzekerd ben ieder gevaarlijk avontuur te volbrengen en tot een gelukkig einde te voeren, want niets in dit leven maakt dolende ridders moediger dan zich begunstigd te weten door hunne aangebedenen."
„Dat geloof ik best," antwoordde Sancho; „maar ik denk dat het UEd. lang niet glad zal zitten haar te spreken of te zien te krijgen, ten minste ergens waar u haar zegen in ontvangst kan nemen, of ze zou hem over den muur van den achterhof moeten geven, waar ik haar den eersten keer zag toen ik haar den brief bracht waarin de onnoozele streken en dwaasheden stonden die UEd. in het hartje van de Sierra Morena aan het uithalen was."
„De muur van een achterhof leek je dat, Sancho," zei Don Quichot, „waar je die onvolprezen bevalligheid en schoonheid aanschouwde? Dat moet minstens een galerij, een staatsiegang, een voorhof, of hoe men het noemen wil, van een rijk en vorstelijk paleis zijn geweest."
„Dat kan allemaal wel geweest zijn," antwoordde Sancho, „maar mij leek het de muur van den achterhof, als mijn memorie me niet in den steek laat."

„Hoe dat zij, laat ons er heen gaan, Sancho," zei Don Quichot weer; „want mits ik haar mag zien is het mij om het even of het over een muur of door een venster, door een smalle reet of door het hek van een tuin is; iedere straal van de zon harer schoonheid die mij de oogen treft zal mij het brein verlichten en het hart sterken, zoodat het eenig en zonder weerga zal zijn in beleid en moed."

„Nou, om u de waarheid te zeggen, mijnheer," antwoordde Sancho, „toen ik die zon van señora Dulcinea van El Toboso zag, was ze niet zoo helder dat ze één straal kon afgeven; maar dat zal wel gekomen zijn omdat HEd. zooals ik u zei bezig was tarwe te wannen en al het stof dat ze opjoeg als een wolk voor haar gezicht hing en het verdonkermaande."

„Hoe is het mogelijk, Sancho, dat je nog kunt denken, gelooven, beweren en volhouden," sprak Don Quichot, „dat mijn aangebedene Dulcinea tarwe wande, wat een taak en een arbeid is die in het geheel niet overeenstemmen met alles wat voorname personen doen en behooren te doen, die geschapen en bestemd zijn voor andere bezigheden en vermaken, waarbij men hun voornaamheid op een boogschotafstand kan waarnemen! Slecht herinner je je, o Sancho, die verzen van onzen dichter [1]), waarin hij ons den arbeid schildert die daar beneden in hare glazen woonsteden de vier nimfen verrichtten die het hoofd uit den geliefden Taag opstaken en zich nederzetten op de groene weide om de rijke stoffen te bewerken die de geestrijke dichter ons beschrijft en die gesponnen en geweven waren van louter goud, en parelen en zijde [2]). Met iets van dien aard moet ook mijn aangebedene zich hebben bezighouden toen jij haar aanschouwde, tenzij de nijd dien

een verdorven toovenaar jegens mijn aangelegenheden koestert alles wat mij genoegen verschaft verandert en verkeert in gedaanten die geheel verschillen van de werkelijkheid; en daarom vrees ik zeer dat als bijgeval de auteur een mij vijandiggezind wijzeman is geweest, hij in de historie die naar men zegt over mijn daden is gedrukt, de dingen zoo door elkander heeft gehaspeld dat hij één waarheid vermengde met duizend leugens en zich vermaakte met het verhalen van daden die niets van doen hebben met het relaas eener ware geschiedenis. O nijd, wortel van eindelooze ellende en kankerworm der deugdzaamheid! Alle ondeugden, Sancho, brengen nog een zeker genot met zich; maar die van den nijd sleept slechts walging, wrok en razernij met zich mede."

„Net wat ik zeg," antwoordde Sancho; „en daarom ben ik bang dat in dat boek of die geschiedenis over ons die de baccalaureus Carrasco zooals hij zei onder oogen heeft gehad, mijn eer er niet te best afkomt, en af en toe door het slijk wordt gesleurd, gelijk men zegt, als een bezem waar ze de straat mee vegen. En toch heb ik op mijn woord van fatsoenlijk man nog van geen enkelen toovenaar kwaad gesproken, en ik heb niet zooveel bezit dat ze mij kunnen benijden; het is waar dat ik wat sluw ben en iets van een schelm over mij heb; maar dat gaat alles schuil en verborgen onder den wijden mantel van mijn simpelheid, die altijd natuurlijk en nooit gemaakt is [3]); en als ik geen andere verdienste bezat dan het geloof — want ik geloof altijd vast en waarachtig in God en alles wat de heilige Roomsch Katholieke Kerk voor waar houdt en gelooft —, en de omstandigheid dat ik een doodvijand ben van de joden zooals ik het ben, dan hadden de geschiedschrijvers nog medelij met mij moeten hebben en mij goed moeten

behandelen in hun geschriften. Maar laat ze zeggen wat ze willen; naakt ben ik geboren, en naakt ben ik nog altijd: ik verlies of win er niet bij, hoewel het mij nu dat ik zie dat ik in boeken sta en in deze wereld van hand tot hand ga, geen zier kan schelen dat ze alles van mij zeggen wat ze willen."

„Sancho," zei Don Quichot, „dat doet mij denken aan wat een beroemd dichter van dezen tijd [4]) overkwam die een vinnig hekeldicht tegen alle dames van zekeren roep had geschreven en daar een zekere dame van wie men twijfelen kon of zij het wel was, niet in vermeldde en noemde. En toen zij zag dat ze niet op de lijst bij de overigen stond, beklaagde ze zich bij den dichter en vroeg hem wat hij aan haar gezien had dat hij haar niet bij de schare der anderen had opgenomen: hij moest maar een vervolg op de satire maken en haar in het aanhangsel zetten; anders was hij misschien nog niet gelukkig dat hij geboren was. De dichter deed het aldus, hij bracht haar geducht in opspraak, en zij was volkomen tevreden toen zij zag dat ze befaamd was, al was het infaam. Hiermede stemt overeen wat verteld wordt van den herder die den beroemden tempel van Diana, welke een van de zeven wereldwonderen werd gerekend, in brand stak en algeheel in de asch legde, enkel en alleen opdat zijn naam in de komende eeuwen zou blijven leven; en hoewel er bevolen werd dat niemand over hem mocht spreken, noch in woord of geschrift zijn naam vermelden opdat hij zijn oogmerk niet zou bereiken, weet men toch dat hij Erostratus heette [5]). Op hetzelfde wijst een voorval dat den grooten keizer Karel V met een edelman te Rome overkwam. De Keizer wenschte den vermaarden tempel van de Rotonde te bezichtigen [6]), die in de oudheid de aan

alle goden gewijde tempel heette en nu, onder betere aanroeping gesteld, aan alle heiligen is gewijd. Dit is het gebouw dat het best gespaard heet van die welke het heidendom te Rome oprichtte, en dat het meest de faam van de grootschheid en pracht zijner stichters behouden heeft: het heeft den vorm van een halven sinaasappel, is van geweldige afmetingen en zeer helder van binnen, hoewel er geen ander licht invalt dan door een enkel raam of liever gezegd een ronden koepel geheel boven op het gebouw. Vandaar nu bezag de Keizer het bouwwerk en aan zijn zijde stond een Romeinsch edelman, die hem de bijzonderheden en kunstgrepen van dit machtig werk en monument der architectuur verklaarde; en toen zij zich van den koepel hadden verwijderd, zeide hij tot den Keizer:

'Tallooze malen, gewijde Majesteit, bekroop mij de lust uwe Majesteit in mijn armen te nemen, en mij door dien koepel naar beneden te storten ten einde een onvergetelijken naam in de wereld achter te laten.' — 'Ik ben u dankbaar,' antwoordde de keizer, 'dat gij zulk een onzalige gedachte niet ten uitvoer hebt gebracht, maar ik zal u voortaan geen gelegenheid laten uw trouw te beproeven; ik gebied u daarom nooit meer tot mij te spreken of u in mijn tegenwoordigheid te bevinden.' En na deze woorden verleende hij hem een groote gunst. Ik wil hiermede maar zeggen, Sancho, dat de begeerte om faam te verwerven een groote prikkel tot daden is. Waarom denk je dat Horatius zich in volle wapenrusting van de brug stortte in de diepten van den Tiber [7])? Wat deed Mucius arm en hand verbranden [8])? Wat dreef Curtius zich in de diepe gloeiende aardspleet te werpen die zich in het midden van Rome opdeed [9])? Wat bracht er Julius Caesar toe

den Rubicon over te steken, tegen al de voorteekenen in, die ongunstig voor hem waren geweest [10])? En om nieuwere voorbeelden te noemen, wat deed de onverschrokken Spanjaarden de schepen in den grond boren, en gestrand en verlaten in de nieuwe wereld aan den wal staan, onder bevel van den zeer cortoisen Cortés [11])? Al deze en vele andere groote en verscheiden heldendaden zijn, waren en zullen werken zijn van de faam welke de stervelingen begeeren als loon en aandeel in de onsterfelijkheid die hun loffelijke daden verdienen, al past het dat wij christelijke, katholieke dolende ridders meer letten op den roem in toekomstige eeuwen, die eeuwig duurt in de hooge hemelsche gewesten, dan op de ijdelheid van de faam welke verworven wordt in dit aardsche en vergankelijke bestaan, welke faam, hoe lang zij ook moge duren, ten slotte eindigt met de wereld zelf, wier einde eveneens is voorbestemd.
Zoodat, o Sancho, onze daden niet de perken te buiten mogen gaan welke ons worden gesteld door den christelijken godsdienst, dien wij belijden. Wij moeten in de reuzen den trots verslaan, wij moeten de afgunst verslaan door edelmoedigheid en nobele inborst, den toorn door beheerschte kalmte en gemoedsrust, vraatzucht en slaap door het weinige eten dat wij eten en het vele waken dat wij doen, wellust en wulpschheid door de trouw welke wij haar betoonen die wij tot meesteressen van onze gedachten hebben gemaakt, en traagheid door alle werelddeelen rond te trekken op zoek naar gelegenheden die ons behalve christenen nog bovendien roemruchte ridders kunnen maken, en maken. Ziehier, Sancho, de middelen waarmee men den hoogsten lof kan bereiken dien de faam met zich brengt."
„Ik heb alles wat UEd. mij tot zoover verteld heeft,

heel best begrepen," zei Sancho, „maar ik wou wel dat UEd. mij van den twijfel ophielp dien ik thans op dit punt in het hoofd heb gekregen."

„*Afhielp* bedoel je, Sancho," sprak Don Quichot. „Vertel hem mij slechts, en ik zal je naar beste weten antwoorden."

„Zegt u mij dan eens, mijnheer," ging Sancho voort, „die Juli's en Augustussen, en al die andere dappere ridders die u heeft opgenoemd en die al lang dood zijn, waar zitten die nu?"

„De heidenen," antwoordde Don Quichot, „zijn ongetwijfeld in de hel; de christenen, als het ten minste goede christenen waren, òf in het vagevuur òf in den hemel."

„Juistement," zei Sancho; „maar mag ik dan nu eens weten: de graven waarin de lichamen van die hooge heeren liggen, hangen daar zilveren lampen voor, en zijn de muren van hun kapellen versierd met krukken, lijkwaden, haartressen en beenen en oogen van was? En als ze dat niet zijn, waarmee dan wel?"

Waarop Don Quichot antwoordde:

„De graven der heidenen waren meestentijds weelderige tempels: de asch van Julius Caesars lichaam werd geplaatst op den top van een steenen piramide van ongemeene hoogte, die men thans te Rome de *Naald van Sint Pieter* [12]) noemt; keizer Hadrianus diende een kasteel tot graf zoo groot als een betamelijk dorp, dat men den naam gaf van *Moles Hadriani*, tegenwoordig de Engelenburcht te Rome [13]); koningin Artemisia begroef haar gemaal Mausolus in een graf dat tot een van de zeven wereldwonderen werd gerekend [14]); maar geen van deze graven, noch vele anderen die de heidenen bezaten, werden versierd met lijkwaden of eenige andere

offeranden en teekenen die te kennen geven dat zij die daarin begraven liggen heiligen waren."
„Daar wil ik juist heen," hernam Sancho. „En vertelt u mij nu eens, wat is beter: een doode opwekken of een reus dooden?"
„Het antwoord ligt voor de hand," antwoordde Don Quichot, „een doode opwekken is beter."
„Nou heb ik u in de knip!" zei Sancho. „Dus dan moet ook de faam van wie dooden opwekken, blinden ziende en kreupelen vlug ter been maken en zieken genezen, voor wier graven lampen branden en wier kapellen vol vrome menschen zijn die hun reliquieën op de knieën aanbidden, een betere faam wezen voor dit leven en dat hiernamaals, dan die welke alle heidensche keizers en dolende ridders die er maar in de wereld geweest zijn, achterlieten en zullen achterlaten."
„Ook deze waarheid erken ik," antwoordde Don Quichot.
„Nou," ging Sancho voort, „deze faam, deze genade, deze prerrogatieven, of hoe dat heeten mag, bezitten de lichamen en de reliquieën der heiligen: want met goedkeuring en instemming van onze heilige Moederkerk hebben zij lampen, kaarsen, lijkwaden, krukken, schilderijen, haartressen, oogen en beenen, waarmee zij de vroomheid verhoogen en hun faam als christenen vergrooten.
Koningen dragen lichamen van heiligen of hun relieken op de schouders, en kussen de stukken van hun gebeente, en verrijken en versieren daarmee hun bidkapellen en hun meest beminde altaren."
„Wat wil je dat ik uit al je woorden opmaak, Sancho?" vroeg Don Quichot.
„Ik wil maar zeggen," antwoordde Sancho, „dat wij

liever heiligen moesten zien te worden, dan zullen we veel gauwer de schoone faam verdienen die we zoeken; want kijk eens hier, mijnheer: gisteren of eergisteren (het is zoo kort geleden dat ik het wel zoo mag zeggen) hebben ze twee barrevoetbroedertjes [15]) heilig of zalig verklaard, en het wordt thans al als een groot geluk beschouwd de ijzeren kettingen waarmee zij hun lichamen gordden en kastijdden aan te raken en te kussen, en die worden zooals het zeggen is, hooger vereerd dan het zwaard van Roeland in de wapenzaal van onzen Koning, dien God behoede. Zoodat het beter is, mijn lieve mijnheer, een nederig broedertje van welke kloosterorde dan ook te wezen dan een dapper dolend ridder; bij God tellen twee dozijn geeselslagen meer dan twee duizend lansstooten, al geeft men ze aan reuzen, monsters of draken."

„Dat alles is waar," antwoordde Don Quichot, „maar wij kunnen niet allen ordebroeders zijn, en vele zijn de wegen waarlangs God de Zijnen ten hemel leidt: ook de ridderschap is een orde; er zijn ridders die als heiligen de eeuwige zaligheid genieten."

„Jawel," zei Sancho weer, „maar ik heb hooren beweren dat er meer broeders in den hemel zijn dan dolende ridders."

„Dat komt," antwoordde Don Quichot, „omdat het aantal der ordegeestelijken grooter is dan dat der ridders."

„Dolenden zijn er anders genoeg," zei Sancho.

„Meer dan genoeg," hernam Don Quichot, „maar slechts weinigen verdienen den naam van ridders."

Met deze en dergelijke gesprekken gingen voor hen die nacht en de volgende dag voorbij, zonder dat hun iets overkwam dat de moeite van het vertellen waard was,

hetgeen Don Quichot niet weinig verdroot. Maar eindelijk, den volgenden dag tegen het vallen van den avond kregen zij de groote stad El Toboso in zicht, een aanblik die Don Quichot het hart sneller deed slaan, en Sancho langzamer, want hij wist het huis van Dulcinea niet te vinden, en hij had het nooit van zijn leven gezien ook, evenmin als zijn meester; zoodat zij geheel van streek waren, de een om het te zien, de ander omdat hij het nooit gezien had, en Sancho wist niet wat hij moest beginnen als zijn heer hem naar El Toboso zond. Don Quichot besloot ten slotte de stad binnen te gaan zoodra de nacht was gevallen; tot dit uur aanbrak wachtten zij tusschen eenige steeneiken dichtbij El Toboso; en toen het bepaalde tijdstip was aangebroken reden zij de stad in, waar hun dingen overkwamen die men dingen mag noemen.

AANTEEKENINGEN

[1]) Evenals in het Vierde Hoofdstuk van dit Tweede Deel wordt met „onzen dichter" Garcilaso de la Vega bedoeld. Alleen Don Quichot kon veronderstellen dat een analphabeet als Sancho eenige notie kon hebben omtrent het bestaan van zulke moeilijke poëzie als die van Garcilaso is.
[2]) Zinspeling op een passage uit de *Égloga Tercera*, v.v. 53—112. Zie de uitgave van Tomás Navarro Tomás, *Obras de Garcilaso*, 3a edición, Madrid 1935, blz. 124—127:

„De cuatro ninfas que del Tajo amado
salieron juntas, a cantar me ofresco,..."

[3]) Gelijk de Engelsche vertaler John Ormsby terecht opmerkt, valt Sancho hier heel wat meer uit zijn toon dan in het vorige hoofdstuk, waar Cervantes er zelf op wijst.
[4]) Bedoeld is Vicente Martínez Espinel (1551—1624), dich-

ter en prozaïst, en vriend van Cervantes. Het „vinnig hekeldicht" in den tekst genoemd, is de *Sátira contra las damas*, die indertijd door Eugenio Mele is teruggevonden en werd uitgegeven in de *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, I, Madrid 1904, p. 413 *et seq.* Bij de bewuste „dame" kan Cervantes òf aan Juana Carrillo, òf aan een zekere Violante gedacht hebben: beiden beklagen zich in Espinels satire door den dichter te zijn overgeslagen.

[5]) De Grieksche geschiedschrijver Theopompus vermeldt namelijk dien naam. Men weet niet hoe Cervantes er toe kwam te beweren dat Erostratus herder was: bij geen van de oude schrijvers die het verhaal te boek gesteld hebben, vindt men deze bijzonderheid.

[6]) Het Pantheon. Men kan inderdaad den koepel van het gebouw bezichtigen.
Er is een trap van honderdnegentig treden, die ook de Keizer bestegen moet hebben. De kroniekschrijver Fray Prudencio de Sandoval (1560—1621) vertelt in zijn *Historia de la vida y hechos del emperador Carlos V*, dat dit gebeurde in het jaar 1536. Het verhaal van den Romeinschen edelman is natuurlijk niet meer dan een aardige anekdote.

[7]) Horatius Cocles was het die alleen den toegang tot de paalbrug over den Tiber verdedigde tegen Porsenna, den koning van Etrurië, ten einde den vijand die reeds het Janiculum had bezet, te beletten Rome binnen te trekken. Eerst toen de brug begon te bezwijken en het dus niet meer noodig was ze te verdedigen, stortte zich de dappere Romein in volle wapenrusting in den stroom, dien hij al zwemmende overstak te midden van het fluiten van de werpspiezen der Etruriërs. Zie Livius, l. II, c. 10.

[8]) Mucius werd toen hij tevergeefs getracht had Porsenna te vermoorden, bij dien aanslag gegrepen. Voor den koning der Etruriërs geleid, stak hij zijn rechterhand in het vuur en liet ze afbranden. Zoo kreeg hij den naam van Scaevola (den Linksche), dien alle Muciërs behielden. Porsenna sloot kort daarop vrede met Rome. Zie Livius, l. II c. 11, 12, en 13.

[9]) Het was de onverschrokken Marcus Curtius die zich volgens de sage in 362 v. C. te paard en in volle wapenrusting in een midden op het forum te Rome ontstane

kloof stortte, die kort daarop in een meer veranderde, dat ter eere van den jongen held lacus Curtius genoemd werd. De kloof zou zich namelijk volgens het geraadpleegd orakel eerst dan sluiten, wanneer den goden het beste geofferd zou worden waarover de Eeuwige Stad te beschikken had. Curtius verklaarde dit aldus dat hiermede de moed en de wapenen waren bedoeld, die hij dan ook ten offer bracht. Ook dit verhaal uit de oude Romeinsche geschiedenis vindt men weer opgeteekend bij Livius, l. VII, c. 6.

[10]) Suetonius verhaalt in zijn *Vita Caesaris* l. I, c. XXXI et XXXII, dat toen Caesar de brug over den Rubicon bereikt had, een kleine rivier bij Ravenna die de grensscheiding vormde tusschen Italië en de provincie Gallia Cisalpina, hij een oogenblik aarzelde. Maar op dat moment gewerd hem een voorteeken dat hem er toe bewoog het onherroepelijke besluit te nemen: hij trok den Rubicon over.

[11]) „Cortois" is een middelnederlandsch woord dat hoffelijk, fijnbeschaafd beteekent. — Van de „cortesía" van Cortés wordt door de oude Spaansche schrijvers steeds zeer hoog opgegeven. — Waarschijnlijk ten overvloede wordt hier in herinnering gebracht dat Hernán Cortés, in Mexico geland, toen hij zag dat sommigen van de zijnen aarzelden hem te volgen, besloot iederen terugtocht onmogelijk te maken door de schepen waarmee hij naar Nieuw Spanje gekomen was, tot zinken te brengen.

[12]) Bedoeld is de prachtige, veertig meter hooge obelisk, die reeds in de eerste decennia van onze jaartelling op last van keizer Caligula uit Egypte naar Rome overgebracht, sedert 1586 midden op het plein voor de Sint-Pieterskerk staat, waar hij werd opgericht op bevel van paus Sixtus V onder leiding van den architect Domingo Fontana. Cervantes, die de naald ten onrechte een piramide noemt, en evenals vele anderen ten onrechte meende dat de asch van Julius Caesar er in was bijgezet, heeft ze natuurlijk nog op haar oude standplaats gezien.

[13]) De Engelenburcht werd Moles Hadriani genoemd, omdat hij oorspronkelijk het mausoleum was dat keizer Hadrianus (117—136 n. C.) voor zich liet bouwen.

Het uitermate solide bouwwerk dat trouwens daarvoor zeer

gunstig gelegen was, heeft in den loop der eeuwen herhaaldelijk als sterkte dienst gedaan.

[14]) Artemisia, de koningin van Carië, liet voor haar gemaal Mausolus een prachtig gedenkteeken, het Mausoleum, bij Halicarnassus oprichten.

[15]) Met een van deze ongeschoeide broeders zal wel bedoeld zijn San Diego de Alcalá, die in 1588 door paus Sixtus V gecanoniseerd werd. Het is niet gelukt den anderen broeder te identificeeren.

NEGENDE HOOFDSTUK

WAARIN VERHAALD WORDT HETGEEN MEN ER IN ZAL ERVAREN

„'t Was op klokslag van twaalf uren [1])," zoo ten naasten bij, toen Don Quichot en Sancho het boschje verlieten en El Toboso binnenreden. Het dorp lag in diepe rust, want al de inwoners sliepen en lagen op één oor, zooals men pleegt te zeggen. De nacht was tusschen licht en donker, en Sancho had er wat voor gegeven als het stikdonker was geweest, zoodat hij in de duisternis een verontschuldiging voor zijn domheid had kunnen vinden. In heel het plaatsje hoorde men niets anders dan geblaf van honden, dat Don Quichot de ooren deed tuiten en Sancho het hart in de schoenen zinken. Nu en dan balkte er een ezel, er knorden varkens, katten miauwden en al deze verschillende geluiden leken nog sterker door de nachtelijke stilte, al hetgeen de verliefde ridder als een slecht voorteeken beschouwde; maar met dat al zeide hij tot Sancho:

„Vriend Sancho, breng mij naar het paleis van Dulcinea; misschien dat wij haar nog wakker vinden."

„Naar wat voor paleis moet ik u brengen, potdorie," antwoordde Sancho, „als dat waarin ik hare grandeza zag, maar een heel klein huisje was?"

„Hoogstwaarschijnlijk heeft zij zich toen in een klein vertrek van haar kasteel teruggetrokken," antwoordde Don Quichot, „om zich in alle eenzaamheid met hare maagden te verpoozen, gelijk gewoonte en gebruik is onder hooggeboren vrouwen en prinsessen."

„Mijnheer," zei Sancho, „als UEd. met alle geweld wil dat het huis van señora Dulcinea een paleis moet

wezen, is dit dan bijgeval een uur waarop men de poort open kan vinden? En is het wel behoorlijk met den klopper op de deur te slaan, zoodat ze ons hooren en openmaken, en zoodoende het heele dorp in rep en roer te brengen? Wij gaan toch zeker niet naar het huis van onze liefjes, als hoerenloopers die maar komen, aankloppen en binnenloopen op ieder uur van dag of nacht, hoe laat het ook wezen mag."

„Laten we dan eerst maar eens gaan zien waar het kasteel staat," hernam Don Quichot; „dan zal ik je daarna wel vertellen wat we moeten doen, Sancho. Maar kijk eens aan, Sancho, òf ik zie slecht, òf dat groote gevaarte en de schaduw die wij vanhier aanschouwen moet het paleis van Dulcinea zijn."

„Gaat UEd. dan maar voor," antwoordde Sancho; „het kan best wezen; maar al zie ik het met mijn eigen oogen en al heb ik het in mijn eigen handen, dan geloof ik het nog evenmin als dat het nu dag is."

Don Quichot ging voorop, en nadat hij een paar honderd schreden was gegaan, kwam hij bij het gebouw dat de schaduw wierp; hij zag een hoogen toren, doch hij begreep terstond dat dit gebouw geen kasteel was, maar de hoofdkerk van het dorp. En hij sprak:

„Wij zijn bij de kerk terechtgekomen, Sancho."

„Dat zie ik ook," antwoordde Sancho. „En God geve dat we niet bij onze laatste rustplaats terechtkomen; want het is vast geen goed voorteeken om dezen tijd op een kerkhof rond te dwalen, en ik heb UEd., als ik het mij goed herinner, nog zoo gezegd dat het huis van die dame in een slop moet staan."

„God vervloeke je, dwaas," sprak Don Quichot. „Waar heb jij gelezen dat kasteelen en koninklijke paleizen in sloppen staan?"

„Mijnheer," antwoordde Sancho, „'s lands wijs 's lands eer: misschien is het hier in El Toboso wel gewoonte de paleizen en andere groote gebouwen in sloppen te zetten; en daarom smeek ik UEd. mij verlof te geven eens te gaan zoeken in de straten en stegen die zich hier voor mij opdoen: het kan best wezen dat ik ergens in een hoek tegen dat kasteel oploop, maar het mag voor mijn part op slag van den aardbodem verdwijnen, zoo loopen we er onze schoenen aan te verslijten."
„Spreek met meer eerbied over de aangelegenheden van mijn aangebedene, Sancho," sprak Don Quichot; „en laten wij vooral den vrede bewaren en de wasch niet met het sop weggooien."
„Ik zal me wel kalm houden," antwoordde Sancho; „maar hoe kan ik het geduldig verdragen als UEd. wil dat ik van den eenen keer dat ik het huis van onze meesteres heb gezien, het maar dadelijk moet herkennen en terugvinden in het holst van den nacht, en dat terwijl UEd. zelf het niet eens kan vinden, die het toch duizenden malen gezien moet hebben?"
„Je zult mij nog tot wanhoop brengen, Sancho," sprak Don Quichot. „Hoor eens hier, ketter: heb ik je al niet duizendmaal gezegd dat ik de onvergelijkelijke Dulcinea van al mijn levensdagen niet heb gezien, dat ik nog nooit den drempel van haar paleis heb overschreden [2]), en dat ik slechts bemin van hooren zeggen [3]) en afgaande op den grooten naam dien zij om haar schoonheid en verstand geniet?"
„Nee, die is goed!" antwoordde Sancho; „maar als UEd. haar nooit heeft gezien, dan zeg ik: ik ook niet."
„Dat is godsonmogelijk," sprak Don Quichot weer; „je hebt mij toch verteld dat je zag hoe zij bezig was tarwe

te wannen, toen je mij het antwoord bracht op den brief dien ik je haar brengen liet."

„Bouwt u daar niet te vast op, mijnheer," antwoordde Sancho; „want ik wil u wel vertellen dat het bezoek en het antwoord dat ik u bracht, ook maar van hooren zeggen was; en ik weet evenmin wie señora Dulcinea is als dat ik kans zie een stomp tegen den hemel te geven."

„Sancho, Sancho," antwoordde Don Quichot, „daar is een tijd om te schertsen, en een tijd waarin scherts misplaatst is en niet van pas komt. Omdat ik zeide dat ik de meesteresse van mijn ziel nimmer gezien of gesproken heb, mag jij maar niet beweren dat je haar evenmin hebt gezien of gesproken, terwijl het gansch anders is, gelijk je wel weet."

Onderwijl de beiden zoo praatten, zagen zij dat er een man met een span muildieren de plek naderde waar zij stonden, en te oordeelen naar het geluid dat de ploeg maakte die over den grond sleepte, vermoedden zij dat het een boer was die voor dag en dauw was opgestaan om naar zijn werk te gaan, en zoo was het ook. De boer kwam dichterbij; hij zong de bekende romance, die luidt:

„Slecht verging het u, o Franschen,
In 't gevecht bij Roncesvalles [4])".

„Ik mag sterven, Sancho," sprak Don Quichot, zoodra hij den man hoorde, „als dit vannacht goed voor ons afloopt. Hoor je wel wat die dorper daar zingt?"

„Ja, dat hoor ik," antwoordde Sancho; „maar wat kan ons die slag bij Roncesvalles schelen? Hij kon evengoed de romance van Calaínos [5]) zingen; dat zou toch een en hetzelfde zijn als het er om gaat of het goed of slecht voor ons afloopt."

De boer was thans naderbijgekomen, en Don Quichot vroeg hem:
„Zoudt ge mij ook kunnen zeggen, brave man, zoowaar God u moge behoeden, waar zich hier de paleizen bevinden van de onvergelijkelijke prinses Dulcinea van El Toboso?"
„Mijnheer," antwoordde de jongeman, „ik ben hier vreemd; ik werk hier eerst een dag of wat op het land voor een rijken boer; maar in het huis ginder aan den overkant wonen de pastoor en de koster van het dorp; en zij tweeën of een van hen zal UEd. wel kunnen inlichten over die prinses, want zij hebben de lijst van alle parochianen van El Toboso, al geloof ik niet dat er in het gansche dorp een prinses woont; señora's genoeg, en heel voorname ook, want elk kan in haar huis wel voor prinses doorgaan."
„Welnu, vriend," zei Don Quichot, „onder die dames moet zij zich bevinden naar wie ik je vraag."
„Dat kan best," antwoordde de jongeman; „maar ik wensch u goeden morgen, want het wordt al dag."
En zonder meer vragen af te wachten, gaf hij zijn muildieren de zweep. Sancho die wel zag dat zijn meester versteld stond en allesbehalve in zijn schik was, zei tot hem:
„Mijnheer, het begint al aardig dag te worden en het zou toch niet passen dat de zon ons hier op straat vond; het is veel beter dat wij de stad uittrekken en dat UEd. zich hier ergens in een bosch in de buurt verschuilt; dan kom ik over dag wel terug en ik zal geen hoek of gat in het heele dorp overslaan om het huis, den burcht of het paleis van mevrouw te zoeken. Het zou toch al heel ongelukkig moeten loopen als ik het niet vond; en zoodra ik het gevonden heb, zal ik met HEd. spreken

en haar vertellen waar en hoe UEd. zit te wachten tot zij bevel en gelegenheid geeft haar te bezoeken, zonder haar eer en goeden naam te kort te doen."
„Sancho," zei Don Quichot, „je hebt in den kring van enkele korte woorden vele voortreffelijke uitspraken gedaan; ik ben je erkentelijk voor den raad dien je mij thans hebt gegeven, en ik aanvaard hem volgaarne. Kom, vriend, en laat ons een plek zoeken waar ik mij kan verbergen, terwijl jij dan naar hier terugkeert om zooals je zegt mijn aangebedene op te zoeken en haar te zien en te spreken van wier verstand en hoffelijkheid ik meer dan wonderbaarlijke gunsten verwacht."
Sancho popelde van ongeduld om zijn meester uit het dorp te krijgen opdat hij er niet achterkwam hoe gelogen het antwoord was dat hij hem namens Dulcinea naar de Sierra Morena had gebracht; hij zette daarom haast achter het vertrek, dat zeer snel in zijn werk ging, en op twee mijl van het dorp vonden zij een boschje of bosschagie, waarin Don Quichot zich verschool, terwijl Sancho naar de stad terugkeerde om Dulcinea te spreken, bij welke boodschap hem zaken overkwamen, die nieuwe aandacht en een nieuw hoofdstuk vragen.

AANTEEKENINGEN

1) De eerste woorden van dit hoofdstuk zijn een citaat; het is de beginregel van een oude romance, die van den Conde Claros:

„Media noche era por filo;
Los gallos querían cantar,..."

Zie verder M. Menéndez y Pelayo, *Antología de poetas líricos castellanos, t.* IX, *op cit.*, blz. 132—140.

[2]) Dit is niet in overeenstemming met Don Quichots verzekering in het Vijfentwintigste Hoofdstuk van het Eerste Deel, waar hij zegt: „Want zoowel mijn liefde als de hare is altijd platonisch geweest, het ging niet verder dan het wisselen van een eerbaren blik; en zelfs dit geschiedde zoo zelden dat ik in alle oprechtheid durf zweren dat ik haar in al de twaalf jaren dat ik haar meer liefheb dan het licht van mijn oogen die eens prooi der aarde zullen worden, slechts een keer of vier heb gezien."

[3]) Evenals zooveel helden van de ridderromans, met wier verliefd-zijn van hooren zeggen Cervantes hier den draak steekt.

[4]) Men vindt deze populaire oude romance o.a. afgedrukt in M. Menéndez y Pelayo, *Antología de poetas líricos castellanos, t. IX, op cit.*, blz. 113—115:

„Mala la hovistes, franceses,
La caza de Roncesvalles:..."

[5]) De moor Calaínos maakte de „infanta Sevilla" het hof, die van haar aanbidder als handgeld niets meer of minder dan de hoofden van drie Pairs van Frankrijk eischte. Hierover bestaat inderdaad een romance, die als volgt begint:

„Ya cabalga Calaínos
A las sombras de una oliva,..."

De moor werd verslagen door „Don Roldán". Men vindt den tekst afgedrukt in het *Romancero general* van Agustín Durán, tomo I, Madrid 1877, nr. 373, blz. 243—246.

TIENDE HOOFDSTUK

WAARIN WORDT VERHAALD WELKE LISTIGHEDEN SANCHO VERZON OM VROUWE DULCINEA TE BETOOVEREN, BENEVENS ANDERE EVEN LACHWEKKENDE ALS WARE GEBEURTENISSEN

Als de schrijver dezer schoone historie zal gaan verhalen wat in dit hoofdstuk verhaald wordt, zegt hij dat hij er liever het zwijgen toe deed omdat hij vreest dat men hem niet zal gelooven, want de dwaasheden van Don Quichot bereiken hier grens en toppunt van het allerdwaaste dat men zich denken kan en gaan zelfs nog een paar kruisboogschoten over de streep. Maar al dezen angst en vrees ten spijt beschreef hij ze na rijp beraad toch zooals Don Quichot ze bedreef, zonder een zier aan de waarheid der geschiedenis af te doen of toe te voegen, en zonder zich in het minst te bekommeren om verwijten die men hem zou kunnen maken uit hoofde van leugenachtigheid; en hij had gelijk want de draad der waarheid kan wel dun worden uitgesponnen, maar breken doet hij nooit, en de waarheid zal altijd boven de leugen verrijzen, gelijk olie boven water. En zoo verhaalt hij, zijn geschiedenis voortzettend, dat zoodra Don Quichot zich had verborgen in het geboomte, eikenbosch of woud bij het groote Toboso, hij Sancho beval naar de stad terug te keeren, en niet eer in zijn tegenwoordigheid te verschijnen dan nadat hij uit zijn naam had gesproken met zijn aangebedene, aan wie hij moest vragen of het haar behaagde bezoek te ontvangen van haar hartsgevangen ridder en of zij zich zou willen verwaardigen hem haar zegen te geven, opdat hij daardoor een allergelukkigsten afloop mocht verwachten van al zijn ondernemingen en hache-

lijke waagstukken. Sancho nam op zich het te doen zooals het hem gelast werd, en een even goed antwoord terug te brengen als de eerste maal.

„Ga, mijn zoon," sprak Don Quichot, „en wees niet ontsteld als je in het licht geraakt van de zon der schoonheid die je zoekt! Je bent wel uitverkoren boven alle schildknapen ter wereld! Scherp je geheugen, en laat het daaraan niet ontgaan hoe zij je ontvangt: of zij van kleur verschiet als je haar mijn boodschap brengt; of zij onrustig en onzeker wordt als zij mijn naam verneemt; of zij wel kalm op haar kussen blijft zitten als je haar aantreft in den statigen ontvangsalon [1]); en als je haar staande vindt, kijk dan vooral of zij nu eens op den eenen en dan weer op den anderen voet rust; of zij het antwoord dat zij geeft twee- of driemaal herhaalt, eerst in vriendelijke, daarna in scherpe, eerst in bitse, daarna in teedere bewoordingen; of zij de hand opheft naar het haar om dat glad te strijken, al zit het in 't geheel niet in de war; om kort te gaan, mijn zoon, let op al haar gebaren en bewegingen; als jij mij kunt vertellen hoe die waren, kan ik daaruit opmaken wat zij in het diepst van haar hart verborgen houdt ten opzichte van mijn liefde. Want je moet weten, Sancho, zoo je het al niet wist, dat bij geliefden de gebaren en bewegingen die zij maken wanneer er sprake van hun liefde is, onfeilbare boden zijn, die berichten brengen van wat er in het binnenst van de ziel geschiedt. Ga, vriend, en moge beter fortuin dan de mijne je geleiden en een gelukkiger afloop je hier terugvoeren dan die welken ik in angst en beven verwacht in de bittere eenzaamheid waarin je mij achterlaat."

„Ik ben zoo heen en weer, mijnheer," zei Sancho; „en montert UEd. dat hartje van UEd. maar eens wat op,

want dat is op het oogenblik geloof ik niet veel grooter dan een hazelnoot, en vergeet niet dat zooals ze zeggen een wakker hart de kwade kansen keert, en men denkt soms dat de menschen rijk zijn, als ze geen nagel hebben om hun gat te krabben; en ze zeggen ook wel eens: men kan nooit weten, hoe een koe een haas vangt. Ik zeg dit omdat als we vannacht mevrouw haar paleizen of burchten niet konden vinden, ik ze nu het dag is wel denk te vinden, wanneer ik er het minst op verdacht ben; en als ik ze eenmaal gevonden heb, laat mij dan maar met haar begaan."

„Waarlijk, Sancho," zei Don Quichot, „jij sleept er je spreekwoorden in onze gesprekken altijd zoo met de haren bij dat God mij naar ik hoop beter fortuin schenkt op mijn wenschen."

Na die woorden maakte Sancho keert en gaf zijn grauwtje een tik, en Don Quichot bleef achter, te paard gezeten, rustend in de stijgbeugels, geleund op zijn lans, en vol sombere en verwarde gedachten, waarin wij hem zullen laten om Sancho te vergezellen die niet minder van streek en in gepeins verzonken op weg ging dan hij zijn meester achterliet; en wel dermate dat hij nauwelijks het boschje uit was, of hij keek om, en toen hij zag dat Don Quichot niet meer in zicht was, stapte hij van den ezel, ging aan den voet van een boom zitten en begon met zichzelf te rade te gaan en te redeneeren:

„Laten we nou eens kijken, vriend Sancho, waar UEd. eigenlijk heen wil. Gaat u een ezel zoeken dien u bent kwijtgeraakt? — Nee, dat niet. — En wat gaat u dan zoeken? — Ik ga een prinses zoeken, alsof het zoo maar niets is, en in haar de zon van de schoonheid en den heelen hemel tegelijk. — En waar denkt ge dat alles te vinden wat ge daar zegt, Sancho? — Waar?

In de groote stad El Toboso. — Wel, wel, en uit wiens naam moet ge haar zoeken? — Uit naam van den roemruchten ridder Don Quichot van de Mancha, die het kromme wreekt, de dorstigen spijst en de hongerigen laaft. — Alles goed en wel, maar weet ge waar ze woont, Sancho? — Mijn meester zegt dat het een vorstelijk paleis of een trotsche burcht moet wezen. — En hebt ge haar bijgeval ooit gezien? — Noch ik noch mijn meester hebben haar ooit gezien [2]). — En lijkt het u niet juist en rechtvaardig dat de inwoners van El Toboso als ze eens wisten hoe ge hier zat met het plan hun de prinsessen afhandig te maken en de dames het hoofd op hol te brengen, hierheen kwamen en u met stokken de ribben zoo zouden rossen dat er geen spaan van u heel bleef? — Ze zouden er waarachtig groot gelijk aan hebben, als ze niet wisten dat ik maar gestuurd word en dat

'Gij, vriend, bracht ons enkel kondschap,
Gij verdient de straf niet, neen [3]).'

Vertrouw daar niet te veel op, Sancho; want dat volk van de Mancha is even heet gebakerd als gesteld op zijn eer, en ze kunnen van niemand scherts verdragen. Bij God als ze je in de gaten krijgen, dan staat je wat te wachten! — Scheer je weg, satan! Sla in mijn buurmans huis, bliksem, ik ben niet thuis [4])! Neen, ik zal daar vijf pooten aan een schaap gaan zoeken om een ander te pleizieren! En daarenboven, een mensch kan evengoed Dulcinea in El Toboso zoeken als een naald in een hooiberg of een baccalaureus in Salamanca [5]). De duivel, de duivel heeft me hier de pap gekookt en niemand anders!"

Dit was de alleenspraak die Sancho hield, en ze bracht

er hem toe nog verder met zich zelf te redeneeren: „Maar goed, er is een remedie voor alles, behalve voor den dood, onder wiens juk wij allen moeten buigen op het eind van ons leven, of we willen of niet. Ik heb al aan duizend dingen gezien dat die meester van mij stapelgek is, en wat dat betreft sta ik niet zoo ver bij hem ten achter: want ik ben nog grooter gek dan hij dat ik hem volg en dien, als het spreekwoord ten minste waar is: 'Zeg mij met wien ge omgaat, en ik zal u zeggen wie ge zijt,' en het andere 'Waar men mee verkeert, wordt men mee geëerd'. Maar als hij dan zoo gek is als hij is, en zoo stapelgek dat hij meestentijds de dingen volkomen door elkaar haalt en wit voor zwart en zwart voor wit uitmaakt, zooals wel gebleken is toen hij zei dat de windmolens reuzen, de muildieren van de kloosteringen dromedarissen [6]) en de kudden schapen vijandelijke legers waren en nog veel meer van dien aard, dan zal het niet zoo zwaar vallen hem wijs te maken dat de eerste de beste boerenmeid die ik hier in de buurt ontmoet, mevrouw Dulcinea is. Als hij het niet gelooft, doe ik er een eed op; en als hij er dan een eed op doet, doe ik er nog eens een eed overheen; en als hij dan nog volhoudt, zal ik nog harder volhouden, en wel zoo dat ik wat er ook van komt, den spijker op den kop sla. Misschien draait al die volhouderij er wel op uit dat hij mij niet voor een tweeden keer op zoo een boodschap uitstuurt, als hij ziet hoe weinig ik er van terechtbreng, en als ik het goed heb denkt hij nog dat een van die gemeene toovenaars die naar hij zegt het land aan hem hebben, haar van gedaante heeft veranderd om hem leed en afbreuk te doen."
Die gedachte bracht Sancho's gemoed weer tot bedaren; hij achtte de zaak al zoo goed als afgedaan, en hij bleef

daar tot laat in den middag om Don Quichot te doen denken dat hij tijd had gehad heen en weer te gaan naar El Toboso. En alles liep hem zoo mee dat hij, toen hij opstond om op het grauwtje te klimmen, zag dat er van El Toboso in de richting van de plek waar hij stond, drie boerenmeisjes aankwamen op drie ezels of ezelinnen, hetgeen de auteur niet nader verklaart, hoewel men wel mag aannemen dat het ezelinnen waren, omdat dit het gebruikelijk rijdier voor boerenmeisjes is; en aangezien het er niet zoo veel toe doet, behoeven wij er niet lang bij stil te staan om het uit te vorschen. Maar ter zake, zoodra Sancho de deerns in het oog had gekregen, keerde hij spoorslags terug om zijn meester Don Quichot te zoeken, en hij trof hem in diepe zuchten en duizend verliefde klachten. Zoodra Don Quichot hem zag, zeide hij:

„Hoe staat het, vriend Sancho? Moet ik den dag van heden merken met een witten steen of een zwarten [7])?"

„UEd. kan hem beter met roode oker merken," antwoordde Sancho, „als de studenten op de muren van de universiteit [8]), opdat zij die het zien het goed kunnen lezen."

„Dus je brengt goed nieuws," zei Don Quichot.

„Zoo goed," antwoordde Sancho, „dat UEd. alleen Rossinant de sporen hoeft te geven en in het open veld te komen om mevrouw Dulcinea van El Toboso te zien, die UEd. met twee van haar joffers komt bezoeken."

„Groote God! Wat zeg je daar, vriend Sancho?" riep Don Quichot uit. „Zie wel toe dat je mij niets voorspiegelt, en niet poogt mijn oprecht leed met valsche blijdschap te verheugen."

„Wat zou ik er beter van worden door UEd. wat voor te spiegelen," antwoordde Sancho, „te meer waar de waarheid zoo dadelijk zal blijken? Geef Rossinant de

sporen, mijnheer, en ga mee; en u zult onze meesteres, de prinses zien verschijnen in al haar pracht en praal, kortom zooals zij werkelijk is. Haar jofferen en zijzelf staan stijf van het goud en de trossen parelen, zij zijn heelegaar van diamant, robijnen en tiendubbele brocaat; de haren die haar los over de schouders hangen zijn even zooveel zonnestralen die spelen met den wind; en bovendien zitten zij op drie geschimmelde kakkeneien, zooals u er van uw leven nog geen gezien hebt."

„*Hakkeneien* wil je zeggen, Sancho."

„Er is niet zooveel verschil tusschen *kakkeneien* en *hakkeneien*," zei Sancho; „maar waar ze dan ook op zitten, daar komen ze aan, als de allerschoonste dames die een mensch zich kan denken, vooral mijn meesteres, mevrouw de prinses Dulcinea, waar een man zijn hart van stilstaat."

„Laat ons dan gaan, vriend Sancho," antwoordde Don Quichot; „en als loon voor dit even onverwachte als voortreffelijke nieuws beloof ik je het beste deel van den buit dien ik in het eerstvolgende avontuur dat ik beleef zal behalen, of als je dat niet genoeg mocht zijn, de veulens die mijn drie merries mij dit jaar zullen werpen, die zooals je weet drachtig op onze dorpsmeent loopen."

„Dan neem ik de veulens," zei Sancho; „want of de buit van het eerstvolgend avontuur wel goed uitvalt, dat is nog lang zoo zeker niet."

Onderwijl waren zij het bosschage reeds uit en zagen de drie boerenmeisjes van dichtbij. Don Quichot keek den ganschen weg naar El Toboso af, maar daar hij niets anders zag dan de drie deerns, was hij hoogst verwonderd en vroeg Sancho of hij ze wel aan dezen kant van de stad was voorbijgereden.

„Hoe zoo, aan dezen kant van de stad?" antwoordde

die. „Heeft UEd. bijgeval de oogen in het achterhoofd zitten, dat u niet ziet dat zij het zijn die daar aankomen, zoo stralend als de zon te middag?"
„Ik zie niets, Sancho," sprak Don Quichot, „dan drie boerendeerns op drie ezels."
„God zal mij voor den duivel bewaren!" zei Sancho daarop. „Maar hoe is het mogelijk dat UEd. drie hakkeneien of hoe die beesten heeten, die zoo wit zijn als blanke sneeuw [9]), zoo maar voor ezels aanziet? Bij God, ik zou mij den baard uitrukken als het zoo was!"
„En ik zeg je, vriend Sancho," sprak Don Quichot, „dat het zoo vast en zeker ezels zijn, of ezelinnen, als ik Don Quichot ben en jij Sancho Panza; ten minste, dat schijnt mij zoo."
„Zwijg toch, mijnheer," zei Sancho; „zegt u dat niet, maar wrijf u de oogen uit en ga uw opwachting maken bij de meesteresse van uw gedachten, die al vlak bij is."
En met die woorden reed hij vooruit om de drie boerenmeisjes te begroeten; hij stapte van het grauwtje, nam den ezel van een der drie deerntjes bij den halster, viel op zijn beide knieën en sprak:
„Koningin, prinses en hertogin van de schoonheid, moge het uwe hoogheid en grootschheid behagen om haar hartsgevangen ridder te ontvangen in hare gunst en genade, die daar staat als een beeld van marmersteen, geheel van zinnen en ademloos nu hij zich in uwer heerlijkheids tegenwoordigheid gesteld ziet. Ik ben Sancho Panza zijn schildknaap en hij is de doleerende ridder Don Quichot van de Mancha, ook wel genaamd de Ridder van de Droevige Figuur."
Don Quichot was intusschen reeds naast Sancho neergeknield en keek met verwilderde oogen en ontstelden blik naar haar die Sancho koningin en meesteres noem-

de; maar daar hij niets anders in haar zag dan een boerenmeisje, en niet eens een heel knap, want ze had een vollemaansgezicht en een platten neus, was hij volkomen verbaasd en verbouwereerd, en wist geen woord uit te brengen. De meisjes waren eveneens uit het veld geslagen, toen zij die twee zoo geheel en al verschillende manspersonen op hun knieën zagen liggen en haar vriendin tegenhouden; maar zij die werd tegengehouden, verbrak de stilte en zei bijster kwaad en korzelig:

„Uit den weg, wat hier en ginder, en laat ons voorbij; wij hebben haast."

Waarop Sancho antwoordde:

„O, prinses en algeheele heerscheres van El Toboso! Hoe is het dat uw grootmoedig hart niet verteederd wordt nu het voor uw hoog verheven tegenwoordigheid de zuil en steunpilaar van de dolende ridderschap op zijn knieën ziet?"

Toen zij dit hoorde, zei een van de twee anderen:

„Heb je een mank pootje, ezel van mijn grootje? Kijk eens aan: de heertjes uit de stad willen grappen maken met de boerenmeisjes, alsof wij hier op het land om een flauwe mop verlegen zaten! Gaat maar door, heeren, en laat ons den weg vrij: daar zult ge beter bij varen."

„Verhef je, Sancho," sprak Don Quichot hierop; „want ik bespeur maar al te wel dat de fortuin, niet door mijn leed verzadigd, alle wegen versperd houdt waarlangs deze gekwelde ziel [10]), die ik in het vleesch draag, eenige vreugd genaken kan. En gij, hoogste voortreffelijkheid die men zich kan denken, uiterste van menschelijke gratie, eenige vertroosting van dit bedroefde hart dat u aanbidt, al heeft de boosaardige toovenaar die mij achtervolgt mij nevelen en vlekken in de oogen getooverd, en alleen in de mijne en niet in die van an-

deren uwe onvergelijkelijke schoonheid en uw gelaat getransformeerd en veranderd in dat van een arme boerendeern, weiger niet, zoo hij althans ook het mijne niet deed verkeeren in dat van een monster ten einde het in uwe oogen afschuwwekkend te maken, mij teeder en liefderijk te aanschouwen, die in deze betuiging van onderworpenheid en den knieval dien ik voor uwe aan mijn oogen onttrokken schoonheid doe, de nederigheid tot uiting wil brengen waarmede mijn ziel u aanbidt."
„Ach wat! Maak dat mijn grootje wijs!" zei de meid. „Ik ben niet op praatjes gesteld! Gaat maar op zij en laat ons doorrijden, dan bent u wel bedankt."
Sancho ging op zij en liet haar doorrijden, zeer in zijn schik dat zijn streek zoo goed geslaagd was. En nauwelijks zag het meisje dat voor Dulcinea gespeeld had zich vrij, of zij spoorde haar *kakkenei* met een scherpe ijzeren punt die zij aan een stok had zitten, en reed snel dwars het veld in. Maar toen de ezelin de punt van den stok voelde, die haar meer dan gewoonlijk pijn deed, begon zij zoodanige bokkesprongen te maken dat zij Dulcinea op den grond deed tuimelen; zoodra Don Quichot dit zag, snelde hij toe om haar op te helpen, en Sancho om het zadel op zijn plaats te schuiven en den singel vast te maken, die ook al onder den buik van de ezelin hingen. Toen nu het zadel weer op zijn plaats zat, en Don Quichot zijn betooverde aangebedene in zijn armen wilde nemen om haar op de ezelin te helpen, spaarde de aangebedene hem deze moeite, want zij stond op, liep een paar passen terug, nam een aanloopje, zette haar beide handen op het kruis van de ezelin, en kwam zoo vlug als een jachtvalk op het zadel terecht, waarop zij nu schrijdelings zat, als een man; en Sancho zei:
„Bij Sint Rochus, mevrouw onze meesteres is zoo vlug

als een valk, en ze kan den knapsten Corduaan of Mexicaan nog leeren wat rijden is! Ze was met één sprong over den achterboog, en ze laat de hakkenei zonder sporen draven als een zebra. En haar jofferen doen niet voor haar onder: ze vliegen alle drie als de wind."

En zoo was het ook; want toen Dulcinea in den zadel zat, reden de anderen snel achter haar aan en maakten dat zij wegkwamen, en zij keken de eerste halve mijl niet om. Don Quichot volgde haar met den blik, en toen zij uit het gezicht waren, wendde hij zich tot Sancho en sprak:

„Sancho, wat zeg je er wel van dat ik zoo door de toovenaars gehaat word? En zie je nu hoever hun haat en nijd jegens mij gaan, dat ze mij zelfs het genoegen hebben willen onthouden mijne aangebedene in hare ware gedaante te aanschouwen? Ja waarlijk, ik ben den ongelukkigen ten voorbeeld geboren, als doelwit en mikpunt waarop alle pijlen van den tegenspoed worden gericht en afgeschoten. En merk ook eens op, Sancho, dat deze schurken zich er niet mede tevreden stelden mijn Dulcinea te veranderen en van gedaante te doen wisselen, maar zij veranderden en verkeerden haar in een zoo laag en leelijk wezen als dat boerenmeisje, en tevens ontnamen zij haar wat juist voornamen dames zoo eigen is, namelijk den liefelijken geur, want zij bewegen zich immers altijd te midden van amber en bloemen. En ik wil je wel vertellen, Sancho: toen ik Dulcinea op haar hakkenei hielp (zooals jij zegt, want mij leek het een ezelin), stonk zij zoo naar de rauwe knoflook dat het hart er mij in het lijf van omdraaide."

„O, die schoften!" riep Sancho. „O, die vuile, gemeene toovenaars, mocht ik ze nog eens allemaal bij de kieuwen aaneengeregen zien, als sardines aan een twijgje! Ze

weten veel, ze kunnen veel, maar ze stichten veel kwaad. Het had dien vunzaards genoeg moeten zijn de parels van mevrouw haar oogen te veranderen in galnoten en haar haren van het zuiverst goud in de stoppels van den staart van een bonten os, of desnoods heel haar gezicht van schoon in leelijk, zonder haar in den geur te raken; want daaruit hadden wij ten minste nog kunnen waarnemen wat er onder die ruwe schors verborgen zat; hoewel ik om de waarheid te zeggen, haar leelijkheid in 't geheel niet gezien heb, maar alleen haar schoonheid, die nog verfraaid werd door een moedervlek die zij op de rechterlip had zitten bij wijze van snorretje, met zeven of acht blonde haren als gouden draden van meer dan een handpalm lang."

„Volgens die moedervlek," sprak Don Quichot, „moet Dulcinea er op grond van de harmonie tusschen die van gelaat en lichaam, nog een bezitten op het dikste van de dij aan denzelfden kant waar de moedervlek op het gezicht zit; maar voor moedervlekken zijn haren van de lengte die jij hebt aangegeven wel zeer lang."

„Nou, al wat ík UEd. kan verklaren," antwoordde Sancho, „is dat ze daar stonden of ze er geboren waren."

„Dat geloof ik graag, vriend," hernam Don Quichot, „want de natuur heeft Dulcinea niets beschoren dat niet volmaakt en welgeschapen was; en al had zij honderd moedervlekken zooals jij er een beschreef, ze zouden bij haar nog geen vlekken en mankementen zijn doch schitterende manen en sterren. Maar vertel mij eens, Sancho, wat mij een pakzadel leek toen jij het redderde, was dat een mans- of een vrouwenzadel?"

„Geen van twee, maar een zadel met hooge bogen," antwoordde Sancho, „met een boerendeken, die een half koninkrijk waard is, zoo prachtig is ze."

„En dat ik dat alles niet gezien heb, Sancho!" zei Don Quichot. „Ik zeg nogmaals, en ik zal het duizendwerf herhalen, ik ben de ongelukzaligste aller stervelingen."
De schelm van een Sancho had moeite genoeg om het lachen te houden toen hij de dwaasheden van zijn meester aanhoorde, dien hij zoo fijntjes bij den neus had genomen. Ten slotte stegen de beiden, na nog vele onderlinge gesprekken, weer op hun beesten en sloegen den weg in naar Zaragoza, waar zij tijdig hoopten aan te komen om aanwezig te zijn bij zekere hooge feestelijkheden, die ieder jaar in deze vermaarde stad worden gevierd. Maar eer zij daar aankwamen beleefden zij zoovele, geweldige en vreemde zaken dat zij verdienen beschreven en gelezen te worden, gelijk men weldra ervaren zal.

AANTEEKENINGEN

[1]) Zie hierover het Drieëndertigste Hoofdstuk van het Eerste Deel, aanteekening 12.
[2]) Dit strookt overigens slecht met die prachtige passage van het Vijfentwintigste Hoofdstuk van het Eerste Deel, welke aldus begint: „'Die ken ik best,' zei Sancho, 'en ik wil u wel vertellen dat zij het ijzer even ver gooit als de pootigste jongen van het heele dorp...'."
[3]) Deze twee versregels zijn ontleend aan een oude romance van den legendarischen held Bernardo del Carpio (9de eeuw), die begint met de woorden:

„Con cartas un mensajero
El rey al Carpio envió";...

Men vindt de romance o.a. afgedrukt in M. Menéndez y Pelayo, *Antología de poetas líricos castellanos*, t. VIII, *op.*

cit., blz. 23 en 24. De in den tekst geciteerde verzen waren van de 15de eeuw af spreekwoordelijk geworden.

4) „Allá darás, rayo!" staat er slechts in den Spaanschen tekst, woorden die het begin zijn van een spreekwoord dat wij duidelijkheidshalve in zijn volledigen vorm vertaalden: „Allá darás, rayo, en casa de Tamayo", of „que no en mi sayo".

5) De tweede vergelijking is in tegenspraak met de eerste; niets kon gemakkelijker zijn dan een baccalaureus in Salamanca te vinden, een universiteitsstad waar zooveel jongelieden waren die den eersten van de vier academische graden behaald hadden.

6) Niet Don Quichot had de muildieren van de Benedictijnen voor dromedarissen gehouden, maar de auteur zelf had de enorme beesten met dromedarissen vergeleken. Zie het Achtste Hoofdstuk van het Eerste Deel.

7) Bij sommige gelegenheden teekenden de oude Romeinen, gelijk men weet, gelukkige dagen met witte, rampspoedige met zwarte steentjes aan.

8) Een overigens in den mond van Sancho ietwat onverwachte zinspeling op een oude gewoonte aan Spaansche universiteiten, waar de studenten op de muren met in roode oker aangebrachte, min of meer lakonieke opschriften openlijk uiting gaven van hun instemming of afkeuring ten opzichte van hen die als nieuwe hoogleeraren waren gedoodverfd.

9) Sancho spreekt zich tegen: hij heeft nog zoo juist beweerd dat de hakkeneien schimmels waren.

10) Ook hier blijkt weer, hoe uitstekend Cervantes thuis was in de poëzie van Garcilaso, waarvan hij heele fragmenten van buiten moet hebben gekend. Onwillekeurig lascht hij in deze passage twee versregels van den grooten dichter in, een uit de *Égloga tercera* (v. 17):

> „Mas la fortuna, de mi mal no harta,..."

en de andere uit de *Égloga primera* (v. 81):

> „siempre está en llanto esta ánima mesquina,..."

Zie de uitgave van Garcilaso's *Obras*, bezorgd door Tomás Navarro Tomás, *op. cit.*, blz. 122 en 6.

ELFDE HOOFDSTUK

OVER HET VREEMDE AVONTUUR DAT DEN STOUTMOEDIGEN DON QUICHOT OVERKWAM MET DE KAR OF DEN WAGEN VAN „LAS CORTES DE LA MUERTE".

In gedachten verzonken ging Don Quichot zijns weegs, nadenkend over de wreede poets die de toovenaars hem hadden gespeeld door zijn vrouwe Dulcinea te doen verkeeren in de kwalijke gedaante van de boerendeern, maar hij wist geen remedie te bedenken om haar den vroegeren staat terug te geven; en deze gedachten namen hem zoo in beslag dat hij zonder het te merken Rossinant de teugels vierde, die toen hij de vrijheid voelde om den anderen stap stilstond om van het groene gras te grazen dat in die velden weelderig groeit. Sancho wekte hem uit zijn bekommernissen door te zeggen:

„Mijnheer, de zwaarmoedigheid is geschapen voor de menschen en niet voor de beesten; maar als de menschen er te veel aan toegeven, worden het beesten: beheersch UEd. zich liever, komt u weer eens tot u zelf, en haal de teugels van Rossinant eens aan; waak op en verman u [1]), en toont UEd. den wakkeren moed die een dolend ridder betaamt. Wat moet dat, voor den duivel? Wat is dat voor moedeloosheid? Zijn wij hier of op de maan? De duivel hale alle Dulcinea's ter wereld, want het geluk van één enkel dolend ridder is meer waard dan alle betooveringen en gedaanteverwisselingen ter aarde."

„Zwijg, Sancho," antwoordde Don Quichot met geenszins zwakke stem. „Zwijg, zeg ik, en spreek geen lastertaal jegens deze betooverde dame; want ik alleen draag

schuld aan haar tegenspoed en ongeluk: uit de afgunst die de boosaardigen mij toedragen is haar ellende geboren."

„Zegt u dat wel," antwoordde Sancho; „wie haar zag en haar thans ziet, zijn hart breekt van het verdriet [2])".

„Dat mag jij wel zeggen, Sancho," hernam Don Quichot, „want jij zag haar in de volle praal van haar schoonheid; de betoovering ging niet zoover dat ze ook jou het gezicht verduisterde en haar bekoorlijkheid verborg: tegen mij en mijn oogen alleen richt zich de kracht van haar venijn. Maar hoe dat wezen mag, Sancho, er is mij één ding opgevallen, en wel dat je mij haar schoonheid slecht hebt afgeschilderd; want als ik mij goed herinner, zeide je dat zij oogen had als parelen, maar oogen die op parelen lijken, passen eer bij een zeebaars dan bij een schoone dame; en ík stel mij voor dat die van Dulcinea groene smaragden moeten zijn [3]), groot en welgevormd, met twee hemelsche bogen die hun tot brauwen dienen; neem die parelen weg van de oogen en schenk ze den tanden; want zekerlijk heb je je vergist, Sancho, en haar oogen en tanden verwisseld."

„Dat kan wel wezen," antwoordde Sancho; „want ik was even van streek van haar schoonheid als UEd. van haar leelijkheid. Maar laat ons het alles aan God overlaten; Hij weet wat er in dit tranendal zal geschieden, in deze slechte wereld waarin wij leven en waarin haast geen ding valt te vinden dat niet gemengd is met laagheid, leugen en bedrog. Eén zaak, beste mijnheer, ligt mij zwaarder op het hart dan alle andere, en dat is de vraag wat er gebeuren moet als UEd. een reus of een anderen ridder verslaat en hem beveelt voor de schoonheid van mevrouw Dulcinea te verschijnen:

waar moet die arme reus of die arme en ellendige verslagen ridder haar dan vinden? Ik zie ze al door El Toboso loopen, overal stilstaand als boerenmenschen in een groote stad, op zoek naar mevrouw Dulcinea; zelfs als ze haar midden op straat tegen het lijf liepen zouden ze haar evenmin herkennen als wanneer het mijn vader was."

„Wellicht, Sancho," antwoordde Don Quichot, „gaat de betoovering niet zoover dat zij het verslagen en Dulcinea toegezonden reuzen en ridders onmogelijk maakt haar te herkennen; maar met een of twee van de eersten die ik versla en tot haar zend zullen wij er eens de proef van nemen of zij haar zien of niet, waarbij ik hun dan zal opdragen terug te keeren om mij verslag uit te brengen over wat zij dienaangaande ervaren."

„Als ik het mag zeggen, mijnheer," hernam Sancho, „dan lijkt mij dat een best plan van UEd.; op die manier komen wij wel te weten wat wij willen; en als de zaken zoo staan dat zij alleen voor UEd. verborgen blijft, is dat grooter ongeluk voor UEd. dan voor haar; maar zoolang mevrouw Dulcinea gaaf en gezond is, zullen wij het hier wel zien te schikken en er ons zoo goed mogelijk doorslaan, onze avonturen beleven en den tijd zijn gang laten gaan; want hij is de beste heelmeester voor deze en erger kwalen."

Don Quichot wilde Sancho Panza antwoorden, maar dit belette hem een kar die dwars voor hen den weg overstak, beladen met de meest verschillende en vreemde personagies en gedaanten die men zich denken kan. De man die de muildieren mende en als voerman dienstdeed, was een afschrikwekkende duivel. De wagen was geheel open, zonder huif of rieten schutten. De eerste gedaante die zich aan Don Quichots oog vertoonde

was de Dood in eigen persoon, met een menschengezicht; naast hem stond een engel met groote geschilderde vleugels; en daarnaast een keizer met een kroon op het hoofd, die van goud scheen; aan de voeten van den Dood zat de god dien men Cupido noemt, zonder zijn blinddoek voor de oogen, maar met zijn boog, koker en pijlen; ook stond er een ridder bij in volle rusting, die geen helm of stormkap op het hoofd had, maar een hoed vol veelkleurige pluimen; en nevens hen waren er anderen met allerlei gewaad en mombakkes aan. Dit alles, zoo onverwachts aanschouwd, bracht Don Quichot ietwat van zijn stuk en joeg Sancho den schrik om het hart; maar Don Quichot was aanstonds weer opgemonterd, want hij meende dat hem een nieuw gevaarlijk avontuur stond te wachten, en onder dien indruk, vast besloten ieder gevaar het hoofd te bieden, ging hij voor den wagen staan en sprak met luide en dreigende stem:

„Voerman, koetsier of duivel, of wat gij moogt wezen, draal niet en zeg mij wie gij zijt, waarheen gij gaat en wie de lieden zijn die gij meevoert op uw kar, die meer lijkt op Charons boot [4]) dan een alledaagsche wagen."

Waarop de duivel den wagen liet stilhouden en rustig antwoordde:

„Heer, wij zijn tooneelspelers van den troep van Angulo el Malo [5]); wij hebben vanmorgen in een dorp dat achter gindschen heuvel ligt, het auto [6]) van *Las Cortes de la Muerte* [7]) gespeeld, want het is de octaaf van den Sacramentsdag, en wij moeten het vanmiddag weer spelen in het dorp dat ge vanhier kunt zien; het ligt zoo dichtbij dat wij om ons niet te hoeven verkleeden en weer te verkleeden, daarheen gaan in het kostuum waarin wij optreden. De jongeman daar is de Dood,

die andere de Engel; die vrouw, die getrouwd is met den directeur, speelt de Koningin; hij daar den Soldaat, hij den Keizer en ik den Duivel. En ik ben een van de voornaamste personen van het auto [8]), want ik speel in dezen troep de eerste rollen. Als UEd. nog iets van ons wenscht te weten, vraag het mij gerust, en ik zal u met alle stiptheid kunnen antwoorden; want aangezien ik de duivel ben, ben ik van alle markten thuis."
„Bij het woord van een dolend ridder," antwoordde Don Quichot, „toen ik dezen wagen zag meende ik een groot avontuur te zullen beleven; maar ik zie thans dat men om den schijn te vermijden de dingen van nabij moet onderzoeken. Gaat met God, brave menschen; geeft uw opvoering en weest verzekerd dat als ge mij iets vraagt waarin ik u van dienst kan zijn, ik het volgaarne en met het meeste genoegen zal doen, want ik was van kindsbeen af verzot op het tooneel, en reeds als jonge man keek ik mijn oogen uit bij reizende spelers."
Het toeval wilde dat er tijdens dit gesprek een van den troep kwam aangeloopen, gekleed in een narrenpak met vele schellen, die aan de punt van een stok drie blazen droeg; en deze zotskap ging op Don Quichot af, begon met den stok te zwaaien, met de blazen op den grond te slaan, groote sprongen te maken, en luid met de schellen te rinkelen; hetwelk vreeselijk schouwspel Rossinant zoo schichtig maakte dat hij, zonder dat Don Quichot bij machte was hem in te houden, het bit tusschen de tanden nam en het over de velden op een draf zette met een vaart gelijk men die nooit ofte nimmer van zijn beenige geraamte zou hebben verwacht. Sancho die zag dat zijn meester gevaar liep uit den zadel te worden geworpen, sprong van zijn grauwtje en rende voort om hem te helpen; maar toen hij hem bereikte, lag hij al

op den grond, en naast hem lag Rossinant die te zamen met hem was neergestort: het gewone besluit en einde van Rossinants uitspattingen en stoutmoedigheden.

Maar zoodra Sancho zijn beest in den steek had gelaten om Don Quichot te hulp te schieten, sprong de duivelsche danser met de blazen op den ezel en ranselde hem zoo dat hij meer van schrik en door het geluid dan door de pijn over de velden naar het dorp draafde waar de voorstelling gegeven zou worden. Sancho zag zijn ezel draven en zijn meester vallen, en hij wist niet in welk van beide rampen hij het eerst moest voorzien; maar als goed schildknaap en knecht was de liefde voor zijn meester ten slotte grooter dan die voor zijn ezel, hoewel iederen keer dat hij de blazen de lucht in zag gaan en neerkomen op het kruis van zijn grauwtje, voor hem schrik en doodsangst was; hij had die slagen liever op de appels van zijn oogen gehad dan dat zijn ezel ze op het kleinste haartje van zijn staart kreeg. Vol van deze zorg en verslagenheid bereikte hij de plek waar Don Quichot lag, deerlijker toegetakeld dan hem lief was, en toen Sancho hem geholpen had op Rossinant te klimmen, zei hij:

„Mijnheer, de Duivel is er met het grauwtje vandoor."

„Wat voor duivel?" vroeg Don Quichot.

„Die met de blazen," antwoordde Sancho.

„Dan zal ik hem terughalen," zei Don Quichot, „al had hij zich met het dier in de diepste en donkerste krochten der helle verborgen. Volg mij, Sancho; de wagen rijdt langzaam, en de muildieren zullen ons het verlies van het grauwtje vergoeden."

„UEd. hoeft zich de moeite al niet meer te geven, mijnheer," antwoordde Sancho; „weest u maar kalm; want als ik het goed zie, heeft de Duivel het grauwtje

losgelaten en het beest zoekt alweer waar het thuishoort."

En zoo was het; want daar de Duivel met het grauwtje gevallen was, naar het voorbeeld van Don Quichot en Rossinant, ging hij te voet naar het dorp, en de ezel terug naar zijn baas.

„Desalniettemin," sprak Don Quichot, „dient de lompheid van dien duivel gestraft te worden op iemand van het volk van den wagen, al ware het de keizer zelf."

„Zet UEd. zich dat liever uit het hoofd," zei Sancho, „en neemt u een raad van mij aan, maakt u nooit ruzie met tooneelspelers, want dat zijn bevoorrechte wezens [9]. Ik heb zelf een tooneelspeler gekend die in het gevang werd gezet vanwege twee moorden, en hij kwam er vrij uit en zonder de kosten. Vergeet UEd. niet dat waar het personen van vreugde en jolijt zijn, iedereen ze gunst en hulp verleent, en beschermt en hoog houdt, vooral wanneer ze tot de koninklijke geprivilegieerde gezelschappen behooren [10], waarvan de meeste spelers in hun kleedij en uiterlijk wel vorsten lijken."

„En toch," antwoordde Don Quichot, „moet die tooneelspeler-duivel mij geen praatjes maken, al stond hij in de gunst bij heel het menschelijk geslacht."

En na die woorden reed hij de kar achterna, die reeds dichtbij het dorp was, en riep met luider stem:

„Staat en wacht, gij vroolijk en vreugdebrengend volk; ik zal u eens leeren hoe men ezels en ander gedierte behoort te behandelen, dat schildknapen van dolende ridders tot rijdier dient."

Don Quichot schreeuwde zoo luid dat die op den wagen hem terdege hoorden en verstonden; en uit de woorden de bedoeling van den spreker opmakend, sprong de Dood in een oogwenk van den wagen en achter hem

aan de Keizer, de Duivel-voerman en de Engel, om de Koningin en god Cupido niet te vergeten, en allen raapten zij steenen en stelden zich in het gelid om Don Quichot op de punten hunner wapenen te ontvangen. Toen Don Quichot hen zoo wakker in slagorde zag geschaard, de armen omhoog, klaar om een volle laag steenen weg te slingeren, hield hij Rossinant den teugel in en begon te overwegen op welke wijze hij hen kon aanvallen met het geringste gevaar voor zijn persoon. Terwijl hij stilhield, kwam Sancho aangereden, die toen hij hem aanstalten zag maken zulk een goed opgestelde krijgsmacht aan te tasten, tot hem zeide: „Heer, het zou meer dan zot zijn het hier te wagen; bedenkt UEd. toch dat er tegen een soepballetje-uit-de-beek en een houd-je-petje-op-je-kop [11]) geen ander verdedigingsmiddel ter wereld bestaat dan schuil te gaan en je op te bergen onder een bronzen klok; en u moet ook niet vergeten dat het meer overmoedig dan dapper is als één enkel man een leger aanvalt waartoe de Dood behoort, en waar keizers in eigen persoon meevechten, geholpen door goede en kwade engelen; en als die redeneering er u nog niet toe brengt u kalm te houden, bedenkt u dan eens dat u zeker weet dat er bij allen die daar staan, al schijnen het koningen, vorsten en keizers, geen enkele dolende ridder is."
„Thans heb je een punt aangeroerd Sancho," sprak Don Quichot, „dat mij inderdaad van mijn reeds genomen besluit kan en moet afbrengen. Ik kan noch mag het zwaard trekken tegen hem die niet tot ridder is geslagen gelijk ik je al menigwerf zei. Als je wilt, Sancho, kun jij wraak nemen over de beleediging die je ezel is aangedaan; ik zal je dan vanhier helpen met heilzame kreten en raadgevingen."

„Er is geen reden op iemand wraak te nemen, mijnheer," antwoordde Sancho, „want het past waren christenen niet wraak te nemen over beleedigingen; en met den ezel zal ik het wel op een akkoordje gooien dat hij de afrekening van de beleediging die hem werd aangedaan overlaat aan mijn wil en welbehagen, en die zijn alleen maar vreedzaam te leven zoolang de Hemelen mij het leven nog laten."

„Welaan," sprak Don Quichot, „als dat je besluit is brave Sancho, verstandige Sancho, vrome Sancho en oprechte Sancho, laat ons dan deze spookgestalten den rug toekeeren en beter en waardiger avonturen gaan zoeken; want ik zie dat deze streek van een aard is dat er zich vele en zeer wonderbaarlijke avonturen zullen voordoen."

Hij wendde terstond den teugel, Sancho ging zijn grauwtje ophalen, de Dood en geheel zijn vliegende vendel begaven zich weer naar den wagen en vervolgden hun tocht, en dit is het gelukkig einde van het geduchte avontuur met den wagen van den Dood, dank zij den heilzamen raad dien Sancho Panza gaf aan zijn meester, wien den volgenden dag een ander overkwam met een verliefden dolenden ridder, dat niet minder verbazingwekkend is dan het vorige.

AANTEEKENINGEN

[1]) Deze woorden brengen den prachtigen aanhef van de beroemde *Coplas a la muerte de su padre* van den 15de-eeuwschen dichter Jorge Manrique in herinnering:

„Recuerde el alma dormida,
avive el seso y despierte..."

[2]) We hebben hier te doen met een oude spreekwoordelijke uitdrukking.

[3]) Groene oogen kwamen weinig voor en golden voor zeer

aristocratisch, althans tot het begin van de 17de eeuw. Daarna raken ze uit de mode en geeft men de voorkeur aan zwarte oogen.

[4]) Een aardige vergelijking, want op den wagen zijn evenals in Charons boot die den Styx moet overvaren, lieden van allerlei rang en stand te vinden.

[5]) Angulo el Malo was ± 1580 een bekend „autor de comedias", i.e. een impresario, een tooneeldirecteur. Hij stierf in 1615. Zie Hugo Albert Rennert, *The Spanish stage in the time of Lope de Vega*, NewYork 1909, blz. 420—421.

[6]) In het Twaalfde Hoofdstuk van het Eerste Deel is al over *autos sacramentales* gesproken. Zie aldaar, aanteekening 4, en de aanvulling daarop in het Tweede Deel, blz. 439.

[7]) Bedoeld is het *Loa y auto sacramental de las Cortes de la Muerte*, waarvan het *Loa* (i.e. de proloog of het voorspel) toegeschreven is aan Mira de Amescua en het auto aan Lope de Vega. Het is uitgegeven door de Koninklijke Spaansche Academie in de *Obras de Lope de Vega*, t. III Madrid 1893, p. 592 et seq.

[8]) Dit is volkomen juist. De rol van den duivel is een van de belangrijkste in de auto's.

[9]) Niet alleen bij Cervantes, maar bij verscheidene van zijn tijdgenooten, vindt men dezelfde klacht: tooneelspelers zijn schandelijk verwende lieden, die practisch onder en boven de wet staan, zelfs na het begaan van de ernstigste misdrijven behoeven zij zich om niets of niemand te bekommeren.

[10]) Sancho was voor zijn doen te goed op de hoogte. Krachtens een besluit van April 1603 mochten er in Spanje niet meer dan acht officieele tooneelgezelschappen zijn, die den naam droegen van „compañías reales y de título", gelijk het ook in den tekst luidt.

[11]) „Soepballetje-uit-de-beek" is evenals het woord „pruimepitje" een aanduiding van een steen. „Pruimepitje" hebben we reeds in het Achttiende Hoofdstuk van het Eerste Deel ontmoet. Zie aldaar, aanteekening 25. Met *tente, bonete* („houd-je-petje-op-je-kop") wordt een groote steen bedoeld die niet dan met inspanning kan worden weggeslingerd, zoodat het hoofddeksel van wie hem wegwerpt gemakkelijk op den grond kan vallen.

TWAALFDE HOOFDSTUK

OVER HET ZONDERLINGE AVONTUUR DAT DEN ONVERSCHROKKEN DON QUICHOT OVERKWAM MET DEN DAPPEREN RIDDER VAN DE SPIEGELS

De avond die volgde op den dag van het vijandelijk treffen met den Dood brachten Don Quichot en zijn schildknaap door onder een paar hooge lommerrijke boomen, nadat Don Quichot, overgehaald door Sancho, iets had gegeten van den voorraad dien de ezel droeg, en onder den maaltijd zei Sancho tot zijn meester: „Heer, wat zou ik een groote gek zijn geweest als ik voor mijn goede tijding den buit van het eerste avontuur dat UEd. tot een goed einde zou brengen tot loon had gekozen in stee van de veulens van de drie merries! Het blijft toch maar al te waar: beter één vogel in de hand dan tien in de lucht."

„Maar als jij mij den aanval had laten wagen, gelijk ik wilde Sancho," antwoordde Don Quichot, „dan zouden je toch minstens de gouden kroon van de keizerin en Cupido's geschilderde vleugels als buit ten deel zijn gevallen; want ik zou hun die huns ondanks hebben ontnomen en aan jou geschonken."

„Schepters van kronen van tooneelkeizers," antwoordde Sancho Panza, „zijn nooit van echt goud, maar van blik of klatergoud."

„Zeer waar," hernam Don Quichot; „want het ware niet juist zoo de attributen van het tooneel echt waren in stee van schijn en verbeelding gelijk het tooneel zelf, waarmee ik overigens wensch, Sancho, dat je op goeden voet staat en het een warm hart toedraagt, en derhalve ook hun die het spelen en schrijven; want zij

zijn werktuigen van veel nut voor het gemeenebest daar zij ons telkens weer een spiegel voorhouden waarin men het bedrijf van het menschelijk doen en laten naar het leven weerspiegeld ziet, en er bestaat geen beeld dat ons levendiger voor oogen stelt hoe wij zijn en hoe wij dienden te zijn dan het tooneel en de tooneelspelers. Of zeg mij eens: je hebt toch wel eens een stuk zien spelen, waarin koningen, keizers en pausen, ridders, dames en verschillende andere personagiën optraden? De een speelt den koppelaar, de ander den schurk; deze den koopman, gene den soldaat; een ander den slimmen onnoozele [1]), en nog weer een ander den dwazen minnaar; maar als het stuk uit is en zij hun kleedij hebben afgelegd, zijn alle spelers weer gelijk."

„Ja, dat heb ik wel eens gezien," zei Sancho.

„Welnu dan," sprak Don Quichot, „hetzelfde geschiedt in het spel en het leven dezer wereld, waar sommigen voor keizer spelen, anderen voor paus, kortom voor al de verschillende personagiën die in een tooneelstuk kunnen optreden; maar als het einde komt, dat wil zeggen als het leven eindigt, ontdoet de dood hen allen van de kleedij die hen van elkander onderscheidde, en in het graf zijn allen gelijk."

„Een mooie vergelijking," zei Sancho, „maar niet zoo nieuw dat ik ze niet al uitentreuren gehoord heb, net als die van het schaakspel, waarin ieder stuk zijn eigen dienst doet zoolang het spel duurt; en zoodra het spel is gedaan, worden ze allemaal bij elkander geveegd, door elkander gegooid en geschud, en in een zakje gestopt, wat zooveel beteekent als dat ze levend begraven zijn [2])."

„Sancho, jij wordt iederen dag minder dom en meer verstandig," zei Don Quichot.

„Jawel,” antwoordde Sancho, „iets van UEds. verstand moet er wel op mij overgaan; want een akker die van nature dor en onvruchtbaar is, levert goede vrucht als hij bemest en bewerkt wordt: ik wil maar zeggen dat UEds. gesprekken de mest zijn geweest die op den onvruchtbaren akker van mijn dor verstand is neergedaald; de tijd dat ik u dien en in uw gezelschap ben is de bewerking; en zoodoende hoop ik zoo rijkelijk vrucht te dragen dat het de paden der voortreffelijke opvoeding die UEd. in mijn dorre brein heeft aangelegd welgevallig en waardig is.”
Don Quichot moest lachen om Sancho's gekunstelde redeneeringen, maar vond dat wat hij over zijn vorderingen zei waar was, want van tijd tot tijd sprak hij op een manier die hem verbaasde, hoewel Sancho haast altijd als hij geleerd en deftig wilde praten, zijn betoog eindigde met van den hoogen berg zijner onnoozelheid neer te storten in den diepen afgrond van zijn onwetendheid; hij toonde overigens zijn verstand en memorie het best als hij spreekwoorden aanhaalde, te pas of te onpas, gelijk men in den loop dezer geschiedenis zal hebben gezien en opgemerkt.
Met deze en dergelijke gesprekken brachten zij een groot deel van den avond zoek, en Sancho bekroop de lust om de valdeuren van zijn oogen neer te laten, gelijk hij placht te zeggen als hij wilde gaan slapen; hij nam den ezel het tuig af en liet hem vrij in de malsche weide grazen. Hij nam Rossinant niet den zadel af, want zijn meester had nadrukkelijk bevolen dat hij zoolang zij in het vrije veld waren en niet onder dak sliepen, Rossinant niet mocht afzadelen: het was nu eenmaal een oud gebruik, ingesteld en gehandhaafd door de dolende ridders, den teugel af te nemen en dien aan

den zadelboog te hangen; maar het paard afzadelen, dat nooit!
Aldus deed Sancho het, en hij liet hem dezelfde vrijheid als den ezel, tusschen wien en Rossinant over en weer een vriendschap bestond, zoo hecht en voorbeeldig dat een overlevering van vader op zoon vermeldt hoe de schrijver van deze waarachtige historie er eenige bijzondere hoofdstukken aan wijdde, die hij daar echter om den eerbied en waardigheid die men een zoo heroïsche geschiedenis verschuldigd is niet te kort te doen, niet in opnam, al heeft hij somwijlen dit zijn voornemen vergeten; en dan beschrijft hij hoe de beide beesten zoodra zij bij elkander waren, zich tegen elkaar schuurden, en hoe wanneer zij daarvan hun bekomst hadden en voldaan waren, Rossinant zijn hals op den nek van het grauwtje legde (waarover hij zeker een halve el heen stak), en zoo plachten de twee dan wel drie dagen naar den grond te staren, of althans zoolang men ze met rust liet of de honger ze niet dwong voedsel te zoeken. Ik merk op, dat de auteur naar men zegt schreef dat hij hen wat vriendschap betreft vergeleek met Nisus en Euryalus [3]), en Pylades en Orestes; en als dit waar is, kan men tot verbazing der menschheid zien hoe hecht de vriendschap dezer twee vreedzame dieren moet zijn geweest, dit tot beschaming der menschen, die zoo slecht de kunst verstaan elkander trouw te blijven als ware vrienden. Daarom ook is er gezegd:

„*Ach, geen vriend bewaart de vriendschap:*
Rieten staven worden lansen [4]);"

en een ander zong:

„*Vrienden in den nood...* [5])" enz.

En laat niemand meenen dat de auteur te ver ging door

de vriendschap van deze beesten met die van de menschen te vergelijken; want van de dieren hebben de menschen vele lessen ontvangen en vele belangrijke dingen geleerd, zooals daar zijn: van de ooievaars, de klisteer; van de honden, het braken en de dankbaarheid; van de kraanvogels, de waakzaamheid; van de mieren de voorzorg; van de olifanten, de kuischheid; en van het paard, de trouw [6]).

Sancho sliep ten slotte in aan den voet van een kurkboom, en Don Quichot lag te sluimeren aan dien van een stoeren eik; maar er was eerst weinig tijds verloopen toen een geluid dat hij achter zich hoorde hem deed ontwaken; verschrikt stond hij op, luisterde en keek waar het geluid vandaan kwam. En hij ontdekte dat het twee ruiters waren, en dat de een, terwijl hij zich uit den zadel liet zakken, tegen den ander zeide:

„Stijg af, vriend, en neem den paarden de teugels af; want het lijkt mij dat er hier op deze plek overvloedig gras is voor hen, en voor mij de stilte en eenzaamheid welke mijn verliefde gedachten behoeven."

Met deze woorden strekte hij zich op den grond uit, en terwijl hij zich neerwierp maakte de wapenrusting welke hij aanhad een geluid waaraan Don Quichot duidelijk merkte dat het een dolend ridder moest zijn; hij ging naar Sancho die sliep, greep hem bij den arm, en met niet weinig moeite kreeg hij hem bij zijn verstand, en zeide met zachte stem tot hem:

„Vriend Sancho, wij beleven een avontuur!"

„God geve dat het een goed is," zei Sancho. „En waar is ZEd. dat avontuur, mijnheer?"

„Waar, Sancho?" antwoordde Don Quichot. „Wend het hoofd om en kijk uit je oogen, en je zult daar een dolend ridder zien liggen uitgestrekt, die naar mij dunkt

verre van vroolijk gestemd moet wezen, want ik zag hem van het paard glijden en zich op den grond werpen met kennelijke teekenen van wanhoop, en toen hij neerviel kraakte zijn rusting."

„Nou, en waaraan ziet UEd. dat dit een avontuur is?" vroeg Sancho.

„Ik wil niet zeggen," antwoordde Don Quichot, „dat dit een volledig avontuur is, het is er een begin van: op deze wijze beginnen avonturen. Maar luister; naar het schijnt is hij bezig een luit of vihuela [7]) te stemmen, en te oordeelen naar de wijze waarop hij zich de keel schraapt en spuwt, maakt hij zich gereed iets ten beste te geven."

„U heeft zoowaar gelijk," antwoordde Sancho, „en het is vast een verliefd ridder."

„Er bestaat geen enkel dolend ridder die dat niet is," sprak Don Quichot. „Maar laat ons naar hem luisteren; als hij begint te zingen, vatten wij wel den draad waardoor wij het kluwen van zijn gedachten kunnen ontwarren; want waar het hart vol van is, daar loopt de mond van over."

Sancho wilde zijn meester van antwoord dienen; maar hij werd in dat voornemen belet door de stem van den Ridder van het Bosch, die niet bijster goed was noch slecht, en terwijl de twee aandachtig luisterden, hoorden zij dat wat hij zong was het volgende:

SONNET [8])

Bepaal voor mij, gebiedster, een termijn,
Geheel naar uwen vrijen wil gevonden,
Dan voelt daaraan de mijne zich gebonden,
Dat hij geen oogenblik meer vrij wil zijn.

Verkiest gij dat ik sterf terwijl ik mijn
Verdriet verzwijg, beschouw mij als verzwonden,
Of zal ik 't voor u zingen, onomwonden,
Dan zal god Amor zelf mijn dichter zijn.
Voor tegenstelling deins ik niet terug,
'k Ben zacht als was en hard als diamant
En zal mij onder Amors wetten scharen.
'k Bied u mijn borst en hij zij week of stug,
Al wat gij daarin grift of snijdt of prent
Zweer ik dat ik voor eeuwig zal bewaren.

Met een *ay*! dat hem naar het scheen uit het diepst van de borst werd gerukt, maakte de Ridder van het Bosch een eind aan zijn lied, en kort daarop sprak hij met klagend en smartelijk stemgeluid:
„O schoonste en ondankbaarste vrouw ter aarde! Hoe duldt gij, doorluchtige Casildea van Vandalië [9]), dat deze uw hartsgevangen ridder zijn dagen slijt en wegteert in eindelooze omzwervingen en ruw en moeitevol zwoegen? Is het nog niet genoeg dat ik u als schoonste deed erkennen door alle ridders van Navarra, alle die van León, Tartessië [10]), en Kastilië, en ten slotte door alle ridders van de Mancha?"
„Dat nooit," sprak hierop Don Quichot, „want ik ben van de Mancha en nimmer gaf ik dit toe, noch kon noch mocht ik iets toegeven dat zoo ten nadeele strekt van de schoonheid mijner aangebedene; je merkt wel, Sancho, dat deze ridder raaskalt. Maar laat ons verder luisteren: wellicht verklaart hij zich nader."
„Vast en zeker," zei Sancho, „want hij schijnt van zins een maand door te lamenteeren."
Maar het geschiedde anders; want toen de Ridder van het Bosch half en half gehoord had dat er dichtbij

hem werd gesproken, staakte hij zijn jammerklachten, stond op en sprak op helderen en hoofschen toon:
„Wie daar? Wie zijt gij? Behoort gij bijgeval tot de schare der gelukkigen, of tot die der bedroefden?"
„Tot die der bedroefden," antwoordde Don Quichot.
„Welaan, kom dan tot mij," antwoordde die van het Bosch, „en weet dat gij tot de droefheid en de smart zelve komt."
Op dit vriendelijk en hoffelijk bescheid naderde Don Quichot hem, en Sancho eveneens.
De klaagzieke ridder nam Don Quichot bij den arm en sprak:
„Zet u hier neder, heer ridder; want dat ge er een zijt en van hen die de dolende ridderschap beoefenen, wordt voldoende bewezen doordat ik u ontmoet in dit oord, waar slechts eenzaamheid en koele nachtlucht u gezelschap houden, der dolende ridders natuurlijke legerstede en vertrouwd verblijf."
Waarop Don Quichot antwoordde:
„Ridder ben ik, en van de orde die gij noemt; maar ofschoon in mijn ziel smart, misfortuin en tegenslagen hun vaste woonstee kozen, is er daarom het medelijden dat ik gevoel met anderer ellende toch niet uitgebannen. Uit hetgeen gij zooeven hebt gezongen, maak ik op, dat uw smart van verliefden aard is, ik bedoel ontstaan uit de liefde welke gij de ondankbare schoone toedraagt die gij in uw klaagzang hebt genoemd."
Ondertusschen waren zij reeds in alle pais en vrede naast elkander op den harden grond gezeten, geenszins vermoedend dat zij elkaar bij het aanbreken van den dag den schedel zouden breken.
„Heer ridder," vroeg die van het Bosch aan Don Quichot, „zijt gij per geluk verliefd?"

„Per ongeluk ben ik het," antwoordde Don Quichot, „schoon de ellende die voortvloeit uit welgeplaatste gevoelens eer moet beschouwd worden als geluk dan ongeluk."

„Zeer waar," zei die van het Bosch weer, „zoo ons de rede en het verstand slechts niet vertroebeld werden door de versmading, die als ze zich herhaalt welhaast wraak gelijkt."

„Nooit heeft mijn aangebedene mij versmaad," antwoordde Don Quichot.

„Neen, vast niet," zei Sancho, die daar dichtbij stond; „mevrouw is als een tam lammetje; zoo zacht als boter."

„Is dit uw schildknaap?" vroeg die van het Bosch.

„Dat is hij," antwoordde Don Quichot.

„Nog nimmer zag ik een schildknaap," hernam die van het Bosch, „die het waagt te spreken als zijn heer spreekt: van den mijnen ginds althans, die zoo lang is als zijn vader, zal men niet kunnen beweren dat hij ooit den mond heeft opengedaan wanneer ik spreek."

„Wel waarachtig," zei Sancho, „ik heb gesproken, en ik durf nog wel spreken als ik voor iemand sta die net zoo... Maar geen woord meer; het wordt maar erger als je er in roert."

De schildknaap van het Bosch nam Sancho bij den arm en zei tot hem:

„Laten wij samen ergens heengaan waar we alles wat wij willen op zijn schildknaapsch kunnen bespreken, en de heeren onze meesters hier laten, waar ze met elkander kunnen harrewarren over hun liefdesgeschiedenissen; en geloof maar vrij dat de dag ze daarbij verrast, en dan zijn zij nog lang niet klaar."

„Best," zei Sancho, „en dan zal ik UEd. eens vertellen

wie ik ben, opdat u zien kan of ik tot de kletsgraagste schildknapen mag gerekend worden."

Hierop verwijderden zich de twee schildknapen, tusschen dewelke nu een gesprek werd gevoerd dat even zot was als dat van hun meesters ernstig.

AANTEEKENINGEN

[1]) Zie over deze figuur het Derde Hoofdstuk van het Tweede Deel, aanteekening 12.

[2]) Beide vergelijkingen treft men inderdaad herhaaldelijk bij oudere auteurs aan.

[3]) Zie over Euryalus en zijn boezemvriend Nisus, het Zevenenveertigste Hoofdstuk van het Eerste Deel, aanteekening 7.

[4]) Deze twee versregels zijn ontleend aan een romance, door Ginés Pérez de Hita ingelascht in de Primera Parte van zijn *Guerras Civiles de Granada* (1595), Cap. VI (zie de uitgave van Paula Blanchard-Demouge, Madrid 1913, blz. 61 en 62, die begint met de woorden:

„A fuera, a fuera, a fuera;
aparta, aparta, aparta..."

Het is de beschrijving van een feest, gevierd op bevel van den moorenkoning, ter bekrachtiging van de vriendschap tusschen de Abencerrajes en Cegríes, dat echter in een vreeselijk bloedbad eindigde.

[5]) „De amigo a amigo la chinche" is eigenlijk een oud spreekwoord, dat Cervantes echter naar het blijkt uitsluitend kende in het verband van een lied waarin dit „refrán" was opgenomen.

[6]) Dit alles vindt men reeds bij Plinius, in diens *Historia Naturalis*.

[7]) Een „vihuela" is een oud snaarinstrument, dat in jongeren tijd geheel is verdrongen door de gitaar.

[8]) Oudtijds werden sonnetten inderdaad gezongen.

[9]) I.e. Casilda van Andalusië.

Vandalië is zooals de Ridder van het Bosch straks zelf verklaart, Andalusië. De naam zou afgeleid zijn van de Vandalen, die in de vijfde eeuw uit het noorden gekomen waren en zich in het zuiden van Spanje gevestigd hadden. De mooren zouden den naam „Vandalia" verhaspeld hebben tot „Andalucía".

[10]) Bedoeld is Andalusië.

DERTIENDE HOOFDSTUK

WAARIN HET AVONTUUR VAN DEN RIDDER VAN HET BOSCH ZIJN VERVOLG VINDT, TE ZAMEN MET HET WIJS, OORSPRONKELIJK EN VREEDZAAM GESPREK DAT DE BEIDE SCHILDKNAPEN VOERDEN

Ridders en schildknapen hadden zich gescheiden: laatstgenoemden vertelden elkander hun leven, eerstgenoemden hun liefde; maar de geschiedenis vangt aan met het gesprek van de knechts en vervolgt dan met dat van de meesters, en zoo deelt zij dan mede dat, toen deze zich een weinig van hen verwijderd hadden, die van het Bosch tot Sancho zei:

„Een zwaar leven hebben wij schildknapen van dolende ridders te doorstaan en te verduren, mijnheer; waarachtig, wij verdienen ons brood in het zweet onzes aanschijns, wat een van de vervloekingen is waarmede God onze eerste voorouders bezocht."

„Je zou ook kunnen zeggen," zei Sancho, „dat wij het verdienen in de kou onzes lichaams; want wie heeft meer warmte en meer kou te verduren dan wij, ongelukkige schildknapen van de dolende ridderschap? En het zou nog wel gaan als we wat te eten kregen, want brood verzoet den arbeid; maar vaak genoeg blijf je een dag of wat nuchter en moet je maar van den wind zien te leven."

„Dat kan een mensch alles nog wel verdragen en verduren," zei die van het Bosch, „met de hoop die je hebt op belooning; want als de dolende ridder bij wien een schildknaap dient niet al te onfortuinlijk is, ziet men zich na een paar hachelijke avonturen wel beloond met een knap gouverneurschap van een eiland of een aardig graafschap."

„Ik," zei Sancho, „heb mijn heer al gezegd dat ik genoegen neem met het gouverneurschap van een eiland; en hij is zoo edel en vrijgevig dat hij het mij al menigmaal heeft beloofd."
„Ik," zei die van het Bosch, „ben tevreden als ik een domheerschap voor mijn diensten krijg, en dat heeft mijn meester mij al toegewezen ook, en wat voor een!"
„Dan zal UEds. meester," zei Sancho, „zeker een ridder in het kerkelijke wezen, dat hij zijn brave schildknapen zoo voor hun diensten kan loonen; de mijne is maar een leek, al herinner ik mij dat personen van groot verstand, maar die het als ik het zoo zeggen mag niet al te best met ons voorhadden, geprobeerd hebben hem over te halen om aartsbisschop te worden; maar hij wou enkel keizer zijn, en ik zat toen maar te beven of hij het werkelijk in zijn hoofd zou halen het in de Kerk te zoeken, omdat ik niet in omstandigheden verkeer beneficiën van haar te kunnen ontvangen; want UEd. mag wel weten dat ik al lijk ik een mensch, voor geestelijke ambten niet meer waard ben dan een beest."
„Nou, maar daarin heeft UEd. het bij het verkeerde eind," zei die van het Bosch, „want die gouverneurschappen van eilanden, daar zit ook de klad wel eens in. Er zijn gevaarlijke bij, en armetierige, en vervelende; en het beste en voornaamste brengt ten slotte een zwaren last van zorg en moeite met zich mee, die neerkomt op het hoofd van den ongelukkige wien het ten deel valt. Het zou voor ons die in dezen vermaledijden dienst zijn, heel wat beter wezen naar huis terug te gaan, en ons daar met aangenamer zaken als jacht en visscherij bezig te houden; want welke schildknaap ter wereld is zoo arm dat hij er geen knol op na houdt, en een paar windhonden, en een hengelroe om zich in zijn dorp te vermaken?"

„Wat dat betreft mankeert het er niet aan," antwoordde Sancho, „ik heb wel geen paard, maar ik heb een ezel, die tweemaal zooveel waard is als het paard van mijn meester. God moge mij een slechte Paschen schenken, al was het de eerstkomende, als ik hem daarvoor zou ruilen, al kreeg ik vier fanega's [1]) gerst toe. UEd. zal wel niet gelooven dat mijn grauwtje zooveel waard is, want mijn beest is grauw. Maar om windhonden zou ik niet verlegen zitten, want die zijn er meer dan genoeg in mijn dorp; en dan, de jacht is toch maar het prettigste als je zelf de kosten niet hoeft te dragen."
„Wis en waarachtig," antwoordde die van het Bosch, „mijnheer de schildknaap, ik ben van zins en vast besloten de zotternijen van deze ridders te laten voor wat ze zijn, naar mijn dorp terug te keeren en mijn kindertjes groot te brengen, want ik heb er drie als drie oostersche parels."
„Ik heb er twee," zei Sancho, „die men aan den Paus in eigen persoon kan laten kijken, vooral een meisje, dat ik opvoed voor gravin, als het God behaagt, al wil haar moeder daar niet van weten."
„En hoe oud is die jongedame die voor gravin wordt opgevoed?" vroeg die van het Bosch.
„Vijftien jaar, of daaromtrent," antwoordde Sancho; „maar ze is zoo recht als een lans en zoo frisch als een Aprilmorgen, en zoo sterk als een boerenknecht."
„Dat zijn kwaliteiten," antwoordde die van het Bosch, „niet alleen voor een gravin, maar zelfs voor een nimf van het groene woud. O, kind van de zonde, wat een pit moet er in die meid zitten!"
Waarop Sancho ietwat gemelijk antwoordde:
„Ze is geen kind van de zonde, haar moeder was het ook niet, en als het God behaagt zal geen van de twee

het ooit worden, zoolang ik leef. En er mocht hier wel eens wat bezadigder gesproken worden; want als UEd. onder dolende ridders is opgegroeid, die de hoffelijkheid in eigen persoon zijn, dan moet ik u toch zeggen, dat ik die woorden niet erg hoffelijk vind."

„Ach, wat heeft UEd. weinig begrip op het punt van complimenten, mijnheer de schildknaap!" antwoordde die van het Bosch. „Maar weet u dan niet dat de spraakmakende gemeente, wanneer een ridder den stier in het perk een goeden lansstoot heeft toegebracht [2]), of wanneer de een of ander het een of ander in de puntjes doet, pleegt te zeggen: 'O, kind van de zonde, dat is knap werk!' Wat in die uitdrukking onwaardig lijkt, is een bijzonder compliment; vloek gerust de zoons of dochters die niet zoo handelen dat men hun ouders dergelijken lof toezwaait, mijnheer."

„Ja, die vloek ik," antwoordde Sancho; „maar op die manier en zoo bekeken zou UEd. mij en mijn kinderen en mijn vrouw een kliek kinderen van de zonde kunnen noemen, want alles wat zij zeggen en doen is zoo dat zij dien lof meer dan waard zijn; en om ze terug te zien bid ik God dat Hij mij niet in doodzonde doet sterven, of wat hetzelfde is, mij uit dit gevaarlijke baantje van schildknaap verlost, waarin ik voor den tweeden keer ben terechtgekomen, verlokt en verleid door een beurs met honderd dukaten [3]), die ik op een goeden dag in het hartje van de Sierra Morena heb gevonden; en sindsdien toovert de duivel mij hier en daar en overal een zak vol dubloenen voor oogen die ik telkens weer denk te kunnen pakken; en dan pak ik hem, neem hem mee naar huis, koop land, zet het geld op rente en leef als een prins; en als ik daar maar aan denk, maal ik niet om alle moeite die ik met dezen dwaas van een

meester heb mee te maken; want ik weet best dat hij meer heeft van een dwaas dan een ridder."

„Daarop slaat het gezegde," antwoordde die van het Bosch, „'die het onderste uit de kan wil hebben, krijgt het lid op den neus'; maar als we daarover beginnen bestaat er geen grootere in de wereld dan mijn meester, want van hem mag je wel zeggen: 'Andermans zorgen zijn een ezel zijn dood'; want om te maken dat een andere ridder zijn verloren verstand terugkrijgt, hangt hij den gek uit en is hij op zoek naar wat ik niet weet of het hem als hij het gevonden heeft niet opbreekt."

„Dan zal hij wel verliefd zijn?"

„Jawel," zei die van het Bosch, „op een zekere Casildea van Vandalië, de wreedste en gehaaidste dame die er op heel de wereld te vinden is; maar dat is niet het eenige waar het bij hem aan hapert: er rommelen hem nog veel grooter gebreken in het ingewand, en dat zal binnen een paar uur wel blijken ook."

„Geen weg zoo vlak," hernam Sancho, „of er zit wel een gat of een bult in; elk huis heeft zijn kruis, en het mijne heeft een dubbel; en er loopen nu eenmaal meer vrienden en trawanten achter de dwaasheid dan achter de wijsheid aan. Maar als het waar is wat men gewoonlijk zegt dat vrienden in den nood een troost zijn, dan kan ik bij UEd. troost zoeken, want u dient een heer die even dwaas is als de mijne."

„Dwaas, maar dapper," antwoordde die van het Bosch, „en nog eer schelmsch dan dwaas en dapper."

„Zoo is de mijne nou niet," antwoordde Sancho; „ik wil maar zeggen dat hij niets van een schelm over zich heeft; neen, het is eer een opperbeste man, hij kan niemand kwaad doen, maar doet iedereen goed, er zit geen sikkepit verkeerds bij: een kind zou hem midden

op den dag kunnen laten gelooven dat het nacht is en vanwege die onnoozelheid heb ik hem lief als mijn eigen oogappel, en ik kan het niet over mij krijgen hem in den steek te laten, wat voor dwaasheden hij ook uithaalt."

„Hoe dat zij, mijn waarde heer," sprak die van het Bosch, „als de blinde den blinde leidt, zoo zullen zij beiden in de gracht vallen [4]). Voor ons is het maar beter snel den terugtocht te blazen en naar huis te gaan; want wie avonturen zoekt, vindt niet altijd de beste."

Sancho spuwde zoo nu en dan eens, en het scheen nogal droge en kleverige materie; en toen de menschlievende schildknaap van het Bosch dit zag en gadesloeg, sprak hij:

„Het lijkt wel of ons van al dat praten de tong aan het verhemelte kleeft; maar daartegen heb ik een best weekwatertje aan den zadelknop van mijn paard hangen."

Hij stond op en was in een ommezien terug met een grooten zak wijn en een pastei van een halve el in doorsnee en dat zonder eenige overdrijving, want ze was van een tam konijn zóó groot dat Sancho toen hij ze in handen kreeg, dacht dat ze van een geit moest wezen, en niet van een geitje; en zoodra Sancho dit zag, zei hij:

„En heeft UEd. dat zoo maar bij u, mijnheer?"

„Wel, wat dacht u dan?" antwoordde de ander. „Zie ik er soms uit als een schildknaap die van water en brood leeft? Ik heb beteren voorraad op het kruis van mijn paard dan een generaal bij zich heeft als hij op marsch gaat."

Sancho at zonder zich te laten nooden, en schrokte in de duisternis brokken naar binnen als knoopen in een halstertouw. En hij zei:

„UEd. is werkelijk een trouw en eerlijk schildknaap van de ware soort, goedgeefsch en gul gelijk dit feestmaal bewijst, dat als het hier niet door toovenarij gekomen is, er toch maar zoo uitziet; en niet als ik een ellendige zwerver die in mijn zadelzak niets bij mij heb dan een stuk kaas, zoo hard dat men er een reus de hersens mee kan inslaan; en om het gezelschap te houden een paar dozijn Sint Jansbrooden, en gelijke maat hazelnoten en noten, dank zij de berooidheid van mijn meester en de meening die hij heeft en den regel dien hij volgt, dat dolende ridders zich met niets mogen voeden en sterken dan gedroogde vruchten en kruiden des velds."

„Bij mijn ziel, vriend," zei die van het Bosch, „mijn maag is niet geschapen voor droge distels of wilde peren, of wortels van de bosschen. Laat onze meesters maar zien hoe zij het klaarspelen met hun opvattingen en ridderwetten, en eten wat ze willen; ik heb mandjes koud vleesch bij mij, en dezen zak wijn die aan den zadelboog hangt, voor het geval ik hem eens noodig mocht hebben; en ik ben zoo aan hem gehecht en ik mag hem zoo graag, dat er maar weinig oogenblikken voorbijgaan zonder dat ik hem hartelijk knuffel en omhels."

En met die woorden gaf hij hem Sancho in handen, die hem in de hoogte hield en aan den mond bracht, en een kwartier lang naar de sterren bleef kijken; en toen hij met drinken gedaan had, liet hij het hoofd op zij zinken, slaakte een diepen zucht en zei:

„O, kind van de zonde, schelm, wat is die best!"

„Ziet ge nu zelf," zei die van het Bosch, toen hij Sancho *kind van de zonde* hoorde zeggen, „dat ge dezen wijn geprezen hebt door hem *kind van de zonde* te noemen?"

„Ik verklaar," antwoordde Sancho, „dat ik erken dat ik inzie dat het geen schande is iemand kind van de zonde te noemen als het de bedoeling is hem te prijzen. Maar zeg mij eens, mijnheer, bij het leven van wat u het meeste liefheeft, is dit geen wijn van Ciudad Real [5])?"

„Dat noem ik een wijnproever!" antwoordde die van het Bosch. „Waarachtig, hij komt nergens anders vandaan, en hij ligt al een paar jaar op vat ook."

„Dat moet u mij vertellen," antwoordde Sancho. „Dat mankeerde er nog maar aan, dat ik niet wist te zeggen waar een wijn vandaan komt! U moet weten, mijnheer de schildknaap, dat ik van nature zooveel aanleg heb om wijn te beoordeelen, dat ik er alleen den neus van hoef te hebben om streek, soort, smaak en jaar te noemen, en hoe hij zich zal ontwikkelen en al wat er verder over te zeggen valt. Maar dat is geen wonder, want ik heb in mijn familie van vaderskant de twee beste wijnproevers gehad die de Mancha in lange jaren kende, en om dat te bewijzen zal ik u iets vertellen wat hun is overkomen. Men liet de twee wijn van een zeker vat proeven, en vroeg hun oordeel over den staat, de kwaliteit en de gezondheid of ziekte van den wijn. De een proefde hem met de punt van de tong; de ander bracht hem alleen even aan den neus. De eerste zeide dat de wijn een ijzersmaakje had; de tweede beweerde dat de smaak meer had van Corduaansch leer. De eigenaar zei dat het vat schoon was en dat er niets bij was gedaan waardoor hij naar ijzer of leer kon smaken. Maar toch bleven de beide vermaarde wijnproevers stokstijf bij wat zij gezegd hadden. Mettertijd werd de wijn verkocht, en toen men het vat schoonmaakte vond men daarin een sleuteltje dat aan een riem van Corduaansch

leer hing. En vertelt UEd. mij nu eens of iemand uit zulk geslacht zijn oordeel mag geven over dit soort zaken [6]."

„Reden te meer," zei die van het Bosch, „dat wij er het zoeken naar avonturen aan geven moeten; laten we nu we brood hebben geen korstjes van pasteien zoeken, en naar onze hutten terugkeeren, want daar weet God ons wel te vinden als het Hem behaagt."

„Ik blijf bij mijn heer in dienst tot hij in Zaragoza is, en daarna zullen wij wel eens zien," zei Sancho.

De beide brave schildknapen praatten en dronken ten slotte zooveel dat de slaap hun de tong boeide en hun dorst wat deed minderen, want hem te lesschen ware onmogelijk; en zoo vielen zij in slaap terwijl zij beiden den bijna leegen wijnzak angstvallig omklemden, en met de brokken nog half gekauwd in den mond. En zoo zullen wij hen vooreerst daar achterlaten, om te verhalen wat de Ridder van het Bosch verhandelde met dien van de Droevige Figuur.

AANTEEKENINGEN

[1]) Een „fanega" is een maat voor droge waren van 55,5 liter (niet 15,5 liter, zooals wij schreven in het Negende Hoofdstuk van het Eerste Deel, aanteekening 18).

[2]) In de Middeleeuwen werd aan de stierengevechten uitsluitend door den adel deelgenomen. Ook in de 16de eeuw was het nog steeds in de eerste plaats een sport voor de hoogste kringen des lands. Niemand minder dan keizer Karel V onderscheidde zich in vele „corridas" door zijn behendigheid en moed. Eerst later werd het allengs een betaald beroep voor lieden meestal uit de heffe des volks. Zie hierover Ludwig Pfandl, *Spanische Kultur und Sitte*

des 16. und 17. Jahrhunderts, Kempten 1924, p. 163 et seq.
[3]) In het Drieëntwintigste Hoofdstuk van het Eerste Deel waar de vondst werd verhaald, heet het dat Sancho in een neusdoek geknoopt, „een stapel gouden schilden" vond.
[4]) *Mattheüs* XV : 14.
[5]) Cervantes prijst mèt andere wijnen dien van Ciudad Real op verschillende plaatsen van zijn werken.
[6]) Dit verhaaltje komt ook voor in een van Cervantes' entremeses, *La Elección de los Alcaldes de Daganzo*, al is daar sprake van slechts één wijnproever. Zie Adolfo Bonilla y San Martín, *Entremeses de Miguel de Cervantes Saavedra*, Madrid 1916, blz. 42. Waarschijnlijk hebben wij te doen met een zeer oude anekdote, die Cervantes op eigen wijze verwerkte.

VEERTIENDE HOOFDSTUK

WAARIN HET AVONTUUR MET DEN RIDDER VAN HET BOSCH WORDT VOORTGEZET

Van de vele gesprekken die Don Quichot en de Ridder van het Bosch voerden, vermeldt de historie dat die van het Bosch tot Don Quichot zeide:
,,En ten slotte, heer ridder, dient gij te weten dat mijn lot, of liever gezegd mijn keuze, er mij toe bracht verliefd te worden op de onvergelijkelijke Casildea van Vandalië. Ik noem haar onvergelijkelijk omdat zij haars gelijke niet vindt, noch in lichaamslengte, noch in hoogen staat en ongemeene schoonheid. Deze Casildea van wie ik spreek, beloonde mijn eerzame verlangens en kuische begeerten door mij bezig te houden gelijk zijn stiefmoeder het Hercules deed [1]), met vele verschillende gevaarlijke opdrachten, en steeds wanneer er een voleindigd was beloofde zij dat mijn hoop na afloop van de volgende in vervulling zou gaan; maar op die wijze heeft zich werk na werk dermate aaneengeschakeld dat ik den tel kwijtraakte, en ik weet nog steeds niet waar het einde zal zijn, en het begin van de vervulling mijner vrome wenschen. Op zekeren dag zond zij mij heen om de vermaarde reuzin van Sevilla, de Giralda [2]) te gaan uitdagen, die machtig sterk en van brons gemaakt als zij is, niet van haar plaats komt en toch de meest beweeglijke en onstandvastige vrouw ter wereld is. Ik kwam, zag en overwon, en hield haar kalm en in toom, want een week en langer blies de wind alleen uit het Noorden. Een andermaal beval zij mij de oude zware steenen stieren van Guisando [3]) op te gaan tillen, een werk dat eer daglooners dan ridders

past. Weer een andermaal gelastte zij mij in den afgrond van Cabra [4]) te springen of neer te storten, een ongehoord gevaarlijk waagstuk, om haar daarna nauwgezet verslag uit te brengen over wat in die duistere diepte besloten ligt.
Ik heb de draaizieke Giralda tot rust gebracht, de Stieren van Guisando opgelicht, ik heb mij in den afgrond geworpen en aan het licht gebracht wat de diepte verborgen hield, en mijn hoop is zoo dood als de dood, en haar geboden en versmadingen zoo levend als het leven. Ten slotte heeft zij mij dan nog bevolen alle gewesten van Spanje door te trekken en alle dolende ridders die er zwerven te doen erkennen dat zij de schoonste is die thans leeft, en ik de dapperste en meest verliefde ridder ter wereld; na welke opdracht ik alreeds het grootste deel van Spanje heb afgereisd, en vele ridders verslagen die zich verstoutten mij tegen te spreken. Maar waarop ik het meest trotsch ben en prat ga is dat ik den zoo roemruchten ridder Don Quichot van de Mancha versloeg in het tweegevecht en hem deed erkennen dat mijn Casildea schooner is dan zijn Dulcinea; met deze overwinning alleen reken ik alle ridders ter wereld verslagen te hebben, want deze Don Quichot van wien ik spreek, versloeg ze allen; en nu ik hem versloeg zijn zijn eer, glorie en faam op mijn persoon overgedragen en overgegaan,

'En des te meer is de overwinnaar weerd,
Als de overwonnene meer wordt geëerd [5])';

zoodat al de ontelbare heldendaden van den gezegden Don Quichot thans op mijn rekening staan en de mijne zijn."

Don Quichot was met stomheid geslagen toen hij den Ridder van het Bosch aanhoorde; wel duizend keer stond hij op het punt hem te zeggen dat hij loog, en reeds had hij de logenstraffing op de lippen, maar hij beheerschte zich met al zijn kracht ten einde hem met eigen mond zijn leugen te doen bekennen, en zoo zeide hij dan met de grootste kalmte:

„Dat UEd., heer ridder, het meerendeel der dolende ridders van Spanje of zelfs van de gansche wereld zegt verslagen te hebben, daarover geen woord; maar dat u Don Quichot van de Mancha verslagen heeft, dat trek ik in twijfel. Het zou een ander kunnen zijn, die op hem leek, al zijn er maar weinig die op hem lijken."

„Ha, neen!" riep die van het Bosch uit. „Bij den hemel die zich boven ons uitstrekt, ik streed met Don Quichot en versloeg hem en dwong hem neder; hij is een hoog gebouwd man, lang en mager van leden, met vaal gelaat, grijzend haar, een krommen arendsneus, en groote zwarte, hangende snorrebaarden. Hij strijdt onder den naam van *de Ridder van de Droevige Figuur*, en heeft als schildknaap een boer bij zich, die Sancho Panza heet; hij drukt de lendenen en leidt den teugel van een roemrucht ros, genaamd Rossinant, en ten slotte, de aangebedene zijns harten is een zekere Dulcinea van El Toboso, voormaals Aldonza Lorenzo geheeten, gelijk ik de mijne Casildea van Vandalië noem, omdat zij Casildea heet en uit Andalusië komt. En als al deze bewijzen nog niet genoeg zijn om de geloofwaardigheid van mijn bewering te staven, hier is mijn zwaard dat het ongeloof zelf geloof zal verschaffen."

„Bedaar, heer ridder," zei Don Quichot, „en leen het oor aan wat ik u wensch te zeggen. Gij moet weten dat deze Don Quichot van wien gij spreekt, de beste

vriend is dien ik op aarde bezit; zoozeer dat ik wel zeggen mag dat ik hem liefheb als mijzelven, en dat ik op grond van de beschrijving die gij mij van hem hebt gegeven en die even nauwkeurig is als juist, niet anders mag denken dan dat hij het is dien gij hebt verslagen. Aan den anderen kant zie ik met eigen oogen en voel ik met eigen handen dat hij het onmogelijk kan wezen, ware het niet dat vele toovenaars hem vijandig gezind zijn (inzonderheid een die hem steeds achtervolgt), en dat een van hen zijn gedaante kan hebben aangenomen om zich te laten verslaan ten einde hem de faam te ontstelen die zijn hooge ridderdaden hem over gansch den ontdekten aardkloot verschaft en verworven hebben. Ter staving hiervan wil ik ook dat gij weet dat de bewuste toovenaars zijn tegenstanders eerst twee dagen geleden de gedaante en persoon van de schoone Dulcinea van El Toboso veranderden in een lage en gemeene boerendeerne; op gelijke wijze zullen zij Don Quichot een gedaanteverwisseling hebben doen ondergaan; en zoo dit alles niet voldoende is om u te overtuigen van de waarheid mijner woorden, hier staat Don Quichot zelf die ze zal volhouden met zijn wapenen, te voet, of te paard, of op welke wijze het u moge behagen."

En dit zeggende stond hij op en greep het zwaard, afwachtend welk besluit de Ridder van het Bosch zou nemen, die eveneens met rustige stem antwoordde en sprak:

„De goede betaler heeft geen last van borgen: wie u, mijnheer Don Quichot, verslaan kon in vreemde gedaante, mag wel hoop koesteren u te overmeesteren, als ge het zelf zijt. Maar laat ons, aangezien het niet past dat ridders hun wapenfeiten in het duister be-

drijven gelijk struikroovers en moordenaars, den dag afwachten opdat het zonlicht onze werken aanschouwe. En voorwaarde van ons gevecht zij dat de overwonnene aan de genade van den overwinnaar is overgeleverd, opdat deze met hem handele naar zijn wil en welbehagen, mits wat hem bevolen zal worden voor een ridder betamelijk zij."

,,Ik ben meer dan voldaan met deze voorwaarde en regeling," antwoordde Don Quichot.

En na deze woorden begaven zij zich naar waar hun schildknapen lagen, en vonden hen ronkend en in dezelfde houding waarin de slaap hen had overrompeld. Zij wekten hen en gelastten hun de paarden gereed te houden, daar zij beiden bij het eerste licht der zon een barsch, bitter en bloedig tweegevecht wilden beginnen; van welk nieuws Sancho ontzet en beteuterd stond, bevreesd voor het heil van zijn heer, vanwege de dappere daden die hij den schildknaap van het Bosch van den zijnen had hooren vertellen; maar zonder een woord te spreken gingen beide schildknapen hun beesten opzoeken, en zie, alle drie de paarden en het grauwtje hadden elkander reeds geroken en stonden bij elkander.

Onderweg zei die van het Bosch tot Sancho:

,,Hoor eens, vriend, als er in Andalusië gevochten wordt, staan de helpers in den strijd er niet met de armen over elkander bij terwijl hun vrienden aan slag zijn. Ik zeg dat maar opdat u begrijpt dat zoolang onze meesters vechten, wij ook behooren te vechten dat de stukken er afvliegen."

,,Die gewoonte, señor schildknaap," antwoordde Sancho, ,,mag geldig en goed zijn voor de boeven en rabauwen waarover u het had, maar vast en zeker niet voor schild-

knapen van dolende ridders. Ik heb ten minste mijn meester niet van zoo een gewoonte hooren spreken, en hij kent alle voorschriften van de dolende ridderschap op een prik. Maar veronderstel dat er werkelijk een geschreven voorschrift bestaat dat schildknapen moeten vechten als hun heeren vechten, dan denk ik er nog niet over om dat te volgen, en dan betaal ik liever de boete die er gesteld staat op vredelievende schildknapen [6]), want die zal wel niet meer dan twee pond zijn en dan betaal ik liever die ponden, want ik reken dat ze mij op minder komen dan het pluksel dat ik moet besteden om mijn hoofd te heelen, dat ik al voor gekloofd en gespleten houd. En dan is er nog een ding: ik kan niet vechten vanwege dat ik geen zwaard heb, want ik heb er nog nooit van mijn leven een gehad [7])."

„Daar weet ik een best middel op," zei die van het Bosch; „ik heb hier twee linnen zakken van gelijke maat, u neemt den een en ik den anderen, dan kunnen wij met zakslagen krakeelen, met gelijke wapens."

„Op die manier voel ik er wat voor," antwoordde Sancho; „dan kan dat gevecht dienen om elkander af te stoffen in plaats van te kraken."

„Dat zal niet gaan," zei de ander weer: „want er hooren in de zakken een half dozijn mooie, gladde, gelijke steentjes gestopt te worden, dat de wind er niet onder komt, en op die manier kunnen wij zakkeleien zonder elkander pijn of scha te doen."

„Wel, nog aan toe, bij het lijk van mijn vader," antwoordde Sancho, „kijk eens wat hij voor marter en sabel en proppen watten in die zakken stopt om ons de hoofden niet te kraken en de beenderen niet te verpulveren! Maar al werden ze gevuld met vloszijde, mijn waarde heer, ik ga niet vechten: laten onze meesters

vechten, dat is hun zaak; laat ons liever drinken en het leven zien te houden; want de tijd weet het ons wel te ontnemen zonder dat wij kruiden loopen te zoeken om er een eind aan te maken eer tijd en uur geslagen zijn en wij als rijpe vruchten van den boom vallen."

„Dat kan wel wezen," zei die van het Bosch, „maar wij moeten vechten, al is het maar een half uur."

„Dat nooit," zei Sancho; „ik zal niet zoo onhoffelijk en ondankbaar zijn dat ik ook maar de geringste ruzie wil maken tegen iemand met wien ik gegeten heb en gedronken; en bovendien, wie voor den duivel zal het in zijn hoofd halen zoo maar te gaan vechten met iemand op wien hij in het geheel niet kwaad of gebeten is?"

„Daar weet ik ook wel een remedie op," zei die van het Bosch; „en dat is dat ik voor wij den strijd beginnen UEd. zachtjes zal benaderen en u een paar muilperen verkoopen, die u tegen den grond slaan en die UEds. woede wel zullen wekken, al slaapt ze vaster dan een marmot."

„Tegenover die kneep ken ik een andere, die er niet voor onderdoet," zei Sancho. „Ik zal een knuppel nemen, en voor UEd. dichtbij genoeg is om mijn woede wakker te maken zal ik de uwe met een paar klappen zoo in slaap laten vallen dat ze eerst in de andere wereld wakker wordt, waar men wel weet dat ik er de man niet naar ben om iemand met zijn handen aan mijn lijf te laten zitten. Laat iedereen maar op zijn eigen pijlen passen, al zou het wel zoo verstandig zijn als iedereen zijn ergernis maar slapen liet; want niemand kent het hart van zijn evennaaste, en menigeen gaat wol halen en komt geschoren thuis; en God zegende den vrede, maar vervloekte den strijd; en als een opgejaagde, in het nauw gebrachte en getergde kat in een leeuw ver-

andert, dan mag God weten waarin ik die maar een mensch ben, niet kan veranderen, en daarom waarschuw ik UEd. mijnheer de schildknaap, dat van dit oogenblik af aan alle kwaad en schade van onze vechtpartij voor uw rekening komt."

„In orde," zei die van het Bosch weer, „God zal den dageraad zenden, en dan zullen we wel zien."

En reeds vingen in de boomen duizenderlei bonte vogeltjes te kwinkeleeren aan, en schenen met hun verscheidene en vroolijke zangen den frisschen morgenstond te eeren en te verwelkomen, die aan de poorten en balcons van het oosten zijn schoon gelaat reeds vertoonde en een eindeloos getal vloeibare parelen uit het haar schudde; in dit weelderig nat baadden de kruiden, en het leek of het ook van hen kleine, blanke pareltjes regende en dropte; de wilgen dropen van kostelijk manna, de bronnen lachten, de beekjes murmelden, deosschen verlustigden zich en de weiden staken zich in praal bij zijn komst. Maar nauwelijks schiep het daglicht de mogelijkheid om de dingen te zien en te onderscheiden, of het eerste wat zich aan Sancho Panza's blik vertoonde was de neus van den schildknaap van het Bosch, die zoo groot was dat hij om zoo te zeggen zijn geheele lichaam in de schaduw stelde. Er wordt inderdaad vermeld dat hij van vervaarlijke grootte was, krom in het midden en ganschelijk bedekt met puisten, paarsblauw van kleur als een aubergine; hij hing hem tot twee vingers beneden den mond; en de grootte, kleur, kromheid en puisterigheid maakten zijn gezicht zoo afstootelijk, dat Sancho toen hij hem zag met handen en voeten begon te beven als een kind dat aan vallende ziekte lijdt, en hij zich diep in zijn hart voornam zich liever tweehonderd oorvijgen te laten geven dan

den toorn en vechtlust van dat monster te wekken. Don Quichot keek naar zijn tegenstander en ontdekte dat hij reeds den helm had opgezet en het vizier neergeslagen, zoodat zijn gelaat niet te zien was, maar hij zag dat het een stoergebouwd man was, hoewel niet groot van stuk. Over de wapenrusting droeg hij een oppergewaad of tuniek van een stof die het fijnste goudlaken leek, geheel en al bezaaid met ontelbare kleine manen van schitterende spiegels, wat hem een hoogst zwierige en schoone verschijning maakte; boven den helm woeien hem een groot getal groene, witte en gele pluimen; de lans die hij tegen een boom had staan was zeer lang en zwaar en met een stalen punt van meer dan een palm.

Don Quichot zag dit alles en gaf er zich rekenschap van, en hij maakte uit wat hij zag en aanschouwde op dat deze ridder een man van groote kracht moest zijn; maar hij was daarom niet bevreesd, als Sancho Panza; integendeel, hij sprak met edele onverschrokkenheid tot den Ridder van de Spiegels:

„Zoo uw groote strijdlust niet al uw hoffelijkheid overwon, heer ridder, verzoek ik u om harentwil het vizier een weinig te lichten, opdat ik zie of de kloekheid van uw gelaat aan die van geheel uw voorkomen beantwoordt."

„Hetzij gij als overwonnene of als overwinnaar uit den strijd treedt, mijnheer de ridder," antwoordde die van de Spiegels, „gij zult tijd en gelegenheid te over hebben mij te aanschouwen; en zoo ik thans uw wensch niet bevredig, is het omdat het mij schijnt dat ik groot onrecht doe aan de schoone Casildea van Vandalië door den tijd te verbeuzelen met het lichten van het vizier, zonder u eerst te doen bekennen wat ge reeds weet dat ik begeer."

„Welaan, terwijl wij te paard stijgen," sprak Don Quichot, „kunt gij mij wel zeggen of ik die Don Quichot ben, van wien gij zeidet dat gij hem hadt verslagen."
„Daarop antwoorden Wij u[8])", zei die van de Spiegels, „dat gij op dien ridder lijkt dien ik versloeg als het eene ei op het andere; maar aangezien gij zegt dat ge achtervolgd wordt door toovenaars, zou ik niet durven beweren of gij de bovengenoemde zijt of niet."
„Dat volstaat," antwoordde Don Quichot, „om mij te overtuigen van uw dwaling, maar ten einde u daar geheel en al uit te helpen, laten wij onze paarden doen komen, want in minder tijd dan gij noodig hebt om het vizier te lichten zal ik als God, mijn aangebedene en mijn arm mij bijstaan uw gelaat zien, en gij dat ik niet de verslagen Don Quichot ben dien gij denkt."
Hierop, het gesprek afbrekend, stegen zij te paard. Don Quichot wendde Rossinant den teugel ten einde betamelijk afstand te nemen eer hij keert maakte om zijn tegenstander te gemoet te gaan, en die van de Spiegels deed hetzelfde. Maar Don Quichot had zich nog geen twintig stappen verwijderd, of hij hoorde zich roepen door dien van de Spiegels, en nadat zij elkander halverwegen te gemoet waren gereden, sprak die van de Spiegels tot hem:
„Let wel, heer ridder, dat de voorwaarde van onzen strijd deze is dat de verslagene gelijk ik reeds zeide zal zijn overgeleverd aan de genade van den overwinnaar."
„Dat is mij bekend," antwoordde Don Quichot; „en tevens dat hetgeen den overwonnene bevolen en opgelegd zal worden, geen dingen zullen zijn die de perken der ridderschap te buiten gaan."
„Het zij aldus," antwoordde die van de Spiegels.

Op dit oogenblik kreeg Don Quichot den buitensporigen neus van den schildknaap in het oog en hij stond van dien aanblik niet minder ontsteld dan Sancho; en wel dermate dat hij hem voor een monster hield, of een menschelijk wezen van een nieuwe soort, zooals men ze op aarde niet pleegt te zien. Sancho zag dat zijn meester wegreed om afstand te nemen, en hij voelde er niets voor met den neusmensch alleen te blijven, beducht dat het gevecht door een enkelen tik van dien neus tegen den zijnen voor hem zou zijn afgeloopen en hij van den klap of den angst op den grond terecht zou komen; hij liep daarom achter zijn meester aan, en hield Rossinant vast bij den stijgbeugelriem; en toen hij dacht dat het voor Don Quichot tijd werd om keert te maken, zei hij:

„Mijnheer, ik smeek UEd. mij voor u in het gevecht gaat in dien kurkeik te helpen klimmen, vanwaar ik meer op mijn gemak en beter dan van den grond af, het koene treffen kan volgen dat UEd. met dien ridder zal hebben."

„Het schijnt mij eer, Sancho," zei Don Quichot, „dat je je zoo hoog wilt verheffen en op de tribune wilt klimmen om de stieren zonder gevaar te zien [9])".

„Om de waarheid te zeggen," antwoordde Sancho, „de kokkerd van een neus van dien schildknaap heeft mij den angst en schrik om het hart doen slaan, en ik durf niet in zijn buurt te blijven."

„Het is een neus," sprak Don Quichot, „dat hij ook mij, ware ik niet die ik ben, schrik zou aanjagen; kom daarom mee: ik zal je helpen klimmen waar je wilt."

Terwijl Don Quichot Sancho in den kurkeik hielp klimmen, nam die van de Spiegels zooveel afstand als hem noodig docht; en in de meening dat Don Quichot

wel hetzelfde zou hebben gedaan, deed hij zonder te wachten op een trompetstoot of ander teeken dat hem moest waarschuwen [10]), zijn paard keeren, dat niet vlugger noch fraaier was dan Rossinant, en reed zoo hard het loopen kon, te weten op een sukkeldrafje, zijn tegenstander te gemoet; maar toen hij hem bezig zag met het ophelpen van Sancho, hield hij den teugel in en stond halverwegen stil, waarvoor het paard hoogst erkentelijk was, aangezien het al niet meer voort kon. Don Quichot, meenende dat zijn vijand op hem kwam afgestoven, zette de sporen krachtig in Rossinants magere flanken, en deed hem dermate den tred versnellen dat het, gelijk de geschiedenis verhaalt, slechts van dezen eenen keer bekend is dat hij iets van een galop aannam, want alle andere was het maar een kalme draf geweest; en met deze tot nog toe niet geziene razernij bereikte hij de plek waar die van de Spiegels de sporen tot den knop in zijn paard drukte zonder dat het een duimbreed van de plaats kwam waar het stil was blijven staan. Op dit gelukkig oogenblik en tijdsgewricht trof Don Quichot zijn tegenstander in moeilijkheden met zijn paard en in last met zijn lans, die hij niet geveld, en niet in den schoen kon krijgen. Don Quichot trok zich deze moeilijkheden niet aan en reed in volle veiligheid en zonder eenig gevaar op dien van de Spiegels los, met zulk geweld dat hij hem over het kruis van zijn paard heen zeer tegen zijn zin op den grond deed neerkomen, waar hij zoo zwaar neersmakte dat hij voor dood lag en geen hand of voet meer verroerde.

Zoodra Sancho hem vallen zag, gleed hij uit den kurkeik en rende naar zijn heer, die van Rossinant afsteeg, op dien van de Spiegels toetrad, en hem de helmbanden

losmaakte om te zien of hij dood was, of hem wat lucht te geven ingeval hij nog leefde, en wat zag hij...? Wie zou kunnen zeggen wat hij zag, zonder verwondering, schrik en verbazing te wekken bij allen die het hooren? Hij zag, zegt de geschiedenis, niets meer of minder dan het gezicht, de physionomie, de effigies, het perspectivisch beeld van den baccalaureus Sansón Carrasco; en zoodra hij het zag, riep hij luidkeels:
„Snel toe, Sancho, en aanschouw wat je zult zien en niet gelooven! Haast je wat, vriend, en zie wat de tooverkunst vermag, wat heksenmeesters en toovenaars vermogen!"
Sancho kwam er bij, en zoodra hij het gelaat van den baccalaureus Carrasco zag, stond hij sprakeloos van verbazing en begon duizend kruisjes te slaan, en nog eens duizend toe. Al dien tijd gaf de gevelde ridder geen teeken van leven, en Sancho zei tot Don Quichot:
„Ik dacht zoo, mijnheer, dat UEd. in ieder geval het zwaard maar moest nemen en dezen persoon die op den baccalaureus Sansón Carrasco lijkt, een paar keer in de keel steken: het kan best zijn dat u in hem een van uw vijanden de toovenaars doodt."
„Dat heb je niet kwaad gezegd," zei Don Quichot, „hoe minder vijanden, hoe beter."
Maar toen hij het zwaard uit de scheede haalde om Sancho's raad en advies uit te voeren, daagde de schildknaap van den Ridder van de Spiegels op, evenwel zonder den neus die hem zoo afstootelijk had gemaakt, en schreeuwde met luider stem:
„Pas UEd. op wat u doet, mijnheer Don Quichot; want de man die daar aan uw voeten ligt, is uw vriend de baccalaureus Sansón Carrasco, en ik ben zijn schildknaap."

Toen Sancho hem zag zonder dat aartsleelijk lichaamsdeel, zei hij:
„En de neus?"
Waarop de ander antwoordde:
„Dien heb ik hier in mijn zak."
En hij greep met zijn hand rechts en haalde een nagemaakten neus van beschilderd papier te voorschijn, van een makelij gelijk alreeds beschreven is. En toen Sancho hem nog eens goed opnam, riep hij luid en verbaasd:
„Heilige Moeder Gods, sta mij bij! Als dat niet Tomé Cecial, mijn buurman en oude vriend is..."
„En òf hij het is!" antwoordde de thans ontneusde schildknaap. „Ja, ik ben Tomé Cecial, vriend en kameraad Sancho Panza, en straks zal ik je vertellen door welke kuiperijen en listen en lagen ik hier terecht ben gekomen; maar bid en smeek eerst je meester om den Ridder van de Spiegels die aan zijn voeten ligt niets aan te doen, of hem te maltraiteeren, of te kwetsen of te vermoorden, want het is werkelijk en waarachtig de onbezonnen en overmoedige baccalaureus Sansón Carrasco, onze dorpsgenoot."
Op dit oogenblik kwam die van de Spiegels bij, en toen Don Quichot het zag, hield hij de punt van het zwaard boven 's mans gelaat, en sprak:
„Gij zijt een kind des doods, ridder, zoo gij niet bekent dat de onvergelijkelijke Dulcinea van El Toboso uwe Casildea van Vandalië in schoonheid overtreft; bovendien moet gij beloven u, indien gij na dezen strijd en val het leven mocht behouden, naar de stad El Toboso te begeven en uit mijn naam uwe opwachting bij haar te maken, opdat zij over u beschikke naar haar wil en welbehagen; en zoo zij u heer en meester laat over uwen wil zult gij mij gelijkerwijze weder opzoeken

— het spoor mijner heldendaden zal u tot leidsman strekken, die u voert waar ik mij zal bevinden — en mij zeggen wat u met haar is wedervaren; dit zijn voorwaarden dewelke, overeenkomstig die welke wij vóór ons gevecht stelden, de perken der dolende ridderschap niet te buiten gaan."
„Ik beken," antwoordde de gevallen ridder, „dat een vuile en getornde schoen van mevrouw Dulcinea van El Toboso meer waard is dan de slecht gekamde hoewel schoone baard van Casildea, en ik beloof u mij in hare tegenwoordigheid te begeven en naar de uwe terug te keeren en u volledig en nauwgezet verslag uit te brengen over hetgeen gij van mij verlangt."
„Ook moet gij bekennen en gelooven," ging Don Quichot voort, „dat de ridder dien gij hebt verslagen, Don Quichot van de Mancha niet was noch zijn kon, maar een ander die op hem leek; gelijk ik beken en geloof dat gij, al lijkt ge op den baccalaureus Sansón Carrasco, het niet zijt, maar een ander die op hem lijkt; want in zijn gedaante hebben mijn vijanden hem hier voor mij gebracht, opdat ik de onstuimigheid van mijn toorn beheersche en matige, en opdat ik op milde wijze gebruik make van den roem der overwinning."
„Ik beken, beoordeel en beschouw alles zooals gij het bekent, beoordeelt en beschouwt," antwoordde de gemolesteerde ridder. „Laat mij opstaan, wat ik u verzoeken mag, als ten minste de smak dien ik maakte het toestaat, want het is hard aangekomen."
Don Quichot en de schildknaap Tomé Cecial, van wien Sancho de oogen niet kon afhouden, hielpen hem opstaan, en Sancho stelde Tomé vragen, waarop de antwoorden duidelijk bewezen dat hij waarlijk de Tomé Cecial was die hij beweerde te zijn; maar de vrees die

zijns meesters bewering bij Sancho had teweeggebracht, namelijk dat toovenaars het gelaat van den Ridder van de Spiegels in dat van den baccalaureus Carrasco veranderd hadden, deed hem geen geloof slaan aan de waarheid, die hij met eigen oogen voor zich zag. Om kort te gaan, heer en knecht bleven in hun dwaling, en die van de Spiegels en zijn schildknaap gingen verslagen en mismoedig heen van Don Quichot en Sancho, met het voornemen een plaats te zoeken waar die van de Spiegels zich de ribben kon laten pleisteren en spalken. Don Quichot en Sancho hernamen hun weg naar Zaragoza, waarop de geschiedenis hen achterlaat, ten einde er rekenschap van te geven wie de Ridder van de Spiegels en zijn neuzige schildknaap waren.

AANTEEKENINGEN

[1]) Jupiter had Hercules verwekt bij Alcmena. Juno, hierover vertoornd, verafschuwde Hercules als een ware stiefmoeder en droeg hem de twaalf reuzenwerken op.

[2]) Giralda is de naam van een groot bronzen overwinningsbeeld, dat, geplaatst op den toren van de kathedraal van Sevilla, als weerhaan dienst doet. Naar het beeld wordt ook de toren zelf Giralda genoemd.

[3]) De „Toros de Guisando" zijn een vijftal eeuwenoude, zware granietblokken, die ontdekt zijn in den wijngaard van een klooster te Guisando, tusschen Cebreros en Cadalso, iets ten westen van Madrid. Hun plompe vorm doet eer aan nijlpaarden dan aan stieren denken. Zie Miguel de Asúa y Campos, *Los Toros de Guisando y el Convento de Jerónimos*, 2a edición, Madrid z. j.

[4]) De „sima de Cabra" bevindt zich in de nabijheid van Cabra, een plaatsje ten zuidoosten van Cordova. Het heette dat deze afgrond — eigenlijk een verlaten mijn —, dien

men bij vele Spaansche auteurs van de 16de en 17de eeuw vermeld vindt, peilloos diep was.

[5]) Deze twee verzen zijn een variant van de hand van Cervantes op een passage uit den Canto I van *La Araucana* van Juan de Ercilla:

> „pues no es el vencedor más estimado
> de aquello en que el vencido es reputado."

Vgl. *l'Araucana, poème épique par D. Alonso de Ercilla y Zúñiga*..., par Jean Ducamin, Paris 1900, blz. 2.

[6]) Zinspeling op de boeten die door een broederschap aan de leden worden opgelegd, die zich niet houden aan de voorschriften. Het zijn gewoonlijk boeten in was voor de kaarsen die ontstoken worden op de bijzondere feestdagen van de congregatie.

[7]) Dit is in strijd met hetgeen in het voorafgaande is medegedeeld. Men leze er b.v. het Vijftiende Hoofdstuk van het Eerste Deel op na.

[8]) Sansón Carrasco verloochent ook in de rol van den Ridder van het Bosch of den Ridder van de Spiegels, geen oogenblik zijn spotlustigen aard: „A esto vos respondemos" is de plechtige, geijkte term, waarmede een schrijven van den Koning placht aan te vangen in antwoord op een bede van de Cortes van Kastilië.

[9]) „Ver los toros desde el andamio" is een zeer gebruikelijke uitdrukking.

[10]) De woorden zijn een reminiscentie aan een vers uit Ariosto's *Orlando furioso:*

> „Senza che trombe o segno altro accennasse..."

Canto XXXIII, est. LXXIX.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK

WAARIN VERHAALD EN BEKEND GEMAAKT WORDT WIE DE RIDDER VAN DE SPIEGELS EN ZIJN SCHILDKNAAP WAREN

Don Quichot reed voort, ten zeerste verheugd, voldaan en verwaten dat hij de overwinning had behaald op een zoo wakker ridder als hij meende dat die van de Spiegels was; hij hoopte van diens ridderwoord te vernemen of de betoovering zijner aangebedene nog steeds voortduurde, want de verslagen ridder moest op straffe van er geen meer te zijn, noodwendiglijk terugkeeren om rekenschap te geven van wat hem met haar was wedervaren. Maar Don Quichot dacht één ding, en die van de Spiegels een gansch ander [1]), al koesterde hij op dat oogenblik geen andere gedachte dan een plek te zoeken waar hij zich bepleisteren kon, gelijk reeds gezegd is. De historie verhaalt verder dat toen de baccalaureus Sansón Carrasco Don Quichot aanried het ridderlijk bedrijf dat hij had neergelegd weer op te vatten, dit niet geschiedde dan nadat hij eerst met den pastoor en den barbier was te rade gegaan tot welk middel men zijn toevlucht moest nemen om Don Quichot te bewegen in rust en vrede thuis te blijven zonder verder te kniezen over zijn onfortuinlijke avonturen; bij welke beraadslaging met algemeene stemmen op bijzonder voorstel van Carrasco werd besloten Don Quichot te laten gaan, daar het toch onmogelijk scheen hem tegen te houden, maar dat Sansón hem als dolend ridder in den weg zou treden, den strijd met hem aanbinden, waartoe de aanleiding wel niet zou ontbreken, en hem verslaan, wat hem niet moeilijk leek. Er zou worden bepaald en overeengekomen dat de overwonnene

aan de genade van den overwinnaar was overgeleverd, en als Don Quichot dan verslagen was zou de ridder-baccalaureus hem bevelen terug te keeren naar zijn dorp en huis en het niet te verlaten gedurende twee jaar of tot tijd en wijle dat hij nadere bevelen van hem ontving; het sprak vanzelf dat Don Quichot als hij verslagen was onherroepelijk zou gehoorzamen ten einde de wetten der ridderschap niet te schenden en te overtreden, en wellicht zou hij tijdens zijn opsluiting zijn ijdele gedachten vergeten of zou er zich een gelegenheid voordoen om een doeltreffend geneesmiddel voor zijn krankzinnigheid te vinden.
Carrasco nam de taak op zich en Tomé Cecial, een vriend en buurman van Sancho Panza, een vroolijke en wakkere snaak, bood hem zijn diensten als schildknaap aan. Sansón wapende zich gelijk is verhaald en Tomé Cecial zette op zijn natuurlijken neus het reeds vermelde valsche maskeradestuk, opdat zijn vriend hem niet zou herkennen als zij elkander ontmoetten. Zij namen denzelfden weg als Don Quichot en kwamen haast op tijd om het avontuur met den wagen van den Dood mee te maken; maar ten slotte troffen zij hen in het bosch, waar hun al datgene overkwam wat de schrandere lezer gelezen heeft; en als Don Quichot er niet zulke zonderlinge gedachten op na had gehouden, en zich niet had wijsgemaakt dat de baccalaureus de baccalaureus niet was, dan zou mijnheer de baccalaureus zich voor altijd in de onmogelijkheid hebben gezien zijn graad van licentiaat te behalen, daar hij zelfs geen nestjes vond waar hij gedacht had vogeltjes te vinden [2]).
Toen Tomé Cecial zag hoe slecht zijn plannen in vervulling waren gegaan en hoe treurig zijn tocht was afgeloopen, zei hij tot den baccalaureus:

„Waarachtig, señor Sansón Carrasco, eigenlijk hebben wij ons verdiende loon: het is gemakkelijk genoeg een plan op touw te zetten en te ondernemen, maar het is meestal moeilijk het tot een goed einde te brengen. Don Quichot is gek en wij hebben ons gezond verstand, maar hij trekt gezond en vroolijk verder, en UEd. is leelijk toegetakeld en mismoedig. Ik zou wel eens willen weten, wie gekker is: iemand die het is omdat hij het niet helpen kan, of iemand die het is uit eigen verkiezing?"

Waarop Sansón antwoordde:

„Het verschil tusschen die twee gekken is dat die het tegen wil en dank is, het altijd zal wezen, terwijl hij die het uit eigen vrijen wil is, het niet langer is dan hij wil."

„In dat geval," zei Tomé Cecial, „was ik gek uit eigen verkiezing toen ik UEds. schildknaap wou worden, maar nu wil ik het uit eigen verkiezing niet meer zijn en ik ga naar huis terug."

„Dat is jouw zaak," antwoordde Sansón, „maar er is geen denken aan dat ik naar het mijne terugkeer eer ik Don Quichot heb afgerost. En wat mij nu beweegt hem te zoeken is geen hoop dat hij zijn verstand terugkrijgt, maar zucht tot wraak; want de deerlijke pijn in mijn ribben laat mij geen barmhartiger gedachten over."

Zoo spraken de twee tot zij een dorp bereikten waar zij het geluk hadden een bottenzetter te vinden met wiens hulp de ongelukkige Sansón genas. Tomé Cecial ging naar huis en liet hem in den steek; hij bleef achter, zinnend op wraak, en de historie zal te zijner tijd weer over hem spreken, ten einde niet te verzuimen zich thans te verlustigen met Don Quichot.

AANTEEKENINGEN

[1]) Cervantes zal hier waarschijnlijk wel gedacht hebben aan het bekende oude Spaansche spreekwoord: „uno piensa el bayo y otro el que lo ensilla" (een ding denkt de vos, en een ander ding de man die hem zadelt).

[2]) „No hallar nidos donde se piensa hallar pájaros," is een van de vele Spaansche uitdrukkingen voor „met de kous op den kop thuiskomen".

ZESTIENDE HOOFDSTUK

OVER HETGEEN DON QUICHOT OVERKWAM MET EEN VERSTANDIG HEER UIT DE MANCHA

Don Quichot vervolgde zijn tocht met de reeds beschreven vreugde, voldoening en verwatenheid, en dacht na zijn laatstelijk behaalde overwinning de dapperste dolende ridder ter wereld en van zijn tijd te zijn; hij rekende alle avonturen die hem voortaan konden overkomen alreeds voltooid en tot een goed einde gebracht; hij schatte betooveringen en toovenaars gering; hij dacht niet meer aan de tallooze klappen die hem in den loop van zijn ridderbestaan gegeven waren, noch aan den steenworp die hem de helft van zijn tanden ontnomen had, noch aan de ondankbaarheid van de galeiboeven, noch aan de onbeschaamdheid en den regen van stokslagen der Yangüeezers; en hij zeide ten slotte bij zich zelf dat zoo hij een wijze, manier of kunstgreep mocht vinden om zijn aangebedene Dulcinea te onttooveren, hij den gelukkigsten dolenden ridder van vorige eeuwen de hoogste zaligheid die hij ooit bereikte of bereiken kon, niet zou benijden. Hij was geheel in deze bespiegelingen verdiept, toen Sancho tot hem zei:

„Is het niet vreemd, mijnheer, dat ik nog altijd dien monsterachtigen reuzenneus van mijn vriend Tomé Cecial voor oogen heb?"

„Maar Sancho, je denkt toch niet dat de Ridder van de Spiegels de baccalaureus Carrasco was, en zijn schildknaap je vriend Tomé Cecial?"

„Ik weet niet wat ik daarop zeggen moet," antwoordde Sancho; „ik weet alleen dat niemand anders me die dingen over mijn huis, vrouw en kinderen zou kunnen

vertellen dan hij; en het gezicht, zonder den neus, was van Tomé Cecial zelf, zooals ik het vaak genoeg van hem heb gezien in mijn dorp, want hij is mijn naaste buurman; en ook de manier van spreken was net eender."

„Laat ons eens verstandig praten, Sancho," hernam Don Quichot. „Hoor eens hier: uit welke reden ware het te begrijpen dat de baccalaureus Sansón Carrasco hierheen kwam als dolend ridder, met wapenen ten aanval en ter verdediging uitgerust, ten einde den strijd met mij aan te binden? Was ik soms ooit zijn vijand? Heb ik hem ooit aanleiding gegeven een grief tegen mij te koesteren? Ben ik zijn medeminnaar, of oefent hij zich in den wapenhandel uit afgunst op den roem dien ik daardoor heb verworven?"

„Wel, maar hoe zit het dan, mijnheer," antwoordde Sancho, „dat die ridder, wie het ook zijn mag, op den baccalaureus Carrasco lijkt, en zijn schildknaap op mijn vriend Tomé Cecial? En als dat tooverij is, zooals UEd. zegt, bestonden er dan geen twee anderen in de wereld om op te lijken?"

„Dit zijn," antwoordde Don Quichot, „alles listen en lagen van de boosaardige magiërs die mij achtervolgen, en die voorziende dat ik als overwinnaar uit den strijd zou treden, zorg droegen dat de verslagen ridder de gelaatstrekken van mijn vriend den baccalaureus vertoonde, opdat de vriendschap die ik voor hem koester zich voor het scherp van mijn zwaard en de strengheid van mijn arm zou plaatsen en den rechtmatigen toorn van mijn hart matigen, en dat op deze wijze hij die trachtte mij met log en bedrog het leven te benemen, het zijne zou behouden. En ten bewijze daarvan weet je door eigen ervaringen, die je niet kunnen beliegen of bedriegen Sancho, hoe gemakkelijk het voor toove-

naars is het gelaat van den een in dat van den ander te doen verkeeren, het schoone in leelijk en het leelijke in schoon; immers geen twee dagen geleden zag je met eigen oogen de schoonheid en bevalligheid van de onvergelijkelijke Dulcinea in al haar ongereptheid en natuurlijke harmonie, en ik zag ze in de leelijkheid en laagheid van een grove boerenmeid, met de staar in de oogen en kwalijk riekend uit den mond; en wanneer nu de verdorven toovenaar zich verstoutte zulk een kwaadaardige gedaanteverwisseling te bewerkstelligen, is het geen wonder dat hij die van Sansón Carrasco en die van jouw vriend tot stand bracht, ten einde mij den krans der overwinning van het hoofd te rukken. Maar met dat al troost ik mij; want alles wel beschouwd, in welke gedaante het ook geweest zij, ik heb mijn vijand verslagen."

„God weet wat er van aan is," antwoordde Sancho. Daar hij echter wist dat de gedaanteverwisseling van Dulcinea een bedriegerij en boevenstuk van hem zelf was, stelden de hersenschimmen van zijn meester hem niet gerust; maar hij wilde hem geen antwoord geven, om niets te zeggen dat zijn bedrog aan het licht kon brengen.

Zij waren in deze gesprekken verdiept, toen zij ingehaald werden door een man die langs denzelfden weg achter hen aan kwam gereden op een zeer fraaien appelschimmel, een merrie, gekleed in een fijnen groenen lakenschen reismantel, met rossig fluweelen opslagen, en een muts van hetzelfde fluweel; de merrie was naar landelijken trant getuigd met korte stijgbeugels, eveneens in het groen en blauwviolet; hij droeg een moorsche sabel aan een breeden groen met gouden koppel, en zijn laarzen waren op gelijke wijze bewerkt als de

koppel; de sporen waren niet verguld, maar groen gevernist, zoo glad en gepolijst dat ze, daar ze volmaakt bij de heele uitrusting pasten, nog beter stonden dan indien ze van zuiver goud waren geweest.
Toen de reiziger hen had ingehaald, groette hij beleefd; en zijn merrie de sporen gevend, wilde hij hen al voorbijrijden, toen Don Quichot tot hem sprak:
„Hoffelijk heer, indien UEd. denzelfden weg gaat als wij en geen haast heeft, zou ik het op prijs stellen als wij in gezelschap reden."
„Waarlijk," antwoordde die van de merrie, „ik zou maar niet zoo zijn voorbijgereden, waren het niet uit vrees dat het gezelschap van mijn merrie uw hengst onrustig zou maken."
„Gerust, mijnheer," zei Sancho, „gerust, houdt u uw merrie de teugels maar in, want ons paard is het eerbaarste en welgemanierdste van de wereld: hij heeft bij dergelijke gelegenheden nog nooit een gemeenheid begaan; en de eenige maal dat hij zijn boekje te buiten ging om ze te begaan, is dat mijn heer en mij zevenvoudig betaald gezet. Ik zeg nog eens: UEd. kan best met ons oprijden, als u dat wilt; want al kreeg hij haar op een presenteerblaadje, het paard zal er heusch niet meer aan beginnen."
De reiziger hield den teugel in, verbaasd over kleeding en uiterlijk van Don Quichot, die zonder helm reed, want Sancho droeg dien als valies aan den voorboog van het pakzadel van het grauwtje; maar als die in het groen veel naar Don Quichot keek, Don Quichot keek nog veel meer naar dien in het groen, die hem een persoon van aanzien toescheen. Hij leek omstreeks vijftig jaar, hij had weinig en grijs haar, en een haviksneus; zijn blik was tusschen vroolijk en ernstig; kortom, zijn

kleeding en voorkomen deden hem kennen als een welgezeten heerschap. Wat de man in het groen dacht van Don Quichot van de Mancha, was dat hij nog nooit een mensch van zulk slag of facie had ontmoet: hij was verbaasd over de lengte van zijn hals, zijn schrale gestalte, de magerte en vale kleur van zijn gelaat, zijn wapenen, zijn gebaar en zijn manieren; het was een gedaante en verschijning gelijk men er sinds lang in die streek niet gezien had. Don Quichot merkte wel met hoeveel aandacht de reiziger hem opnam, en leidde uit zijn verbazing zijn wensch af; en daar hij zeer hoffelijk van aard en gaarne ieder ter wille was, kwam hij hem al te gemoet nog eer er iets gevraagd was, en sprak: „De verschijning die ik UEd. doe zien is zoo vreemd en ongewoon, dat het mij niet zou verwonderen als UEd. verwonderd is; maar UEd. zal het niet meer zijn als ik u zeg, gelijk ik u hierbij zeg, dat ik een ridder ben,

'Een van hen van wie men zegt
Dat zij uitgaan op avonturen [1])'.

Ik verliet mijn vaderstad, beleende mijn bezit, zeide al mijn geriefelijkheden vaarwel en wierp mij in de armen der Fortuin, opdat zij mij zou leiden waarheen het haar het meest behaagde. Ik wenschte de reeds gestorven dolende ridderschap te doen herleven en al geruimen tijd heb ik, hier struikelend, daar vallend, ginds neerstortend en herwaarts mij weder oprichtend, een groot deel van mijn wenschen in vervulling zien gaan, weduwen te hulp komend, maagden beschermend, en gehuwde vrouwen, weezen en verlaten kinderen begunstigend, wat wel de ware roeping en plicht der dolende ridders is; en zoo ben ik door mijn vele dappere

en christelijke daden reeds waardig gekeurd in druk te verschijnen in nagenoeg alle landen ter wereld. Dertig duizend exemplaren zijn er van mijn geschiedenis gedrukt [2]), en als de Hemel het niet verhindert, ziet het er naar uit dat er wel dertig duizend maal duizend gedrukt zullen worden. Kortom, om alles samen te vatten in weinig woorden, of liever gezegd in één enkel, ik ben Don Quichot van de Mancha, anders genaamd de Ridder van de Droevige Figuur; en ofschoon eigen roem stinkt ben ik gedwongen nu en dan den mijnen te verkondigen, wanneer er niet iemand anders aanwezig is die hem verkondigen kan, wel te verstaan; zoodat, heer edelman, noch dit paard of deze lans, noch dit schild of deze schildknaap, noch al deze wapenen bij elkander, noch de vale kleur van mijn gelaat, noch mijn ongemeene magerte u voortaan zullen kunnen verwonderen, nu ge eenmaal vernomen hebt wie ik ben en aan welk beroep ik mij wijd."

Na deze woorden zweeg Don Quichot en de man in het groen scheen maar niet het juiste antwoord te kunnen vinden, zoo lang aarzelde hij met het hem te geven; eindelijk echter zeide hij:

„Mijnheer de ridder, gij zijt er in geslaagd uit mijn verbazing mijn wensch te begrijpen, maar niet de verbazing weg te nemen waarin uw aanblik mij bracht; want hoewel gij haar, gelijk gij zegt, señor, bij mij had kunnen wegnemen door de wetenschap dat ik weet wie gij zijt, is dit geenszins het geval; veeleer ben ik nu ik dat weet nog meer verwonderd en verbaasd. Is het dan mogelijk dat er thans nog dolende ridders ter wereld zijn, en histories van echte ridderavonturen gedrukt worden? Het valt mij moeilijk te gelooven dat er in dezen tijd nog lieden op aarde bestaan die weduwen

helpen, maagden beschermen, gehuwde vrouwen eeren, en weezen tot steun zijn; en ik zou het niet voor waar houden ook, indien ik het in UEd. niet met eigen oogen had gezien. Gezegend zij de Hemel! want door deze historie over uw hooge en waarachtige ridderdaden, die zooals UEd. zegt in druk verscheen, zullen tallooze verhalen van denkbeeldige dolende ridders in vergetelheid geraken, waarvan de wereld zeer tot schade der goede zeden en tot nadeel en afbreuk der goede geschiedenissen overvol is."

„Daar valt nog wel een en ander over te zeggen," antwoordde Don Quichot, „of de histories van de dolende ridders denkbeeldig zijn of niet."

„Maar is er nog iemand die er aan twijfelt," antwoordde de Groene, „of dergelijke histories verzonnen zijn?"

„Ik," antwoordde Don Quichot; „maar genoeg hiervan; want als onze reis nog wat duurt, hoop ik UEd. met Gods hulp duidelijk te maken dat u verkeerd deed mee te gaan met den stroom van hen die het voor zeker houden dat ze niet waar zijn."

Door deze laatste redeneering van Don Quichot begon de reiziger te vermoeden dat Don Quichot ietwat vreemd in het hoofd moest wezen, en hij wachtte maar af of hij dat met andere zou bevestigen; nog eer zij zich echter in andere redekavelingen verloren, verzocht Don Quichot hem beleefd te willen vertellen wie hij was, nu hij van zijn kant hem had ingelicht over zijn leven en werken. Waarop die met den Groenen Mantel antwoordde:

„Ik, mijnheer de Ridder van de Droevige Figuur, ben een hidalgo, geboortig uit een dorp waar wij heden zoo God wil het middagmaal zullen gaan gebruiken. Ik ben meer dan gegoed; mijn naam is Don Diego de

Miranda; ik breng het leven door met mijn vrouw, mijn kinderen en mijn vrienden; mijn liefhebberijen zijn jacht en visscherij; maar ik houd er valken noch windhonden op na, enkel een tammen patrijs en een paar felle fretten [3]). Ik bezit een dozijn of zes boeken, sommige in de moedertaal, andere in het Latijn, een paar historische en een paar stichtelijke werken; ridderboeken zijn bij mij nog niet over den drempel van de deur gekomen. Ik blader meer in de wereldsche dan in de vrome, mits ze een passend vermaak verschaffen, genoegen schenken door hun taal, en aandacht en spanning wekken door hun vinding, al zijn er daarvan zeer weinige in Spanje. Een enkelen keer eet ik bij mijn buren en vrienden, en ik heb hen vaak te gast; mijn maaltijden zijn proper en welverzorgd, en gansch niet karig; ik houd niet van kwaadspreken, en ik sta niet toe dat in mijn tegenwoordigheid kwaadgesproken wordt; ik vorsch anderer levens niet uit, en ik bespied niet met Argusoogen de daden van anderen; ik hoor iederen dag de mis; ik deel van mijn bezit met de armen, zonder mij te laten voorstaan op mijn goede werken, ten einde in mijn hart geen toegang te verleenen aan de huichelarij en de verwatenheid, vijanden die zich listig meester maken van het meest ingetogen gemoed; ik tracht hen die in onmin leven tot elkander te brengen; ik koester een bijzondere devotie voor Onze-lieve-Vrouw en ik vertrouw steeds op het oneindig erbarmen van God onzen Heer."

Sancho had met de grootste aandacht naar het verhaal van het leven en bedrijf van den hidalgo geluisterd; en daar hem dat braaf en heilig scheen, en hij meende dat wie het zoo leidde wonderen moest kunnen doen, sprong hij van den ezel en liep haastig toe om zijn

rechterstijgbeugel te grijpen en hem vele malen met vroom gemoed en haast met tranen in de oogen den voet te kussen. Toen de hidalgo dit zag, vroeg hij hem: „Wat doet ge, vriend? Vanwaar die kussen?"
„Laat mij begaan," antwoordde Sancho; „want UEd. lijkt mij de eerste heilige te paard dien ik van al mijn levensdagen gezien heb."
„Ik ben geen heilige," antwoordde de hidalgo, „maar een groot zondaar; gij nog eer, vriend, gij moet wel een goed mensch zijn, gelijk uw eenvoud het toont." Sancho zette zich weer in den zadel, nadat hij een lach had ontrukt aan de diepe droefgeestigheid van zijn meester en nieuwe verbazing gewekt bij Don Diego. Don Quichot vroeg hem hoeveel kinderen hij had, en hij merkte op dat een van de dingen waarin de oude wijsgeeren die de ware kennis Gods nog ontbeerden, het *summum bonum* legden, de goederen der natuur waren en die der fortuin, het hebben van veel vrienden en van vele en oppassende kinderen."
„Ik, mijnheer Don Quichot," antwoordde de hidalgo, „heb een zoon, maar als ik hem niet had zou ik mij wellicht gelukkiger achten dan ik nu ben; en niet omdat hij slecht is, maar omdat hij niet zoo goed oppast als ik wel zou wenschen. Hij is omstreeks achttien: hij is zes jaar in Salamanca geweest om er Latijn en Grieksch te leeren; en toen ik wilde dat hij zich aan andere wetenschappen zou gaan wijden, bleek mij dat hij zoo verdiept was in die der poëzie (zoo men die een wetenschap mag noemen) dat hij er niet toe te brengen is zich aan rechten te wijden, hetgeen ik wel wenschte dat hij deed, noch aan de koningin van alle wetenschappen, de godgeleerdheid. Ik zou gaarne zien dat hij zijn familie eer aandeed, nu wij in een eeuw leven

waarin onze koningen de deugd en schoonheid der geleerdheid hoogelijk beloonen [4]); want geleerdheid zonder deugd is een parel op den mesthoop. Maar hij brengt den ganschen dag door met uit te vorschen of Homerus het in een of ander vers van de *Ilias* al of niet goed gezegd heeft; of Martialis al of niet oneerbaar was in een of ander puntdicht; of zekere verzen van Vergilius op deze of gene wijze moeten worden verstaan. Om kort te gaan, hij praat over niets anders dan het werk van de genoemde dichters, en dat van Horatius, Persius, Juvenalis en Tibullus. De moderne Spaansche schrijvers schat hij niet hoog; maar ondanks alle onverschilligheid die hij voor de poëzie in onze moedertaal toont, zijn al zijn gedachten op het oogenblik in beslag genomen door het maken van een glosse op vier versregels die men hem uit Salamanca heeft toegezonden, en die naar ik vermoed voor een letterkundig tornooi is bestemd."

Op al hetwelk Don Quichot antwoordde:

„Kinderen, mijnheer, zijn stukken van het ingewand hunner ouders; daarom moet men ze liefhebben of ze goed zijn of slecht, gelijk men de zielen liefheeft die ons het leven schenken. Het is de taak der ouders hen van jongs af aan te leiden langs de paden der deugd, der goede opvoeding en der goede en christelijke zeden opdat zij, eenmaal groot geworden, de steun zijn van de grijsheid hunner ouders en de roem van hun nageslacht; maar ze te dwingen een bepaalde wetenschap te studeeren, acht ik niet voor wijs, al kan het geen kwaad hen te overreden; en wanneer de student niet gedwongen is *pane lucrando* te studeeren, maar zoo gelukkig dat de Hemel hem ouders schonk die het hem verschaffen, ben ik van meening dat zij hem die studie moeten laten

volgen waartoe ze hem het meest zien aangetrokken; en ofschoon die van de poëzie minder nuttig is dan wel aangenaam, behoort zij toch niet tot die welke hem die ze volgt oneer aandoet. De poëzie mijnheer de hidalgo, is naar mijn meening als een teedere maagd van luttel jaren en uitgelezen schoonheid, die vele andere maagden, zijnde alle andere wetenschappen, zich beijveren te verrijken, te sieren en op te tooien; zij moet zich van aller hulp bedienen en alle dienen aan haar glans te ontleenen; maar jegens deze maagd mag men niet handtastelijk worden, noch ze door de straten sleepen, noch ze aan de hoeken der pleinen en paleizen ten toon stellen. De poëzie is het werk van een alchimie van zoo bijzondere eigenschappen, dat hij die ze weet te beoefenen, haar in het zuiverste en onwaardeerlijkste goud zal doen verkeeren: wie haar in zijn macht heeft, moet zorgvuldig met haar omgaan, en haar niet verspillen aan lompe satiren en ziellooze sonnetten; zij mag op geenerlei wijze te koop zijn, tenzij in heldendichten, hartroerende treurspelen of vroolijke en kunstvaardige blijspelen; zij moet zich verre houden van potsenmakers en van het domme groote publiek dat niet in staat is haar verborgen schatten te begrijpen en te waardeeren. En meen niet, señor, dat ik hier onder het groote publiek alleen het eenvoudige en lage volk versta. Ieder onwetend mensch, al is hij heer en vorst, kan en mag tot het groote publiek gerekend worden; en daarom zal hij die met de poëzie omgaat en haar eert op de wijze die ik aangaf, roem verwerven, en zijn naam zal geacht worden bij alle beschaafden volken ter wereld.

En op wat ge zegt, mijnheer, dat uw zoon de poëzie in de moedertaal niet bijster op prijs stelt, ben ik ge-

neigd te meenen dat hij zich daarin vergist, en wel hierom: de groote Homerus schreef niet in het Latijn, omdat hij een Griek was; en Vergilius schreef niet in het Grieksch, omdat hij een Romein was. Om kort te gaan, alle dichters der Oudheid schreven in de taal die zij met de moedermelk inzogen, en zochten geen vreemde om de verhevenheid hunner gedachten te vertolken; en waar dit zoo is, ware het juist dat deze gewoonte bij alle volken in zwang kwam, en dat niet de Duitsche dichter minder geacht werd omdat hij in zijn eigen taal schrijft, noch de Kastiliaan, noch zelfs de Biskajer, omdat hij schrijft in de zijne. Maar uw zoon zal naar ik meen, señor, wel niet op kwaden voet staan met de Spaansche poëzie, doch met die dichters die alleen Spaansch kennen en geen kennis bezitten van andere talen en wetenschappen om hun natuurlijke aandrift te sieren en leven en kracht te geven; ook daarin echter kan hij wel ongelijk hebben, want volgens het waarachtig inzicht wordt men dichter geboren [5]): d.w.z. dat de dichter uit den schoot zijner moeder van nature als dichter geboren wordt; en met deze neiging die de Hemel hem schonk, schept hij zonder verdere studie of kunst dingen die doen zien hoe waar hij sprak die zeide: *est Deus in nobis...*, etc. [6]) Ook durf ik beweren dat de dichter van nature die de kunst te hulp roept, een veel beter dichter zal zijn dan hij die enkel vertrouwt op zijn kennis van de kunst, en hem zal overtreffen: de reden daarvan is dat de kunst de natuur niet overtreft, maar haar vervolmaakt; zoodat als natuur en kunst, en kunst en natuur gepaard gaan, men een zeer volmaakt dichter zal krijgen. De slotsom van mijn redeneering is, mijnheer de hidalgo: laat UEd. uw zoon gaan waar zijn gesternte hem roept: want als hij zulk

een goed student is als hij schijnt te zijn, en reeds zoo voorspoedig de eerste trap der wetenschap, namelijk die van de talen, heeft beklommen, dan zal hij met haar hulp vanzelf tot den top van de profane letteren geraken, die zoo wel passen bij een ridder met mantel en degen [7]), en hem evenzoo sieren, eeren en verheffen als de mijter den bisschop of de toga den rechtsgeleerde. Indien uw zoon satiren schrijft die anderer eer tot nadeel strekken, laak en straf hem dan, en verscheur ze voor zijn oogen; maar als hij sticht door satiren te schrijven in den trant van Horatius, waarin hij de ondeugden in het algemeen gispt, gelijk deze dat zoo bevallig deed, prijs hem dan; want het is den dichter toegestaan de afgunst te hekelen en in zijn verzen kwaad te spreken van de afgunstigen, zoo ook van andere ondeugden, mits hij geen bepaalden persoon aanduidt; er zijn echter dichters die zich om maar iets hatelijks te zeggen, gaarne blootstellen aan het gevaar naar de eilanden van den Pontus [8]) verbannen te worden. Als de dichter kuisch van zeden is, zal hij het ook zijn in zijn verzen; de pen voert de sprake der ziel: zoo als de begrippen die daarin oprijzen, zoo zullen ook zijn geschriften zijn. Wanneer koningen en aanzienlijken de wonderbaarlijke wetenschap der poëzie waarnemen bij verstandige, deugdzame en ernstige onderdanen, eeren, achten en verrijken zij hen, en kronen hem zelfs met de bladeren van den boom dien de bliksem niet treft [9]), als ten teeken dat zij die hun slapen met zulke kransen geëerd en versierd zien, door niemand gedeerd mogen worden."
Die met den Groenen Mantel stond verbaasd over Don Quichots betoog, en wel dermate dat hij begon te aarzelen of hij wel gelijk had toen hij hem voor gek hield. Maar halverwegen het gesprek was Sancho, omdat het

niet erg in zijn smaak viel, een eind van den weg afgegaan om wat melk te vragen aan een paar herders die daar in de buurt hun schapen molken; en juist wilde de hidalgo, hoogelijk voldaan over het verstand en gezond oordeel van Don Quichot het gesprek hervatten, toen Don Quichot het hoofd ophief en zag dat er langs den weg dien zij reden een kar aankwam getooid met koninklijke vlaggen; en overtuigd dat het een nieuw avontuur moest zijn, riep hij met luider stem Sancho toe dat hij moest komen om hem den helm te geven. Toen Sancho hoorde roepen, liet hij de herders in den steek, porde in aller ijl het grauwtje aan, en repte zich naar zijn meester, wien een schrikwekkend en vertwijfeld avontuur te wachten stond.

AANTEEKENINGEN

[1]) Deze verzen zijn reeds tweemaal geciteerd: in het Negende en in het Negenenveertigste Hoofdstuk van het Eerste Deel. Zie het Negende Hoofdstuk, aanteekening 2.

[2]) In aanteekening 5 van het Derde Hoofdstuk van het Tweede Deel hebben we gezien dat er in 1612 waarschijnlijk reeds vijftien duizend exemplaren van het Eerste Deel gedrukt waren. In zijn phantasie verdubbelt Don Quichot dit aantal.

[3]) Diego de Miranda bedoelt dat hij maar een bescheiden jager is, die met een lokvogel patrijzen en met een fret konijnen vangt.

[4]) Deze passage, evenals een dergelijke tegen het slot van het hoofdstuk, is niet vrij van ironie.

[5]) Zinspeling op een oud gezegde dat luidt: „El poeta nace y el orador se hace" (de dichter wordt geboren, maar de redenaar wordt gemaakt).

[6]) Namelijk Ovidius. Waarschijnlijk is bedoeld het volgende vers uit de *Fasti*, l. VI, v. 5:

> „Est Deus in nobis; agitante calescimus illo..."

Maar de door Cervantes aangehaalde woorden komen ook voor in Ovidius' *Ars amandi*, l. III, v. 549:

> „Est Deus in nobis, sunt et commercia coeli;
> Sedibus aetheriis spiritus ille venit".

[7]) Onder „caballeros de capa y espada" verstaat men degenen onder hen die niet aan een universiteit gestudeerd hebben, dit dus in tegenstelling met de caballero's die bisschop of rechter zullen worden.

[8]) Zinspeling op de lotgevallen van Ovidius. Pontus is de naam dien de Romeinen gaven aan de Zwarte Zee. De Latijnsche dichter werd echter niet verbannen naar de eilanden in de Zwarte Zee, maar naar Tomis, een stad die op het vasteland ligt, aan de Westkust van den Pontus.

[9]) Bedoeld wordt de laurier.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK

WAARIN HET HOOGSTE EN UITERSTE WORDT GETOOND DAT DON QUICHOTS ONGEHOORDE MOED BEREIKTE EN VERMOCHT TE BEREIKEN, BENEVENS HET GELUKKIG TEN EINDE GEBRACHTE AVONTUUR VAN DE LEEUWEN

De geschiedenis verhaalt dat toen Don Quichot Sancho toeschreeuwde hem den helm te brengen, Sancho bezig was een paar zachte kaasjes te koopen die de herders verkochten; maar opgeschrokken door de groote haast van zijn meester, wist hij niet hoe hij er mee aan moest, of waarin hij ze moest meenemen; en om ze niet kwijt te raken — want hij had ze al betaald —, besloot hij ze in den helm van zijn meester te bergen; en na dezen goeden inval keerde hij terug om te zien wat Don Quichot van hem begeerde, die zoodra hij aan kwam zetten, tot hem sprak:

„Reik mij den helm, vriend; want ik weet weinig van avonturen, of wat ik daar ontdek is er een dat mij dwingen zal, en dwingt, de wapenen op te nemen."

Toen die met den Groenen Mantel dit hoorde, keek hij naar alle kanten, maar hij ontwaardde niets anders dan een kar die op hen afkwam, met twee of drie vaantjes die hem te verstaan gaven dat deze kar geld moest vervoeren van Zijne Majesteit, en hij zeide dit ook aan Don Quichot; maar deze sloeg geen geloof aan die bewering, als altijd de meening en overtuiging toegedaan dat alles wat hem overkwam avonturen en steeds meer avonturen waren, en daarom antwoordde hij den hidalgo:

„Klaar voor den strijd is half gewonnen: er gaat niets mee verloren als ik mij gereedmaak; want ik weet uit

ervaring dat ik zichtbare en onzichtbare vijanden heb, maar ik weet niet wanneer, noch waar, noch te welker ure, noch in welke gedaanten zij mij zullen aanvallen."
En zich tot Sancho wendend, vroeg hij hem den helm; en daar Sancho geen tijd kreeg om er de kaasjes uit te halen, moest hij hem wel aan zijn meester geven zooals hij was. Don Quichot nam hem aan en drukte hem zonder dat hij merkte wat er in zat, in alle haast op het hoofd; maar toen de kaasjes platgedrukt en geperst werden begon de wei Don Quichot over heel het gezicht en den baard te druipen, en het deed hem zoo schrikken dat hij tot Sancho zei:
„Wat kan dit wezen, Sancho; het lijkt wel dat mijn hersenpan verweekt, of mijn hersenen smelten, of dat ik van top tot teen in het zweet sta? Maar als ik zweet is het waarlijk niet van angst, al is ongetwijfeld het avontuur dat mij te wachten staat schrikwekkend. Geef mij iets waarmee ik mij af kan drogen als je dat hebt; want het overdadig zweet verblindt mij de oogen."
Sancho zweeg en gaf hem een doek, en terwijl hij dien gaf dankte hij tegelijkertijd God dat zijn meester niet begreep hoe de vork in den steel zat. Don Quichot wischte zich het gelaat af en nam den helm van het hoofd om te zien wat het was dat hem naar zijn meening het hoofd zoo verkoelde; maar toen hij die witte brij in den helm zag, bracht hij ze naar den neus, en zoodra hij ze beroken had, sprak hij:
„Bij het leven van mijn aangebedene Dulcinea van El Toboso, het zijn kaasjes die je daarin gestopt hebt, schoelje, schelm en ongelikte schildknaap."
Waarop Sancho kalm en listig ten antwoord gaf:
„Als het kaasjes zijn UEd., geef ze dan maar aan mij; dan kan ik ze opeten... Of laat de duivel ze maar opeten,

die ze er in gestopt moet hebben. Hoe zou ik het wagen UEds. helm vuil te maken? Neen, maar u heeft den schuldige goed in de gaten! Op mijn woord, mijnheer, naar God mij te verstaan geeft, moet ik ook toovenaars hebben die mij achtervolgen als werktuig en lid van UEd., en die zullen daar die vuiligheid ingelegd hebben om uw geduld tot woede te prikkelen en te maken dat u mij de ribben afrost, zooals u gewoon bent. Nou, maar ditmaal komen zij er bekaaid en bedrogen af; want ik vertrouw op het gezond verstand van mijn heer, die wel begrepen zal hebben dat ik er geen kaasjes op na houd, of melk, of iets van dien aard; want als ik dat had, zou ik het eer in mijn maag dan in den helm stoppen."

„Dat zal wel," sprak Don Quichot.

En de hidalgo zag alles aan, en stond over alles verbaasd, inzonderheid toen Don Quichot nadat hij hoofd, gelaat, baard en helm had schoongeveegd, dien weer opzette, en terwijl hij zich stevig in de stijgbeugels plaatste, het zwaard losmaakte in de scheede, de lans greep, en sprak:

„Laat komen wat wil, hier ben ik, vast besloten om slaags te gaan met Satan in eigen persoon."

Intusschen kwam de kar met de vlaggen aangereden, waarbij geen andere personen waren dan de voerman die op een van de muildieren zat, en iemand die voorop had plaats genomen [1]). Don Quichot reed hun te gemoet en vroeg:

„Waar gaat dat heen, vrienden? Wat voor kar is dit, wat hebt ge er op, en wat hebben die vlaggen te beduiden?"

Waarop de voerman antwoordde:

„De kar is van mij; wat er op zit zijn twee woeste

leeuwen in kooien, die de gouverneur van Orán naar Madrid zendt als geschenk voor Zijne Majesteit; de vlaggen zijn van den Koning onzen heer en beteekenen wat wat wij vervoeren zijn eigendom is."

„En zijn het groote leeuwen?" vroeg Don Quichot.

„Zoo groot," antwoordde de man die naast de deur van de kar zat, „dat er nog nooit grootere of even groote van Afrika naar Spanje zijn gebracht; ik ben de oppasser en ik heb er wel meer vervoerd, maar geen enkelen als deze. Het zijn een leeuw en een leeuwin: de leeuw zit in deze eerste kooi, en de leeuwin in de achterste; op het oogenblik zijn ze zeer hongerig, omdat ze vandaag nog niet gegeten hebben; dus gaat UEd. wat op zij, want wij moeten voortmaken om ergens te komen waar wij ze kunnen voeren."

Waarop Don Quichot een weinig glimlachend zeide:

„Dacht gij dat ik bang was voor een paar leeuwtjes? Ik bang voor leeuwtjes? En dat op dit uur? Wel, bij God, de heeren die ze hierheen zenden moeten maar eens ervaren of ik iemand ben die voor leeuwen schrik! Stijg af, brave man, en daar gij de oppasser zijt, ontsluit die kooien en werp mij die beesten er uit; want te midden van deze velden zal ik hun te verstaan geven wie Don Quichot van de Mancha is, den toovenaars ten weerwil en spijt, die ze mij op het pad zenden."

„Kijk, kijk!" zei toen de hidalgo bij zich zelf; „onze goede ridder geeft blijk wie hij is: de kaasjes hebben hem ongetwijfeld den schedel week en het brein tot brij gemaakt."

Op dit oogenblik kwam Sancho op hem af, en zei:

„Mijnheer, om Godswil, doet UEd. iets dat mijn heer Don Quichot niet slaags raakt met die leeuwen; want

als hij slaags met ze raakt scheuren ze ons hier nog allemaal aan stukken."
„Maar is uw meester dan zoo dwaas," vroeg de hidalgo, „dat ge vreest en gelooft dat hij slaags zal gaan met zulke woeste beesten?"
„Hij is niet dwaas," antwoordde Sancho, „maar overmoedig."
„Ik zal zorgen dat het niet gebeurt," zei de hidalgo. En naar Don Quichot gaande, die den leeuwentemmer aanzette de kooien open te maken, zei hij:
„Mijnheer de ridder, dolende ridders moeten avonturen ondernemen die hoop op welslagen in zich dragen, maar niet die waarbij dit is uitgesloten; want moed die zweemt naar overmoed heeft meer van dwaasheid dan kracht. Bovendien doen deze leeuwen UEd. geen overlast aan, en zij droomen daar zelfs niet van; men brengt ze als geschenk aan Zijne Majesteit, en het ware niet gepast ze op te houden en in hun tocht te belemmeren."
„Mijnheer de hidalgo," antwoordde Don Quichot, „ga gij u maar verstaan met uw tammen patrijs en uw felle fret, en laat ieder zijn eigen werk doen. Dit is het mijne, en ik weet zeer wel of deze heeren leeuwen het al of niet op mij voorzien hebben."
En zich tot den leeuwentemmer wendend, zeide hij tot hem:
„Bij den Hemel, Don Schelm, als ge niet op staanden voet de kooien opent, zal ik u met deze lans aan de kar nagelen."
Toen de voerman de vastberadenheid van die gewapende spookverschijning zag, zei hij:
„Om Godswil, mijnheer, laat UEd. mij dan als het u belieft de muildieren uitspannen en mij daarmee in veiligheid stellen eer de leeuwen de kooien uitkomen,

want als ze mij die afmaken, ben ik voor mijn heele verdere leven afgemaakt; al wat ik bezit is deze kar en deze muildieren."

„O, kleingeloovige!" antwoordde Don Quichot, „stijg af, en span uit, en doe wat ge wilt, want ge zult weldra bespeuren dat ge u vergeefs hebt uitgesloofd en dat ge u deze moeite hadt kunnen besparen."

De voerman steeg af en spande in aller ijl de muildieren uit, en de oppasser zeide met luider stem:

„Ik roep alle hier aanwezigen tot getuigen dat ik tegen mijn wil en gedwongen door overmacht de kooien openmaak en de leeuwen loslaat, en dat ik dezen heer aanzeg dat alle schade en nadeel welke deze beesten zullen veroorzaken op zijn rekening komt te staan, mijn loon en recht op schadevergoeding inbegrepen. En u, edele heeren, stelt u zich in veiligheid voor ik openmaak; mij zullen ze geen kwaad doen, daar ben ik wel zeker van."

De hidalgo trachtte Don Quichot nogmaals te overreden niet zulk een krankzinnigheid te ondernemen, daar het God verzoeken was zoo een dwaze streek te wagen. Waarop Don Quichot antwoordde dat hij wel wist wat hij waagde. Waarop de hidalgo hem ried het nog eens te overwegen; naar zijn meening verkeerde hij in een zinsbegoocheling.

„Kom aan, mijnheer," hernam Don Quichot, „als UEd. geen toeschouwer wil zijn van dit wat naar uw meening een treurspel moet worden, geef dan den schimmel de sporen en breng u in veiligheid."

Toen Sancho dit hoorde, smeekte hij hem met tranen in de oogen zich niet in een strijd te wagen, waarbij vergeleken die met de windmolens, en het verschrikkelijk geval met de volmolens en om kort te gaan alle

heldendaden die hij in den loop van zijn leven bestaan had, zoetekoek en suikergoed waren geweest.

„Hoort u nou eens, mijnheer,” zei Sancho, „er zit hier geen toovenarij of iets van dien aard achter, want ik heb door de tralies en reten van de kooi een klauw van een echten leeuw gezien, en daarnaar te oordeelen is de leeuw waarbij die klauw hoort, nog grooter dan een berg [2].”

„De angst,” antwoordde Don Quichot, „is in staat je hem grooter te doen schijnen dan half de wereld. Scheer je weg, Sancho, en laat mij begaan; mocht ik hier sterven, dan ken je onze oude afspraak: je zult je dan haasten Dulcinea te bezoeken, en meer behoef ik je niet te zeggen [3].”

En hij voegde er nog een en ander aan toe, dat alle hoop om hem zijn dwaas voornemen te doen opgeven deed vervliegen. Die met den Groenen Mantel had hem in den weg willen treden; maar hij zag dat hij verre zijn mindere was in wapens, en het leek hem niet verstandig slaags te raken met een gek, want dat bleek Don Quichot thans wel in ieder opzicht; en toen hij den leeuwentemmer nogmaals tot bekwamen spoed aanzette en zijn bedreigingen herhaalde, vond de hidalgo het maar beter zijn merrie te sporen, en Sancho zijn grauwtje, en de voerman zijn muildieren; allen trachtten zoo ver mogelijk van de kar te komen, eer de leeuwen ontkooid werden. Sancho beweende zijns meesters dood reeds, want ditmaal dacht hij, zou die inderdaad in de klauwen van de leeuwen vallen; hij vervloekte zijn lot, en noemde het een onzalig uur dat hij op de gedachte was gekomen weer bij hem te gaan dienen; maar onder al die tranen en jammerklachten vergat hij niet op het grauwtje los te slaan om een goed eind van

de kar weg te raken. Toen nu de oppasser zag dat de vluchtelingen uit de buurt waren, begon hij Don Quichot nog eens te overreden en te bedreigen, gelijk hij hem al eer overreed en bedreigd had; maar Don Quichot antwoordde dat hij het zeer wel had verstaan, dat hij zich verdere nuttelooze waarschuwingen en dreigementen kon sparen, dat het hem toch geen zier gaf, en dat hij maar haast moest maken.

Gedurende den tijd dien de oppasser noodig had om de eerste kooi te openen, overwoog Don Quichot of het niet beter ware den slag te voet en niet te paard te voeren; en ten slotte besloot hij hem te voet te voeren, uit vrees dat Rossinant zou schrikken van den aanblik der leeuwen. Hij sprong daarom van het paard, wierp de lans weg, schoot het schild aan den arm, trok het zwaard uit de schede, en naderde stap voor stap, met vastberaden moed en dapper hart, tot hij voor den wagen stond, en zich van ganscher harte Gode beval, en vervolgens zijn aangebedene Dulcinea. Er dient te worden opgemerkt dat als hij tot deze passage komt, de schrijver van deze waarachtige geschiedenis in vervoering raakt en zegt: ,,O, geduchte en boven allen lof verheven moedige Don Quichot van de Mancha, spiegel voor alle wakkere helden ter aarde, tweede en nieuwe Don Manuel de León [4]), eens roem en eer der Spaansche ridderschap! Met welke woorden zal ik dit schrikkelijk wapenfeit verhalen, met welke beschrijvingen het geloofwaardig maken voor toekomende eeuwen, en welke loftuitingen zullen te groot zijn voor u, al waren ze overdrevener dan de overdrijving zelve? Te voet, alleen, onverschrokken, edel van moed, met enkel een zwaard, en niet van scherpsnijdend staal gelijk die met het hondje [5]), zoo staat ge daar met een schild van geens-

zins schitterend en schoongepoetst staal, en wacht en verbeidt de twee meest woeste leeuwen die Afrika's wouden ooit verwekten. Laten uw eigen daden u prijzen, dappere Mancheeg; ik laat ze voor wat ze zijn, want het hapert mij aan woorden waarmede ik ze prijzen kan."
Daarna staakt de auteur zijn verheven taal, en den draad van het verhaal weer opvattend, gaat hij verder en zegt: toen de leeuwentemmer zag dat Don Quichot reeds positie had gekozen, en dat hem niet anders te doen bleef dan de leeuw loslaten op straffe van in ongenade te raken bij den verontwaardigden en roekeloozen ridder, opende hij wagenwijd de eerste kooi waarin, gelijk reeds gezegd werd, de leeuw zat die ongehoord groot bleek, afschrikwekkend en geweldig van gedaante. Het eerste wat hij deed was dat hij zich omdraaide in de kooi waarin hij lag, de klauwen uitstrekte, en zich al de leden rekte; daarna opende hij den muil, gaapte op zijn gemak, stak een tong uit van wel twee palm lang, likte zich het stof uit de oogen en wiesch zijn gezicht. Toen hij daarmee klaar was stak hij den kop uit de kooi en keek naar alle kanten rond met oogen als vurige kolen, een aanblik en een gebaar om de onverschrokkenheid zelve schrik aan te jagen. Don Quichot echter bleef hem nauwlettend gadeslaan, in de hoop dat hij nu uit de kar zou springen en den strijd met hem aanbinden, waarbij hij hem in stukken dacht te hakken zoodra hij binnen zijn bereik kwam.
Zoover zelfs ging zijn ongehoorde krankzinnigheid. Maar de edele leeuw, meer hoofsch dan wraaklustig, trok zich niets aan van zijn dwaasheden en snoeverijen; hij keek, zooals gezegd werd, naar alle kanten rond, draaide zich toen om, presenteerde Don Quichot zijn achterwerk, en strekte zich weer kalm en bedaard in

de kooi uit. Toen Don Quichot dit zag, gelastte hij den leeuwentemmer hem stokslagen te geven en te prikkelen om hem er uit te krijgen.
„Ik denk er niet aan," antwoordde de leeuwentemmer; „als ik hem kwaad maak, ben ik de eerste dien hij verscheurt. Mijnheer de ridder, weest UEd. tevreden met wat u gedaan heeft: daar is moed genoeg toe noodig, en stelt u de fortuin geen tweede maal op de proef. De leeuw zijn deur is open: het staat hem vrij er uit te komen of niet; maar als hij er tot op dit oogenblik niet uitgekomen is, komt hij er den ganschen dag niet uit. UEds. groote moed is duidelijk gebleken: geen enkel dapper strijder is voor zoover ik weet verplicht tot iets meer dan den tegenstander uit te dagen en in het veld te wachten; als de tegenstander niet opdaagt komt de schande op zijn hoofd, en hij die wachtte draagt den palm der overwinning weg."
„Ge spreekt waarheid, vriend," antwoordde Don Quichot; „sluit de deur maar en geef mij zoo formeel ge kunt een certificaat van wat ge mij hier hebt zien verrichten, te weten als volgt: dat gij de kooi voor den leeuw hebt geopend, dat ik hem wachtte, dat hij er niet uitkwam, dat ik op hem bleef wachten, dat hij er nog steeds niet uitkwam, en dat hij weer ging liggen. Tot meer ben ik niet verplicht; weg met tooverij: en God hoede de rede, de waarheid en de ware ridderschap! Sluit thans, gelijk ik al zei, de kooi en ik zal den vluchtelingen die ons achterlieten een teeken geven, opdat zij uit uw mond deze heldendaad vernemen!"
Aldus deed de oppasser, en Don Quichot stak aan de punt van de lans den doek waarmede hij zich het gelaat had schoongeveegd na den weivloed der kaasjes, en hij begon de mannen te roepen, die nog steeds vluchtten

en ieder oogenblik het hoofd keerden, een kleine kudde, dicht opeen, voortgedreven door den hidalgo; maar Sancho zag het sein van den witten doek, en zei:
„Ik mag sterven als mijn heer die woeste beesten niet heeft overwonnen, want hij roept ons."
Zij stonden allen stil en zagen dat hij die de teekens gaf Don Quichot was; en hun angst wat verliezend, naderden zij langzaam aan tot zij duidelijk Don Quichots stem hoorden, die hen riep. Ten slotte kwamen zij bij de kar terug, en zoodra zij er waren, sprak Don Quichot tot den voerman:
„Span uw muildieren maar weer in, vriend, en zet uw tocht voort; en jij, Sancho, geef hem twee gouden schilden, voor hem en voor den oppasser, als vergoeding dat ik hen hier heb opgehouden."
„Dat zal ik hun graag geven," antwoordde Sancho; „maar hoe staat het met de leeuwen? Zijn ze dood of levend?"
Hierop vertelde de leeuwentemmer in allen omvang en van stukje tot beetje het einde van den strijd, waarbij hij zooveel hij kon en vermocht tot boven de wolken de dapperheid prees van Don Quichot, op wiens aanblik de leeuw den staart tusschen de beenen had genomen en de kooi niet wilde noch dorst uit te komen, al had hij de deur van de kooi een heele poos open gehad; en dat aangezien hij tegen dien ridder gezegd had dat het den Heere verzoeken was den leeuw te prikkelen om er met geweld uit te komen, zooals hij wilde dat hij geprikkeld zou worden, Don Quichot er zijns ondanks en met tegenzin in had berust dat de deur werd gesloten.
„Wat denk je daarvan, Sancho?" vroeg Don Quichot. „Bestaat er een betoovering die standhoudt tegen de

ware dapperheid? Toovenaars mogen mij het waar geluk ontnemen, maar mijn moed en strijdkracht, dat nooit."
Sancho gaf de schilden, de voerman spande in, de oppasser kuste Don Quichot de handen voor de ontvangen gunst, en hij beloofde hem die onverschrokken heldendaad aan den Koning zelf te vertellen, zoodra hij hem in de hoofdstad ontmoette.
„Wanneer dan Zijne Majesteit bijgeval mocht vragen wie haar bedreef, zult ge haar antwoorden *de Ridder van de Leeuwen;* want in dezen wensch ik dat van heden af aan verruild, verwisseld, veranderd en gewijzigd wordt die welken ik tot nog toe heb gedragen, namelijk *de Ridder van de Droevige Figuur;* en hierin volg ik het oude gebruik der dolende ridders, die hun namen veranderden wanneer zij dat verkozen, of wanneer het voor hun doel dienstig was."
De kar vervolgde haar weg, en Don Quichot, Sancho en die met den Groenen Mantel vervolgden den hunnen. Don Diego de Miranda had al dien tijd geen woord gesproken, geheel in beslag genomen door het waarnemen en gadeslaan van Don Quichots daden en woorden, en het scheen hem een verstandige die krankzinnig, of een krankzinnige die verstandig was. Het eerste deel van zijn geschiedenis was hem nog niet ter kennis gekomen; indien hij het had gelezen zou de verbazing waarin 's mans daden en woorden hem brachten wel zijn verdwenen, daar hij dan den aard van zijn krankzinnigheid had kunnen begrijpen; maar daar hij de historie niet kende, hield hij hem nu eens voor verstandig, dan weer voor gek; want wat hij zeide was logisch, sierlijk en goed gezegd, al was wat hij deed onzinnig, roekeloos en dwaas. En hij dacht bij zich zelf: „Is er grooter dwaasheid denkbaar dan dat iemand

een helm vol met kaasjes op het hoofd zet en zich dan wijsmaakt dat toovenaars hem de hersenpan verweekt hebben? En is er grooter roekeloosheid en dwaasheid denkbaar dan met alle geweld met leeuwen te willen vechten?" Don Quichot deed hem uit deze bespiegelingen en alleenspraak ontwaken door te zeggen:
„Wie twijfelt er aan, señor Don Diego de Miranda, of UEd. houdt mij in uw gedachten voor een dwaas en een gek? En het zou geen wonder wezen als dit zoo ware, want mijn daden getuigen van niets anders. Maar toch zou ik UEd. willen doen opmerken dat ik niet zoo gek ben en niet zoo dom als ik u wel moet lijken. De stoutmoedige ridder, die midden op een groot plein den dapperen stier een behendigen lansstoot toebrengt, maakt een goeden indruk in de oogen van den koning; een goeden indruk maakt de ridder die gewapend in schitterende rusting voor het oog van de dames de kampplaats op- en neerrijdt bij een vroolijk tornooi, en een goeden indruk maken al die ridders die in militaire oefeningen of iets van dien aard, de hoven van hun vorsten vermaken en verheugen, en men mag wel zeggen, eeren; maar boven al dezen maakt de dolende ridder nog beteren indruk die door woestenijen en eenzame streken, op kruiswegen, door bosschen en over gebergten, gevaarlijke avonturen zoekt met de bedoeling er een gelukkig en welgeslaagd einde aan te maken, alleen om een roemvolle en duurzame faam te verwerven; een beteren indruk nog maakt, zeg ik, een dolend ridder die een weduwe in een of andere onbewoonde streek te hulp komt dan een ridder van het hof die in de groote stad de galant bij een maagd speelt. Alle ridders hebben hun eigen taak, de hoveling dient de dames of zet het hof van zijn koning

luister bij met zijn bediendenstoet, of voedt arme ridders met den rijken schotel van zijn disch, hij treedt op in tweegevechten, neemt deel aan tornooien, toont zich groot, vrijgevig en weldadig en vooral een goed christen, en op deze wijze zal hij dan de hem gestelde plichten nakomen; maar de dolende ridder moet zwerven tot in 's werelds uithoeken, binnendringen in de verwardste doolhoven, ieder oogenblik het onmogelijke ondernemen; hij moet in het hart des zomers in de wildernissen de verzengende stralen der zon weerstaan en in den winter de wreede onbarmhartigheid van wind en ijs; hem mogen geen leeuwen doen versagen, geen monsters verschrikken, geen draken vrees aanjagen; want deze opzoeken, gene aanvallen en ze allen verslaan zijn zijn voornaamste en ware bezigheden. Welnu, daar het mij te beurt viel een van het getal der dolende ridders te zijn, dien ik alles te ondernemen dat naar mijn meening op het gebied mijner bezigheden ligt; en zoo was het rechtens mijn taak de leeuwen aan te vallen die ik heden aanviel, ofschoon ik inzag dat het een buitensporige roekeloosheid was, want ik weet zeer wel wat dapperheid is, namelijk een deugd die tusschen twee ondeugden als uitersten ligt, te weten lafheid en roekeloosheid; maar het zal den dappere minder zwaar vallen te stijgen tot het toppunt van de roekeloosheid dan te zinken tot het laagtepunt der lafheid; want gelijk de verkwister eer vrijgevig wordt dan de vrek, zoo wordt de roekelooze eer tot een waren dappere dan dat de lafaard opklimt tot de ware dapperheid; en bij het ondernemen van avonturen, gelooft UEd. mij, mijnheer Don Diego, kan men beter één kaart te veel hebben dan vele te weinig, want het klinkt beter in de ooren van hen die het hooren: 'de bewuste ridder is roekeloos

en vermetel,' dan, 'de bewuste ridder is schuchter en laf'."

„Ik verklaar, mijnheer Don Quichot," antwoordde Don Diego, „dat alles wat UEd. gezegd en gedaan heeft volkomen redelijk is, en ik begrijp dat indien de voorschriften en wetten der dolende ridderschap verloren zouden gaan, men ze in UEds. hart zou terugvinden als ware dat hun eigenlijke bewaarplaats en archief. Maar laten wij ons haasten, want het is reeds laat, en naar mijn dorp en mijn huis rijden, waar UEd. van de gedane inspanning kunt uitrusten; al is die niet van lichamelijken aard geweest, zij was van geestelijken aard, en deze brengt veelal lichamelijke vermoeienis met zich mede."

„Ik beschouw de uitnoodiging als een groote eer en gunst, mijnheer Don Diego," antwoordde Don Quichot. Zij reden wat sneller dan te voren, en het zal ongeveer twee uur in den namiddag zijn geweest toen zij het dorp en het huis van Don Diego bereikten, dien Don Quichot *den Ridder met den Groenen Mantel* noemde.

AANTEEKENINGEN

1) Van dezen man, „die voorop had plaats genomen", wordt iets verder gezegd dat hij „naast de deur van de kar zat".

2) Zinspeling op „por la uña se conoce el león", de Spaansche versie van het bekende Latijnsche spreekwoord „ex ungue leonem".

3) Don Quichot brengt Sancho hier in herinnering wat hij hem in het Twintigste Hoofdstuk van het Eerste Deel had gezegd: „...., en mocht ik binnen dien tijd niet zijn teruggekeerd, ga dan naar ons dorp en wil je vandaar mij ten gevalle naar El Toboso begeven, waar je mijn onvergelijkelijke aan-

gebedene Dulcinea zult zeggen dat haar hartsgevangen ridder sneefde bij een streven naar dingen die hem waardig zouden maken zich den haren te noemen".

[4]) Don Manuel de León was een dapper ridder in den tijd van de Katholieke Koningen. Het heet dat hij, toen zijn aangebedene haar handschoen in een leeuwenkuil had laten vallen, niet aarzelde om in de gevaarlijke diepte af te dalen ten einde het verlorene aan zijn eigenares terug te bezorgen. Er is hier echter geen sprake van een typisch Spaansche anekdote: het is een thema dat men met verschillende varianten in geheel West-Europa terugvindt. Men denke slechts aan *Der Handschuh* van Schiller en *The Glove and the lions* van Leigh Hunt. Over de verspreiding van het gegeven in de oude Spaansche literatuur wordt de belangstellende lezer het best ingelicht door Marcelino Menéndez y Pelayo, *Obras de Lope de Vega,* publicadas por la Real Academia Española, tomo IX, Madrid 1899, blz. LXXXVI—XCII.

[5]) Julián del Rey, een moorsch wapensmid te Toledo tegen het einde van de 15de eeuw, placht op het lemmer van zijn beroemde Toledaansche klingen verschillende handelsmerken aan te brengen. Zoo stond er op de korte en breede zwaarden waarop in den tekst wordt gedoeld, een hondje.

ACHTTIENDE HOOFDSTUK

OVER HETGEEN DON QUICHOT OVERKWAM IN HET KASTEEL OF HUIS VAN DEN RIDDER MET DEN GROENEN MANTEL, EN ANDERE ZONDERLINGE ZAKEN

Don Quichot vond het huis van Don Diego de Miranda ruim en landelijk, maar met het wapen, zij het in ruwen steen, boven de deur van de dorpsstraat; op de binnenplaats de wijnschuur, den proviandkelder in het voorhuis, en bij den ingang vele wijnkruiken, die daar ze van El Toboso waren [1]), nieuwe herinneringen wekten aan zijn betooverde en van gedaante veranderde Dulcinea. En zuchtend, zonder acht te geven op wat hij zeide, noch in wiens tegenwoordigheid hij zich bevond, sprak hij:

„O, zoete panden, bron van al mijn lijden,
Zoo zoet en aangenaam toen 't God behaagde! [2])

O Tobosijnsche wijnstoopen, hoe herinnert gij mij het zoete pand mijner grootste bitterheid!"

Dit hoorde de zoon van Don Diego, de student-dichter, hem zeggen, die met zijn moeder ter begroeting naar buiten was gekomen, en moeder en zoon stonden verbaasd toen zij de vreemde gedaante van Don Quichot zagen. Hij echter steeg van Rossinant, trad zeer hoffelijk op hen toe en vroeg verlof haar de hand te kussen, en Don Diego zeide:

„Señora, wil met uwe bekende gastvrijheid heer Don Quichot van de Mancha ontvangen dien gij hier voor u ziet, een dolend ridder en de dapperste en wijste dien de wereld kent."

De dame, die Doña Cristina heette, ontving hem met blijken van veel voorkomendheid en wellevendheid, en Don Quichot bood haar zijn diensten aan met menig verstandig en hoffelijk woord. Ongeveer dezelfde plichtplegingen wisselde hij met den student, dien Don Quichot toen hij hem hoorde spreken, voor een verstandig en scherpzinnig jongmensch hield.
Hier schildert ons de auteur alle toestanden in Don Diego's huis, waarbij hij alles beschrijft wat de woning van een rijk heerenboer bevat; maar de vertaler dezer geschiedenis meende deze en andere dergelijke kleinigheden stilzwijgend te kunnen voorbijgaan, omdat ze niet wel strookten met het voornaamste doel van de geschiedenis, die haar kracht eer zoekt in de waarheid dan in saaie langdradigheden.
Men deed Don Quichot binnentreden in een zaal, Sancho ontdeed hem van de rusting, en daar stond hij in zijn wijde Waalsche broek en zijn gemslederen wambuis, geheel vet van het vuil der wapenrusting; zijn kraag was Waalsch, naar studententrant [3]) ongesteven en zonder kantwerk, zijn beenschachten vaal en zijn schoenen vet en vlekkig. Hij droeg zijn goed zwaard aan een bandelier van zeewolf, want hij had naar men zegt jarenlang aan de nieren geleden [4]), en over alles heen had hij een mantel van goed grauw saai. En het eerst van al wiesch hij zich hoofd en gezicht met vijf, zes emmers water — over het aantal emmers bestaat eenig verschil van meening — en nog hield het water de kleur van wei, dank zij de vraatzucht van Sancho en zijn aankoop van de verduisteremaande kaasjes, die zijn meester zoo blank hadden toegetakeld. Aldus aangedaan, en met zwierig en stout gebaar, begaf Don Quichot zich naar een ander vertrek, waar de student

hem reeds zat te wachten om hem bezig te houden terwijl de tafel in gereedheid werd gebracht; want ter gelegenheid van het bezoek van zulk een edelen gast wilde señora Doña Cristina toonen dat zij hen die haar huis bezochten wist en vermocht te onthalen.

Onderwijl Don Quichot zijn rusting aflegde had Don Lorenzo, want zoo heette Don Diego's zoon, gelegenheid gehad zijn vader te vragen:

,,Wat moeten wij denken van dezen ridder dien UEd. hier in huis heeft gebracht, señor? Zijn naam, zijn voorkomen en de bewering dat hij dolend ridder is, maken dat ik en mijn moeder er het rechte niet van begrijpen."

,,Ik weet niet wat ik je zeggen moet, mijn zoon," antwoordde Don Diego; ,,ik kan je alleen zeggen dat ik hem dingen heb zien doen als den grootsten gek ter wereld, maar dingen heb hooren beweren zoo wijs dat ze zijn daden wegvagen en te niet doen; spreek eens met hem en zie eens hoe het met hem staat; je bent verstandig genoeg, vorm je zelf een redelijk oordeel over zijn dwaasheid of verstand; al wil ik je om de waarheid te zeggen, wel vertellen dat ik hem eer voor gek dan gezond houd."

Daarna ging Don Lorenzo heen om zooals men weet Don Quichot wat bezig te houden, en al pratende zei Don Quichot tot Don Lorenzo:

,,Mijnheer Don Diego de Miranda, UEds. vader, verwittigde mij omtrent de zeldzame bekwaamheid en het scherpzinnig vernuft dat UEd. bezit, en vooral dat UEd. een groot dichter is."

,,Dichter, wellicht," antwoordde Don Lorenzo, ,,maar een groot dichter, dat zeker niet. Ik ben weliswaar verzot op poëzie en lees zielsgaarne goede gedichten, maar

daarom kan men mij nog niet groot noemen, zooals mijn vader doet."
„Deze bescheidenheid mishaagt mij niet," antwoordde Don Quichot, „want geen dichter die niet aanmatigend is en zich zelf de grootste ter wereld acht."
„Geen regel zonder uitzondering," antwoordde Don Lorenzo, „er kan er wel een enkele zijn die het is, en het niet denkt."
„Weinige," antwoordde Don Quichot. „Maar zegt UEd. mij eens: wat voor verzen zijn het die u op het oogenblik onder handen heeft, waarvan mijnheer uw vader mij zeide dat ze u eenigermate onrustig en in u zelf gekeerd maken? Zoo het de een of andere glosse mocht zijn, ik heb wel eenig verstand van glossen, en het zou mij aangenaam zijn ze te leeren kennen; en als ze voor een dichterlijken wedstrijd [5]) bestemd zijn, ziet UEd. dan den tweeden prijs te verwerven; want de eerste wordt gemeenlijk behaald door protectie of den hoogen rang van den betrokkene, de tweede wordt terecht verleend, zoodat de derde de tweede en de eerste bij deze berekening eigenlijk de derde wordt, op gelijke wijze als bij de universitaire examens; maar met dat al is de naam van *eerste* toch een groote onderscheiding."
„Tot nog toe," zei Don Lorenzo bij zich zelf, „kan ik u niet voor gek houden; maar laat zien."
En hij vroeg hem:
„Het wil mij zoo voorkomen dat UEd. gestudeerd heeft: in welke faculteit heeft u gestudeerd?"
„In die van de Dolende Ridderschap," antwoordde Don Quichot, „die even voortreffelijk is als die van de poëzie, en zelfs nog wel iets meer."
„Ik weet niet wat voor een wetenschap dat is," zeide

Don Lorenzo, „want tot nog toe heb ik er nooit over hooren spreken."

„Het is een wetenschap," antwoordde Don Quichot, „die alle of nagenoeg alle wetenschappen ter wereld in zich sluit; want wie haar beoefent moet rechtsgeleerde zijn en de wetten van het personen- en het zakenrecht kennen ten einde ieder het zijne te geven van wat hem toekomt; hij moet godgeleerde zijn ten einde klaar en duidelijk rekenschap te kunnen geven, waar hem die gevraagd wordt, van het christelijk geloof dat hij belijdt; hij moet geneeskundige zijn, en vooral kruidkundige, ten einde in onbewoonde streken en woestenijen de kruiden te herkennen die de eigenschap bezitten wonden te heelen, want een dolend ridder mag niet verwachten ieder oogenblik iemand te vinden die ze voor hem geneest; hij moet sterrenkundige wezen, ten einde uit den stand der sterren te kunnen lezen hoeveel uren van den nacht er zijn verstreken, en in welk deel en onder welke hemelstreek der aarde hij zich bevindt; hij moet in de wiskunde bekwaam zijn omdat hij die ieder oogenblik kan noodig hebben; en afgezien van de gezamenlijke goddelijke en kardinale deugden die hem behooren te sieren [6]), moet hij om tot eenige kleinigheden af te dalen zoo goed kunnen zwemmen als naar men zegt de vischmensch Nicolás of Nicolao [7]) zwom; hij moet een paard kunnen beslaan en zadel en teugel weten te herstellen; en om tot verhevener zaken terug te keeren, hij moet God en zijn aangebedene trouw blijven; hij moet kuisch zijn in gedachten, eerbaar in woorden, vrijgevig in daden, dapper in wapenfeiten, lijdzaam in tegenspoed, milddadig tegenover behoeftigen, en ten slotte de waarheid handhaven al kost het hem het leven die te verdedigen. Al deze eigenschappen

groote en kleine, vormen te zamen een dolend ridder; oordeel dus zelf, mijnheer Don Lorenzo, of het verwerpelijke wetenschap is wat een ridder leert die haar bestudeert en zich aan haar wijdt, en of zij niet vergeleken mag worden met de meest verhevene die in de gymnasia en leerscholen wordt onderwezen."
„Als het waar is wat u zegt," antwoordde Don Lorenzo, „moet ik erkennen dat die wetenschap alle andere overtreft."
„Hoe zoo, als het waar is?" vroeg Don Quichot.
„Ik bedoel," zei Don Lorenzo, „dat ik het betwijfel of er ooit dolende ridders waren, of thans nog zijn, die zich met zooveel deugden sieren."
„Reeds menigmaal," sprak Don Quichot, „heb ik gezegd wat ik thans herhaal: de meeste menschen ter wereld zijn van meening dat er nooit dolende ridders hebben bestaan; maar daar ik van meening ben dat als de Hemel hun niet op wonderbaarlijke wijze aan het verstand brengt dat ze wel degelijk bestaan hebben en nog steeds bestaan, alle moeite die men zich getroost vergeefsch is (zooals de ervaring mij dat vele malen heeft getoond), wil ik mij thans niet ophouden met UEd. uit de dwaling te helpen waarin u met velen verkeert. Al wat ik doen kan is den Hemel smeeken u daaruit te helpen en u te verstaan te geven hoe nuttig en noodig dolende ridders in voorhene eeuwen voor de wereld waren, en hoe nuttig ze in de huidige zouden zijn als men ze nog erkende; thans echter triumpheeren door de zonden der menschen luiheid, traagheid, vraatzucht en wellust."
„Onze gast draaft door," zei Don Lorenzo tot zich zelf; „maar met dat al is hij een gek van formaat, en ik zou wel een dwaas van niets zijn als ik anders dacht."
Hier eindigde hun gesprek, want zij werden aan tafel

geroepen. Don Diego vroeg zijn zoon wat hij uit het vernuft van den gast had opgemaakt. Waarop deze antwoordde:
„Alle dokters en brave schoolmeesters ter wereld zouden niet wijs worden uit het gebrabbel van zijn krankzinnigheid: het is een gek, doorspekt en doorregen met heldere oogenblikken."
Men zette zich aan tafel, en de maaltijd was zooals Don Diego onderweg gezegd had dat hij hem zijn gasten placht voor te zetten: proper, overvloedig en smakelijk; maar wat Don Quichot het meest behaagde was de wonderbaarlijke stilte die er in het geheele huis heerschte: het leek wel een kartuizerklooster. Toen nu de tafel afgenomen, het dankgebed uitgesproken en de handen gewasschen waren, drong Don Quichot er met nadruk bij Don Lorenzo op aan de verzen voor den dichterlijken wedstrijd ten beste te geven, waarop hij antwoordde:
„Om niet op de dichters te lijken die weigeren hun verzen op te zeggen als men het hun verzoekt en die ze uitbraken als men er niet om vraagt, zal ik mijn glosse opzeggen, waarop ik overigens geen enkelen prijs verwacht; ik heb ze alleen gemaakt om mij te oefenen."
„Een vriend van mij, en een verstandig man," antwoordde Don Quichot, „was van meening dat men zich niet de moeite moet geven glossen op verzen te schrijven; als reden gaf hij deze dat de glosse nooit den tekst kon benaderen en veelal en meestentijds het oorspronkelijk geweld aandoet; en dat bovendien de wetten van de glossen veel te streng waren, daar er geen vragen in zijn toegestaan, geen *hij zeide* of *ik zal zeggen*, geen gebruik van een werkwoord als zelfstandig naamwoord, noch het veranderen van een beteekenis, om niet te spreken van andere moeilijkheden en be-

perkingen, waarmede zij die glossen schrijven gebonden worden, gelijk UEd. wel weten zal."
„Waarlijk, mijnheer Don Quichot," zei Don Lorenzo, „ik tracht UEd. steeds op dezelfde fout te betrappen, maar ik kan het niet, want u glipt mij als een aal tusschen de vingers."
„Ik begrijp niet," antwoordde Don Quichot, „wat UEd. zegt noch wat u bedoelt met mijn glippen."
„Dat zal ik UEd. wel nader verklaren," antwoordde Don Lorenzo; „maar luistert UEd. thans eerst naar de geglosseerde verzen en de glosse die aldus luiden:

Werd mijn was *nog eens een* is,
Zonder naar zal zijn *te vragen,*
Dan wel daagden later dagen
Van des tijds geheimenis..! [8])

GLOSSE

Op aarde beklijft er geen goed,
Zoo rest van wat mij de fortuin
Eens geschonken heeft niets dan puin,
En zij maakt het nimmer meer goed,
Noch met maat, noch in overvloed.
Fortuin, zie hoe lang ik reeds visch
Naar een kruimel van uw disch!
Och gun mij nog eene kans,
Hoe gelukkig was ik thans,
Werd mijn was nog eens een is.

'k Wensch niet, dat het altoos feest is,
Eer noch roem is mijn begeeren,
Mocht voor mij slechts wederkeeren
Wat eens mijn geluk geweest is
En thans droefheid van mijn geest is;
Mocht het U, Fortuin, behagen,

Mij die goede oude dagen
Voor een tweeden keer te schenken,
Dankbaar zou ik u gedenken
Zonder naar zal zijn te vragen.

Zulks wordt niemand ooit geboden,
't Staat niet in de macht der menschen,
Hoe men dat ook moge wenschen,
Om den tijd, die is vervloden,
Op zijn pad terug te nooden;
Daarnaar trachten kan nooit slagen,
Het is nutteloos te vragen:
— Wat voorbij is blijft verleden —
Och verstreek toch snel het heden
Dan wel daagden later dagen.

Ach zoo alle vreugd te derven,
Nu vol hopen, dan vol beven,
Is als in den dood te leven;
Veel verkieslijker is sterven
Voor wie beter niet beërven.
Maar hoewel mij naar ik gis
't Einde nog het beste is,
Roept mij toch als 'k weeg en wik
Tot het leven weer de schrik
Van des tijds geheimenis.

Zoodra Don Lorenzo zijn glosse had voorgedragen, sprong Don Quichot op en met luider stem, zoo dat het haast gillen leek, riep hij, Don Lorenzo's rechterhand vastgrijpend met de zijne:
„Glorie zij den hoogsten hemelen, edel jonkman, gij zijt de beste dichter ter wereld en verdient bekranst te worden met lauweren, niet door Cyprus noch door Gaeta, zooals een dichter zeide wien God vergiffenis

schenken moge [9]), maar door de academies van Athene, zoo zij heden nog bestonden, en door die welke heden bestaan in Parijs, Bologna en Salamanca! Moge het den Hemel behagen dat Phoebus' pijlen de rechters treffen die u den eersten prijs zullen onthouden en dat de Muzen nimmer meer de drempels hunner woningen overschrijden! Zeg mij, als gij zoo goed wilt zijn, nog enkele verzen in breeder maat op, señor; want ik wensch uw bewonderingswaardig talent gaarne geheel en al te leeren doorgronden."

Dient er nog gezegd te worden dat Don Lorenzo zich gaarne door Don Quichot geprezen hoorde, al hield hij hem voor gek? O, kracht der pluimstrijkerij, hoever reikt uw macht en hoe wijd zijn de grenzen van uw welkom rechtsgebied! Deze waarheid bevestigde Don Lorenzo, want hij gaf gevolg aan den wensch en het verzoek van Don Quichot, en hij zegde voor hem dit sonnet op, naar de fabel of historie van Pyramus en Thisbe [10]):

Den muur vermag de schoone maagd te breken,
Die Pyramus het stoute harte brak;
Het nauw te zien waarin 't weidsch wonder stak
Wiekt Amor aan uit Cyprus' hemelstreken.
Hier waagt alleen de stilte zelf te spreken,
Geen stem, die 't in de engte aan stem ontbrak;
De ziel slechts vindt haar hulp in 't ongemak,
Wijl liefde het zwaarst' vaak is het lichtst gebleken.
't Verlangen gaat te ver, de onmatigheid
Der maagd, die het kort afscheid eindeloos rekt,
Baart uit de liefde dood; ziet welk exempel:
Beiden heeft in een tel voor de eeuwigheid
Geveld, bedolven en tot heil gewekt
Een zwaard, een graf, en een herdenkingstempel.

„God zij geloofd" sprak Don Quichot, toen hij het sonnet van Don Lorenzo had aangehoord, „dat ik onder de tallooze tegenwoordige dichters vol maakwerk er een mocht aantreffen die volmaakt werkt zooals UEd., mijnheer; want zulks wordt mij te verstaan gegeven door de kunstvaardigheid van dit sonnet!"
Vier dagen lang werd Don Quichot ten huize van Don Diego weelderig onthaald, na verloop waarvan hij hem verlof vroeg te mogen vertrekken en zeide dat hij hem erkentelijk was voor de gunst en het gastvrij onthaal die hem in zijn huis waren te beurt gevallen, maar dat hij daar het dolenden ridders niet paste zich langen tijd aan lust en ledigheid te wijden, thans wenschte heen te gaan om zijn taak weer op te vatten en de avonturen te zoeken waarvan hij wist dat er een overdaad in deze streek was te vinden. Hij hoopte hier den tijd door te brengen tot de dag voor het tornooi van Zaragoza aanbrak dat het eigenlijke doel was van zijn tocht; maar eerst moest hij nog afdalen in de grot van Montesinos, waarvan men in de omgeving zoovele en wonderbaarlijke zaken verhaalde, en ook moest hij een en ander onderzoeken en uitvorschen omtrent den oorsprong en de ware bronnen van de zeven meren, die men gemeenlijk die van Ruidera noemt. Don Diego en zijn zoon prezen zijn loffelijk voornemen en verzochten hem zich uit hun huis en have van alles te voorzien wat van zijn gading was; zij stonden hem volgaarne ten dienste, gelijk zijn eerwaardige persoonlijkheid en zijn eervol beroep het hun verplichtten.
De dag van zijn vertrek brak eindelijk aan, even heugelijk voor Don Quichot als droevig en onheilspellend voor Sancho Panza, die het zeer wel stellen kon met den overvloed van Don Diego's huis en er niets voor voelde

terug te keeren tot de ontbering die heerscht in bosschen en onbewoonde streken en de schamelheid van zijn slecht voorziene zadelzakken. Hij stopte en propte ze dan ten slotte maar vol met wat hem het meest van noode scheen; en bij het afscheid sprak Don Quichot tot Don Lorenzo: „Ik weet niet of ik het UEd. reeds gezegd heb, maar als ik het gezegd heb, zeg ik het nogmaals: wanneer UEd. tijd en moeite wilt sparen om den ontoeganke-lijken top van den tempel der Faam te bereiken, hoeft u niets anders te doen dan het smalle pad der poëzie links te laten liggen en het allersmalste der dolende Ridderschap in te slaan, breed genoeg echter u in een oogwenk tot keizer te maken."

Met deze woorden maakte Don Quichot zelf een eind aan de vraag of hij al dan niet krankzinnig was, en nog meer toen hij er bijvoegde:

„God weet hoe gaarne ik mijnheer Don Lorenzo met mij zou willen meenemen om hem te leeren hoe men onderworpenen vergeeft en verwatenen knecht en vertreedt [11]), hetwelk deugden zijn ten nauwste verbonden aan het beroep dat ik uitoefen; maar aangezien uw prille jeugd dit nog niet vergt en ook uw lofwaardige bezigheden het niet veroorloven, volsta ik met UEd. te doen opmerken dat u, die dichter is, beroemd kunt worden als u zich meer door anderer oordeel laat leiden dan door uw eigen; want er is geen vader of moeder die zijn eigen kind leelijk vindt, en wat kinderen van den geest betreft geldt deze dwaling nog in sterker mate."

Wederom verwonderden vader en zoon zich over Don Quichots verwarde redeneeringen, nu eens verstandig, dan weer onzinnig, en zijn starheid en eigenzinnigheid om tot het einde toe de onzalige avonturen na te jagen, die hij als eenig wit en doel van zijn wenschen be-

schouwde. De hoffelijkheden en plichtplegingen werden herhaald, en met het goedgunstig verlof van de vrouwe van het kasteel vertrokken Don Quichot en Sancho, op Rossinant en den ezel gezeten.

AANTEEKENINGEN

[1]) El Toboso had inderdaad langen tijd een zekere bekendheid wegens de voortreffelijke wijnkruiken („tinajas") die er vervaardigd werden.
[2]) Den lezer zal de komische trek wel niet ontgaan dat Don Quichot bij het zien van de groote wijnkruiken uit El Toboso, dadelijk denken moet aan Dulcinea, terwijl hem zulke prachtige verzen op de lippen komen, als die van Garcilaso de Vega's (1503—1536) beroemde sonnet:

„Oh dulces prendas, por mi mal halladas,
Dulces y alegres cuando Dios quería!"

[3]) De kraag, behoorende bij het lange gewaad van den student, was niet geplooid.
[4]) Don Quichot kon om deze reden niet den gewonen degengordel dragen: daarom hing zijn zwaard aan een bandelier.
[5]) Deze z.g.n. „justas literarias" waren zeer in zwang in Cervantes' dagen, die zelf aan enkele er van heeft deelgenomen.
[6]) Van de zeven hoofddeugden zijn er drie: geloof, hoop en liefde, die men de goddelijke noemt. De overige vier: voorzichtigheid, rechtvaardigheid, sterkte en matigheid, zijn de z.g.n. kardinale deugden.
[7]) „El peje Nicolás", of „pece Nicolao" of „pesce Cola" (zooals hij ook wel genoemd wordt) was een soort menschvisch of vischmensch, die in de 15de eeuw leefde. Hij was afkomstig uit Catanië en verkeerde meer in het water dan op het droge. Hij zwom herhaaldelijk in beide richtingen de Straat van Messina over.
[8]) Wie de auteur van deze „redondilla" is, weten wij niet.

Wel is bekend dat niet Cervantes ze geschreven heeft, want er bestaat een glosse op van Gregorio Silvestre, een dichter die in October van het jaar 1569 stierf.

[9]) Bedoeld is Baptista de Bivar, een dichter die inderdaad in een van zijn sonnetten getuigd had dat hij was

„Laureado por Chipre y por Gaeta . . .”

[10]) Ovidius, *Metamorphosen*, l. IV, v. 55 et seq.

[11]) Deze woorden brengen het Vergiliaansche

„parcere subjectis et debellare superbos”
Aeneïs, l. VI, v. 853

in herinnering. De Latijnsche dichter schrijft deze eigenschappen toe aan het Romeinsche volk, Don Quichot aan de dolende ridders.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK

WAARIN HET AVONTUUR WORDT VERTELD VAN DEN VERLIEFDEN HERDER, BENEVENS ANDERE WAARLIJK VERMAKELIJKE GEBEURTENISSEN

Niet ver van het dorp van Don Diego gekomen, ontmoette Don Quichot twee geestelijke of gestudeerde personen [1]) en twee boeren, alle vier op ezelenbeesten gezeten. De eene student droeg bij wijze van valies in een groenen doek een stuk witte lakensche stof en twee stel grof wollen kousen; de ander niets meer of minder dan twee nieuwe, ongeslepen schermdegens, met lederen dopjes op de punt. Ook aan de verschillende dingen, die de boeren bij zich hadden, kon men zien dat zij op weg naar huis waren uit de een of andere groote plaats, waar zij inkoopen hadden gedaan. En alle vier, boeren en studenten, bleven verbaasd staan kijken als ieder mensch die Don Quichot voor het eerst aanschouwde; zij stierven van nieuwsgierigheid om te weten wie dit personage wel wezen mocht, dat op geen ander wezen ter wereld geleek.

Don Quichot bracht hun zijn groet en na te hebben vernomen welken weg zij gingen en dat het dezelfde was als de zijne, bood hij hun zijn geleide aan, maar hij verzocht hun ietwat langzamer te rijden aangezien hun ezelinnen harder liepen dan zijn paard, waarna hij hun de eer aandeed in enkele woorden te verhalen wie en wat hij, zijn beroep, en zijn gelofte waren, te weten dat hij als dolend ridder door de wereld zwierf op zoek naar avonturen. Hij deelde hun mede, dat hij van zijn van Don Quichot van de Mancha heette, maar dat men hem ook wel den bijnaam gaf van *den Ridder van de Leeuwen.*

Den boeren klonk dit alles Grieksch of koeterwaalsch in het oor; maar met de studenten stond het anders; zij begrepen al gauw dat Don Quichot een klap van den molen beethad; evenwel bleven zij hem eerbiedig en bewonderend bekijken, en een van de twee zei:
„Mijnheer de ridder, indien UEd. geen bepaald reisdoel heeft, gelijk dit gebruikelijk is bij hen die op avontuur rijden, komt UEd. dan met ons mede en u zult een van de mooiste en rijkste bruiloften zien, die er ooit in de Mancha en mijlen ver in het rond gevierd zijn."
Don Quichot vroeg hem of het wellicht de bruiloft van een of ander vorstelijk persoon was, dat hij er zoo hoog van opgaf.
„Dat niet," antwoordde de student, „het zijn een boer en een boerendochter: hij is de rijkste van heel de streek en zij is het mooiste meisje, dat een mensch ooit gezien heeft. Het wordt een partij van pracht en praal, iets geweldigs, heel anders dan gewoonlijk; ze zijn van plan het feest te vieren op een weiland dichtbij het dorp van de bruid.
Men noemt haar de overschoone Quiteria en den bruigom den rijken Camacho; zij is achttien en hij tweeëntwintig; ze passen puik bij elkaar, alhoewel er wijsneuzen zijn, die alles van iedereens familie weten en die willen beweren, dat de mooie Quiteria van veel beter afkomst is dan Camacho; maar wie let daar heden ten dage nog op: goud soldeert veel mankementen. Die Camacho is in ieder geval een royale kerel, hij heeft het zich in zijn hoofd gehaald de heele wei met takken te omheinen en van boven af te dekken met loof en blaren, zóó dicht dat de zon hard werk zal hebben de bloemen en het gras op den grond te beschijnen.
Dansers komen er bij de vleet, niet alleen voor de

zwaarddansen [2]), maar ook voor den dans met de kleine klokkebelletjes [3]); in zijn eigen dorp zijn er jongens genoeg, die ze kunnen laten klinken en kletteren; en over de „zapateadores" [4]) zal ik maar niets zeggen: het zal de moeite waard zijn te zien hoeveel hij er opgetrommeld heeft. Maar al wat ik u heb verteld en alles waarover ik nog heb gezwegen, is nog niets bij de groote dingen die wij verwachten dat de wanhopige Basilio op deze bruiloft zal doen. Die Basilio is een jongen uit hetzelfde dorp als Quiteria; zijn huis stond naast dat van haar ouders en Amor zag daar een schoone kans het lang vergeten liefdesspel van Pyramus en Thisbe nog eens op 's werelds schouwtooneel te vertoonen. Basilio was van jongs af verliefd op Quiteria en zij beantwoordde die liefde met duizend onschuldige vriendelijkheden, zoodat er in het dorp aardige verhalen verteld werden over de liefde van de kinderen Basilio en Quiteria. Beiden groeiden op, en de vader van Quiteria besloot Basilio het huis te verbieden waar hij vroeger in- en uitliep. En om zich veel argwaan en achterdocht van den hals te schuiven, besloot hij zijn dochter te laten trouwen met den rijken Camacho: het leek hem niet verstandig haar aan Basilio te geven, die meer was gezegend met natuurlijke gaven dan met aardsche goederen. Basilio is, als het zonder afgunst of nijd gezegd moet worden, de handigste jongen dien we hier hebben; hij smijt het ijzer [5]) verder dan een ander, hij is een eerste klas worstelaar en een puik pelota-speler; hij loopt als een hert, hij springt beter dan een geit en kegelt als een duivel; hij zingt als een leeuwerik; geef hem een gitaar en het is of hij ze zelf laat praten; en bovenal, hij hanteert den degen als de beste."

„Reeds deze gave alleen," zei Don Quichot oogenblikke-

lijk, „doet dien jongen man de schoone Quiteria als bruid verdienen, en niet alleen haar, maar zelfs — ware zij nog in leven — koningin Genovere in hoogst eigen persoon, Lancelot [6]) en een ieder die het zoude willen beletten, ten spijt."

„Dat moet u mijn vrouw eens zeggen!" zei Sancho Panza, die tot nu toe gezwegen en toegeluisterd had; „zij zegt altijd: 'soort moet soort trouwen', ofte wel naar het spreekwoord zegt: 'ieder lammetje zoekt zijn rammetje'. Ik wou maar, dat de brave Basilio — ik voel al wat voor dien jongen — die dame Quiteria tot vrouw kreeg; een zalig leven hiernamaals en een ongestoorde zielsrust (ik bedoel het natuurlijk net omgekeerd) voor hen, die liefhebbende menschen dwars zitten met trouwen."

„Ware het allen, die elkander liefhebben, veroorloofd te trouwen," sprak Don Quichot, „zoo zou men den ouders de keuze en het recht ontnemen hunne kinderen uit te huwelijken aan wie en wanneer zij willen; indien het dochters vrijstond zich zelf den echtgenoot te kiezen, zou menig jong meisje den knecht haars vaders nemen, en menig ander zelfs een man, dien zij zwierig en verwaand op straat heeft zien loopen, en die best de een of andere ploertige opschepper kan zijn; liefde en genegenheid verblinden gemakkelijk den blik van het verstand, dat men juist wel zeer behoeft wanneer men zich een nieuwen staat wil kiezen; en in dien des huwelijks loopt men zoo licht gevaar zich te vergissen; men heeft veel beleid en 's Hemels gunst van noode wil men slagen. Iemand wil een lange reis ondernemen: dan zoekt hij immers als hij wijs is eer hij vertrekt een rechtschapen en aangenaam reisgezel bij wien hij zich kan aansluiten. En waarom dan zal een mensch anders doen,

die een reis voor het gansche leven gaat ondernemen waarvan het eindpunt de dood is, des te meer waar zijn metgezel bij hem blijft in bed, aan tafel en overal, als een vrouw bij haar man? Gezelschap van zijn vrouw is geen koopwaar, die, eenmaal gekocht, nog teruggegeven, geruild of verkwanseld kan worden; want het is een onafscheidelijk iets, dat duurt zoolang het leven duurt: het is een strop, die, als hij ons eens om den nek zit, een Gordiaansche knoop wordt, en alleen de sikkel des Doods brengt verlossing. Ik zou over dit onderwerp nog veel meer kunnen zeggen, werd ik niet belemmerd door den wensch dien ik koester te vernemen of mijnheer de licentiaat nog iets te vertellen heeft over de geschiedenis van Basilio."

Hierop antwoordde de baccalaureus of, zooals Don Quichot hem noemde, de licentiaat [7]):

„Ik heb niets meer te vertellen, behalve dat men Basilio van het oogenblik toen hij hoorde, dat de schoone Quiteria ging trouwen met den rijken Camacho, niet meer heeft zien lachen en geen verstandig woord hooren spreken. Hij loopt eeuwig en altijd somber en in gedachten voor zich heen te praten op een manier, waaraan men wel wis en zeker zien kan dat zijn verstand in de war is; hij eet en slaapt haast niet, al wat hij eet zijn vruchten; en hij slaapt — als hij slaapt — buiten in het veld op den harden grond als een stom dier. Soms staart hij naar den hemel, soms staart hij star naar den grond, wezenloos als een aangekleed standbeeld waarvan het gewaad in den wind wappert. Om kort te gaan, zijn hart schijnt zoo deerlijk gebroken, dat wij allen die hem kennen, vreezen dat het jawoord van de schoone Quiteria morgen zijn dood is."

„God zal het wel redderen," zei Sancho; „want Hij die

de wond slaat, verschaft de zalve; niemand weet wat de toekomst brengt: tusschen heden en morgen slaat de klok menig uur, en ieder uur, ieder oogenblik kan een huis in elkaar vallen; een mensch ziet soms regen en zonneschijn tegelijk; menigeen gaat te avond gezond naar bed, die den volgenden morgen hartstikkestijf ligt. En vertelt u mij eens, kan eenig mensch er op roemen, dat hij een spaak in het wiel der Fortuin stak? Nee toch zeker; en tusschen het woord van *ja* en het woord van *neen* van een vrouw zou ik nog geen speld durven steken, gezien dat er geen plaats voor is. Dus gesteld dat Quiteria Basilio zoo graag mag, dan kan ik hem op een briefje geven, dat er een mudzak geluk voor hem klaar ligt; want ik heb altijd hooren zeggen, dat de liefde door een bril kijkt, die koper goud maakt, armoe rijkdom, en leepoogen parelen."

„Waar wil je heen, vermaledijde Sancho?" vroeg Don Quichot. „Als jij spreuken en spreekwoorden aan elkaar gaat rijgen, kan geen mensch je begrijpen dan Judas, die je mee naar de hel mag nemen. Zeg eens op, beest, wat weet jij van spaken in het wiel der Fortuin, of van wat dan ook?"

„Wel ja," zei Sancho, „als u mij niet begrijpt is het geen wonder dat wat ik zeg voor dwaasheid wordt uitgemaakt. Maar dat doet er niet toe: ik begrijp mij zelf best, en ik weet dat ik bij wat ik gezegd heb, niet zooveel dwaasheden zei; maar mijnheer, UEd. is altoos de friskaal van mijn woorden en zelfs van mijn daden."

„*Fiskaal* moet je zeggen," sprak Don Quichot; „niet *friskaal*, duivelsche taalbederver."

„Gaat u niet zoo tegen mij te keer, UEd.," antwoordde Sancho; „want u weet dat ik niet aan het hof ben grootgebracht en niet in Salamanca heb gestudeerd om te

leeren of ik mijn woorden een letter korter of langer moet maken. God bewaar me, men kan een Sayageezer toch niet dwingen te spreken als een Toledaan, en er zijn allicht Toledanen, die het ook niet glad zit gepolijst te praten [8])!"

„Zeer juist," zei de licentiaat; „want wie in de Tenerías en het Zocodover [9]) is geboren zal niet zoo spreken als wie bijkans den ganschen dag in de kruisgang van de kathedraal [10]) loopen te drentelen, en toch zijn het allen Toledanen. Men zal de gekuischte, keurige, bevallige en heldere taal vinden bij beschaafde hovelingen, al stond hun wieg in Majalahonda [11]): ik zei *beschaafde*, omdat velen het niet zijn, en beschaving is het ware leerboek van de goede taal, want zij gaat gepaard met goede manieren. Ik, mijne heeren, heb als straf voor mijn zonden [12]) in Salamanca canoniek recht gestudeerd en ik laat mij er eenigszins op voorstaan dat ik mijn gedachten uit in woorden die helder, eenvoudig en veelzeggend zijn."

„Als ge er u niet meer op liet voorstaan de degens die gij daar bij u hebt beter te hanteeren dan uw tong," zei de andere student, „dan waart ge bij het examen als nummer één uitgekomen, zooals ge thans nummer lest zijt."

„Hoor eens hier, baccalaureus," antwoordde de licentiaat; „als ge van meening zijt dat de schermkunst [13]) geen nut heeft, vergist ge u ten zeerste."

„Dat is niet mijn meening, maar een uitgemaakte zaak," antwoordde Corchuelo; „en als ge wilt dat ik het u proefondervindelijk bewijs, ge hebt degens, er is gelegenheid, ik ben vast en sterk van hand en wakker genoeg u te doen bekennen dat ik geen ongelijk heb. Stap af, en laat eens zien wat uw posities, uw cirkels,

uw hoeken en al uw wetenschap waard is; en ik hoop u bij helder daglicht sterretjes voor oogen te tooveren met mijn ongeleerde en ongelikte schermkunst, waarin ik naast God zoo wel vertrouw dat de man die mij den rug doet keeren nog geboren moet worden en dat er niemand ter wereld bestaat dien ik het veld niet doe ruimen."

„Of gij den rug keert of niet, gaat mij niet aan," antwoordde de schermer; „maar het kon wel eens wezen dat gij uw graf vondt op de plaats waar gij uw eersten uitval deedt: ik bedoel dat gij daar op de plaats dood kunt blijven door de verachte schermkunst."

„Laat maar eens zien," antwoordde Corchuelo.

En in alle haast van zijn ezel stappend, greep hij verwoed een van de degens die de licentiaat op den zijnen had.

„Dat gaat zoo maar niet," sprak Don Quichot op dit oogenblik; „ik wensch de leider van dezen wapenhandel en rechter in deze veel betwiste vraag te zijn."

En hij steeg van Rossinant, greep zijn lans, en posteerde zich midden op den weg, toen de licentiaat reeds met zwierige lichaamsbeweging en rappe voeten op Corchuelo toetrad, die op hem afkwam met, gelijk men zegt, oogen die vuur schoten. De beide anderen van het gezelschap, de boeren, bleven zonder van hun ezelinnen te stijgen toeschouwers bij deze doodelijke tragedie. De stooten, de steken, de slagen die Corchuelo van boven naar beneden, van links naar rechts en met beide handen toebracht waren talloos, dichter dan regen en feller dan een hagelbui. Hij viel aan als een getergde leeuw, maar kreeg met den degendop van den licentiaat een tik tegen den mond, die hem in zijn woede tot staan bracht en ze hem deed kussen als ware het een

relikwie, zij het niet zoo devotelijk als men relikwieën kust en dient te kussen.
Daarop telde de licentiaat hem met den degen alle knoopen af van de korte soutane die hij droeg, reet ze hem aan reepen, tot hij er als een veelarmige inktvisch uitzag, sloeg hem tweemaal den hoed van het hoofd, en matte hem zoo af dat hij van spijt, woede en razernij den degen bij het gevest greep en hem met zooveel kracht door de lucht slingerde dat een van de aanwezige boeren, die notaris was en hem ging opzoeken, later getuigde dat hij hem bijkans driekwart mijl had weggeworpen, welke getuigenis diene en reeds gediend heeft, om naar waarheid te doen zien en erkennen hoe geweld moet wijken voor kunstvaardigheid.
Corchuelo ging vermoeid zitten; en Sancho stapte op hem af, en zei:
„Zoo waar ik leef, mijnheer de baccalaureus, als ik UEd. een raad mag geven moet u voortaan niemand meer uitdagen om te schermen, maar om te worstelen of het ijzer te smijten, daar hebt u de jaren en krachten voor; want ik heb van die lui die zich *schermers* noemen hooren zeggen dat ze de punt van een degen door het oog van een naald weten te steken."
„Ik geef toe," antwoordde Corchuelo, „dat ik van mijn ezel ben gevallen [15]), en dat de ervaring mij de waarheid heeft geleerd die ik niet wou erkennen."
Hij stond op en omhelsde den licentiaat, waarna zij nog beter vrienden waren dan ooit. En niet van zins op den notaris te wachten die den degen was gaan zoeken, omdat zij meenden dat dit wel even kon duren, besloten zij maar verder te gaan, ten einde tijdig in het dorp van Quiteria aan te komen, waar allen thuishoorden.
Onderweg zette de licentiaat hun de hooge deugden der

schermkunst uiteen met zooveel doorslaande bewijzen, figuren en wiskundige beschouwingen, dat een ieder overtuigd was van de waarde dezer kunst, en Corchuelo genezen van zijn halstarrigheid.

De avond was gevallen; maar toen zij het dorp zagen, scheen het ieder of hij een met ontelbare sterren verlichten hemel zag. Ook hoorde men verward en zacht geluid van vele instrumenten: van hooge en lage fluiten, trommels en psalters, rinkelbommen, tamboerijnen en schellen; en toen zij naderbij kwamen zagen zij dat de boomen van een kunstigen eereboog van gebladerte, die bij den ingang van het dorp gemaakt was, vol lichtjes hingen, die door geen wind werden uitgeblazen, want het windje ging zóó stil, dat er geen blad aan de boomen roerde. De muzikanten waren druk in de weer om de bruiloft op te vroolijken: zij liepen in troepen door dit aangename oord, de een zingend, de ander dansend en weer anderen spelende op de vele genoemde instrumenten. Het scheen wel of op deze weide niet anders leefde dan dartelende vreugde en dansende blijdschap. Weer ander volk was doende stellages te bouwen vanwaar men de dansen en vertooningen den volgenden dag beter zou kunnen zien, op de plaats, die bestemd was de bruiloft van den rijken Camacho en de laatste oogenblikken van Basilio plechtig te vieren.

Don Quichot wenschte het dorpje niet binnen te trekken, hoe de boer en de student ook aandrongen; tot zijn verontschuldiging voerde hij aan, dat het nu eenmaal gewoonte van dolende ridders was in veld en bosch te slapen liever dan in bewoonde oorden, al was het onder vergulde daken. En hij vond dit een afdoende excuus. Hierna begaf hij zich een eindweegs naast den weg, zeer tegen den zin van Sancho; want Sancho moest

denken aan het goede kwartier, dat hij gevonden had in het kasteel, nu ja, het huis van Don Diego.

AANTEEKENINGEN

[1]) Geestelijken en studenten gingen ongeveer op gelijke wijze gekleed.

[2]) De zwaarddansers waren in dien tijd gekleed in een linnen hemd en broek. Zij droegen een doek om het hoofd en blanke zwaarden in de hand, waarmede zij verschillende soms zeer gevaarlijke toeren volbrachten.

[3]) Hierbij droegen de dansers riemen met belletjes aan armen en beenen, welke zij op de maat van het begeleidende instrument lieten klinken.

[4]) Een „zapateador" voert een dans uit, waarbij hij op de maat van de muziek, met de palmen van de handen op de zool van zijn schoenen („zapatos") slaat.

[5]) Een spel waarbij een ijzeren staaf bij wijze van discus geworpen wordt.

[6]) Een ondeugend trekje: Lancelot was de minnaar van koningin Genovere, niet haar gemaal.

[7]) Dat was bijzonder vriendelijk van Don Quichot: de student had alleen nog maar den laagsten van de vier universitaire graden behaald, dien van baccalaureus. Hij moest nog licentiaat worden.

[8]) Het heette oudtijds dat de inwoners van Toledo het zuiverst Kastiliaansch spraken. Sayago, een gebied tusschen Zamora en Ciudad Rodrigo, daarentegen was berucht om het kreupele Spaansch dat er werd gesproken.
De meening over de keurige Toledaansche uitspraak van het Spaansch werd echter lang niet door iedereen aanvaard.

[9]) Over het Zocodover, zie het Tweeëntwintigste Hoofdstuk van het Eerste Deel, aanteekening 10. De Tenerías (i.e. leerlooierijen) lagen dichtbij den Taag. Beide plaatsen werden druk bezocht door allerlei gespuis.

[10]) Bedoeld wordt inzonderheid dat deel van de kloostergang van de kathedraal dat men „la nave de San Cristóbal"

noemde, waar de Toledanen bij voorkeur samenkwamen om de laatste nieuwtjes te vernemen en te bespreken.

[11]) Majalahonda, officieel eigenlijk Majada-honda geheeten, is een klein plaatsje ten noordwesten van Madrid.

[12]) De uitdrukking „por mis pecados", of „por malos de mis pecados", werd niet alleen vaak te pas, maar haast even zoo dikwijls te onpas gebruikt, gelijk in het onderhavige geval.

[13]) Cervantes had veel op met de nieuwe schermkunst van Jerónimo de Carranza, een beroemd schermmeester uit Sevilla, auteur van *La Filosofía de las armas*, dat in 1582 te Sanlúcar de Barrameda verscheen.

[14]) „Caer uno de su burro" (van zijn ezel vallen) is nog een zeer gewone uitdrukking voor 'zijn dwaling erkennen, zijn fout inzien'.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK

WAARIN DE BRUILOFT VAN DEN RIJKEN CAMACHO EN DE GESCHIEDENIS VAN DEN ARMEN BASILIO VERHAALD WORDEN

Nauwelijks had de blanke Aurora den fonkelenden Phoebus tijd gegeven met de hitte zijner felle stralen de vochtige parelen van haar goudblond haar te drogen of Don Quichot schudde zich de loomheid van de leden, verhief zich ter been en riep zijn schildknaap Sancho, maar Sancho lag nog te snurken. En toen Don Quichot hem zoo zag, maakte hij hem niet wakker, maar sprak tot hem:

„O gij, gelukzalige boven allen, die 's aardrijks oppervlak bewonen, gij, die zonder iemand te benijden of door iemand benijd te worden, slaapt met een rustig gemoed, door geen toovenaar achtervolgd en geen betoovering duchtende! Slaap! slaap, zeg ik nogmaals en honderdwerf, zonder dat de kwellingen om uwe aangebedene u dwingen tot onafgebrokene nachtwaken, zonder dat gedachten aan onbetaalde schulden u den slaap ontnemen of zorg wat ge moet doen om den komenden dag uzelf en uw klein benard huisgezin van voedsel te voorzien. Eerzucht verontrust u niet, ijdele pracht en praal der wereld plaagt u niet, want uw uiterste zorg is de zorg voor uw ezel; op mijne schouders immers rust die voor uw persoon; last en druk, die natuur en gewoonte den meester opleggen.

De dienaar slaapt en de heer ligt wakende, overdenkend hoe hij hem zal voeden, bevorderen en beloonen. Aan den meester de wanhoop als hij ziet hoe de hemel onverbiddelijk van brons blijft en de aarde het noodzakelijk vocht des regens onthoudt; dit bekommert niet den

knecht, maar den meester, die ook in tijden van schaarschte en hongersnood onderhouden moet wie hem diende bij rijkdom en overvloed."

Op dit alles zei Sancho geen woord, want hij sliep; en hij ware ook niet zoo spoedig ontwaakt, als Don Quichot hem niet met een por van zijn lans bij zinnen gebracht had. Hij werd dan eindelijk lui en geeuwerig wakker, stak den neus naar alle kanten in den wind en zei:

„Naar wat er daar te loever van hun eerepoort te snuiven en te snuffelen valt, zou je zoo zeggen, dat ze er eer met gebakken spek dan met galigaan en tijm bezig zijn, of ik heb het mis. Nou, een bruiloft die met zulke beste luchtjes begint, dat wordt waarachtig wel iets rijks en piekfijns."

„Zwijg, veelvraat," zei Don Quichot. „Kom, wij willen dit huwelijk gaan bijwonen ten einde te zien, wat er met den versmaden Basilio zal geschieden."

„Laat Basilio doen wat hij wil," antwoordde Sancho; „als hij geen arme jongen was, had hij die Quiteria best gekregen. De zaak staat toch zeker zoo, dat hij geen duit heeft en wel graag een rijk huwelijk wou doen? Zoo waarachtig ik leef, mijnheer, ik zeg maar: een arm mensch moet tevreden zijn met wat hij krijgt en geen sterren van den hemel willen plukken. Ik verwed er mijn kop om, dat Camacho Basilio onder het goud kan begraven; nou, als dat waar is — en dat zal vast wel zoo wezen — dan was Quiteria ook een domme gans als ze de fijne kleeren en juweelen die Camacho haar al wel gegeven zal hebben en al wat haar nog te wachten staat had laten loopen voor de schermerij en het knappe gooien van dien jongen. Voor een mooien worp met de de staaf of een fijnen degenstoot krijg je nog geen pint wijn in de herberg. Wat heeft een mensch aan gaven

en talenten waar hij niets voor koopen kan, al was hij de markies van Carabas [1]) in eigen persoon? Maar laat iemand die een aardigen stuiver bezit zulke talenten hebben, dan moet je eens kijken hoe ze daarover spreken. Een goed huis bouw je alleen op een goed fondament, en het beste fondament en grondwerk ter wereld is het geld."

„Om Godswil, Sancho," viel Don Quichot hem in de rede, „staak deze toespraak; ik geloof zeker dat als men je met al die predikaties den gang liet gaan, je geen oogenblik zou overhebben om te eten of te slapen; je zou al je tijd met praten verbeuzelen."

„Als UEd. een goede memorie had," zei Sancho, „zou u zich misschien de voorwaarden van de afspraak herinneren die wij gemaakt hebben, voor we den laatsten keer van huis gingen. Eén daarvan was, dat ik alles mocht zeggen wat ik maar wou zoolang het niet tegen den evennaaste of UEds. gezag ging en ik geloof niet dat ik tot nog toe tegen dit kapittel gezondigd heb."

„Ik herinner mij de bewuste voorwaarde niet, Sancho," antwoordde Don Quichot; „maar al ware het zoo, ik wensch dat je zwijgt en opschiet; want alreeds beginnen de instrumenten die wij gisteravond gehoord hebben weder de dalen op te vroolijken en zonder twijfel zal het huwelijk plaats vinden tijdens de koelte van den morgen, en niet in de hitte van den achternamiddag."

Sancho deed wat zijn meester hem beval; hij zadelde Rossinant en den ezel, waarna beiden opstegen en zich stapvoets naar de overdekte weide begaven.

Het eerste wat Sancho's oog aanschouwde was een heel kalf aan het spit; het spit was een jonge iepenstam en in het vuur waarop het te braden hing brandde een half bosch brandhout.

De zes stoofpotten die rond het vuur stonden waren geen potten van ordinair fatsoen, maar zes halve wijnstoopen, in elk waarvan een slagerswinkel ging: daar zaten heele schapen in en je zag er niet meer van dan of het jonge duifjes waren.
De gestroopte hazen en de geplukte kippen, die klaar voor den pot aan de boomen hingen, waren niet te tellen; wild en gevogelte bengelde in overvloed aan de takken om frisch te blijven in den wind. Sancho telde meer dan zestig wijnzakken van elk meer dan twee arroba's [2]) en alle, naar het later bleek, vol edelen wijn. Daar lagen stapels fijn wittebrood, zooals graan gestapeld ligt op den dorschvloer; de kaas lag opgetast als baksteen: het was een muur van kaas. Twee ketels olie nog grooter dan in een ververij dienden als frituurpotten om allerhande beignets en andere heerlijkheden te bakken, die er met groote spanen werden uitgehaald en daarna in een pot met klaren honing gedompeld, die er naast stond. Meer dan vijftig koks en keukenmeiden waren allen even proper, ijverig en pleizierig in de weer. Op den machtigen buik van het stierkalf waren bekwaam en netjes twaalf malsche speenvarkentjes gebonden, die het vleesch nog sappiger en lekkerder van smaak moesten maken. Allerhande specerij leek niet bij het pond gekocht, maar per arroba [2]); er stond een groote kist vol van. Om kort te gaan, bij deze bruiloft ging alles op boersche manier: er was zulk een overdaad, dat er een leger van had kunnen eten [3]).
Sancho Panza stond het vol bewondering aan te gapen, en er was niets waarvan hij niet watertandde. De groote potten boeiden het eerst van al zijn oog en zijn eetlust. Wat zou hij daar graag een bordje van opgeschept hebben! Ook de wijnzakken maakten hem graag, en niet

minder wat er uit de koekenpan kwam, als zulk een buikige pot ten minste koekenpan mocht heeten. Hij kon er niets aan doen, het werd hem te machtig; hij ging op een van de bezige koks af en vroeg hem hongerig en beleefd of hij zijn homp brood in een van die potten mocht soppen, waarop de kok antwoordde:
„Vandaag regeert de honger hier niet vriend, dank zij den rijken Camacho. Stap er maar af, pak een lepel en pik er een paar kippetjes uit; en dat het je wel mag bekomen."
„Waar is die lepel dan?" zei Sancho.
„Wacht maar eens effen," zei de kok. „'t Is zonde dat ik het zeg, maar wat ben jij een verlegen mannetje!"
En terwijl hij het zei, sloeg hij een putsemmertje in een van de halve stoopen, diepte daar drie kippen en een paar ganzen in op en zei tegen Sancho:
„Vooruit, jongen, eet maar eens een hapje als ontbijt, eer we werkelijk aan slag raken."
„En waar moet ik dat eten dan in meenemen?" vroeg Sancho.
„Nou," zei de kok, „neem dan den heelen boel maar mee, daar is Camacho bij al zijn rijkdom en geluk wel goed voor."
Terwijl dit alles met Sancho geschiedde, stond Don Quichot te kijken hoe aan het eind van de weide een twaalftal boeren op schoone merries met rijk en schitterend boerentuig en bellen aan de borstriemen binnenreden, allen in vroolijke feestkleedij: een kleurige stoet, die op de weide heen en weer bleef spanseeren, vol vroolijk feestkabaal. Zij riepen: „Leve Camacho! Leve Quiteria! Het mooiste meisje van de wereld! En zoo mooi als zij, zoo rijk is hij!"
Toen Don Quichot dit hoorde, zeide hij bij zich zelf:

„Het blijkt maar al te zeer dat deze lieden mijne Dulcinea van El Toboso nooit hebben gezien; want indien zij haar hadden aanschouwd zouden zij zich wel een weinig matigen in hunne loftuitingen over deze Quiteria."

Weldra begonnen van alle kanten ook de dansers op de weide te verschijnen: voor den zwaarddans vierentwintig stoere en struische jonge mannen in hagelwit fijn linnen en met bontgekleurde zijden hoofddoeken. Een van de ruiters vroeg den voordanser, een watervluggen kerel, of er al iemand gewond was.

„Op het oogenblik Goddank nog niet: allemaal gezond en wel."

En hij schoot weer weg tusschen zijn kameraden met zooveel zwaai en zwierigheid, dat Don Quichot, al had hij zulk soort dansen wel meer gezien, het nooit zoo geslaagd aanschouwd had als hier.

Hij bewonderde ook een groep beeldschoone meisjes, nog zoo jong, dat er geen bij scheen beneden de veertien of boven de achttien, allen gekleed in lichtgroen, het haar half in vlechten, half los; en zóó blond, dat het kon wedijveren met zonneglans. In dat haar droegen zij ranken van jasmijn en rozen, kamperfoelie en amarantbloem. Zij werden ten dans geleid door een achtenswaardigen grijsaard en een bedaagde matrone, die heel wat vlugger en kwieker ter been waren dan men bij hun jaren zou zeggen. De muziek van een doedelzak begeleidde hen en met hun lachende kuische gezichten, stralenden blik en rappe voeten leken zij de beste danseressen ter wereld.

Hierop volgde een kunstige dans van de soort, die men sprekend ballet [4]) noemt. Er waren acht nimfen op twee rijen: god Cupido leidde de een, Eigenbaat de andere; Cupido had vleugels aan, en een boog en een koker met

pijlen; Eigenbaat was gekleed in goud en veelkleurige zijde. De nimfen die Amor volgden droegen een stuk wit perkament op den rug, waarop met groote letters haar naam stond geschreven. „*Poëzie*" heette de eerste, „*Verstand*" de tweede, de derde „*Goede afkomst*" en de vierde „*Moed*". Op dezelfde manier droegen ook de andere meisjes, die Eigenbaat volgden, een naam: de eerste heette „*Vrijgevigheid*", de tweede „*Geschenk*", de derde „*Schat*" en de vierde „*Vreedzaam bezit*". Voor hen allen uit reed een houten kasteel dat getrokken werd door vier wildemannen, gekleed in klimop en groen geverfd zakkengoed; ze zagen er zóó echt uit, dat Sancho er haast bang van werd. Op den voorgevel van het kasteel en alle vier de zijkanten stond geschreven: „Kasteel der ware ingetogenheid". Vier bekwame muzikanten begeleidden dit ballet met trommels en fluiten. Cupido begon den dans, na twee figuren richtte hij zijn blik op een meisje, dat tusschen de tinnen van het kasteel verscheen, spande den boog tegen haar en sprak haar aldus toe:

„Ik ben de God die 't al bestiert
Wat er in aard- en luchtrijk leeft
En in de wilde zeeën tiert,
En in de schrikb're krochten beeft
Waar helsch gebroed zijn feesten viert.
Vrees heb ik niet, mijn wil geschiedt;
Het woord onmogelijk ken ik niet,
Ik doe wat onuitvoerbaar scheen,
Ik sla mij door het zwaarste heen:
'k Beveel, ik bind, bevrijd, verbied."

Toen de strophe uit was, schoot hij een pijl af tegen het

hoog kasteel en ging terug naar zijn plaats. Eigenbaat trad naar voren en danste ook twee figuren; de trommels zwegen en hij sprak:

„Ik ben bekleed met grooter macht
Dan Amor die mijn pad geleidt;
Ik ben uit het voornaamst geslacht,
Vol luister en vol majesteit,
Hier door den Hemel voortgebracht.
'k Ben Baatzucht: weinigen verstaan
De kunst goed met mij om te gaan.
Maar zonder mij weet niemand raad;
Daarom wil ik, de Eigenbaat,
Mij wijden aan uw kort bestaan."

Hierop trad Eigenbaat terug, en Poëzie kwam naar voren, die na evenals de anderen enkele passen te hebben gedaan haar oogen op het meisje van het kasteel vestigde en sprak:

„Ernstig, waardig en verheven
Wil de Dichtkunst haar verlangen,
Jonkvrouw, om voor u te leven,
Met haar liefelijke zangen
In veel verzen wedergeven.
Als ik naar uw gunst mag dingen,
Zal ik voor de breede kringen,
Die u het geluk benijden,
U mijn beste zangen wijden,
Hemelhoog uw lof bezingen."

Poëzie ging heen, en uit de groep van Eigenbaat verscheen Vrijgevigheid; zij deed haar passen en zeide:

„Mij noemt men de Vrijgevigheid
Omdat ik geef, zij 't nooit zooveel,
Dat men verkwisting mij verwijt,
Noch ook verval in 't tegendeel
Van schriele, schrale karigheid,
Maar 'k laat me om u te huldigen
Van kwistigheid beschuldigen;
Het is de min, die zich verraadt,
Als men de mildheid — nobel kwaad! —
Zich laat vermenigvuldigen."

Op deze wijze traden alle figuren uit de twee rijen naar voren en trokken zich weer terug, elk danste haar passen en zei haar verzen op, de een met gratie, de ander belachelijk; Don Quichot (die een uitstekende memorie had) onthield er alleen die van, welke hier vermeld staan.
Vervolgens dansten allen gezamenlijk, met veel bevalligheid en zwier slingers makend en weer verbrekend; telkens wanneer Cupido voor het kasteel langs kwam, schoot hij er een pijl op af, terwijl Eigenbaat er zijn vergulde „alcancías" [5]) tegen stuk wierp. Toen er geruimen tijd was gedanst haalde Eigenbaat ten slotte een groote beurs van Cypersch kattevel te voorschijn die boordevol geld scheen te zijn en toen hij deze tegen het kasteel smeet, sprongen de paneelen op slag los en vielen naar alle kanten uit elkander, zoodat het meisje daar zonder eenige dekking en verdediging stond. Eigenbaat kwam met zijn groep en wierp haar een zware gouden keten om den hals, zij deden alsof zij zich van haar wilden meester maken, haar knevelen en gevankelijk meevoeren, waarop Amor en zijn dansers aanstalten maakten haar weer uit de macht van Eigenbaat te bevrijden; en tijdens

al deze vertooningen klonken de trommels, waarbij zij precies op de maat dansten.
De vrede werd hersteld door de wildemannen, die in alle haast het kasteel weer opbouwden en de paneelen in elkander zetten; het meisje werd er weer in opgesloten, en zoo eindigde de dans tot volle tevredenheid van allen, die er naar gekeken hadden [6]).
Don Quichot vroeg een van de nimfen, wie het ballet gemaakt en ingestudeerd had.
„Een provenier uit het dorp, die een gave voor dit soort dingen heeft," antwoordde zij.
„Ik wil wedden," zei Don Quichot, „dat de bewuste baccalaureus of beneficiarius een grooter vriend van Camacho dan van Basilio moet wezen, en dat hij als satiricus een mensch is, die het vak verstaat: het is heel aardig zooals hij in dat ballet de gaven van Basilio en den rijkdom van Camacho heeft verwerkt!"
Sancho Panza, die dit alles gehoord had, zei:
„Mijn haan kraait koning; ik houd het met Camacho."
„Daaraan ziet men weer eens duidelijk, Sancho," zei Don Quichot, „dat je een dorper bent en behoort tot de soort, die altijd ‚Leve de overwinnaar!' roept."
„Wat voor soort ik ben, dat weet ik niet," zei Sancho; „maar ik weet wel, dat ik nooit zoo'n lekker boutje uit de potten van Basilio zou hebben gekregen als wat ik hier uit de potten van Camacho heb."
Hij liet Don Quichot het emmertje ganzen en kippen zien, pakte er een uit en zette er met zwier en appetijt de tanden in.
„Ik heb maling aan de talenten van Basilio!" zei hij. „Een mensch is zooveel waard als hij heeft, en hij heeft zooveel als hij waard is! Er bestaan maar twee soorten menschen in de wereld, zooals een van mijn grootjes zei,

namelijk de Hebbers en de Nikshebbers; zij hield het met de Hebbers; en tot vandaag den dag, mijnheer Don Quichot, voelen de menschen meer voor geld dan voor Gods goede gaven; een ezel met goud beladen is meer dan een edel paard. Zoodat ik nog maar eens zeggen wil: ik houd het met hem bij wien de potten overloopen van lekkere boutjes van ganzen en kippen en haasjes en knijntjes; uit die van Basilio zal, als puntje bij paaltje komt, nooit veel beter komen dan een schraal wijntje van de laatste pers."

„Ben je haast klaar met je toespraak, Sancho?" zei Don Quichot.

„Ja, natuurlijk," antwoordde Sancho, „want ik zie wel, dat ik UEd. hinder; maar anders had ik nog stof voor drie dagen."

„Moge het God behagen, Sancho," hernam Don Quichot, „dat ik je nog eens met stomheid geslagen zie eer het uur van mijn dood is aangebroken."

„Zooals de zaken nu staan," antwoordde Sancho, „zal ik allang onder de groene zoden liggen eer UEd. komt te overlijden en dan zou ik wel eens zoo met stomheid geslagen kunnen wezen, dat ik tot het einde der wereld geen woord meer spreek, of ten minste niet tot den Dag des Oordeels."

„Mocht dit inderdaad zoo geschieden, Sancho!" antwoordde Don Quichot, „dan zou je stilzwijgen nog niet opwegen tegen al wat je in je leven zegt, gezegd hebt en nog zult zeggen; en nog des te meer omdat het in den aard der dingen ligt, dat de dag van mijn dood eerder aanbreekt dan de jouwe; daarom geloof ik niet dat ik je ooit met stomheid geslagen zal zien, zelfs niet als je drinkt of slaapt: sterker weet ik het niet te zeggen."

„Op mijn woord, mijnheer," antwoordde Sancho, „je

kan mageren Hein, ik meen den dood, in die dingen niet vertrouwen, want hij eet even graag lamsvleesch als schapevleesch. Ik heb onzen pastoor hooren zeggen, dat hij met denzelfden voet de hooge paleizen der koningen en de nederige stulpen der armen betreedt [7]). Dat heerschap is veel te machtig om veel poespas te maken; hij valt niet vies: hij eet alles en pakt alles aan, hij stopt menschen van onverschillig welk slag, leeftijd en rang in zijn zadeltasch. Het is geen maaier, die 's middags een dutje doet; hij maait het dorre gras zoo goed als het groene; het lijkt wel of hij alles wat hem voor den mond komt verzwelgt en zoo maar zonder kauwen doorslikt, omdat hij nu eenmaal den onverzadelijken geeuwhonger heeft. En al heeft hij geen buik, hij lijkt wel waterzuchtig te wezen en eeuwig dorst te hebben naar aller menschen leven, zooals je een kruik koud water leegdrinkt."

„Genoeg, Sancho," sprak Don Quichot hier. „Laat het bij deze voortreffelijke woorden blijven en tracht het niet mooier te zeggen; want waarlijk, wat jij in je eenvoudige taal over den dood hebt gezegd, zou een goed pastoor niet beter kunnen zeggen. Geloof mij, Sancho, als je evenveel verstand als goede inborst had, zou je gerust den kansel kunnen bestijgen en voortaan schoone woorden predikend door de wereld gaan."

„Goed preekt wie goed leeft," antwoordde Sancho; „van andere tologie weet ik niet af."

„Die heb je ook niet noodig," zei Don Quichot; „maar ik begrijp noch versta hoe jij, waar de vreeze des Heeren het beginsel der wijsheid is [8]) en jij banger bent voor een hagedis dan voor God, aan zooveel wijsheid komt."

„Oordeelt UEd. nu maar over uw ridderavonturen, mijnheer," antwoordde Sancho, „en begint u niet te

oordeelen over de vrees of den moed van andere menschen; want ik ben geen haar minder godvreezend dan een ander. En laat u mij nou maar op mijn gemak dit lekkere boutje uit de wereld helpen; want al het andere is maar ijdele praat, waarvan wij later rekenschap moeten geven in het hiernamaals."

En dit gezegd hebbende, begon hij nog eens een aanval op zijn emmer, met zooveel goeden eetlust, dat ook Don Quichot trek kreeg en hem zeker gezelschap was gaan houden, indien er niet iets tusschenbeide was gekomen wat hier nog moet worden verteld.

AANTEEKENINGEN

[1]) De Spaansche tekst zegt „el conde Dirlos". Graaf Dirlos, broer van Durandante, is een belangrijk personage uit de oude romances. Vijf jaren vertoefde hij in de landen van overzee, waar hij den Sultan van Perzië versloeg. Zie M. Menéndez y Pelayo, *Antología de poetas líricos castellanos*, tomo IX, Madrid 1899, p. 7 et seq.

[2]) Een „arroba" is een gewicht van ruim 11 kg; als vochtmaat was de „arroba" zeer uiteenloopend al naar de verschillende provincies.

[3]) Bij Spaansche boerenbruiloften was het inderdaad gewoonte geweldig uit te halen.

[4]) In tegenstelling met gezongen en mimische dansen.

[5]) „Alcancías" waren ballen van zeer dun aardewerk ter grootte van sinaasappelen, die met bloemen gevuld bij feestelijke gelegenheden bij wijze van confetti werden gebruikt.

[6]) Deze „danzas habladas", balletten waarin de dans werd afgewisseld met verzen en waarbij *Amor* en *Interés* als hoofdpersonen optraden, waren in Cervantes' dagen in Spanje zeer in de mode. *Amor* moest gewoonlijk voor *Interés* wijken. Er dient erkend te worden dat de provenier, als maker van

dit ballet, een vrij objectief standpunt ingenomen had in het conflict Camacho-Basilio.

[7]) De pastoor vergat dus in zijn preeken zijn Latijnsche dichters niet:

„Pallida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas,
Regumque turres".

Horatius, l. I, *Oda* IV.

[8]) *Spreuken* I : 7.

EENENTWINTIGSTE HOOFDSTUK

WAARIN HET VERVOLG VAN DE BRUILOFT VAN CAMACHO VERHAALD WORDT, MITSGADERS ANDERE GENOEGLIJKE GEBEURTENISSEN

Terwijl Don Quichot en Sancho in het gesprek gewikkeld waren dat in het vorig kapittel verhaald is, hoorden zij plotseling luid geschreeuw en tumult van stemmen dat werd aangeheven en aangehouden door de ruiters die met veel geros en gerij van paarden het bruidspaar te gemoet draafden, dat omringd door talrijke muzikanten en potsenmakers was aangekomen, in gezelschap van den pastoor, de wederzijdsche families en alle notabele personen uit den omtrek, iedereen in zijn Zondagsche pak. Zoodra Sancho de bruid in het oog kreeg, zei hij:

„Nou op mijn woord, die is niet gekleed als een boerendochter, maar als een fijne dame van het hof. Allemachtig, als ik het goed zie zit de halsboot [1]) die ze daar draagt vol dure bloedkoraalsteen en dat simpele groene stukje Cuenca dat ze daar aanheeft is vast dertigpools fluweel! En zoo waar ik leef, het garneersel, is dat fijn wit linnen? Nee hoor, dat is satijn! Kijk me die handen eens aan; zijn dat ringetjes van git? Nee man, ik zal hangen als dat geen echt klinkklaar goud is met parels zoo wit als gestremde melk, en stuk voor stuk een kapitaal waard. Alle kinderen van de zonde nog aan toe, kijk die meid eens een haren hebben; als het niet valsch is heb ik ze van mijn levensdagen niet langer en blonder gezien! Al zou je nou eindelijk ook eens wat leelijks willen zeggen, zoo'n kittig vrouwspersoon zie je niet vaak. Zou je niet zeggen een wandelende palmboom

waar de bossen dadels aan bengelen [2])? Of lijken die snuisterijen die zij in het haar en om den hals heeft daar niet sprekend op? Bij mijn ziel, dat is een knap vrouwtje, die durft gerust de Vlaamsche banken wel over [3])."

Don Quichot lachte om de boersche complimenten van Sancho Panza; maar hij vond toch ook dat hij behalve zijn aangebedene Dulcinea van El Toboso nooit schooner vrouw had gezien.

De mooie Quiteria zag wat witjes, hetgeen te verklaren zou zijn door den slechten nacht dien bruidjes gewoonlijk doormaken met al de zorg voor de aankleederij op den komenden huwelijksdag.

Men begaf zich naar een stellage, die aan den eenen kant van de weide stond en met tapijtwerk en groene twijgen versierd was. Daar zou het huwelijk plaats hebben en vandaar kon men de dansen en vertooningen goed volgen. Maar op hetzelfde oogenblik dat bruid en bruidegom de stellage bereikten, hoorden zij plotseling een luiden kreet achter zich, en een stem riep:

„Wacht nog even, gij die even onbezonnen als haastig zijt!"

Op het hooren van deze luide woorden wendden allen het hoofd om en zagen dat zij gesproken werden door een man in een wijden zwarten mantel, met roode vuurtongen bestikt [4]).

Op het hoofd droeg hij zooals ieder dadelijk zag een krans van cypressebladeren ten teeken van rouw; in de hand had hij een langen stok. Zoodra hij naderbij kwam zagen allen dat het die snuiter van een Basilio was, en iedereen wachtte ontsteld af waarop dat wel zou uitdraaien; want zij vreesden dat er door zijn verschijning op dit oogenblik wel eens iets verkeerd kon afloopen. Daar stond hij dan eindelijk vermoeid en ademloos

tegenover het bruidspaar, hij stiet den stok met de stalen punt in den grond en zei, zoo wit als een lijk en star Quiteria in de oogen kijkend, met een bevende en heesche stem:

„Quiteria, ondankbare, je weet best dat jij volgens de heilige gelofte die wij trouw zwoeren, zoolang ik leef niet huwen mag met een anderen man. En je weet ook best dat ik, in de hoop mettertijd door hard werk meer aardsch goed te bezitten, nooit te kort ben geschoten in respect voor je eerbaarheid. Maar jij wilt je van alle verplichtingen die je aan mij als eerlijk man hebt afmaken en een ander heer en meester laten worden over wat mijn is, een ander die al zijn rijkdom aan de fortuin, en jou alleen aan zijn rijkdom dankt. En om de maat vol te maken — niet omdat ik van meening ben dat hij het verdient, maar omdat de Hemel hem blijkbaar alles wil geven —, zal ik eigenhandig de onmogelijkheden en bezwaren uit den weg ruimen die dit geluk in den weg staan, door mij zelf het leven te benemen. Lang leve de rijke Camacho en de ondankbare Quiteria! Ik wensch u lange en gelukkige jaren. En den dood voor den armen Basilio, wiens armoede zijn geluk vermoordde en hem ten grave bracht!"

En met die woorden trok hij aan den stok dien hij in den grond had gestoken; de onderste helft bleef staan, en de andere bleek als scheede gediend te hebben voor een degenkling die er in verborgen zat. En toen deze degen daar zoo met het gevest in den grond stond, stortte hij er zich snel, onverschrokken en vastberaden bovenop; een oogenblik later stak de bloedige punt met de helft van het stalen lemmet achter zijn rug uit, en de arme kerel lag badend in zijn bloed op den grond uitgestrekt, met zijn eigen wapen doorstoken.

Zijn vrienden snelden dadelijk te hulp, diep getroffen door zijn rampzalig en jammerlijk ongeluk. Don Quichot steeg van Rossinant af en snelde op zijn beurt toe ten einde Basilio te helpen; hij nam hem in zijn armen, en merkte dat hij den laatsten adem nog niet had uitgeblazen. Men wilde de kling uit het lichaam trekken; maar de aanwezige pastoor was van meening dat men hem den degen niet mocht uittrekken dan nadat hem de biecht was afgenomen, aangezien het uitrukken van het wapen en het uitblazen van den laatsten adem wel eens in een en hetzelfde oogenblik zouden kunnen geschieden. Basilio kwam echter een beetje bij zinnen en zeide met zwakke en klaaglijke stem:

„Wreede Quiteria, als je mij in mijn laatste oogenblikken de hand als vrouw zoudt willen schenken, zou ik nog hoop kunnen koesteren, dat mijn drieste daad vergeven wordt: dan dank ik er nog het geluk aan de jouwe te zijn."

Toen de pastoor dit hoorde, vermaande hij hem liever aan zijn zieleheil dan aan de geneugten des lichaams te denken en God met den uitersten ernst vergeving voor zijne zonden en zijne wanhoopsdaad te smeeken, waarop Basilio antwoordde dat hij vast besloten was niet te biechten, eer Quiteria hem beloofd had zijn vrouw te worden: dat zou zijn laatste krachten sterken en hem adem schenken berouwvol zijn zonden te belijden.

Toen Don Quichot deze smeekbede van den gewonde vernam, verklaarde hij met luider stem dat Basilio iets vroeg wat zeer recht en redelijk was, en bovendien heel wel doenlijk. Ook kon het naar zijne meening señor Camacho's eer niet krenken indien hij Quiteria als weduwe van den wakkeren Basilio huwde en niet uit haars vaders handen:

„Er behoeft hier," zeide hij, „slechts een jawoord gesproken te worden dat verder geen gevolgen zal hebben, want hier is het bruidsbed het graf."
Camacho hoorde dit alles aan en stond verbouwereerd en verslagen te kijken. Hij wist niet goed, wat hij doen of zeggen moest. Maar Basilio's vrienden drongen zóó aan en stonden zóó op hun stuk dat hij zou toestemmen Quiteria den stervenden Basilio haar hand te laten reiken opdat diens in wanhoop uit dit leven gescheiden ziel niet verloren zou gaan, dat het den bruidegom bewoog, en hem er toe bracht te verklaren dat hij als Quiteria het wilde geen bezwaren opperde, omdat alles immers hierop neerkwam dat de vervulling van zijn wenschen slechts voor een oogenblik werd uitgesteld. Nu wendden zich allen tot Quiteria, sommigen met smeekbeden, anderen met tranen, weer anderen met klem van redenen: iedereen trachtte haar over te halen haar hand aan den armen Basilio te schenken; maar zij bleef onverbiddelijker dan marmer en starder dan een standbeeld. Het scheen dat ze niet mocht, niet kon of niet wilde spreken. En zij zou misschien wel geen woord uitgebracht hebben, als de pastoor niet gezegd had, dat zij een besluit moest nemen, want Basilio zou het niet lang meer maken; er was geen tijd voor aarzelen. Eerst toen schreed de schoone Quiteria als een beeld van wanhoop, verdriet en rouw, en zonder een woord te spreken naar waar Basilio lag; zijn oogen waren reeds gebroken, zijn adem ging kort en gejaagd, hij lag binnensmonds Quiteria's naam te prevelen, en alles zag er naar uit of hij nog als heiden en niet als een christenmensch zou sterven. Quiteria trad nader, zonk naast hem op haar knieën en vroeg zijn hand niet met woorden maar met teekens. Basilio sperde zijn oogen wagenwijd

open, staarde haar doordringend aan en zeide: „Ach Quiteria, waarom toon je eerst medelij, nu medelij nog slechts het mes mag wezen dat mij den doodsteek geeft, want ik heb geen kracht meer om het geluk te dragen dat je de mijne wordt, geen kracht de pijn te verduren die mij het oog reeds verduistert met de schrikkelijke schaduw des doods! Ik smeek je, dierbare ster van mijn noodlot, vraag mij en reik mij de hand niet uit meewarigheid, of om je woord gestand te doen, of om mij nogmaals in den steek te laten. Ach, zeg toch dat je ze mij schenkt als wettig echtgenoote en zonder je wil geweld aan te doen; want het zou schande zijn als je mij in een oogenblik van doodsnood als dit bedroog, en veinsde tegen den man die zich zoo trouw en rechtschapen jegens jou heeft gedragen."

Bij deze woorden scheen hij telkens weer in zwijm te vallen; iedereen die er om heen stond dacht dat hij er in blijven zou. Quiteria, barstend van schaamte en verlegenheid, greep met haar rechterhand die van Basilio vast en zei:

„Niets kan het meer veranderen: ik geef je uit eigen vrijen wil de hand als wettig echtgenoote en aanvaard de jouwe, indien je ze mij reikt uit eigen vrijen wil en als je nog helder bij het hoofd bent, en niet in de war door de ramp waartoe je overijld gedoe je gebracht heeft."

„Daar heb je ze," zei Basilio, „helder bij zinnen en niet in de war, maar bij het volle verstand dat de Hemel mij heeft geschonken. En hiermee ben ik je man voor leven en dood."

„En ik je vrouw," antwoordde Quiteria, „hetzij je nog lange jaren leeft of dat ze je uit mijn armen naar het graf dragen."

„Voor iemand die zoo zwaar gewond is," zei toen Sancho, „spreekt die jonge man wel wat veel: laten ze er toch voor zorgen, dat hij ophoudt met dat getrekkebek; laat hij liever aan zijn ziel denken, want ik geloof vast dat hij zijn laatsten adem al in zijn keel heeft."
Toen dan nu Basilio en Quiteria hun handen zoo vast vereenigd hadden, schonk de pastoor gansch verteederd en met tranen in de oogen, hun den huwelijkszegen en smeekte den Hemel de ziel van den jongen bruidegom zalige rust te schenken; maar Basilio sprong, zoodra hij den zegen had snel ter been en rukte zich met nog nooit vertoonde brutaliteit den degen uit het lijf, dat als scheede had gediend. Iedereen stond stomverbaasd en een paar brave en minder snuggere zielen begonnen reeds te roepen: „Een wonder, een wonder!", maar Basilio antwoordde: „Een wonder? Een wonder? Een list, een krijgslist!"
De pastoor, totaal versteld en verbouwereerd, haastte zich met beide handen de wond te onderzoeken, en kwam tot de ontdekking, dat het scherp Basilio niet door vleesch en gebeente was gegaan, maar door een holle ijzeren buis met bloed, die hij kunstig had verborgen onder zijn mantel; het bloed was, zooals men later vernam, zoo toebereid dat het niet stollen kon. In 't kort, de pastoor, Camacho en vele omstanders voelden zich leelijk voor den mal gehouden en bedrogen. Aan de bruid kon men niet zien dat ze spijt had van de grap: integendeel, toen zij hoorde zeggen dat het huwelijk omdat het op bedriegerij berustte niet geldig kon wezen, verklaarde zij nog eens plechtig, dat zij haar woord vast gestand deed; waaruit iedereen begreep dat de zaak doorgestoken kaart was. Camacho en de zijnen werden daar zoo woedend over, dat ze met man en macht wraak

zochten, velen trokken den degen en wilden Basilio te lijf, maar diens vrienden stonden in een oogwenk met haast evenveel blank staal, en Don Quichot, te paard, de lans geveld en goed gedekt achter zijn schild, reed allen vooruit en maakte ruim baan.

Sancho die nooit iets voor dergelijke heldendaden voelde, trok zich terug naar de stoofpotten waaruit hij zijn lekker hapje geschobberdebonkt had, want het maalde hem in 't hoofd dat het daar een gewijde plek was die iedereen wel zou ontzien.

„Staat, mijne heeren, staat!" riep Don Quichot luidkeels. „Wij hebben het recht niet wraak te nemen voor onrecht hetwelk de liefde ons aandoet, en herinnert u dat het in liefde en oorlog gelijkelijk toegaat; waar het in den oorlog wet en gebruik is zich van krijgslisten te bedienen ten einde den tegenstander te verslaan, daar is het ons in het bedrijf en den strijd der liefde toegestaan alle listen en lagen te benutten om het gewenschte doel te bereiken, mits dit het beminde voorwerp niet tot nadeel strekke of ons oneer aandoe.

Quiteria behoorde Basilio en Basilio Quiteria bij 's Hemels gerecht en weldadig lotsbeschik; Camacho is rijk en kan zich zijn genoegens koopen waar, wanneer en hoe het hem lust. Basilio echter heeft slechts dit eenig klein ooilam [5]), en niemand, hoe machtig hij zij, mag het hem ontnemen; want wat God samenvoegt zal de mensch niet scheiden [6]), en wie het toch mocht willen wagen zal eerst de kracht dezer lans gevoelen."

En dit zeggende drilde hij de lans zoo vurig en vaardig dat hij allen die hem niet kenden werkelijk ontzag inboezemde; Camacho was overigens zoo onder den indruk van Quiteria's versmading dat hij haar op slag uit zijn hoofd zette; en zoodoende leende hij willig het oor

aan de overredende woorden van den pastoor, die een wijs man vol goede bedoelingen was. Zijn redeneeringen brachten Camacho en de zijnen tot bedaren; en ten teeken daarvan staken zij de degens weer op, heftiger gebeten op de wispelturigheid van Quiteria dan de list van Basilio. Camacho zeide tegen al wie het hooren wilde, dat Quiteria, die als maagd al zoo gek op Basilio was geweest, hem als gehuwde vrouw wel niet minder graag zou hebben gezien, en dat hij, Camacho, den Hemel eigenlijk dankbaar mocht zijn dat hij van haar af was en haar niet tot vrouw had.
Nadat dan Camacho en zijn vrienden getroost en gekalmeerd waren, werden die van Basilio's kant ook rustiger. Om te laten zien dat hij geen wrok koesterde over de grap en dat het hem allemaal geen lor kon schelen, zei de rijke Camacho dat het feest gewoon door kon gaan alsof hij werkelijk getrouwd was. Maar Basilio, noch zijn bruid, noch hun vrienden wilden van de partij zijn, en zij trokken daarom naar het dorp van Basilio. Een arm, oppassend en verstandig mensch heeft ook zijn vrienden die het goed met hem meenen en voor hem staan, evengoed als het rijken niet mankeert aan vleiers en pluimstrijkers.
Zij vroegen Don Quichot mee, dien zij hoogachtten als een dapper man met haar op de borst. Alleen Sancho was bedroefd van hart, want op deze manier liep hij de eterij en de schitterende feesten van Camacho mis, die tot middernacht duurden; en zoo reed hij, neerslachtig en zwaar te moede zijn heer achterna die met het troepje van Basilio meeging. Aldus liet hij de vleeschpotten van Egypte achter, hoewel zijn ziel ze betreurde. Wat er van zijn thans nagenoeg verorberde boutjes in zijn emmertje restte, was voor hem de heerlijkheid en overvloed van

een verloren paradijs; en zoo, in droevige gedachten verzonken, hoewel niet hongerig, volgde hij, op zijn ezeltje gezeten, in het voetspoor van Rossinant.

AANTEEKENINGEN

[1]) „Patena" staat er in het Spaansch. „Patenas" waren breede metalen plaatjes met een of andere vrome voorstelling, die in Cervantes' dagen uitsluitend nog door boerenvrouwen op de borst gedragen werden.
[2]) Vgl. *Hooglied* VII : 7.
[3]) De ondeugende Sancho spreekt hier dubbelzinnige taal: „pasar por los bancos de Flandes" beteekent niet alleen groote moeilijkheden te boven komen (zóoals de Vlaamsche banken dat waren voor de zeelieden die langs de kusten van de Lage Landen voeren), maar Francisco Rodríguez Marín heeft aangetoond dat men onder „bancos de Flandes" ook verstond een soort bedden, die vervaardigd waren van hout, afkomstig uit de Nederlanden.
[4]) Basilio zag er dus net zoo uit als de door de Inquisitie veroordeelden, wanneer zij aan den wereldlijken rechter werden overgeleverd.
[5]) Vgl. II *Samuel* XII : 1—3.
[6]) *Mattheüs* XIX : 6.

TWEEËNTWINTIGSTE HOOFDSTUK

WAARIN VERSLAG WORDT GEDAAN OVER HET GROOTE AVONTUUR VAN DE GROT VAN MONTESINOS, IN HET HART VAN DE MANCHA, HETWELK DE DAPPERE DON QUICHOT VAN DE MANCHA TOT EEN GELUKKIG EINDE BRACHT

Rijk en weelderig was het onthaal dat het jonge echtpaar Don Quichot bood, dankbaar als het was voor de wijze waarop hij hun zaak had verdedigd, en zij prezen zijn dapperheid niet minder dan zijn beleid; zij achtten hem een Cid in de wapenen en een Cicero in de welsprekendheid. De brave Sancho deed zich drie dagen te goed op kosten van het bruidspaar, waarvan men vernam dat de geveinsde wond geen doorgestoken kaart was geweest met de schoone Quiteria, maar een list van Basilio, die daarvan juist de gevolgen verwachtte die men te zien kreeg; hij bekende evenwel dat hij enkele vrienden van zijn voornemen op de hoogte had gebracht, opdat zij hem te juister tijd konden helpen bij zijn plan en steunden in zijn bedrog.

„Wat op deugdzame doeleinden is gericht, mag nooit ofte nimmer bedrog worden genoemd," sprak Don Quichot. En het huwelijk van twee gelieven, ging hij verder, was het allerbeste doeleinde; doch hij herinnerde er hen aan, dat de grootste vijand der liefde honger en voortdurende armoede is; want liefde is louter vreugde, verheugenis en blijdschap, vooral wanneer de minnaar de beminde in zijn armen houdt, niettegenstaande armoede en gebrek zijn felle en verklaarde vijanden zijn; hij zeide dit alles met de bedoeling señor Basilio te vermanen zijn bekende bekwaamheden te staken, die hem wel naam verwierven, maar geen geld opbrachten; hij

moest er liever voor zorgen een bron van inkomsten te erlangen door wettige en lofwaardige middelen, waaraan het verstandigen en werkzamen lieden nooit zal ontbreken. De fatsoenlijke arme (als de arme ten minste een fatsoenlijk man kan zijn) heeft een kostelijk pand in het bezit van een schoone vrouw; en wanneer men hem die ontneemt, ontneemt men hem eer en leven. De schoone en eerbare vrouw wier man arm is, verdient gekroond te worden met laurier en palmen van triomf en zegepraal. Schoonheid alleen trekt de begeerten aan van allen die haar zien en ervaren, en koningsarenden en andere vogels van hooge vlucht storten zich op haar neer als op een kostelijk lokaas; maar als zulk een schoonheid gepaard gaat met armoede en gebrek, wordt zij ook aangevallen door raven, kiekendieven en andere roofvogels; en een vrouw die onder zooveel aanvallen standvastig blijft, verdient wel een kroon haars heeren genoemd te worden [1]).

„Zie eens hier, verstandige Basilio," voegde Don Quichot daar aan toe; „het was de meening van een zekeren wijze, ik weet niet wie, dat er in gansch de wereld niet meer dan één goede vrouw bestond, en hij gaf den raad dat een ieder het best deed te denken en te gelooven dat die eene goede de zijne was, opdat hij tevreden mocht leven. Ik zelf ben niet gehuwd, en het is tot nog toe niet in mij opgekomen het te zijn; maar met dat al zou ik hem die er mij om vroeg toch wel een raad durven geven hoe hij de vrouw moest zoeken met wie hij zou willen trouwen. In de eerste plaats zou ik hem raden meer op goeden naam te letten dan bezit; want een deugdzame vrouw verwerft niet alleen een goeden naam door deugdzaam te zijn, maar vooral door het te laten blijken; en de eer van de vrouwen wordt meer geschaad door on-

gegeneerdheden en vrijpostigheden in het openbaar dan door ongerechtigheden in het geheim. Indien ge een deugdzame vrouw naar huis voert zal het licht vallen haar in die deugdzaamheid te staven en haar zelfs nog te verbeteren; maar indien ge een verdorven vrouw naar huis voert, valt het niet licht haar te verbeteren; want het is niet wel doenlijk van het eene uiterste naar het andere over te gaan. Ik zeg niet dat het onmogelijk is, maar ik houd het voor zeer moeilijk."

Sancho hoorde dit alles aan en zei bij zich zelf: „Als ik eens wat zeg waar merg en pit in zit, beweert die meester van mij vaak dat ik best een kansel kon bestijgen en de wereld doortrekken om fraaie preeken te houden [2]); maar als hij begint wijze woorden aan elkaar te rijgen en goeden raad te geven, dan zeg ik van hem dat hij niet één kansel kan bestijgen, maar wel tien en dat hij op alle pleinen kan gaan staan om naar hartelust van leer te trekken. Wel verduiveld, hoe in 's-Hemelsnaam kan een dolend ridder van zooveel dingen verstand hebben? Bij mijn ziel, ik dacht dat hij alleen verstand kon hebben van wat bij de ridderschap hoort, maar er bestaat niets waarin hij zijn snavel niet steekt en een woordje wil mee praten."

Sancho mompelde dit nogal hardop, en zijn meester hoorde het zoo half en half en vroeg hem:

„Wat mompel je daar, Sancho?"

„Ik zeg niets, en ik mompel niets," antwoordde Sancho; „ik zei alleen zoo bij mij zelf dat ik wat UEd. daareven zeide wel graag gehoord had eer ik trouwde; dan had ik nu misschien kunnen zeggen: 'Wie niet voor vrouw en kinderen te zorgen heeft, is zoo kwaad nog niet af'."

„Is jouw Teresa dan zoo kwaad, Sancho?" vroeg Don Quichot.

„Zoo heel kwaad niet," antwoordde Sancho; „maar zoo heel goed ook niet, ten minste niet zoo goed als ik wel zou willen."

„Sancho," sprak Don Quichot, „je doet verkeerd kwaad te spreken van je vrouw, want zij is toch de moeder van je kinderen."

„We hebben elkaar niets te verwijten," antwoordde Sancho; „want zij spreekt ook kwaad van mij als zij dat in haar hoofd haalt, vooral als ze jaloersch is, want dan kan de duivel zelf geen huis met haar houden."

Kort en goed, zij bleven drie dagen bij het jonge paar, dat hen vertroetelde en onthaalde alsof zij vorsten waren. Don Quichot verzocht den schermkundigen licentiaat hem een gids te bezorgen om hem naar de grot van Montesinos [3]) te brengen, want hij brandde van verlangen daarin af te dalen en met eigen oogen te aanschouwen of de wonderen die men er in heel den omtrek van verhaalde werkelijk waar waren.

De licentiaat zeide dat hij hem een eigen neef zou meegeven, een geleerd student die verzot was op het lezen van ridderboeken, en die hem volgaarne bij den ingang van de grot zou brengen en de lagunes van Ruidera laten zien, vermaard in gansch de Mancha en zelfs in gansch Spanje; en hij zeide dat hij veel genoegen aan hem zou beleven, want het was een jonge man die boeken wist te schrijven zoo dat ze gedrukt werden en opgedragen aan vorsten. De neef daagde dan ook op, met een drachtige ezelin, wier pakzadel gedekt was met een bont tapijtje of kleedje. Sancho zadelde Rossinant en maakte zijn grauwtje klaar, voorzag zijn zadelzakken van het noodige, waarbij zich nog die van den neef voegden, die ook welvoorzien waren; en nadat zij zich Gode bevolen en van allen afscheid hadden genomen,

begaven zij zich op weg, en sloegen de richting in van de vermaarde grot van Montesinos.
Onderweg vroeg Don Quichot den neef van wat voor aard en slag zijn bezigheden, zijn beroep en zijn studiën waren, waarop hij antwoordde dat hij van beroep humanist was en dat zijn bezigheden en studiën hierin bestonden dat hij boeken voor de pers schreef, alle van groot nut en niet minder verpoozing voor het gemeenebest; een er van was getiteld: *Het boek der livreien*, waarin hij zevenhonderdendrie livreien had beschreven met haar kleuren, figuren en wapenspreuken, zoodat de ridders van het hof te kust en te keur konden kiezen en nemen wat zij bij feesten en vermaken begeerden, zonder er iemand om behoeven lastig te vallen, of, zooals men wel zegt, zich het hoofd te breken om ze overeenkomstig hun wenschen en bedoelingen te krijgen.
„Want ik geef den jaloersche, den versmade, den vergetene en den afwezige de livreien aan, die bij hen passen alsof ze er voor gepast hadden. Ik schreef daarnevens een boek dat ik de *Gedaanteverwisselingen* of *den Spaanschen Ovidius* denk te noemen, van geheel nieuwen en zeldzamen opzet; want daarin schilder ik, Ovidius in het boertige navolgend, wat de Giralda van Sevilla was [4]) en de engel van de Magdalena [5]), het Riool van Vecinguerra in Cordova [6]), de Stieren van Guisando [7]), de Sierra Morena, de fonteinen van Leganitos en Lavapiés in Madrid, om niet te vergeten die van El Piojo, die van den Caño Dorado en die van de Priora [8]); en dit alles met zijn allegorieën, metaphoren en zinnebeelden, zoodat het voor den lezer vermakelijk, belangwekkend en leerzaam ineenen is. Ik schreef ook nog een boek dat ik de *Uitbreidingen op Virgilio Polidoro* [9]) noem, hetwelk handelt over de oorsprongen der dingen, en

een werk van veel studie en onderzoek is, om reden dat aangelegenheden van groot gewicht die Polidoro verzuimde te vermelden, door mij zijn uitgevorscht en in een bevalligen stijl worden verklaard. Zoo vergat Virgilio ons mede te deelen wie de eerste mensch ter wereld was die een verkoudheid had en wie de eerste die zalven gebruikte om van de Fransche ziekte [10]) te genezen, maar ik verklaar zulks zeer nauwkeurig en voer daarvoor meer dan vijfentwintig auteurs aan: waaraan UEd. kan zien of ik goed gewerkt heb en of het bewuste boek niet iedereen tot nut kan strekken."

Sancho had met veel aandacht naar het verhaal van den neef geluisterd en zei:

„Mijnheer, zoo waar moge God u voorspoed geven bij het drukken van uw boeken: kunt u mij ook zeggen, maar dat zal wel, want u weet alles, wie was de eerste mensch die zijn kop krabde? Ik geloof vast en zeker dat het ons aller vader Adam geweest moet zijn."

„Dat zal wel," antwoordde de neef; „want Adam had zeer zeker een hoofd en haar; en daar dit zoo is en aangezien hij de eerste mensch op aarde was, zal hij zich zeer zeker wel eens gekrabd hebben."

„Dat dacht ik ook al," antwoordde Sancho; „maar zegt u mij eens: wie ter wereld maakte het eerste kopje over?"

„Waarlijk, vriend," antwoordde de neef, „dat zou ik op dit oogenblik zoo maar niet weten te zeggen, dat moet ik eerst grondig bestudeerd hebben. Ik zal het goed bestudeeren zoodra ik weer achter mijn boeken zit, en ik zal u van antwoord dienen wanneer wij elkander weerzien; want dit zal toch niet de laatste keer zijn."

„Nou, kijkt u eens aan, mijnheer," zei Sancho; „doet u daar geen moeite voor; want ik ben zelf al achter het

antwoord op mijn vraag gekomen. U moet dan weten dat de eerste kopje-duikelaar in de wereld Lucifer was, toen zij hem uit den Hemel zetten en naar beneden smeten, want hij kwam al duikelende tot in de hel terecht."

„Daar heb je gelijk in, vriend," zeide de neef.

Maar Don Quichot sprak:

„Die vraag en dat antwoord zijn niet van jou afkomstig, Sancho: dat heb je iemand anders hooren zeggen."

„Zwijg maar stil, mijnheer," zei Sancho; „want op mijn woord als ik eenmaal begin te vragen en antwoord te geven, dan ben ik morgen nog niet klaar. Waarachtig, om dwaasheden te vragen en onzinnigheden te antwoorden heb ik geen hulp van mijn buren noodig."

„Je spreekt wijzer woorden dan je weet, Sancho," zei Don Quichot, „want er zijn menschen die zich uitsloven om dingen te doorgronden en te bewijzen, die als ze eenmaal doorgrond en bewezen zijn, het verstand en het geheugen geen zier verder helpen."

Die dag ging zoo voor hen voorbij met dergelijke aangename gesprekken en tegen den avond vonden zij onderdak in een klein dorpje, vanwaar het gelijk de neef tot Don Quichot zeide, niet meer dan twee mijlen was naar de grot van Montesinos; en als hij besloten was er in af te dalen, moest men zich hier voorzien van touw om hem vast te binden en in de diepte te laten zakken.

Don Quichot zei dat al was de grot zoo diep als de helsche afgrond, hij wilde weten hoe zij er uitzag; daarom kochten zij zoowat honderd vadem touw, en den volgenden dag om twee uur des middags bereikten zij de grot, waarvan de ingang ruim en breed is, maar vol staat met boksdoorn en wilde vijgeboomen, braamstruiken en ander gewas, zoo dicht en verward dat ze dien

ingang geheel verbergen en aan het oog onttrekken. Zoodra zij de grot in zicht kregen, stapten de neef, Sancho en Don Quichot af, en het tweetal bond hem terstond stevig vast met het touw; en terwijl zij hem zoo inbakerden en vastsjorden, zei Sancho:

„Weet UEd. wel wat u doet, heer: gaat u zich niet levend begraven en zorg maar dat u niet op een kruik komt te lijken die in den put hangt te koelen [11]). Het is toch UEds. zaak of werk niet om er hier in te kruipen, waar het erger moet wezen dan een onderaardsche kerker."

„Bind mij vast en zwijg," antwoordde Don Quichot; „want een onderneming als deze, vriend Sancho, was juist voor mij weggelegd [12])."

Waarop de gids zei:

„Mag ik UEd. beleefd verzoeken, mijnheer Don Quichot, goed uit te kijken en alles wat er binnen te zien is met honderd oogen waar te nemen: misschien zullen daar wel dingen bij zijn die ik in mijn boek over de *Gedaanteverwisselingen* kan opnemen."

„De trommel is in handen van wie haar weet te slaan [13])," antwoordde Sancho Panza.

Toen hij dit gezegd had, en gereed was met het vastbinden van Don Quichot, hetgeen niet geschiedde op het harnas, maar op het wambuis, sprak deze:

„Wij zijn in gebreke gebleven door ons niet te voorzien van een kleine koebel, dewelke hier aan het touw naast mij had dienen te worden gebonden, en aan welker geluid men had kunnen vernemen dat ik nog daalde en leefde; maar dewijl dit niet meer mogelijk is, moge Gods hand mij geleiden."

En haastig wierp hij zich op de knieën en zond met zachte stem een gebed ten hemel, waarin hij God smeekte

hem te helpen en voorspoed te schenken in dat schijnbaar gevaarlijke en nieuwe avontuur; en daarop sprak hij met luider stem:
„O, gebiedster over mijn doen en laten, hoogst doorluchtige en weergalooze Dulcinea van El Toboso! Zoo het mogelijk is dat de gebeden en afsmeekingen van dezen uw gelukkigen minnaar u de ooren treffen, dan, bij uwe ongehoorde schoonheid bezweer ik u ze aan te hooren; want ze vragen u slechts mij uwe gunst en bescherming niet te onthouden, nu ik ze zoozeer van noode heb. Ik sta op het punt mij neder te storten, neder te werpen, neder te duiken in den afgrond die zich hier voor mij opdoet, enkel en alleen om der wereld kond te doen dat als gij mij uwe gunst verleent, er niets bestaat dat ik niet waag en volbreng."
En na deze woorden naderde hij den afgrond, en zag dat het niet mogelijk was zich te laten zakken of zich toegang te verschaffen tenzij dan door ruim baan te maken met de kracht van zijn arm en zijn wapenen; dies sloeg hij de hand aan het zwaard en begon het struikgewas aan den mond van de grot kort en klein te slaan en weg te houwen, op welk rumoer en leven daaruit ontelbare groote raven en gaaien opvlogen, zoo snel en dicht opeen dat zij Don Quichot tegen den grond wierpen; en ware hij even bijgeloovig als katholiek christen geweest, hij zou het als een slecht voorteeken hebben beschouwd en er zich wel voor hebben gewacht in zulk een oord door te dringen.
Hij stond evenwel weer op, en ziende dat er geen raven en nachtvogels zooals vleermuizen, die eveneens tusschen de raven vlogen, meer uit opdaagden, liet hij zich terwijl de neef en Sancho voortdurend touw vierden, in de diepte der schrikwekkende grot zakken; en toen

hij er in verdween, gaf Sancho hem zijn zegen, bekruiste hem wel duizendmaal en zei:
„Moge God u begeleiden en de Peña de Francia [14]), te zamen met de Drievuldigheid van Gaeta [15]), bloem, puik en schuim der dolende ridderschap! Daar gaat ge, grootste waaghals ter wereld, hart van staal, armen van brons! Nogmaals dat God u geleide en u vrij, gezond en onverlet tot het licht van dit leven mag terugbrengen dat gij verlaat om u te begraven in de duisternis die gij verkiest!"
En de neef deed ongeveer dezelfde vurige verzoeken en smeekbeden hooren.
Don Quichot riep maar steeds dat zij hem touw moesten geven en nog meer touw, en zij vierden het langzaam aan; en toen het geroep dat door de grot als door een smalle buis opsteeg, niet meer was te hooren, hadden zij reeds de volle honderd vadem touw uitgevierd en dachten er over Don Quichot maar weer op te halen, nu zij hem toch geen touw meer konden geven. Maar zij wachtten daarmee nog omstreeks een half uur, na verloop waarvan zij het touw weer begonnen in te palmen en het zoo licht en zonder eenig gewicht voelden, dat zij zich afvroegen of Don Quichot niet beneden was gebleven. En toen Sancho dat bedacht, begon hij bitterlijk te schreien en het touw haastiger in te halen om zich zekerheid te verschaffen; maar toen zij naar ze schatten al meer dan tachtig vadem hadden ingepalmd voelden zij gewicht, wat hen zeer verheugde. Ten langen leste, toen het er nog tien waren, konden zij duidelijk Don Quichot zien, wien Sancho luidkeels toeriep:
„Gelukgewenscht met uw terugkeer, mijnheer; want we dachten al dat u daar een familie ging stichten."
Maar Don Quichot antwoordde niet; en toen zij hem

er verder uittrokken, zagen zij dat hij zijn oogen gesloten had, alsof hij sliep. Zij legden hem op den grond en bonden hem los, en nog altijd werd hij niet wakker; maar zij rolden hem zoo om en om, en schudden en sleurden hem zoo heen en weer dat hij na geruimen tijd bijkwam, en zich uitrekte alsof hij uit een diepen en zwaren slaap ontwaakte. En terwijl hij verbijsterd om zich heen keek, sprak hij:

„God moge het u vergeven, vrienden; gij hebt mij weggerukt uit het heerlijkste en aangenaamste leven en aanschouwen dat eenig menschelijk wezen genoot of onderging. Thans weet ik inderdaad dat alle genoegens van dit leven als een schaduw en droom voorbijgaan, of verwelken als de bloem des velds [16]). O, ongelukkige Montesinos! O, zwaar getroffen Durandarte! O, rampzalige Belerma! O, weeklagende Guadiana, en gij ongelukkige dochters van Ruidera, die in uw golven toont hoeveel tranen uw schoone oogen weenden!"

De neef en Sancho luisterden met groote aandacht naar de woorden van Don Quichot, die ze uitsprak of hij ze met geweldige smart uit het innerlijk perste. Zij smeekten hem hun nader te verklaren wat hij zeide, en te vertellen wat hij in die hel had gezien.

„Een hel noemt ge dat?" vroeg Don Quichot. „Noem ze liever niet zoo, want dien naam verdient ze niet, zooals ge weldra zult ervaren."

Daarop vroeg hij hun hem iets te eten te geven, want hij was zeer hongerig. Zij spreidden het tapijtje van den neef op het groene gras, namen hun toevlucht tot de voorraden in hun zadelzakken, en toen zij alle drie eenmaal in pais en vrede waren neergezeten, gebruikten zij het middag- en avondmaal tegelijkertijd. En toen het tapijtje was weggenomen, sprak Don Quichot van de Mancha:

„Laat niemand opstaan; en luistert allen aandachtig naar mij, mijn vrienden."

AANTEEKENINGEN

[1]) Vgl. *Spreuken* XII : 4.
[2]) Dat had Don Quichot inderdaad gezegd in het Twintigste Hoofdstuk van het Tweede Deel.
[3]) De „Cueva de Montesinos" bevindt zich in de gemeente Osa de Montiel, dichtbij een van de Lagunas de Ruidera, waaruit de rivier de Guadiana ontspringt, in het oosten van de tegenwoordige provincie Ciudad Real, zooals de officieele naam van de Mancha eigenlijk luidt.
[4]) Zie over de Giralda, het Veertiende Hoofdstuk van het Tweede Deel, aanteekening 2.
[5]) De toren van de Magdalenakerk te Salamanca had als weerhaan een engel met een flesch in de eene, en een tres haar in de andere hand, welke duidelijk doelden op de kruik met zalf die Magdalena gebruikte om de voeten van Jezus te zalven en haar haren waarmede zij de voeten van den Heiland droogde. Het beeld was echter zoo leelijk dat vreemdelingen nooit anders dan spottend naar den Engel van de Magdalena vroegen. Dit ter verklaring van het comisch effect dat het op den ingewijden lezer maken moest, hier den afschuwelijken Engel van de Magdalena uit Salamanca in één adem genoemd te vinden met de onvolprezen Giralda van Sevilla.
[6]) Het Riool van Vecinguerra, zoo genoemd naar Vicén of Vicente Guerra, een van de krijgslieden die deelnamen aan de herovering van Cordova (1236), was een goot, waardoor het regenwater van de calle del Potro, de zuidelijkste straat van de stad, naar den Gualdalquivir werd gevoerd. Vooral des zomers stonk het verschrikkelijk in de nabijheid van het Riool, daar uit de huizen in de buurt alle vuilnis hierin werd geworpen.

[7]) Zie over deze „Toros de Guisando" het Veertiende Hoofdstuk van het Tweede Deel, aanteekening 3.

[8]) De vier fonteinen van Leganitos bevonden zich op het „campo de Leganitos", dat aan den noordwestkant van de stad was gelegen, in zijn tijd een zeer geliefd oord van ontspanning, waarheen de Madrilenen in het goede jaargetijde in grooten getale trokken om er zich in de zon te koesteren. De kwaliteit van het water wordt bij alle schrijvers van het tijdvak hoogelijk geprezen. De fontein van Lavapiés, zoo genoemd naar de stadswijk die zij van water voorzag, had, hoewel eens de waterrijkste van de hoofdstad, in het begin van de 17de eeuw veel van haar beteekenis ingeboet. De fontein van El Piojo (i.e. de luis), die zich aan het einde van het Prado bevond, dichtbij de poort van Recoletos, dankt haar naam waarschijnlijk aan de aanwezigheid in haar nabijheid van een paar armzalige huisjes, waar een groot aantal bedelaars een onderdak vond. De fontein van den Caño Dorado stond midden in den Prado de San Jerónimo; zij was de stomme getuige van veel liefdestafereelen. De fontein van de Priora, ten slotte, bevond zich op de plaats waar tegenwoordig de Plaza de Oriente ligt, waaraan zooals men weet het Koninklijk Paleis zich verheft. Het water van deze laatste bron werd veel minder gewaardeerd dan dat van Leganitos.

[9]) Polidoro Virgilio, een Italiaan uit de 15de eeuw, was de auteur van een verhandeling getiteld *De Rerum inventoribus*, verdeeld in acht boeken en verschenen in 1499. Voor deze wonderlijke soort van literatuur bestond vooral in Spanje, groote belangstelling.

[10]) Met „morbo gálico", of „mal francés", of „bubas", duidde men vroeger de syphilis aan.

[11]) Typisch verschijnsel in zuidelijke landen als Spanje, waar men des zomers alle mogelijke middelen te baat moet nemen om het water koel te houden.

[12]) Dat een onderneming of avontuur al of niet voor een bepaald ridder is „weggelegd" („guardada of „reservada", zooals het in het Spaansch heet), is een wending die herhaaldelijk in de ridderboeken voorkomt.

[13]) Oud Spaansch spreekwoord.

[14]) Sancho bedoelt de O.L.V. van de Peña de Francia, een sedert het midden der 15de eeuw vermaard pelgrimsoord, tusschen Salamanca en Ciudad Rodrigo gelegen.
[15]) Onder de Drievuldigheid van Gaeta verstaat men een tempel en een klooster, die in die stad van het koninkrijk Napels gesticht waren door koning Ferdinand van Aragon. Het heiligdom werd druk bezocht, vooral door zeevarenden.
[16]) Vgl. *Job* XIV : 2.

DRIEËNTWINTIGSTE HOOFDSTUK

OVER DE WONDERBAARLIJKE ZAKEN WELKE DE ONVERBETERLIJKE DON QUICHOT VERHAALDE TE HEBBEN GEZIEN IN DE DIEPE GROT VAN MONTESINOS, EN DERWELKER GROOTHEID EN BUITENSPORIGHEID OORZAAK ZIJN DAT DIT AVONTUUR ALS APOCRIEF WORDT BESCHOUWD

Het zal ongeveer vier uur in den namiddag zijn geweest toen de zon, schuil gaande achter de wolken, met schaarsch licht en getemperde stralen Don Quichot gelegenheid liet om ongehinderd door hitte en ander ongemak zijn twee hoogst illusteren toehoorders [1]) te verhalen wat hij in de grot van Montesinos had gezien; en hij begon als volgt:

,,Een twaalf of veertien manslengten diep in deze onderaardsche krocht doet zich aan de rechterhand een hol gewelf en ruimte op, waar een groote wagen met zijn muildieren met gemak een plaats vindt. Er dringt een weinig licht binnen door enkele spleten en gaten, die er van verre mee in verbinding staan en uitkomen aan de oppervlakte der aarde. Dit hol en krocht ontdekte ik toen ik er reeds moe en verveeld van werd mij aan het touw te voelen hangen bengelen en in die duistere regionen neer te dalen zonder eenige zekerheid of kennis van den weg, en daarom besloot ik er binnen te gaan en wat te rusten. Ik riep luidkeels dat ge geen touw meer moest vieren tot ik er om vroeg; maar ge moet mij niet meer verstaan hebben. Ik schoot het touw op dat ge mij toevierdet, stapelde er een tros van, en ging daar in diep gepeins op zitten nadenken hoe ik naar den bodem moest afdalen, als er niemand was die mij vasthield; en toen ik zoo in gedachten en zorgen zat, overviel mij plotseling

en zonder aanleiding een diepe slaap; even onverwachts, zonder te weten hoe, ontwaakte ik en bevond mij midden in de weelderigste, fraaiste en liefelijkste weide die de natuur scheppen, of de menschelijke verbeelding zich voorstellen kan.
Ik sperde de oogen op, wreef ze uit, en merkte dat ik niet sliep, maar werkelijk wakker was; niettemin betastte ik hoofd en borst om mij te vergewissen of ik het zelf was die daar stond, of een ijdel en wanstaltig spookbeeld; maar mijn tastzin, mijn gevoel en de redelijke gedachten die mij door het hoofd schoten, brachten mij tot de overtuiging dat ik daar toen dezelfde was die ik thans hier ben. Weldra vertoonde zich aan mijn blikken een vorstelijk en weelderig paleis of slot, waarvan muren en wanden van helder doorschijnend kristal schenen te zijn; en door twee breede deuren die daarin opengingen zag ik een eerbiedwaardige grijsaard te voorschijn treden en mij naderen, gehuld in een langen mantel van paarsblauw laken die hem over den grond sleepte; om schouders en borst hing hem een sjerp van groen satijn als van een seminarist; zijn hoofd werd bedekt door een zwart-wollen Milaneesche muts, en zijn sneeuwwitte baard hing hem tot onder den gordel; hij had geen enkel wapen in de hand behalve een rozenkrans, waarvan de groote kralen grooter waren dan middelmatige noten, en de kleine grooter dan een middelmatig ei van den vogelstruis [2]); zijn houding, gang, waardigheid en hoogst indrukwekkende verschijning, elk dezer dingen op zich zelf en alle te zamen deden mij verstomd en verbaasd staan. Hij trad op mij toe, en het eerste wat hij deed was mij innig omhelzen, waarna hij sprak: 'Reeds langen tijd dappere ridder Don Quichot van de Mancha, hoopten wij die in deze betooverde eenzaam-

heden vertoeven, u te zien, opdat gij der wereld kond doet van wat de diepe grot verbergt en bedekt waarin gij zijt binnengetreden en die de grot van Montesinos genaamd is, een heldendaad, die alleen was weggelegd om door uw onoverwinnelijk hart en ontzagwekkenden moed te worden bedreven. Volg mij, hoogedele heer, en ik zal u de wonderen toonen die dit doorschijnend slot verbergt, waarvan ik voogd en eeuwigdurend bewaker ben; want ik ben Montesinos [3]) zelf, aan wien de grot haar naam ontleent.' Hij had nauwelijks gezegd dat hij Montesinos was, of ik vroeg hem of het waar was wat men in de wereld hierboven vertelde, dat hij zijn grooten vriend Durandarte [4]) met een kleine dagge het hart uit de borst had gehaald en aan vrouwe Belerma gebracht, gelijk hij het hem had opgedragen in zijn stervensuur. Hij gaf ten antwoord dat dit in ieder opzicht waar was, behalve wat de dagge betreft, want het was geen dagge geweest, en geen kleine ook, maar een welgeslepen dolk, vlijmscherper dan een els."

„Nou," zei Sancho daarop, „dat zal wel een dolk van Ramón de Hoces uit Sevilla [5]) zijn geweest."

„Dat weet ik niet," sprak Don Quichot; „maar het zal er wel geen van dien wapensmid zijn geweest, want Ramón de Hoces was kortelings nog in leven en de strijd van Roncesvalles, waar deze rampspoedige gebeurtenis plaats vond, is vele jaren geleden; maar dit na te vorschen is van geen gewicht, en het wijzigt noch verandert iets aan de waarheid en samenhang der historie."

„Zoo is het," antwoordde de neef. „Gaat UEd. voort, mijnheer Don Quichot, want ik luister met het grootste genoegen ter wereld naar u."

„Met niet minder vertel ik het," antwoordde Don

Quichot; „en om dan verder te gaan: de achtenswaardige Montesinos leidde mij het kristallen paleis binnen, waar in een lager gelegen zaal, ongemeen koel en gansch van albast, een marmeren graftombe stond, met groot meesterschap vervaardigd, waarop ik een ridder in volle lengte zag uitgestrekt en hij was niet van brons, van marmer of jaspis, gelijk men op andere tomben pleegt te zien, maar van louter vleesch en bloed. Hij hield zijn rechterhand (naar het mij toescheen ietwat behaard en pezig, een teeken dat haar eigenaar een zeer sterk man was) op de plaats van het hart; en nog eer dat ik Montesinos iets vragen kon, zeide hij, mij verbaasd naar den man op de graftombe ziende staren: 'Dit is mijn vriend Durandarte, bloem en spiegel der verliefde en dappere ridders van zijn tijd; hier evenals ik en vele anderen van beiderlei kunne in betooverden staat gehouden door Merlijn [6]), den Franschen toovenaar van wien men zegt dat hij een zoon des duivels was; ik voor mij geloof niet dat hij een zoon des duivels was, maar gelijk men zegt, den duivel te slim af. Hoe en waarom hij ons betooverde, niemand weet het, maar het zal mettertijd wel blijken, en dit oogenblik is naar mijn meening niet ver meer af. Wat mij persoonlijk verwondert is dat ik weet, zoo zeker als het nu dag is, dat Durandarte zijn leven liet in mijn armen en dat ik hem na zijn dood met eigen handen het hart uit het lichaam sneed; waarlijk, het woog wel twee pond, want volgens de natuur-historici is hij die een groot hart heeft begaafd met grooter moed dan hij die maar een klein heeft. Welnu, waar dit zoo is en deze ridder inderdaad stierf, hoe kan hij dan telkens en telkens weer klagen en zuchten alsof hij nog leefde?' En hij had die woorden nog niet gezegd of de ongelukkige Durandarte verhief zijn stem en sprak:

'O, mijn dierbre Montesinos,
't Laatste wat ik u verzocht heb,
Was dat als mijn ziel m'ontrukt werd
En wanneer ik was gestorven,
Om mijn hart te kunnen brengen
Waar Belerma was verborgen,
Gij 't mij uit de borst zoudt nemen
Met een dagge of een dolkmes [7]).'

Toen de achtenswaardige Montesinos dit hoorde, zonk hij op de knieën voor den deerniswekkenden ridder, en met tranen in de oogen zeide hij:
'Reeds lang, heer Durandarte, mijn allerdierbaarste neef, reeds lang volbracht ik wat gij mij hebt gelast op den rampzaligen dag van onze nederlaag: ik ontdeed u zoo goed ik kon van het hart zonder er een spoor van in de borst te laten; ik maakte het schoon met een kanten zakdoek [8]); ik vertrok er ijlings mee naar Frankrijk, nadat ik u eerst aan den schoot der aarde had toevertrouwd met zooveel tranen, dat er genoeg waren om mij de handen te wasschen en te reinigen van het bloed dat ze bedekte toen ik had rondgewoeld in uw ingewand; en bovendien, o allerdierste neef, in het eerste dorp waar ik aankwam nadat ik Roncevaux had verlaten, sprenkelde ik een weinig zout op uw hart opdat het niet kwalijk zou rieken en zoo al niet versch, dan toch gepekeld señora Belerma bereiken, die met u en met mij, en met Guadiana uw schildknaap, en met de dueña Ruidera [9]) en haar zeven dochters en twee nichten, en vele andere van uw bekenden en vrienden hier al zoo menig jaar door den wijzen Merlijn in betooverden staat wordt gehouden; en al zijn vijf eeuwen voorbijgegaan, geen van ons is nog gestorven: alleen Ruidera en haar

dochters en nichten zijn niet meer in ons midden, want zij hebben zooveel tranen vergoten dat Merlijn haar blijkbaar uit mededoogen in even zoovele lagunes heeft veranderd, die thans in de wereld der levenden en in de provincie van de Mancha *de lagunes van Ruidera* genaamd zijn: de zeven dochters behooren aan de koningen van Spanje [10]), en de twee nichten aan een zeer heilige orde die men van Sint-Jan noemt. Guadiana uw schildknaap, die eveneens uw lot beweende, werd veranderd in een rivier [11]), die zijn naam draagt; en toen hij aan de oppervlakte der wereld verscheen en de zon van een anderen hemel zag, was de smart dat hij u moest achterlaten zoo groot, dat hij onderdook in het ingewand der aarde [12]); maar daar het hem niet mogelijk is van zijn natuurlijken loop af te wijken, komt hij nu en dan te voorschijn en vertoont hij zich waar zon en menschen hem zien. De genoemde lagunes schenken hem haar wateren, en verrijkt daarmede en met tal van andere, maakt hij trotsch en statig zijn intocht in Portugal. Maar, met dat al, waarheen hij ook mag stroomen, overal toont hij smart en zwaarmoedigheid, en hij schept er geen behagen in met zijn water uitgelezen en welkome visschen te voeden, maar slechts grove en smakelooze [13]), wel zeer verschillend met die van den gulden Taag.
Alles wat ik u thans zeg, waarde neef, heb ik u reeds vele malen gezegd; en daar ge mij geen bescheid doet, vrees ik dat ge mij niet gelooft, of mij niet hoort, wat mij zooveel leed baart als Gode bekend is. Ik kan u thans eenig nieuws brengen, dat zoo het al niet tot verlichting van uw smarten dient, ze op geenerlei wijze zal vergrooten. Weet dan dat ge hier in uwe tegenwoordigheid hebt, open uw oogen en ge zult het zien, dien grooten ridder over wien de wijze Merlijn zoo menigmaal heeft ge-

profeteerd: dien Don Quichot van de Mancha, meen ik, die opnieuw en met grooter gevolgen dan in vervlogen eeuwen in deze tegenwoordige de lang vergeten dolende ridderschap deed herleven, en door wiens hulp en gunst wij wellicht onttooverd worden; want de groote daden zijn weggelegd voor groote mannen.' — 'En zoo niet,' antwoordde de rampzalige Durandarte met flauw en zwak stemgeluid, 'zoo niet, o neef, dan zeg ik maar: geduld en schud de kaarten nog eens [14]).' En zich op zijn zijde wendend, verviel hij opnieuw in zijn vroeger stilzwijgen, zonder een woord meer te spreken. Hierop hoorde men luid schreien en klagen, gepaard met diepe zuchten en bitter gesnik; ik wendde het hoofd om en ik zag door de kristallen wanden hoe in een andere zaal een processie van twee rijen der allerschoonste maagden voortschreed, allen in rouwkleedij, met witte tulbanden op het hoofd, naar Turkschen trant. Aan het einde der rijen liep een dame, want naar den statigen tred te oordeelen leek zij dat wel te zijn, eveneens in het zwart gekleed, met een witten sluier, zoo lang en ruim dat hij over den grond sleepte. Haar tulband was tweemaal zoo groot als de grootste van een der anderen; haar wenkbrauwen liepen ineen, en haar neus was ietwat plat; de mond breed, en de lippen rood; de tanden die zij nu en dan zien liet, bleken schaarsch en niet wel geplaatst, al waren zij blank als versch gepelde amandelen; in de handen droeg zij een dunnen doek en daarin voor zoover ik kon onderscheiden, een hart van mummievleesch, zoo dor en schrompelig was het. Montesinos zeide mij dat allen in de processie dienaren van Durandarte en Belerma waren, die zich daar met haar meester en meesteres in betooverden staat bevonden en dat de laatste, die het hart in den doek

in haar handen droeg, vrouwe Belerma was, die met haar maagden vier dagen in de week deze processie hield en klaagzangen zong, of liever schreide bij het lichaam en het erbarmelijk hart van zijn neef; en als ik haar onbevallig had gevonden of niet zoo schoon als de faam wilde, dan lag de oorzaak daarvan in de slechte nachten en nog slechter dagen die zij in deze betoovering doorbracht, gelijk ik wel zien kon aan de groote donkere kringen onder haar oogen en haar bleeke gelaatskleur. — 'En die matte kleur en donkere kringen zijn bij haar niet te wijten aan de maandstonden, die vrouwen plegen te hebben,' zei hij, 'want reeds maanden, ja zelfs jaren heeft zij die niet meer en vertoonen zij zich niet meer aan haar deur, maar aan de smart die haar hart lijdt door wat zij steeds in handen houdt, en haar steeds weer het droevig lot van haar te vroeg gestorven geliefde voor den geest en in de herinnering roept; ware dit niet het het geval dan zou de groote Dulcinea van El Toboso die zoo gevierd wordt in geheel dezen omtrek en zelfs in de gansche wereld, haar nauwelijks evenaren in schoonheid, bevalligheid en zwier.' — 'Beheersch uw tong, heer Montesinos,' sprak ik daarop, 'vertelt UEd. uw historie gelijk het betaamt; u weet zeer wel dat iedere vergelijking hatelijk is, en daarom gaat het niet aan iemand met iemand anders te vergelijken. De weergalooze Dulcinea van El Toboso is die zij is, en vrouwe Doña Belerma is die zij is en altijd geweest is, en dit zij genoeg.' — Waarop hij mij antwoordde: 'Heer Don Quichot, houdt UEd. het mij ten goede: ik erken dat ik verkeerd deed en niet juist sprak toen ik zeide dat señora Dulcinea nauwelijks señora Belerma evenaarde; immers het was mij genoeg door ik weet niet welke vermoedens te hebben begrepen dat UEd. haar ridder is,

opdat ik mij eer de tong had moeten afbijten dan haar vergelijken met iets minder dan de hemel zelf.' Met deze genoegdoening die de groote Montesinos mij gaf, kalmeerde mijn hart van den schok dien ik ontving toen ik hoorde dat mijn aangebedene werd vergeleken met Belerma."

„Het verwondert mij nog," zei Sancho, „dat UEd. niet op den ouden heer sprong en hem al de beenderen stuktrapte, en den baard uitrukte tot er geen haar meer inzat."

„Neen, vriend Sancho," antwoordde Don Quichot; „dat mocht ik niet doen, want wij zijn allen verplicht den ouderdom te eeren, zelfs al zijn de ouderen geen ridders, maar zeer zeker als zij het wel zijn en betooverd bovendien: en ik meen wel te weten dat wij elkander niets schuldig bleven in vele andere vragen en antwoorden die er gewisseld werden."

Waarop de neef zeide:

„Mijnheer Don Quichot, ik begrijp niet, hoe UEd. in den korten tijd dat u daar beneden geweest is, zooveel gezien en gesproken en geantwoord heeft."

„Hoe lang geleden ben ik afgedaald?" vroeg Don Quichot.

„Iets langer dan een uur," antwoorde Sancho.

„Dat is onmogelijk," sprak Don Quichot, „want ik beleefde daar nacht en morgen, en nogmaals nacht en morgenstond, driewerf; zoodat ik, als ik goed reken, drie dagen in gindsche verre en voor onze oogen verborgen streken heb vertoefd."

„Mijn heer zal de waarheid wel spreken," zei Sancho; „want daar alles wat hem overkomt met tooverij gaat kan wat ons een uur schijnt, daarginds wel drie dagen met hun nachten schijnen."

„Zoo zal het wezen," antwoordde Don Quichot.

„En heeft UEd. in al dien tijd niets gegeten, mijnheer?" vroeg de neef.

„Ik heb geen hap gegeten," antwoordde Don Quichot; „ik heb ook geen honger gevoeld, en er zelfs niet aan gedacht."

„Eten betooverden?" vroeg de neef.

„Zij eten niet," antwoordde Don Quichot, „noch doen zij hun groote behoefte, al is men van meening dat hun nagels, baarden en hoofdharen wel groeien."

„En slapen betooverden ook, mijnheer?" vroeg Sancho.

„Neen, zeker niet," antwoordde Don Quichot; „in deze drie dagen althans dat ik bij hen verbleef, heeft er geen enkele een oog geloken, en ook ik niet."

„Dan slaat daar het spreekwoord op," zei Sancho, „zeg mij met wien ge omgaat en ik zal u zeggen wie ge zijt: UEd. gaat om met betooverden die niet eten of slapen: geen wonder dat u niet eet en slaapt zoolang u met hen verkeert. Maar vergeeft UEd. mij, mijnheer, als ik zeg dat ik, God zal mij halen (ik wou zeggen de duivel), geen zier geloof van alles wat u hier beweerd heeft."

„Waarom niet?" zei de neef. „Dan zou mijnheer Don Quichot moeten liegen; en al had hij het gewild, dan had hij nog geen tijd gehad zooveel millioen leugens te verzinnen en op te disschen."

„Ik geloof niet dat mijn heer liegt," antwoordde Sancho.

„Maar wat geloof je dan wel?" vroeg Don Quichot.

„Ik geloof," antwoordde Sancho, „dat die Merlijn of de toovenaars die al dat volk betooverden, dat UEd. zegt daar beneden gezien en gesproken te hebben u al dien onzin dien u ons verteld heeft, en alles wat u nog te vertellen hebt, in het hoofd en de verbeelding bliezen."

„Dat ware wel mogelijk, Sancho," sprak Don Quichot; „doch het is niet zoo; want wat ik vertelde, zag ik met eigen oogen en voelde ik met eigen handen. Maar wat zal je wel zeggen als ik je dan vertel dat Montesinos mij onder al de tallooze dingen en wonderen die hij mij toonde (en die ik je langzamerhand en te gelegener tijd in den loop van onze reis wel eens zal mededeelen, omdat ze hier nu niet op hun plaats zijn), drie boerinnen toonde, die als geitjes door deze liefelijke landouwen liepen te dartelen en te springen; en het eigen oogenblik dat ik ze ontdekte, zag ik dat een van haar de weergalooze Dulcinea van El Toboso was en de andere twee dezelfde boerenmeisjes die bij haar waren en die wij spraken op den weg naar El Toboso? Ik vroeg Montesinos of hij ze kende; hij antwoordde mij van neen, maar hij vermoedde dat het een paar aanzienlijke betooverde dames moesten wezen, die eerst enkele dagen geleden in deze weiden waren verschenen; ik moest mij daarover niet verbazen, want er bevonden zich daar nog vele andere dames uit voorhene en tegenwoordige tijden, betooverd in allerhande vreemde gedaanten, onder dewelke hij koningin Genovere herkende en haar dueña Quintañona die Lanselot den wijn schonk,

'Toen Bretanje hij ontvliedde [15])'."

Toen Sancho Panza zijn meester dit hoorde zeggen, dacht hij het verstand te verliezen of zich dood te lachen; want aangezien hij de waarheid over de zoogenaamde betoovering van Dulcinea kende, daar hij zelf de toovenaar was geweest en degene die het bewuste getuigenis had gegeven, begreep hij nu wel zonder eenigen twijfel dat zijn heer van zinnen en stapelgek was, en hij zei dan ook:

„Te kwader ure, te slechter tijd en op een onzaligen dag is UEd. naar de andere wereld afgedaald, mijn lieve meester, en op een kwalijk oogenblik bent u mijnheer Montesinos tegen het lijf geloopen, dat hij u ons zoo heeft teruggestuurd. Hierboven was UEd. toch bij uw volle verstand, zooals God het u had gegeven en u sprak wijze woorden en gaf ieder oogenblik goeden raad; en nu slaat u den grootsten onzin uit dien een mensch zich denken kan."

„Daar ik je ken, Sancho," antwoordde Don Quichot, „sla ik geen acht op je woorden."

„En ik ook niet op die van UEd.," zei Sancho, „al slaat u mij of vermoordt u mij om wat ik zei of nog zal zeggen, als u niet beter op de uwe past en let. Maar zegt UEd. mij eens nu dat wij nog in pais en vrede leven: hoe of aan wat heeft u mevrouw onze gebiedster herkend? En als u haar gesproken hebt, wat zei zij dan wel, en wat heeft u haar geantwoord?"

„Ik herkende haar hieraan," antwoordde Don Quichot, „dat zij dezelfde kleeren droeg die zij aanhad toen jij mij haar aanwees. Ik sprak tot haar, maar zij antwoordde mij geen woord; veeleer wendde zij mij den rug toe en vluchtte zoo snel dat geen pijl van een kruisboog haar kon hebben achterhaald. Ik wilde haar volgen, en ik had het gedaan ook, indien Montesinos mij niet had aangeraden de moeite te sparen, daar het toch vergeefsch was, en te meer daar het uur naderde waarop ik weer uit den afgrond moest verrijzen. Hij zeide mij eveneens dat men mij mettertijd wel zou doen weten hoe hij, Belerma en Durandarte, en allen die daar verbleven, onttooverd moesten worden; maar wat mij het meest ter harte ging van al wat ik daar zag en waarnam, was dat toen Montesinos deze woorden tot mij sprak,

van ter zijde, zonder dat ik haar had zien naderen, een der gezellinnen van de ongelukkige Dulcinea op mij toetrad, en met oogen vol tranen, met zachte en verlegen stem tot mij zeide: 'Vrouwe Dulcinea van El Toboso kust UEd. de handen en smeekt UEd. haar de gunst te bewijzen haar te doen weten hoe u het maakt; en daar zij in groote geldverlegenheid verkeert, smeekt zij UEd. tevens met allen nadruk zoo goed te zijn haar op dezen nieuwen katoenen rok dien ik hier bij mij heb, een half dozijn realen te leenen of zooveel als UEd. kunt missen [16]); en zij geeft haar woord dat zij ze u ten spoedigste zal teruggeven.' Ik was ten zeerste verwonderd en ontdaan door deze boodschap, en mij tot heer Montesinos wendend, vroeg ik hem: 'Is het mogelijk, señor Montesinos, dat betooverde personen van aanzien in geldverlegenheid verkeeren?' Waarop hij antwoordde:

'Gelooft UEd. mij vrij, señor Don Quichot van de Mancha, dat wat men geldverlegenheid noemt overal voorkomt en in gansch de wereld bekend is, en allen treft, en zelfs betooverden niet verschoont; en waar mevrouw Dulcinea van El Toboso iemand zendt om deze zes realen te vragen en het onderpand goed is, voor zoover men zien kan, valt er niets anders te doen dan ze maar te geven; want zij moet zich ongetwijfeld in groote verlegenheid bevinden.' — 'Onderpand neem ik niet,' antwoordde ik hem, 'ik kan haar niet eens geven wat zij vraagt, want ik bezit slechts vier realen.' Ik gaf ze haar (het waren die welke jij, Sancho, mij onlangs gegeven hebt om ze den armen langs den weg te schenken), en ik zeide tot haar: 'Zeg uwe meesteresse, lieve vriendin, dat haar moeilijkheden mij van harte leed zijn en dat ik een Fugger [17]) zou willen wezen om er in te

voorzien; dat ik haar doe weten dat ik geen goede gezondheid kan en mag genieten als ik haar liefelijken aanblik en zoeten kout moet derven en haar met den meesten aandrang smeek zoo goed te zijn dat zij haren hartsgevangen dienaar en gekwelden ridder toestaat haar te aanschouwen en toe te spreken. Zeg haar ook dat zij, wanneer zij dit het minst verwacht, zal vernemen dat ik een eed en gelofte heb afgelegd in den trant van die welke de Markies van Mantua aflegde om zijn neef Baldovinos te wreken, toen hij dien zieltogend in het hart van het gebergte vond, te weten dat hij geen brood meer van een gedekte tafel zou eten [18]) en nog een en ander van minder belang, totdat Baldovinos gewroken zou zijn; en zoo zal ik zweren niet te rusten, en zoo lang de zeven werelddeelen rond te trekken, nauwkeuriger nog dan de infant Don Pedro van Portugal dat deed [19]), totdat ik haar heb onttooverd.' — 'Dat alles en nog veel meer is UEd. mijn meesteresse verplicht,' antwoordde de maagd. En zij nam de vier realen aan, maar in plaats van een hoofsche buiging voor mij te maken, sloeg zij een cabriool dat zij twee el hoog de lucht in sprong."

„O, Heilige God!" riep Sancho daarop uit. „Is het mogelijk dat er zoo iets ter wereld bestaat, en dat toovenaars en betooveringen er zooveel macht hebben dat zij het gezond verstand van mijn heer in zoo deerlijke dwaasheid verkeeren deden? O, mijnheer, mijnheer, om Godswil, let UEd. toch beter op u zelf, en denk aan uw eer, en sla geen geloof aan die hersenschimmen die u de zinnen begoochelen en verzieken!"

„Je spreekt zoo omdat je mij graag mag, Sancho," zei Don Quichot; „en daar je geen ervaring hebt van wereldsche zaken, lijkt alles wat moeilijkheden mee-

brengt je onmogelijk; maar zooals ik je al zei, mettertijd zal ik je nog wel meer vertellen over wat ik daar beneden heb gezien en wat je geloof zal doen slaan aan wat ik je al verteld heb, waarvan de waarheid overigens boven allen twijfel is verheven [20]."

AANTEEKENINGEN

[1]) Sancho en de neef van den licentiaat worden „clarísimos oyentes" genoemd, een epitheton ontleend aan de academische oraties, waarin het gehoor met een plechtstatig „clarissimi auditores" placht te worden toegesproken.

[2]) Dat het niet in orde is met de kralen van dezen wonderlijken rozenkrans zal niet behoeven te worden toegelicht. We hebben hier weer een van de vele gevallen, waarin Cervantes als het ware een knipoogje geeft aan zijn aandachtigen lezer, die gecenseerd wordt zulke scherts op prijs te stellen.

[3]) Montesinos is een held uit enkele oude Spaansche romances. Het is merkwaardig, dat hoewel zijn geschiedenis tot den karolingischen cyclus behoort, zijn naam in de Fransche letterkunde niet bekend is. Toen zijn vader, graaf Grimaltos, valschelijk aangeklaagd was bij Karel den Groote door Don Tomillas, werd hij verbannen; in ballingschap werd in een verlaten bergstreek („monte") de held geboren; vandaar dat hij den naam kreeg van Montesinos. Op vijftienjarigen leeftijd trok hij naar Parijs, waar hij den verrader Tomillas doodde. Zie M. Menéndez y Pelayo, *Antología de poetas líricos castellanos*, tomo IX, *op cit*, p. 73 et seq.

[4]) Durandarte was een neef en intieme vriend van Montesinos, en een broeder van Graaf Dirlos, alle drie paladijnen van Karel den Groote. Belerma was zijn aangebedene. Hij sneuvelde in den slag bij Roncevaux, waar Montesinos hem in zijn laatste oogenblikken bijstond en van den stervenden held de bloedige opdracht ontving, waarover in den tekst wordt gesproken. Don Quichot herinnert zich de details van

de historie niet precies meer: volgens het romancero gebruikte Montesinos slechts een kleine dagge om voor Durandarte een graf te delven.

[5]) Ramón de Hoces moet een wapensmid van eenige vermaardheid geweest zijn, die in Cervantes' tijd of niet lang daarvoor in Sevilla leefde en werkte.

[6]) De toovenaar Merlijn is een figuur uit de legenden van den Britschen cyclus, d.w.z. uit de verhalen van koning Arthur, van Tristan en Isolde e.d. Hij was geen Franschman zooals hier in den tekst gezegd wordt, maar kwam uit Galia of Gaula, waarmede in de ridderboeken Wales of Brittanje bedoeld wordt. Aan Merlijn schreef men in de Middeleeuwen alle profetieën over belangrijke gebeurtenissen toe. Daarom werd ook Don Quichots komst door Merlijn geprofeteerd, zooals Montesinos straks in dit Hoofdstuk aan Durandarte verzekert. Hoe Merlijn als zoon van den duivel ter wereld kwam, wordt uitvoerig verhaald in *El Baladro del sabio Merlín*, Sevilla 1535. De duivels, verbolgen over de macht van Jezus, pleegden overleg en werden het met elkander er over eens dat het nuttig zou zijn als een van hen bij een vriendin een kind zou verwekken, dat eenmaal man geworden voor hun belangen onder de menschen zou moeten opkomen. Anderen meenden dat de duivel als geest niet in staat was kinderen te verwekken. Maar allen zijn het eens over de verbazingwekkende geleerdheid van Merlijn.

[7]) Dit zijn verzen van een oude romance, behalve de laatste twee, die Cervantes zelf bedacht en er aan toevoegde om het verhaal een comische wending te geven, welke nog geaccentueerd wordt door de details die Montesinos onmiddellijk daarop geeft. Over Cervantes en de romances van Montesinos en Durandarte, zie Marcelino Menéndez y Pelayo, *Antología de poetas líricos castellanos*, tomo XII, Madrid 1906, p. 425.

[8]) Dit is een parodie op wat in een van de romances van Montesinos gezegd wordt:

„envolvióle en un cendal..."

(„hij wikkelde in een dunnen doek...").

[9]) Ofschoon er reeds lang vóór Cervantes' tijd een traditie

bestond die Montesinos' wederwaardigheden in verband bracht met de lagunes van Ruidera, schijnt toch de ,,dueña Ruidera" aan Don Quichots brein ontsproten te zijn, evenals de ,,escudero Guadiana", die in een rivier verandert.
[10]) Een van de lagunes van Ruidera heet ,,Laguna del Rey". Het schijnt dat twee er van toebehoorden aan de orde van Sint-Jan, en de andere aan den koning van Spanje. In totaal zijn het er niet, zooals Cervantes zegt, negen, maar dertien, en eigenlijk zijn er nog twee, die echter des zomers geheel uitgedroogd zijn.
[11]) Zie over de bronnen van de Guadiana Antonio Blázquez, *La Mancha en tiempo de Cervantes*, Madrid 1905, p. 17 et seq.
[12]) De Guadiana stroomt inderdaad onder den grond over een afstand van zestien kilometer.
[13]) De Guadiana is een vischrijke rivier, maar de kwaliteit van de visch is zeer slecht.
[14]) ,,Paciencia y barajar" is een spreekwoordelijke uitdrukking, waarmede men in het kaartspel den verliezer opwekt geduld te oefenen en te berusten in zijn lot. Den lezer zal het comische trekje niet ontgaan, dat de uitdrukking in wel zeer wonderlijke omstandigheden Durandarte in den mond gelegd wordt, een ridder uit de dagen van Karel den Groote, terwijl het kaartspel eerst veel later in zwang gekomen is.
[15]) Vgl. het Tweede Hoofdstuk van het Eerste Deel, aanteekening 9.
[16]) Het was in Cervantes' dagen niet ongewoon dat men van vrienden of kennissen kleine bedragen leende, waarvoor kleinoodiën, boeken of kleeren in onderpand werden gegeven.
[17]) De Fuggers waren de Rothschilds van de 16de eeuw. Het geslacht was afkomstig uit Zwitserland en had zich metterwoon te Augsburg gevestigd. De ,,Fúcares", zooals men hen in Spanje noemde, stonden ook in nauwe relaties met de Spaansche kroon.
[18]) Vgl. het Tiende Hoofdstuk van het Eerste Deel, aanteekening 18.
[19]) Over de wereldreizen van dezen Infant Don Pedro van Portugal, bestaat een *Libro del infante don Pedro de Portugal*,

que anduvo las quatro partidas del mundo. Zaragoza 1570.
[20]) Aan het avontuur van de „Cueva de Montesinos" heeft Salvador de Madariaga eenige zeer suggestieve bladzijden gewijd in zijn *Guía del Lector del „Quijote"*, Bilbao-Madrid-Barcelona 1926, p. 177-188.

VIERENTWINTIGSTE HOOFDSTUK

WAARIN DUIZEND BEUZELARIJEN WORDEN VERTELD, EVEN WEINIG TER ZAKE DIENENDE ALS NOODZAKELIJK VOOR HET RECHT BEGRIP DEZER SCHOONE GESCHIEDENIS

Hij die deze schoone geschiedenis vertaalde uit het oorspronkelijk handschrift van haar eersten schrijver Cide Hamete Benengeli, zegt dat toen hij aan het hoofdstuk van het avontuur in de grot van Montesinos kwam, hij in den rand daarvan met Hamete's eigen hand de volgende woorden vond geschreven:

„Ik vermag mij zelf niet tot het geloof of de overtuiging te brengen dat alles den dapperen Don Quichot woordelijk overkwam gelijk het in het vorige kapittel beschreven staat: om reden dat alle avonturen die tot nu toe zijn voorgevallen aannemelijk en waarschijnlijk waren, maar ik met dat over deze grot geen weg weet, zoo ver overschrijdt het alle grenzen der rede. Het is mij echter even onmogelijk te denken dat Don Quichot zou liegen, want hij was de meest waarheidlievende hidalgo en de edelste ridder van zijn tijd: er ware hem geen leugen over de lippen gekomen al had men hem met pijlen doorschoten. Aan den anderen kant houd ik er rekening mede dat hij het verhaalde en ten beste gaf met alle genoemde gebeurtenissen, en dat hij in zoo kort tijdsverloop niet een zoo lang relaas van leugens kon verzinnen; maar als dit avontuur apocrief schijnt ligt de schuld niet bij mij, en daarom schrijf ik het neer zonder te beoordeelen of het valsch is of echt. Gij, lezer, die een wijs man zijt, beslis zelf wat ge er van denken moet, want ik mag en kan niet anders handelen, alhoewel het zeker schijnt dat hij het in het uur van

zijn dood en verscheiden naar men zegt herriep, en verklaarde dat hij het had verzonnen omdat hij meende dat het in den trant en aard lag van de avonturen die hij in zijn boeken had gelezen". En daarna gaat hij voort en zegt:

De neef stond verbaasd zoowel over Sancho Panza's vrijpostigheid als de lijdzaamheid van zijn meester en veronderstelde dat diens zachtzinnige stemming wel het gevolg moest zijn van de vreugde die hij had gesmaakt zijn aangebedene Dulcinea van El Toboso te aanschouwen, zij het betooverd; in ieder geval hadden Sancho's woorden en uitlatingen een pak stokslagen verdiend; de neef vond dat hij waarlijk te ver was gegaan tegenover zijn heer, tot wien hij zeide:

„Ik, mijnheer Don Quichot van de Mancha, beschouw den tocht dien ik met UEd. mocht ondernemen als zeer welbesteden tijd, want ik heb er vier dingen bij gewonnen. Ten eerste maakte ik kennis met UEd., hetgeen ik als een groot voorrecht beschouw. Ten tweede heb ik vernomen wat er in deze grot van Montesinos verborgen ligt, en tevens hoe het staat met de gedaanteverwisselingen der Guadiana en van de meren van Ruidera, hetwelk mij goed te pas zal komen voor den *Spaanschen Ovidius* dien ik onder handen heb. Ten derde heb ik ontdekt hoe oud de speelkaarten zijn, die dus reeds gebruikt werden ten tijde van keizer Karel den Groote, gelijk kan worden afgeleid uit de woorden die naar UEd. verzekert Durandarte sprak toen hij na al den tijd dat Montesinos tot hem had gesproken ontwaakte en zeide: 'Geduld, en schud de kaarten nog eens'. Deze uitdrukking en zegswijze kan hij niet geleerd hebben in betooverden staat, maar alleen toen hij dit nog niet was, in Frankrijk en ten tijde van den

gezegden keizer Karel den Groote. En deze ontdekking komt mij juist te stade voor het andere boek dat ik bezig ben te schrijven, namelijk de *Uitbreidingen op Virgilio Polidoro, over den oorsprong der Oudheden;* want ik meen dat hij in zijn werk verzuimd heeft die van de speelkaarten te boek te stellen [1]), wat ik dan thans kan doen, zijnde dit van veel gewicht, vooral wanneer ik een zoo ernstig en waarheidlievend auteur als heer Durandarte aanvoer. En ten vierde heb ik met zekerheid den oorsprong vernomen van de rivier de Guadiana, die der menschheid tot nog toe onbekend was gebleven."

„Zeer waar," sprak Don Quichot; „maar ik zou gaarne vernemen aan wien UEd., als u bij Gods genade verlof krijgt die boeken van u te laten drukken (hetgeen ik betwijfel), ze denkt op te dragen."

„Heeren en grandes in Spanje genoeg om ze aan op te dragen," zei de neef.

„Slechts enkele," antwoordde Don Quichot; „en niet omdat zij het niet waardig zijn, maar omdat zij de opdracht liever niet aanvaarden, ten einde niet verplicht te zijn tot de vergoeding die men naar het schijnt aan den arbeid en de hoffelijkheid van de auteurs verschuldigd is [2]). Eén vorst ken ik die alles goedmaakt waarin de anderen falen, en wel dermate dat indien ik mij verstoutte er over uit te weiden, ik wellicht afgunst zou wekken in meer dan een edele borst; maar laat ons dit tot gelegener tijd bewaren en eens gaan uitzien waar wij vannacht onderdak kunnen vinden."

„Niet ver vanhier," antwoordde de neef, „is een kluis waar een kluizenaar woont, die naar men zegt soldaat is geweest, en den naam heeft een braaf christen te zijn, zeer wijs en uitermate liefdadig. Naast de kluis heeft hij een klein huisje, dat hij met eigen handen

bouwde, maar al is het klein, het is groot genoeg om gasten te bergen."

„Houdt die kluizenaar er ook kippetjes op na?" vroeg Sancho.

„Weinig kluizenaars doen het er zonder [3]," antwoordde Don Quichot; „want die welke wij thans kennen zijn niet gelijk die der Egyptische woestijnen, die zich kleedden met palmbladeren en leefden van aardwortels. Versta mij wel: ik spreek geen goed van de laatsten om kwaad te spreken van de eersten; ik wil slechts zeggen dat de boetedoeningen der huidige kluizenaars niet halen bij de gestrengheid en onthouding van die uit vroeger eeuwen, maar niettemin zijn het allen brave menschen; ten minste ik houd ze voor braaf; en in het ergste geval doet de huichelaar die voorwendt braaf te zijn minder kwaad dan hij die zondigt in het openbaar [4]."

Onderwijl zagen zij een man de plek naderen waar zij stonden; hij was te voet, had haast en dreef met stokslagen een muilezel beladen met lansen en hellebaarden voort. Toen hij hen bereikt had, groette hij hen en wilde doorloopen; maar Don Quichot sprak tot hem:

„Beste man, wacht eens even; ge zet er naar het schijnt meer haast achter dan dien muilezel wel bevalt."

„Ik kan niet wachten, señor," antwoordde de man, „want de wapenen die ik hier naar u ziet bij mij heb moeten morgen dienst doen, zoodat ik niet mag talmen, en vaarwel. Maar mocht ge willen weten waarheen ik ze breng, ik denk den nacht door te brengen in de herberg die daar in de verte achter de kluis ligt; en als gij denzelfden weg gaat, kunt ge mij daar vinden, en ik zal er u wonderlijke dingen vertellen. Maar thans nogmaals, vaarwel!"

En hij dreef den muilezel zoo aan dat Don Quichot geen kans meer kreeg hem te vragen wat voor wonderbaarlijke zaken hij hun dan wel dacht te vertellen; en daar hij ietwat nieuwsgierig van aard was en altijd werd geplaagd door den lust om nieuwtjes te hooren, gaf hij bevel terstond op te breken om den nacht in de herberg door te brengen, zonder af te stappen bij de kluis waar de neef gewild had dat zij blijven zouden.
Aldus geschiedde, zij stegen op en volgden alle drie den rechten weg naar de herberg, die zij kort vóór het vallen van den avond bereikten. De neef had Don Quichot voorgesteld bij de kluis aan te rijden om een slok te drinken; Sancho Panza had het nauwelijks gehoord, of hij mende het grauwtje al daarheen, en Don Quichot en de neef volgden hem; maar het kwade gesternte van Sancho had naar het schijnt de zaken zoo beschikt dat de kluizenaar niet thuis was, wat hun werd verteld door een onderkluizenaarster die zij in de kluis troffen. Zij vroegen haar van den duursten[5]; zij antwoordde dat haar heer dien niet had, maar dat als ze goedkoop water wilden, zij hun dat graag zou geven."
„Als ik het van water moest hebben," antwoordde Sancho, „dan zijn er zat putten langs den weg, waar ik er genoeg van kan krijgen. Ach, hoe vaak zal ik de bruiloft van Camacho en Don Diego's welvoorziene huis nog missen!"
Daarop verlieten zij de kluis en reden snel naar de herberg, en weldra kwamen zij een jongen man achterop die voor hen uitliep en niet al te veel haast maakte, zoodat zij hem inhaalden. Hij droeg den degen over den schouder, en daaraan hing een pakje of bundeltje, zijn kleeren naar het scheen: het zullen wel een paar gewone hozen of een korte broek zijn geweest, en een mantel

en een paar hemden; want hij had een fluweelen wambuis aan, hier en daar zoo versleten dat het glom als satijn, en verder liep hij in zijn hemd; zijn kousen waren van zijde, en zijn schoenen vierkant, zooals men ze in de hofstad draagt [6]); hij was omstreeks achttien, negentien jaar, had een vroolijk gezicht, en leek vlug van persoon. Hij liep seguidilla's [7]) te zingen, om de verveling van de reis te verslaan. Toen zij hem inhaalden, zong hij er juist een ten einde, die de neef onthield, en naar men zegt luidde ze als volgt:

„*Ten oorlog word 'k gedreven door mijn grooten nood;*
Ik ging er vast niet henen, had ik maar geld en brood".

De eerste die hem aansprak was Don Quichot, die zeide: „UEd. gaat wel zeer licht gekleed, wakkere jonkman. En waar moet het heen? Laat ons dat eens weten, als het u behaagt."

Waarop het jongemensch antwoordde:

„Ik ga zoo licht gekleed vanwege de warmte en de armoe; en waar de reis heengaat? Wel, ten oorlog."

„Hoe zoo, van armoe?" vroeg Don Quichot. „Want van de warmte laat zich wel verstaan."

„Señor," antwoordde de jonge man, „ik heb in dezen bundel een korte fluweelen broek bij mij, die bij dit wambuis past; als ik die onderweg verslijt, zal ik er niet meer mee in de stad kunnen pronken, en ik heb geen geld een nieuwe te koopen; om die reden zoowel als om mij zelf wat te luchten loop ik er zoo bij tot ik mij bij een paar compagnieën infanterie kan voegen die een mijl of twaalf hier vandaan liggen en waarin ik dienst ga nemen. Daar zullen wel bagagewagens genoeg zijn om er mee naar de haven te reizen waar wij scheep gaan, en die naar ik hoor Cartagena zal wezen. Ik wil liever den Koning als heer en meester

hebben en in den oorlog dienen dan een berooiden jonker in de hoofdstad."

„Maar heeft UEd. dan geen reispenning meegekregen?" vroeg de neef.

„Als ik bij een grande van Spanje of een voornaam personage in dienst was geweest," antwoordde de jonge man, „zou ik dat vast en zeker hebben, want een goede dienst brengt het voordeel mede dat men soms uit de keuken bevorderd wordt tot vaandrig of kapitein, of de een of andere vette toelage krijgt; maar ik ongelukkige ben altijd in dienst geweest bij kale baantjesjagers en gelukzoekers uit de provincie, met den kost en een vergoeding voor kleeren, maar zoo armzalig en benepen dat als ik er het loon voor het stijven van een kraag van betaalde, de helft al op was [8]); alhoewel het ook werkelijk een wonder zou zijn als een avontuurlijke page een redelijk fortuintje te beurt viel."

„Maar vertel mij om 's Hemels wil eens, vriendschap," vroeg Don Quichot, „hoe is het mogelijk dat gij u in de jaren dat ge bij de menschen in dienst zijt geweest, niet de een of andere livrei hebt weten te verschaffen?"

„Twee hebben ze er mij gegeven!" antwoordde de page; „maar evenals men u wanneer ge uit de orde treedt eer ge de gelofte hebt afgelegd, het habijt weer afneemt en de kleeren teruggeeft, zoo kreeg ik de mijne terug toen mijn meesters de zaken waarvoor zij in de hoofdstad waren gekomen hadden afgedaan, en naar huis terugkeerden en de livreien meenamen, die zij mij alleen gegeven hadden om er zelf mee te pronken."

„Wat een spilorceria [9]), gelijk de Italiaan zegt," sprak Don Quichot; „maar hoe dat zij, ge moogt het toch als een geluk beschouwen dat ge de hoofdstad hebt

verlaten met een zoo loffelijk voornemen als u bezielt; want er bestaat niets eervollers en nuttigers dan in de eerste plaats God, en vervolgens zijn koning en natuurlijken heer te dienen, inzonderheid met de wapenen, waardoor men zoo niet meer rijkdom dan ten minste toch meer eer verwerft dan door de letteren, gelijk ik reeds zoo menigmaal heb gezegd; want ofschoon de letteren meer groote huizen hebben gesticht dan de wapenen, hebben die van de wapenen toch op die van de letteren een ik weet niet wat voor en is er hun een zekere glans eigen die alle andere overtreft. Onthoud wel wat ik u thans ga zeggen, want het kan u van veel nut en troost zijn in uw tegenspoed: het is dit dat gij uw gedachten niet moet laten verwijlen bij de tegenslagen die u zullen overkomen; want de ergste daarvan is de dood, en als deze waardig is, is de dood de beste van alle tegenslagen. Men vroeg den dapperen Romeinschen keizer Julius Caesar, welke de beste dood was; hij antwoordde de onverwachte, de plotselinge en onvoorziene [10]; en ofschoon hij dat antwoord gaf als een heiden, vreemd aan de kennis van den waren God, had hij het met dat al toch bij het ware eind, uit een menschelijk oogpunt beschouwd; want al vindt men zijn dood bij den eersten aanval en in den eersten strijd, hetzij getroffen door een kanonschot, hetzij opgeblazen door een mijn, wat doet het er toe? Het is enkel sterven en daarmee uit; en volgens Terentius maakt een soldaat die op het slagveld gevallen is, een beteren indruk dan hij die gezond en wel zijn heil zoekt in de vlucht [11]; een braaf soldaat wint roem naar de mate hij zijn kapiteins en anderen die hem bevelen, gehoorzaam is. En let wel, mijn vriend, het past den soldaat beter naar kruit dan wel naar civet te ruiken; en als de ouderdom

u in dit eerzaam bedrijf verrast, al zijt ge dan overdekt met wonden en verminkt of mank, hij zal u ten minste niet eerloos verrassen en zoo dat de armoede uw eer vermindert. Overigens worden er reeds maatregelen getroffen om oude en verminkte soldaten te onderhouden en te verzorgen [12]); want het is niet goed dat men met hen handelt gelijk zij plegen te handelen die hun negers vrijlaten en zich van hen ontdoen door hen het huis uit te zetten, als zij oud zijn en onnut zoogenaamd om hen vrij te laten, maar inderdaad om hen tot slaven te maken van den honger, waarvan zij niet mogen hopen bevrijd te worden dan door den dood. En verder wil ik u thans niets meer raden dan op het kruis van dit mijn paard te klimmen en mee naar de herberg te rijden, om er het avondeten met mij te gebruiken; morgenochtend kunt gij dan uw tocht vervolgen, en God geve u hem zoo voorspoedig als uw oogmerk het verdient."

De page aanvaardde het aanbod voor het kruis niet, maar wel dat om met hem in de herberg te eten; en Sancho zei naar men zegt bij zich zelf: „God spare u als mijn heer ! Hoe is het mogelijk dat een man die zulke, zoovele en zoo verstandige dingen kan zeggen als hij daar weer heeft gezegd, volhoudt dat hij de onmogelijke dwaasheden zag die hij van de grot van Montesinos vertelt? Maar kom aan, dat moet hij zelf weten."

Toen, juist terwijl de avond daalde, bereikten zij de herberg en Sancho merkte geenszins tot zijn ongenoegen dat zijn heer haar voor een echte herberg hield, en niet zooals gewoonlijk voor een kasteel. Zij waren nog niet goed en wel binnen, of Don Quichot vroeg den herbergier naar den man met de lansen en hellebaarden; waarop de waard antwoordde dat hij in den stal bezig

was voor den ezel te zorgen. Hetzelfde gingen de neef en Sancho voor hun beesten doen, en zij gaven Rossinant de beste krib en de beste plaats van den stal.

AANTEEKENINGEN

[1]) De oudste berichten die wij over het kaartspel bezitten, dateeren van de tweede helft van de 14de eeuw. Zie R. Merlin, *Origine des cartes á jouer*, Paris 1869.

[2]) Zelfs bij monde van Don Quichot moet Cervantes lucht geven aan zijn verontwaardiging over de schrielheid van den Hertog van Béjar, aan wien hij het Eerste Deel van zijn „Quijote" opgedragen had. De „príncipe", op wien in den volgenden zin van den tekst gedoeld wordt, is natuurlijk de Graaf van Lemos.

[3]) Kluizenaars stonden in Cervantes' dagen in een slechten reuk. Vaak leefde de „ermitaño" samen met een „sotaermitaño", een onderkluizenaarster, een boetvaardige zondares, naar het heette.

[4]) Niet alleen Cervantes, maar ook velen van zijn tijdgenooten huldigden deze meening, die trouwens overeenstemt met het woord van den H. Ambrosius: „Tolerabilior est culpa si lateat".

[5]) Nl. wijn.

[6]) De Hertog van Lerma, de almachtige gunsteling van Philips III, droeg wegens zijn eksteroogen, „zapatos cuadrados" (vierkante schoenen). Het geheele hof volgde dit voorbeeld.

[7]) De seguidilla die hier gezongen wordt, is eigenlijk een strophe van vier versregels, waarvan de eerste en de derde zeven, en de andere twee vijf lettergrepen tellen. De tweede en vierde regel rijmen. Er bestaan echter ook seguidilla's van zeven versregels. Nadere bijzonderheden over de seguidilla's kan men vinden in Francisco Rodríguez Marín, *La Copla, bosquejo de un estudio folk-lórico*, Madrid 1910, p. 19 et seq. In Cervantes' tijd was het gebruikelijk de vierregelige seguidilla in slechts twee regels te schrijven en te laten afdrukken.

[8]) Dit was natuurlijk eenigszins overdreven. Maar een Spaanschen kraag laten wasschen, stijven en strijken was in ieder geval in het geheel niet goedkoop.
[9]) „Spilorceria" is inderdaad een Italiaansch woord, dat gierigheid, vrekkigheid, krenterigheid beteekent.
[10]) Volgens Suetonius, *Vita Caesaris*, cap. LXXXVII.
[11]) Deze uitspraak, die hier ten onrechte aan Terentius wordt toegeschreven, was Cervantes dierbaar. Ze kwam ook in de Voorrede van dit Tweede Deel van den „Quijote" al een keer voor.
[12]) Aan Dr. Cristóbal de Herrera komt de eer toe in 1598 de aandacht te hebben gevestigd op de noodzakelijkheid oudgedienden te verzorgen, al is er toen weinig van de door hem voorgestelde maatregelen gekomen. Waarschijnlijk schuilt er daarom wel eenige bittere ironie in de woorden die Cervantes aan deze aangelegenheid wijdt.

VIJFENTWINTIGSTE HOOFDSTUK

WAARIN HET AVONTUUR VAN HET GEBALK EN HET KLUCHTIGE VERHAAL VAN DEN POPPENKASTVERTOONER WORDT BESCHREVEN, BENEVENS DE GEDENKWAARDIGE WAARZEGGERIJEN VAN DEN WAARZEGGENDEN AAP

Don Quichot had geen zitvleesch, zooals men zegt, eer hij alles hoorde en wist van de wonderen die hem door den man die de wapenen vervoerde waren beloofd. Hij ging op zoek naar hem waar de waard zei dat hij was; daar vond hij hem en vroeg hem in ieder geval maar dadelijk te vertellen waar hij van zins was het later over te hebben wat betreft zijn vraag onderweg. De man antwoordde:

„Dat verhaal van mijn wonderen moet men op zijn gemak en niet staande hooren; mijn beste heer, laat mij eerst mijn beest voeren, en dan zal ik u dingen vertellen waarvan u versteld staat."

„Dat is het wachten niet waard," antwoordde Don Quichot; „want ik zal u bij alles behulpzaam zijn."

En dat deed hij ook: hij wande de gerst voor hem en veegde de krib, een nederigheid die den man wel dwong hem zonder langer bidden te vertellen wat hij vroeg; hij ging op een bank zitten, en Don Quichot naast hem, en terwijl de neef, de page, Sancho Panza en de waard senaat [1]) en gehoor vormden, begon hij zijn verhaal als volgt:

„U moet weten, edele heeren, dat het in een dorp vier en een halve mijl van deze herberg, geschiedde dat een regidor [2]) aldaar door list en bedrog van een jeugdige dienstbode, maar dat verhaal is te lang om te vertellen, op zekeren dag een ezel kwijtraakte, en hoewel deze

vroede vader al het mogelijke deed om hem terug te vinden, het mocht hem niet gelukken. Maar toen er naar de historie verluidt en algemeen bekend is [3]), veertien dagen waren verstreken sinds de ezel verdween, werd de vroede vader die hem had verloren op het dorpsplein aangesproken door een anderen vroeden vader van het dorp die zei: 'Geef mij loon voor een goede tijding, vriend; want uw ezel is terecht'. 'Dat beloof ik u, en een goed ook, vriend,' antwoordde de ander; 'maar laat eens hooren waar hij terecht is.' 'In het bosch,' antwoordde de vinder; 'ik heb hem vanmorgen gezien, zonder zadel of tuig, en zoo mager dat het een mensch aan zijn hart ging. Ik wilde hem voor mij uitdrijven en naar uw huis brengen; maar hij is al zoo wild en schuw dat hij toen ik dichtbij hem kwam op de vlucht sloeg en in het dichtste van het bosch verdween. Als ge er wat voor voelt om hem samen te gaan zoeken, ga ik eerst deze ezelin thuisbrengen; en ik ben dadelijk terug.' 'Dat is zeer vriendelijk van u,' zei die van den ezel, 'en ik zal trachten u met gelijke munt te betalen.' Zoo, en met al deze bijzonderheden als ik het hier nu vertel, wordt het door ieder verteld die op de hoogte is van de ware toedracht van het geval. Welnu, hand in hand en wel ter been, daar gingen ze naar het bosch de twee vroede vaderen, maar toen zij ter plekke waren op de plaats waar zij den ezel dachten te vinden, vonden zij hem niet, en hij liet zich in den ganschen omtrek niet zien, hoezeer zij ook zochten. Toen zij dan zagen dat hij zich niet zien liet, zei de vroede vader die hem gezien had tot den ander: 'Luister eens, vriend: ik heb een plan in mijn hoofd gekregen, waardoor wij dat beest vast en zeker kunnen vangen, al heeft het zich verstoken in het ingewand der aarde, om van dat van

het bosch maar te zwijgen; ik kan wonderbaarlijk goed balken; en als gij dat ook ietwat verstaat, is de zaak op een oor na gevild.' 'Ook ietwat zegt ge, vriend?' vroeg de ander. 'Bij God ik doe voor niemand onder, nog voor geen ezel zelf.' 'Dat zullen wij dan wel eens zien,' antwoordde de tweede vroede vader; 'want mijn plan is dat gij van den eenen kant het bosch ingaat en ik van den anderen, zoodat wij het van alle kanten doorloopen en doorkruisen; van tijd tot tijd moet gij eens balken en zal ik eens balken, dan zal de ezel ons vast en zeker hooren en antwoord geven, als hij ten minste in het bosch is.' Waarop de eigenaar van den ezel antwoordde: 'Vriend, ik vind uw plan opperbest en uw scherp verstand waardig.' Zij gingen volgens de afspraak elk hun kant, maar het toeval wilde dat zij bijna tegelijkertijd balkten, en door het gebalk van den ander misleid, repte elk zich naar den ander in de meening dat de ezel eindelijk terecht was; en toen zij elkander zagen, zei de man die zijn beest kwijt was: 'Het is toch niet waar, vriend, dat het mijn ezel niet was die balkte?' 'Ik was het maar,' antwoordde de ander. 'Dan moet ik zeggen, vriend,' zei de eigenaar, 'dat er tusschen u en een ezel geen zier verschil bestaat wat balken betreft; want ik heb nog nooit van mijn leven iets natuurlijkers beleefd of gehoord.' 'Die loftuitingen en complimenten,' antwoordde de man die het plan had verzonnen, 'komen eer u toe en zijn u waardiger dan mij, vriend; want bij den God die mij schiep, gij kunt den besten en meest ervaren balker ter wereld een paar balken voor geven, ge hebt een vol geluid; uw stem is vast en houdt goede hoogte en maat, en uw uithalen zijn talrijk en snel; waarlijk, ik geef mij gewonnen en laat u vlag en wimpel in deze zeldzame

kunst.' 'Welnu,' antwoordde de eigenaar van den ezel, 'ik zal mij zelf voortaan meer in eere houden en hooger schatten, en er aan denken dat ik een gave bezit; want al vond ik dat ik wel aardig balkte, ik heb nooit gedacht dat ik het zoo ver kon brengen als gij zegt.' 'Laat ik er nog bij zeggen,' antwoordde de ander, 'dat er vele bijzondere gaven in de wereld verloren zijn gegaan en dat zij slecht zijn besteed aan hen die ze niet weten te benutten.' 'De onze,' antwoordde de eigenaar van den ezel, 'kunnen ons enkel en alleen van dienst zijn in een geval als wij thans beleven; en moge het God behagen dat ze ons hierin van eenig nut zijn.' Met die woorden gingen zij weer uiteen en begonnen weer te balken en vergisten zich telkens en kwamen elkaar weer te gemoet, tot zij als herkenningsteeken om te weten dat zíj het waren en niet de ezel, afspraken tweemaal kort achtereen te balken.

Hierna trokken zij, telkens dubbel balkend, het gansche bosch door, zonder dat de verloren geraakte ezel antwoord gaf, of eenig levensteeken. Maar, hoe kon de arme en in den bloei der jaren weggerukte ezel antwoorden? Want zij vonden hem ten slotte in het dichtste van het bosch, opgevreten door de wolven. En toen hij hem zag, zei de eigenaar: 'Ik was al verwonderd dat hij geen antwoord gaf, want wanneer hij niet dood was geweest had hij wel gebalkt als hij ons had gehoord, of hij zou geen ezel geweest zijn; maar nu ik u zoo fraai heb hooren balken, vriend, beschouw ik de moeite die ik mij getroost heb om hem te zoeken toch goed besteed, al heb ik hem dood gevonden.' 'Dat compliment kan ik ook u maken, vriend,' antwoordde de ander; 'want als de abt goed zingt, blijft de koorknaap niet bij hem achter.' En daarna keerden zij

troosteloos en met heesche kelen naar hun dorp terug en vertelden hun vrienden, buren en bekenden al wat hun bij het zoeken naar den ezel was overkomen, waarbij zij om strijd elkanders bekwaamheid in het balken prezen. Dit alles raakte bekend en deed de ronde in de omliggende dorpen; en daar de duivel die nooit slaapt graag overal twist verwekt en tweedracht zaait door lasterlijk bedrog aan te wakkeren en ruzie te stoken uit niets, wist hij het zoo voor elkaar te krijgen dat de menschen uit andere plaatsen zoo gauw zij er een van ons dorp zagen, begonnen te balken als om ons bij den neus te nemen met het gebalk van onze vroede vaderen. De jongens aapten het na, en dat was even erg of alle duivels der helle zich met de zaak bemoeiden; de balkerij verspreidde zich van het eene dorp naar het andere, en de inwoners van het balkersdorp worden thans overal herkend en nagewezen als negers onder blanken. De ongelukkige grap is zoover gegaan dat de bespotten er al herhaaldelijk in gewapende benden op uit zijn getrokken om den spotters slag te leveren, en geen macht ter wereld, geen angst of schaamte kan dat verhinderen. Morgen of overmorgen, geloof ik, trekken de mannen van mijn dorp, dat zijn de balkers, er op uit tegen een ander dorp, twee mijlen van het onze dat er een is waar men ons het ergste sart; en om goed uitgerust voor den dag te komen, ben ik die lansen en hellebaarden wezen koopen die ge gezien hebt. Dat zijn dan de wonderlijke dingen waarvan ik zei dat ik ze u zou vertellen, en als ge ze dat niet vindt, andere ken ik niet."

Met die woorden maakte de brave man een eind aan zijn verhaal, en op dit oogenblik trad er door de deur van de herberg een man binnen, geheel in het gemsleer

gekleed, hozen, broek en wambuis, en zei met luider stem:
„Heer waard, is er plaats? Want hier komt de waarzeggende aap en de poppenkast voor de vertooning van de bevrijding van Melisendra."
„Potsbloed!" zei de herbergier. „Daar heb je señor meester Pedro! Dat wordt een goede avond."
Ik vergat nog te zeggen dat deze meester Pedro het linkeroog en bijna de halve wang bedekt droeg met een lap groene stof, een bewijs dat er aan dien kant wat bij hem moest haperen; en de waard ging voort en zeide:
„Wees UEd. hartelijk welkom, mijnheer meester Pedro. Waar is de aap en de poppenkast, dat ik ze niet zie?"
„Ze komen er aan," zei de man in het gemsleer; „ik ben alleen maar even vooruitgeloopen om te hooren of er plaats is."
„Ik zou den Hertog van Alva [4]) in eigen persoon de deur uitzetten om plaats te maken voor meester Pedro," antwoordde de herbergier; „laten de aap en de poppenkast maar komen; want er is vanavond gezelschap in de herberg dat de voorstelling en de kunsten van den aap wel betalen kan."
„Goed zoo," antwoordde de man met den lap; „ik zal het met den prijs wel redelijk maken, met de onkosten ben ik al ruim tevreden; dan ga ik maar, om te zorgen dat de kar met den aap en de poppen hierheen komt."
En met die woorden verliet hij de herberg weer.
Don Quichot vroeg den waard dadelijk wat voor meester Pedro dat was en wat voor poppen en wat voor aap hij meebracht. Waarop de herbergier antwoordde:
„Dat is een beroemd poppenkastvertooner, die al een

tijdlang hier door de Mancha van Aragon [5]) trekt en een vertooning geeft van de bevrijding van Melisendra door den beroemden Don Gaiferos; het is een van de mooiste en best opgevoerde histories die sedert jaren in dit deel van het land te zien zijn geweest. Hij heeft ook een aap bij zich die de wonderbaarlijkste kunst verstaat die men ooit van apen gezien of van menschen vernomen heeft; want als men hem iets vraagt luistert hij oplettend naar wat men hem vraagt en springt dan terstond op den schouder van zijn baas, houdt zijn kop bij diens oor en geeft het antwoord op wat er gevraagd is, en meester Pedro verklaart dat dan dadelijk; maar van de dingen van het verleden zegt hij veel meer dan van de dingen die nog in de toekomst liggen; en ofschoon hij het niet altijd bij het rechte eind heeft, vergist hij zich meestal toch niet; zoodat wij gelooven dat hij den duivel in het lijf heeft. Iedere vraag kost twee realen, als de aap antwoordt, ik bedoel als de baas voor hem antwoordt nadat het beest hem iets in het oor gefluisterd heeft; en zoodoende wordt er gedacht dat die meester Pedro flink rijk is; hij is een *galant'huomo* (zooals men in Italië zegt) en een *buon compagno* [6]), en hij neemt het er best van; hij praat voor zes en hij drinkt voor twaalf, alles op kosten van zijn tong, zijn aap en zijn poppenkast."

Op dit oogenblik kwam meester Pedro terug, en op een kar volgden de poppen en de aap, een groote zonder staart, met een paar billen zoo kaal als vilt, maar niet kwaadaardig van gezicht; en nauwelijks kreeg Don Quichot hem in het oog, of hij vroeg:

„Kunt UEd. mij ook zeggen, mijnheer de waarzegger: *che pesce pigliamo* [7])? Wat staat ons te wachten? En ziehier mijn twee realen."

En hij beval Sancho ze meester Pedro te geven, die voor den aap antwoordde en zei:
„Heer, dit dier geeft geen antwoord of inlichtingen omtrent de dingen van de toekomst; van de dingen van het verleden weet het wel iets, en eveneens iets van het heden.”
„Sapperdekriek!” zei Sancho. „Ik heb er geen duit voor over om mij te laten vertellen wat mij al overkomen is, want wie kan dat beter weten dan ik zelf? En betalen voor wat ik al weet, zou toch machtig dwaas zijn; maar als hij de dingen van het heden zoo best weet, dan zijn hier mijn twee realen en laat mijnheer de aap mij maar eens vertellen waarmee mijn vrouw Teresa Panza zich op het oogenblik bezighoudt of vermaakt.”
Meester Pedro wilde het geld niet aannemen; hij zeide:
„Ik wil mijn loon niet vooruit ontvangen, maar eerst na bewezen diensten.”
Daarna gaf hij met de rechterhand twee tikjes op zijn linkerschouder, en in een wip sprong de aap daarop, bracht zijn mond aan het oor van zijn meester en begon haastig met zijn tanden te klapperen; hij deed het niet langer dan men tijd neemt voor een credo, en kwam toen met één sprong weer op den grond. Onmiddellijk daarop liep meester Pedro haastig naar Don Quichot, knielde voor hem neer, omarmde hem de beenen en zei:
„Deze beenen omarm ik of ik beide zuilen van Hercules [8]) omarmde; o vermaarde levenwekker der reeds in vergetelheid geraakte dolende ridderschap, o onvolprezen ridder Don Quichot van de Mancha, moed der ontmoedigden, stut der wankelen, steun der gevallenen, troost en toeverlaat van allen die ongelukkig zijn!”
Don Quichot stond als versteend, Sancho verbouwereerd, de neef verbaasd, de page onthutst, de man van

het gebalk onnoozel van verwondering, en de waard geheel en al van streek; om kort te gaan, allen waren ontsteld over de woorden van den poppenkastvertooner, die onverwijld voortging en zeide:
„En gij, o brave Sancho Panza! de beste schildknaap van den besten ridder ter wereld, verheug u; want uw brave vrouw Teresa maakt het wel; zij is thans bezig een pond vlas te hekelen, en aan haar linkerhand staat een kruik waarvan de hals is gebroken en die een behoorlijken slok wijn bevat, waarmee zij zich sterkt bij haar arbeid."
„Dat geloof ik graag," antwoordde Sancho; „want zij is een goede en vrome ziel en als zij niet zoo jaloersch was, zou ik haar zelfs niet willen ruilen voor de reuzin Andandona [9]), die naar mijn heer zegt, een bar flinke en kordate vrouw was; maar mijn Teresa is er een van de soort die het er goed van nemen, al gaat het ten koste van haar erfgenamen."
„Zoo ziet men toch weer," sprak hierop Don Quichot, „dat hij die veel leest en veel reist, veel ziet en veel weet. Want niet waar, welke redeneering zou genoeg overredingskracht bezitten mij te doen gelooven dat er apen ter wereld zijn die kunnen waarzeggen, gelijk ik het thans met eigen oogen heb aanschouwd? Want ik ben waarlijk Don Quichot van de Mancha in eigen persoon, gelijk dit brave dier heeft gezegd, al is het eenigszins te ver gegaan in zijn lof; maar hoe ik dan ook wezen moge, ik dank den Hemel dat hij mij begiftigd heeft met een zacht en medelijdend gemoed, steeds geneigd goed te doen jegens een ieder, en kwaad jegens niemand."
„Als ik geld had," zei de page. „zou ik aan mijnheer den aap vragen wat mij zal overkomen op de pelgrimage die ik begonnen ben."

Waarop meester Pedro die reeds van de voeten van Don Quichot was opgestaan, ten antwoord gaf:
„Ik heb al gezegd dat dit beestje niet antwoordt op vragen betreffende de toekomst; en als het dat deed, kwam het niet op het geld aan, want om mijnheer Don Quichot hier van dienst te zijn, zou ik alle profijt van de wereld laten varen.
Maar omdat ik het u beloofd heb en om u een genoegen te doen, zal ik thans de poppenkast opzetten en allen aanwezigen een vermaak verschaffen, waarvoor niets behoeft te worden betaald."
Toen de herbergier dit hoorde, wees hij opgetogen de plaats aan waar de poppenkast kon worden neergezet, hetgeen in een oogwenk was geschied.
Don Quichot was niet bijster ingenomen met de waarzeggerijen van den aap, want hij vond het geen pas geven dat een aap waarzei, noch over de toekomst, noch over het verleden; en daarom trok Don Quichot zich terwijl meester Pedro de poppenkast klaarmaakte met Sancho in een hoek van den stal terug, waar hij zonder dat iemand hem hoorde, tot hem zei:
„Kijk eens hier, Sancho, ik heb terdege over de vreemde kunsten van dien aap nagedacht, en ik voor mij geloof vast en zeker dat meester Pedro zijn baas een pakt, stilzwijgend of uitdrukkelijk genoemd, met den duivel gesloten heeft."
„Als het pak uitdrukkelijk genoemd en van den duivel is," zei Sancho, „zal het wel een allemachtig smerig pak wezen; maar wat voor belang heeft die meester Pedro er bij dat soort pakken te hebben?"
„Je begrijpt mij niet, Sancho: ik bedoel alleen dat hij een of andere overeenkomst moet hebben gemaakt met den duivel, die den aap deze kunst inblaast, waardoor

hij in zijn onderhoud voorziet, en zoodra hij rijk is, zal hij hem zijn ziel moeten afstaan, want dat is het waar die vijand der menschheid op vlast. Ik ben tot die meening gekomen toen ik zag dat de aap enkel antwoord gaf op vragen van het verleden en het heden, want de wijsheid van den duivel kan niet verder reiken, de dingen der toekomst kent hij slechts door gissingen, en dan nog niet eens altijd; voor God alleen is het weggelegd de tijden en gelegenheden te kennen [10]) en voor Hem bestaat verleden noch toekomst: alles is heden. En waar dit is gelijk het is, blijkt het dat deze aap spreekt door de inblazingen des duivels; ik verwonder mij dat men hem niet heeft aangeklaagd bij het Santo Officio, en hem heeft ondervraagd en met geweld doen bekennen krachtens wien hij waarzegt; want het blijkt toch wel dat deze aap geen sterrenwichelaar is, en dat noch zijn baas noch hij zoogenaamde horoscopen trekken of kunnen trekken, die op het oogenblik in Spanje zoo in zwang zijn dat ieder vrouwspersoon, iedere page, iedere schoenlapper er zich op laat voorstaan er een te kunnen trekken alsof het een boer uit het kaartspel was, en met die leugens en domheden de wonderbaarlijke waarheid der wetenschap ten verderve voert. Ik heb van een dame vernomen die aan een van deze horoscooptrekkers vroeg of een klein schoothondje dat zij er op nahield, drachtig worden en jongen zou, en hoeveel en van welke kleur de honden zouden zijn die het wierp. Waarop mijnheer de sterrenwichelaar na den horoscoop getrokken te hebben, antwoordde dat het hondje drachtig zou worden en drie kleine hondjes ter wereld zou brengen, het een groen, het tweede lichtrood en het derde met vlekjes, op voorwaarde echter dat de bewuste teef gedekt zou worden tusschen elf en twaalf uur over dag

of des nachts, en op een Maandag of Zaterdag; maar het geval wilde dat de hond twee dagen later stierf omdat ze zich overvreten had, en mijnheer de horoscooptrekker hield in het dorp den naam van een voortreffelijk sterrenwichelaar, gelijk met alle of de meeste horoscooptrekkers het geval is."

„Met dat al zou ik toch wel willen," zei Sancho, „dat UEd. meester Pedro eens aan zijn aap liet vragen of het waar is wat UEd. in de grot van Montesinos is overkomen; want ik ben er met UEds. welnemen van overtuigd dat alles leugen en bedrog was, of in ieder geval iets dat u heeft gedroomd."

„Het is mogelijk," antwoordde Don Quichot; „maar ik zal doen wat je mij aanraadt, ofschoon ik er wel eenig gewetensbezwaar tegen heb."

Op dit oogenblik verscheen meester Pedro om te kijken waar Don Quichot bleef en hem te zeggen dat de poppenkast klaarstond. ZEd. moest ze vooral komen kijken, want het was de moeite waard.

Don Quichot deelde hem zijn gedachten mede en verzocht hem terstond aan zijn aap te vragen of zekere zaken die hij in de grot van Montesinos had beleefd, gedroomd waren of echt geschied; hèm scheen het toe dat ze zoowel het een als het ander waren. Waarop meester Pedro, zonder iets te antwoorden, den aap weer haalde, hem voor Don Quichot en Sancho neerzette, en zei:

„Kijk eens hier, señor de aap, deze heer wil weten of zekere zaken, die hem in een grot genaamd van Montesinos overkwamen, onwaar zijn of werkelijk gebeurd."

Hij gaf hem het gewone teeken, de aap klom op zijn linkerschouder en scheen hem iets in het oor te fluisteren, en meester Pedro zei terstond daarop:

„De aap zegt dat een deel van de zaken die UEd. in de genoemde grot gezien of beleefd heeft, niet waar zijn, maar een ander deel wel; dat dit alles is wat hem betreffende deze vraag bekend is [11]); en dat hij als UEd. meer wenscht te weten, aanstaanden Vrijdag op alles zal antwoorden wat hem wordt gevraagd; maar dat op het oogenblik de kracht is uitgeput, en dat hij ze eerst Vrijdag terug zal krijgen, gelijk hij verklaard heeft [12])."
„Heb ik u niet gezegd," zei Sancho, „dat ik maar niet kon gelooven dat al wat UEd. vertelde over de geschiedenissen in de grot waar was, mijn beste mijnheer, nog niet voor de helft?"
„Het zal wel blijken, Sancho," antwoordde Don Quichot; „want de tijd die alle dingen openbaart, laat er zich geen ontgaan die het niet aan den dag brengt, al is het nog zoo diep in den schoot der aarde verborgen. Maar genoeg hiervan voor het oogenblik; en laat ons eens zien hoe de aap uit de mouw komt en naar de poppenkast gaan kijken, want ik geloof dat het wel iets bijzonders zal zijn."
„Iets!" zei meester Pedro. „Zestig duizend bijzondere dingen zitten er in mijn poppenkast: ik verzeker UEd. señor Don Quichot, dat het een van de grootste tegenwoordige bezienswaardigheden ter wereld is; maar *operibus credite, en non verbis* [13]), en de handen uit de mouwen; want het wordt laat, en wij hebben veel te doen, te zeggen en te vertoonen."
Don Quichot en Sancho gehoorzaamden hem, en begaven zich naar de plaats waar de poppenkast reeds was neergezet en opengesteld, rondom verlicht met brandende waskaarsjes, die haar een schoonen en schitterenden aanblik verleenden. Toen zij er waren, ging meester Pedro er in, want hij moest de poppen han-

teeren; en een jongen, de knecht van meester Pedro, ging er voor staan om als tolk en uitlegger der mysteriën van het poppenspel dienst te doen: hij had een stok in de hand, waarmede hij de poppen aanwees als zij ten tooneele verschenen.

Toen nu iedereen in de herberg voor de poppenkast verzameld was, enkelen staande, en Don Quichot, Sancho, de page en de neef op de beste plaatsen gezeten, begon de uitlegger te verhalen wat hij die het volgende hoofdstuk hooren of lezen zal, zal hooren of lezen.

AANTEEKENINGEN

[1]) In Cervantes' tijd gaven rondtrekkende tooneelspelers en poppenkastvertooners hun publiek gaarne den hoogdravenden naam van „senado", iets waarmede hier den draak wordt gestoken.

[2]) Een „regidor" is een gemeentebestuurder, een gemeenteraadslid.

[3]) „Según es pública voz y fama", is een plechtige juridische formule die hier op een zeer weinig belangrijke aangelegenheid toegepast wordt.

[4]) Ofschoon de groote Hertog van Alva in 1583 te Lissabon gestorven was, lag zijn optreden nog versch in het geheugen van al zijn tijdgenooten.

[5]) De „Mancha de Aragón" heeft niets te maken met het koninkrijk Aragon, maar dankt haar naam aan een heuvel, Monte-aragón genaamd. Zij omvatte het oostelijk gedeelte van de Mancha. Belmonte b.v. lag in de Mancha de Aragón.

[6]) Deze waard zal dus, evenals zooveel Spanjaarden van die dagen, in zijn jonge jaren in Italië hebben gediend.

[7]) Het contact tusschen Italië en Spanje was in de 16de en 17de eeuw zoo nauw geworden dat tal van Italiaansche woorden en uitdrukkingen in het Spaansch burgerrecht verkregen. Vgl. Dr. J. H. Terlingen, *Los italianismos en*

español desde la formación del idioma Lhasta principios del siglo XVII, Amsterdam 1943 (Utrechtsche dissertatie), inz. blz. 361 en 362.

[8]) De zuilen van Hercules waren twee bergen aan de straat van Gibraltar, Abyla en Calpe geheeten, die volgens de Ouden eens een enkelen berg hadden gevormd, welke door Hercules in tweeën gespleten was om doortocht te verleenen aan de wateren van den Atlantischen Oceaan, waardoor de Middellandsche zee ontstond.

[9]) De reuzin Andandona is een figuur uit den *Amadís de Gaula* (l. III, cap. III). Zij was de zuster van den reus Madarque, heer van *Ínsula Triste.*

[10]) *Handelingen* I : 7.

[11]) Deze woorden ,,y que esto es lo que sabe, y no otra cosa, en cuanto a esta pregunta", zijn een formule waarmee griffiers, zoowel in burgerlijke als in strafzaken, elk van de antwoorden der getuigen plachten te beëindigen.

[12]) Ook dit ,,como dicho tiene" is een juridische uitdrukking die men herhaaldelijk in getuigenverklaringen van de 16de en de 17de eeuw aantreft.

[3]) *Joh.* X : 38.

ZESENTWINTIGSTE HOOFDSTUK

WAARIN HET KLUCHTIG AVONTUUR MET DEN POPPENKASTVERTOONER VERVOLGD WORDT, BENEVENS ANDERE WAARLIJK NIET ONVERMAKELIJKE ZAKEN

„Allen zwegen zij stil, zoo Tyriërs als Trojanen [1]*";*
waarmee ik slechts zeggen wil dat toen allen die naar de poppenkast keken aan de lippen van den uitlegger van derzelver wonderen hingen, men in de kast talrijke trommels en trompetten hoorde klinken en kanonnen bulderen [2], een geluid dat echter weldra kalmeerde, en terstond daarop verhief de knaap zijn stem, en zeide: „De ware geschiedenis die u hier wordt vertoond, edele heeren, is woord voor woord ontleend aan de Fransche kronieken en de Spaansche romances, die nog altijd van mond tot mond gaan, bij groot en klein, langs 's Heeren wegen. Zij handelt over de bevrijding door heer Don Gaiferos van zijn gemalin Melisendra [3], die in Spanje gevangen zat in de macht der mooren, in de stad Sansueña [4], want zoo noemde men toen wat thans Zaragoza heet; en hier ziet gij, edele heeren, hoe Don Gaiferos triktrak te spelen zit, gelijk het bezongen is in het lied:

'Te spelen aan 't triktrakbord zit Don Gaiferos,
Die lang Melisendra vergeten reeds is' [5].

En het personage dat daarginds verschijnt met een kroon op het hoofd en een schepter in zijn hand is keizer Karel de Groote, de vermeende vader van deze Melisendra, die vertoornd de ledigheid en onverschilligheid van zijn schoonzoon heeft aanschouwd, en nu opkomt om hem te berispen. En let thans wel met welk een heftigheid en vuur hij hem berispt, zoodat het bijkans

lijkt of hij hem met den schepter een dracht slagen op het hoofd wil geven, er zijn zelfs schrijvers die zeggen dat hij ze hem gaf, en goed ook; en nadat hij hem vele dingen had gezegd over het gevaar dat zijn eer liep als hij er niet in slaagde zijn gemalin te bevrijden, sprak hij volgens het verhaal:

„Woorden genoeg; laat daden zien" [6]).

Let ook wel, edele heeren, hoe de keizer zich omwendt en Don Gaiferos achterlaat in groote woede, waarna hij zooals u ziet in toorn uitbarst, het triktrakbord en de schijven ver van zich werpt [7]), in aller ijl om zijn wapenen roept, en zijn neef Don Roeland diens zwaard Durindana [8]) te leen vraagt, en let wel hoe Don Roeland het hem niet wil leenen [7]), maar hem zijn geleide aanbiedt in de moeilijke onderneming waarin hij zich gaat begeven; hetgeen hij uit woede en ergernis niet wenscht te aanvaarden, maar zegt dat hij niemand van noode heeft om zijn gemalin te verlossen [7]), al ware zij gevangen in het middelpunt der aarde; en daarna gaat hij af om zich te wapenen en zich terstond op weg te begeven. Wendt uw blik thans, edele heeren, naar den toren die daar verrijst, en die een van de torens wordt verondersteld te zijn van het alcazar van Zaragoza, dat men thans de Aljafería [9]) noemt; en de dame die op gindsch balkon verschijnt, in moorschen trant gekleed, is de onvergelijkelijke Melisendra, die daar zoo menigmaal verscheen om uit te zien op den weg naar Frankrijk, en wanneer zij dan dacht aan Parijs en haar gemaal, vond zij troost in haar gevangenschap. Let thans ook op het nieuwe tafereel dat zich afspeelt, gelijk waarschijnlijk nog nooit is aanschouwd [10]). Ziet gij dien moor niet die stil en steelsgewijze, met den vinger op

den mond, achter Melisendra komt aangeslopen? Welnu, aanschouwt dan hoe hij haar een kus op de lippen drukt, en hoe overhaast zij spuwt en zich den mond afwischt met de witte mouw van haar hemd, en hoe zij jammert en zich van smart de schoone haren uitrukt, alsof die de schuld droegen van het kwaad dat haar werd aangedaan. Ziet ook hoe die waardige moor die daarginds in de gaanderijen loopt de koning Marsilio van Sansueña is, die omdat hij de onbeschaamdheid van den moor zag, ofschoon het een bloedverwant en groot gunsteling van hem is, bevel geeft hem op staanden voet gevangen te nemen, tweehonderd geeselslagen te geven en langs 's Heeren straten te sleepen, met

'Gejoel en omroepers voor hem
En rechtsdienaars achter hem aan [11]*)';*

en ziet dan hoe zij hier opkomen om het vonnis ten uitvoer te leggen, nauwelijks nadat het misdrijf is gepleegd, want onder mooren kent men geen 'overdracht aan de andere partij' noch een 'zoolang het bewijs niet geleverd is blijft de beklaagde in de gevangenis', gelijk bij ons [12])."

„Knaapje, knaapje," riep op dat oogenblik Don Quichot met luider stem, „volg het rechte spoor van je historie en dwaal niet af op zijwegen en kronkelpaden, want om een waarheid aan het licht te brengen zijn heel wat bewijzen en stavingen van bewijzen noodig."

En ook meester Pedro riep van achter de schermen: „Jongen, bemoei je niet met andermans zaken, en doe wat de heer je gelast, dat is de beste manier; houd je aan je gewonen koorzang en begeef je niet in contrapunten, die vaak breken van de fijnheid."

„Al goed," zei de jongen, en hij ging voort: „De per-

soon die hier verschijnt op een paard met een Gasconschen mantel [13]), is Don Gaiferos in eigen persoon; en hier vertoont zich zijn gemalin, reeds gewroken over de vermetelheid van den verliefden moor, met vriendelijker en rustiger gelaat op den erker van den toren, en zij is in gesprek met haar gemaal, in de meening dat het een voorbijganger is, met wien zij al de gesprekken en samenspraken houdt uit de romance, die luidt:

'Ridder als gij rijdt naar Frankrijk,
Wil dan naar Gaiferos vragen [14]),'

die ik thans niet opzeg, omdat breedsprakigheid verveling wekt; het is genoeg als men ziet hoe Don Gaiferos zich bekend maakt, en hoe ons door de vroolijke gebaren die Melisendra maakt te verstaan wordt gegeven dat zij hem heeft herkend; en wat meer is, wij aanschouwen thans hoe zij zich van het balkon laat zakken om op het kruis van het paard van haar braven gemaal plaats te nemen. Maar ach, de ongelukkige, een rand van haar bovenrok blijft haken aan het ijzerwerk van het balkon [10]) en daar hangt zij nu in de lucht, en kan den grond niet bereiken. Maar ziet hoe de barmhartige Hemel hulp biedt in den grootsten nood: want reeds nadert Don Gaiferos, en zonder acht te slaan of de kostbare bovenrok, zal scheuren of niet, grijpt hij haar vast, doet haar met geweld op den grond neerkomen, zet haar met een ruk terstond op het kruis van zijn paard, schrijdelings als een man, en beveelt haar zich stevig vast te houden en haar armen om hem heen te slaan en voor zijn borst te kruisen om er niet af te vallen, want vrouwe Melisendra was dergelijke ridderlijkheden niet gewend. Gij hoort ook hoe het gehinnik van het paard getuigt van de vreugde over den edelen en schoonen last dien het in zijn

meester en meesteres mededraagt. Gij ziet hoe zij den teugel wenden, de stad verlaten, en vroolijk en welgemoed den weg inslaan naar Parijs. Ga in vrede, o weergaloos paar ware geliefden! Moogt gij behouden in uw zoo lang gewenschte vaderland aankomen, zonder dat de fortuin uw voorspoedige reis hinderpalen in den weg legt! Mogen de oogen van uw vrienden en bloedverwanten u in rust en vrede de dagen die u nog resten zien genieten, en dat zij die van Nestor gelijk mogen zijn!"

Hier verhief meester Pedro opnieuw zijn stem, en zei: „Eenvoud, eenvoud, jongen: niet zoo hoogdravend; alle aanstellerij is uit den booze!"

De uitlegger antwoordde niets, maar ging voort en zei: „Het ontbrak niet aan ledige oogen die alles plegen te zien, en die het afdalen en opstijgen van Melisendra zagen, en het berichtten aan koning Marsilio, die terstond bevel gaf alarm te slaan: en ziet met welk een haast dit geschiedt: want de stad vergaat reeds van het geluid der klokken, die beieren van alle torens der moskeeën."

„Dat kan niet!" riep Don Quichot. „Met de klokken heeft meester Pedro het gansch verkeerd, want de mooren kennen geen klokken, doch kleine trompetten die op onze schalmeien lijken; klokken te luiden in Sansueña is groote dwaasheid [15])."

Toen meester Pedro dit hoorde, staakte hij het klokgelui en zei:

„Let UEd. niet op zulke kleinigheden, mijnheer Don Quichot, en pluist u de zaken niet zoo fijn uit dat het eind er van zoekraakt. Worden er in dit land niet haast iederen dag met veel succes duizend tooneelstukken met duizend onjuistheden en dwaasheden gespeeld,

die niet alleen met instemming, maar zelfs met bewondering worden aangehoord? Ga door, jongen, en laat maar praten; als het den zak vult, kan men meer dwaasheden opvoeren dan de zon atomen heeft."

„Zoo is het," antwoordde Don Quichot.

En de knaap sprak:

„Ziet welk een groote en schitterende ruiterstoet de stad verlaat om de twee christelijke gelieven te achtervolgen; hoeveel trompetten er klinken [7]), hoeveel schalmeien bespeeld en pauken en trommels geroerd worden. Ik vrees dat men hen zal achterhalen en gebonden aan den staart van hun eigen paard terug zal voeren, wat een schrikkelijk schouwspel zou zijn."

Toen nu Don Quichot al dit moorsch gespuis zag en al dit rumoer vernam, voelde hij zich verplicht den vluchtenden hulp te bieden; en hij verhief zich en riep met luider stem:

„Nooit, zoolang ik leef, zal ik gedoogen dat in mijn tegenwoordigheid een roemrucht ridder en onverschrokken minnaar als Don Gaiferos geweld wordt aangedaan. Staat, laag gespuis, volgt noch achtervolgt hem, of gij zult slaags raken met mij!"

Zoo gezegd, zoo gedaan: hij trok het zwaard uit de scheede, en met één sprong stond hij voor de kast en liet het met ongehoorde snelheid en woede slagen regenen op de moorsche poppenschaar; hij sloeg ze neer, hij onthoofdde ze, hij hieuw ze armen en beenen af en vermorzelde ze; en onder vele andere gaf hij een houw van boven naar benden zoo vervaarlijk dat als meester Pedro niet ineengedoken, neergehurkt en weggescholen was, hij hem het hoofd zou hebben afgeslagen zoo licht of het van marsepein ware. Meester Pedro schreeuwde met luider stem en zeide:

„Houdt UEd. toch op, mijnheer Don Quichot, kunt u niet zien dat het geen echte mooren zijn die u stukslaat en vernielt en afmaakt, maar een stel poppen van pappapier? Ach, zoo waar ik een zondaar ben, kijkt u toch hoe u mijn heele hebben en houden vernielt en ruïneert!"

Maar het hielp niet: Don Quichot liet het slagen, steken, en houwen met beide handen van rechts naar links en van links naar rechts blijven regenen. Om kort te gaan, in minder tijd dan men twee credo's op kan zeggen, had hij de heele poppenkast tegen den grond geslagen: alle poppen en paleizen lagen aan stukken en gruzelementen [16]), koning Marsilio zwaar gewond, en keizer Karel de Groote met gebroken kroon en gekloofd hoofd. Een panische schrik beving de illustere toeschouwers: de aap nam de vlucht op het dak van de herberg; de neef was bang, de page onthutst en zelfs Sancho Panza was grootelijks in angst en vreeze, want zooals hij toen de storm eenmaal over was bezwoer, hij had zijn heer nog nooit zoo woedend gezien. Toen de poppenkast grondig vernield was, kalmeerde Don Quichot een weinig en zeide:

„Ik wenschte hier op dit oogenblik wel eens al degenen voor mij te zien die niet gelooven of niet willen gelooven van hoeveel nut de dolende ridders ter wereld zijn: ziet slechts hoe het den wakkeren Don Gaiferos en de schoone Melisendra zou zijn vergaan, zoo ik hier niet aanwezig geweest ware; zekerlijk zouden op dit oogenblik deze honden hen reeds hebben achterhaald en schande aangedaan. En daarom leve de dolende ridderschap boven alles wat thans op aarde leeft!"

„Goed, zij leve!" zei daarop meester Pedro met treurige stem, „en laat mij maar sterven want ik ben er zoo

rampzalig aan toe, dat ik wel met koning Roderik mag zeggen:

> *'Gister was ik heer van Spanje...*
> *En vandaag is er geen tinne*
> *Die ik mijn bezit kan noemen* [17]*)!'*

Nog geen half uur, neen, geen minuut geleden was ik heer over koningen en keizers; mijn stallen en koffers en zakken waren gevuld met ontelbare paarden en tallooze feestgewaden, en thans ben ik te niet gedaan en verslagen, arm en tot den bedelstaf gebracht, en bovenal zonder aap; want zoo waar ik leef, het zal mij zweet op de tanden kosten eer ik hem weer gevangen heb; en dat alles vanwege de dolle woede van dezen heer ridder, van wien men zegt dat hij minderjarigen beschermt en onrecht recht maakt en andere liefdadige werken bedrijft; maar God zij geprezen in den hoogsten der Hemelen, in mijn geval schoot zijn edelmoedige bedoeling dan toch aardig te kort. Waarlijk, de Ridder van de Droevige Figuur heeft er mij een leelijk laten slaan."

Sancho Panza werd door de woorden van meester Pedro verteederd, en zei:

„Trek het je niet zoo aan, meester Pedro, en klaag niet, want je breekt mij het hart; geloof mij maar, mijn heer Don Quichot is zulk een goed katholiek en rechtschapen christenmensch dat hij zoodra hij beseft dat hij je onrecht heeft aangedaan, het je dubbel en dwars zal willen en kunnen betalen en vergoeden."

„Als señor Don Quichot mij maar een deel van wat hij vernielde wilde vergoeden zou ik al tevreden wezen, en UEd. zou zich dan het geweten ontlasten; want wie andermans goed tegen den wil van den eigenaar onder

zijn berusting houdt en het niet teruggeeft, kan niet zalig worden."

„Dat is waar," sprak Don Quichot, „maar tot nog toe is het mij niet bekend dat ik iets van u onder mijn berusting houd, meester Pedro."

„Hoe zoo niet?" antwoordde meester Pedro. „En deze relequieën die hier op dezen harden barren bodem liggen, wie anders heeft die gebroken en vernield dan de onoverwinnelijke kracht van uw machtigen arm? En van wien anders waren hun lichamen dan van mij? En waarmee anders voorzag ik in mijn onderhoud dan met hen?"

„Ik geloof thans waarlijk," sprak Don Quichot, „wat ik al zoo menigmaal heb geloofd: dat deze toovenaars die mij achtervolgen niets anders doen dan mij eerst de gedaanten voor oogen stellen zooals zij zijn, om ze dan terstond te doen verkeeren en veranderen in wat zij verkiezen. Wis en waarachtig, ik verzeker u, heeren die mij aanhoort, het scheen mij toe dat alles wat hier geschied is, inderdaad en waarlijk geschiedde: dat Melisendra Melisendra was, Don Gaiferos Don Gaiferos, Marsilio Marsilio en Karel de Groote Karel de Groote: het is daarom dat ik in toorn ontstak; om mijn plicht als dolend ridder getrouw te zijn wilde ik de vluchtenden helpen en beschermen, en met dit goede voornemen deed ik wat gij gezien hebt; als het averechts is afgeloopen, is het niet mijn schuld, maar die van de boosaardigen die mij achtervolgen. Met dat al, voor deze dwaling ben ik bereid mij zelf in de kosten te veroordeelen, al is ze niet voortgekomen uit kwaden opzet: laat meester Pedro maar eens zien wat hij voor de vernielde poppen moet hebben; en ik beloof ze hem terstond te betalen in goede en gangbare Kastiliaansche munt."

Meester Pedro boog diep en zei:
„Ik had niet minder van de ongekende christelijkheid van den dapperen Don Quichot van de Mancha, den waren helper en beschermer aller hulpbehoevenden en zwervende armen verwacht; mijnheer de waard hier en de brave Sancho zullen wel schatters en bemiddelaars tusschen UEd. en mij willen wezen voor wat de thans vernielde poppen waard zijn of waren."
De herbergier en Sancho zeiden dat zij dit wel wilden, en terstond raapte meester Pedro koning Marsilio van Zaragoza zonder hoofd van den grond op en zei:
„Hier ziet men hoe onmogelijk het is dezen koning in zijn vroegeren staat te herstellen; en behoudens het beter oordeel van de heeren, ben ik van meening dat mij voor zijn dood, overlijden en bijzetting viereneenhalve reaal toekomt."
„Ga voort," zei Don Quichot.
„Wel, voor dezen van top tot teen gekloofden," ging meester Pedro voort, terwijl hij de twee helften van Karel den Groote in de hand nam, „zou het zeker niet te veel zijn als ik vijfeneenkwart reaal vroeg."
„Dat is niet gering," zei Sancho.
„En ook niet te veel," antwoordde de herbergier; „maar laten we het verschil deelen en zeggen vijf realen."
„Men geve hem de volle vijfeneenkwart," zei Don Quichot; „want op het totaalbedrag van deze groote ramp komt een kwart reaal meer of minder er niet op aan. En maak voort, meester Pedro; want het wordt tijd voor het avondeten en ik voel den honger beginnen te knagen."
„Voor deze pop," zei meester Pedro, „die geen neus heeft en een oog mist, en die de schoone Melisendra

voorstelt, wil ik, en ik maak het dan nog heel schappelijk, twee realen en twaalf maravedí's hebben."

„Haal u de duivel," zei Don Quichot, „als Melisendra en haar gemaal al niet lang over de Fransche grens zijn; want het paard dat zij reden scheen mij eer te vliegen dan te loopen; dus tracht mij geen kat voor een haas te verkoopen en laat mij hier geen Melisendra zonder neus zien, terwijl de andere zich thans wellicht in Frankrijk op haar sponde met haar gemaal vermeit. God helpe ieder met het zijne, mijnheer meester Pedro, en laten we allen eerlijk en rechtschapen trachten te blijven. En ga voort."

Meester Pedro, die zag dat Don Quichot weer afdwaalde en op zijn oude kapittel terugkwam, wilde niet dat hij hem ontging, en zei:

„Neen, dit kan Melisendra niet wezen: het moet een van de maagden zijn die in haar dienst waren; wel, dan ben ik met zestig maravedí's goed betaald en tevreden."

En zoo stelde hij nog prijzen vast voor vele andere vernielde poppen, die daarna door de scheidsrechters eenigszins gewijzigd werden, tot tevredenheid van beide partijen, die tot een totaal van veertigendriekwart realen kwamen; maar behalve dit bedrag dat Sancho terstond uitbetaalde, eischte meester Pedro nog twee realen voor de moeite om den aap te vangen.

„Geef ze hem, Sancho," zei Don Quichot, „niet voor den aap, maar voor den apenwagen [18]); en ik gaf er gaarne tweehonderd als loon voor een goede tijding aan wie mij met zekerheid vertellen kon dat vrouwe Doña Melisendra en heer Don Gaiferos reeds in Frankrijk en onder de hunnen waren."

„Dat zou niemand ons beter kunnen zeggen dan mijn aap," zei meester Pedro; „maar de duivel zelf zou hem

thans niet kunnen vangen; al denk ik dat de genegenheid en de honger hem wel zullen dwingen vanavond weer bij mij te komen; maar de dag van morgen is nabij, en dan zullen wij wel zien."

Om kort te gaan, de kwade bui van de poppenkast bedaarde, en allen gebruikten nu in pais en vree het avondeten, op kosten van Don Quichot, die zeer royaal was.

Reeds voor het aanbreken van den dag ging de man die met de lansen en hellebaarden reisde op pad, en zoodra de dag was aangebroken kwamen de neef en de page afscheid nemen van Don Quichot: de een om terug te keeren naar zijn dorp, de ander om zijn reis voort te zetten, waarvoor Don Quichot hem een dozijn realen gaf. Meester Pedro wilde liever niet weer in twist en tweedracht raken met Don Quichot, dien hij maar al te goed kende; en daarom was hij voor dag en dauw opgestaan, had het stoffelijk overschot van zijn poppenkast, en zijn aap bijeengezocht en was zijns weegs gegaan. De waard die Don Quichot niet kende, stond even verbaasd over zijn dwaze streken als over zijn gulle hand. Sancho betaalde hem op bevel van zijn heer ten slotte zeer goed, zij namen afscheid, en omstreeks acht uur in den morgen verlieten zij de herberg en begaven zich op weg, waar wij hen zullen achterlaten; hetgeen wel zoo moet geschieden ten einde ons gelegenheid te geven andere dingen te verhalen die noodig zijn tot recht begrip van deze vermaarde geschiedenis.

AANTEEKENINGEN

[1]) Deze versregel „Callaron todos, tirios y troyanos", is het eerste vers van het Tweede Boek van Vergilius' *Aeneis:*

Conticuere omnes, intentique ora tenebant,

in de vertaling van Gregorio Hernández Velasco, Antwerpen 1557.

[2]) Meester Pedro bekommert zich niet bijster om een paar grove anachronismen.

[3]) De geschiedenis van de bevrijding van Melisendra door Don Gaiferos, die reeds uit vele oude romances het volk bekend was, genoot in het begin van de 17de eeuw in Spanje nog zulk een populariteit dat zij zoowel op het tooneel als in anderen vorm het groote publiek vermocht te boeien. In onzen tijd heeft de componist Manuel de Falla met zijn *El retablo de Maese Pedro* deze episode uit den „Quijote" voor de geheele beschaafde wereld doen leven.

[4]) Ofschoon Sansueña in verschillende oude boeken en romances voorkomt, blijkt nergens dat met dezen naam Zaragoza is bedoeld.

[5]) Deze twee verzen zijn de eerste van een gedicht in zeven „octavas reales". De auteur is onbekend. Het gedicht verscheen voor het eerst in het *Cancionero* van Antwerpen van 1573.

[6]) „Harto os he dicho: miradlo", is een vers uit een van de vele romances die gewijd zijn aan de bevrijding van Melisendra. Het was tot een spreekwoordelijke uitdrukking geworden, gelijk uit allerlei teksten van de 17de eeuw blijkt.

[7]) Detail dat men ook in de oude romances over het thema vermeld vindt.

[8]) Durindana, Durandal, Durenda en Durandarda zijn namen van het beroemde zwaard, dat volgens de Italiaansche dichters eens Hector had toebehoord, en na veel omzwervingen ten langen leste in handen van Roeland was gekomen.

[9]) Aljafería is de naam van het paleis van de moorsche koningen van Zaragoza, dat buiten de stad lag. Het gebouw waar Don Gaiferos zijn gesprek met Melisendra voerde,

lag echter volgens de romances aan het grootste plein van Zaragoza.

[10]) Inderdaad was dit een „nuevo caso": de episode komt namelijk niet voor in de romances. Ze is blijkbaar, evenals enkele andere bijzonderheden, door meester Pedro ingelascht om het verhaal nog wat aantrekkelijker te maken.

[11]) „Con chilladores delante
Y envaramiento detrás."

Deze twee verzen ontleende Cervantes aan een romance van Francisco de Quevedo (1580—1645), welke geschreven werd in de eerste jaren van de 17de eeuw, getiteld *Carta de Escarramán a la Méndez.* In den eersten regel doelt het woord „chilladores" zoowel op den omroeper als op de luidruchtige kinderschaar (zie het Tweeëntwintigste Hoofdstuk van het Eerste Deel, aanteekening 11) die zulke optochten placht te vergezellen, het „varamiento" in den tweeden regel op de gerechtsdienaren die elk een „vara" (staf) in de hand droegen, als teeken van hun waardigheid.

[12]) Cervantes betuigt hier, evenals elders, zijn bijzondere instemming met de vlotte rechtsbedeeling in de moorsche maatschappij, en hij gispt den tragen gang van zaken op dit gebied in de christelijke samenleving. „Traslado a la parte" en „a prueba y estése" waren twee zeer gebruikelijke juridische termen, waarmede aanhangig gemaakte zaken op de lange baan werden geschoven.

[13]) Den modernen lezer ontgaat hier een geestigheid van den schrijver: Gaiferos, koning van Bordeaux, droeg uiteraard een Gasconschen mantel. Maar in Cervantes' dagen noemde men „capas gasconas" die welke gedragen werden door de waterverkoopers in Toledo, van wie de meesten Franschen waren. Dat zulke „Gasconsche mantels" geen vorstelijke gewaden waren, spreekt vanzelf.

[14]) Deze twee versregels komen in verschillende romances voor die over het onderwerp handelen.

[15]) De opmerking is juist. In de torens van de moskeeën hangen geen klokken. De oude romances gewagen ook niet van „campanas". De fout lag dus bij meester Pedro, die

het verhaal had opgesteld dat de jeugdige explicateur moest voordragen.

[16]) Francisco Rodríguez Marín brengt dit optreden van Don Quichot in verband met een van de „chistes" uit het *Liber facetiarum et similitudinum* van Luis de Pinedo, dat in de eerste jaren van de regeering van Philips II geschreven moet zijn. In een dorp gaf men een voorstelling van het lijden van Christus, en toen de Heiland met het kruis op den rug door een van de straten trok, onbarmhartig geslagen door de menigte, kwam er een Portugees te paard voorbij, die toen hij het schouwspel zag, afsteeg, zijn zwaard trok en de schare op de vlucht sloeg. De Portugees wendde zich ten slotte tot den man die voor Christus speelde en vroeg hem: „En gij, brave man, waarom laat ge u toch ieder jaar weer gevangennemen?" — Zie Antonio Paz y Mélia, *Sales españolas, ó agudezas del ingenio nacional,* Primera Serie, Madrid 1890, blz. 284-285.

[17]) Deze verzen die meester Pedro wat slordig citeert, komen voor in een romance van de 15de eeuw, een van de beroemdste van het geheele romancero, die begint met de woorden:

„Las huestes de Don Rodrigo..."

zie R. Menéndez Pidal, *Flor nueva de romances viejos...*" Buenos Aires 1938, blz. 61-63 en blz. 68.

[18]) In het Spaansch wordt hier tegenover „tomar el mono" (den aap vangen), „tomar la mona" (zich bedrinken) gesteld. Onder „in den apenwagen rijden" verstonden onze voorouders de evenwichtsstoornissen na drankmisbruik.

ZEVENENTWINTIGSTE HOOFDSTUK

WAARIN WORDT VERHAALD WIE MEESTER PEDRO EN ZIJN AAP WAREN, BENEVENS HET KWAAD FORTUIN DAT DON QUICHOT HAD IN HET AVONTUUR VAN HET BALKEN, DAT HIJ NIET VOLBRACHT ZOOALS HIJ WEL GEWENSCHT EN GEWILD HAD

Cide Hamete, kroniekschrijver van deze schoone geschiedenis, begint dit hoofdstuk met deze woorden: „Ik zweer als katholiek christen...", waarbij zijn vertaler opmerkt dat wanneer Cide Hamete zweert als katholiek christen hoewel hij een moor is, gelijk hij het zonder twijfel was, hij daarmede alleen wilde zeggen dat evenals een katholiek christen wanneer hij zweert de waarheid zweert of behoort te zweren en behoort te spreken in wat hij zegt, ook hij haar sprak alsof hij als katholiek christen had gezworen inzake hetgeen hij wilde schrijven over Don Quichot, inzonderheid waar het er om ging mede te deelen wie meester Pedro was en wie de waarzeggende aap die alle dorpen met zijn waarzeggerijen in verbazing bracht. Daarop zegt hij dat wie het eerste deel van deze historie heeft gelezen, zich Ginés de Pasamonte wel zal herinneren, wien Don Quichot met andere galeiboeven in de Sierra Morena de vrijheid schonk, een weldaad waarvoor hem later door dat boosaardig en slecht rapalje weinig dank werd geweten en die hem nog slechter werd beloond. Deze Ginés de Pasamonte, dien Don Quichot Ginesillo de Parapilla noemde [1]), was degeen die Sancho Panza zijn grauwtje ontstal, een gebeurtenis waarvan het hoe en wanneer door de schuld van de drukkers in het eerste deel niet werd te boek gesteld, wat velen die de fout van den drukker toe-

schreven aan een zwak geheugen van den auteur, stof tot aanmerkingen gaf. Maar om kort te gaan, Ginés stal het dier terwijl Sancho Panza er op zat te slapen, gebruik makend van de list en wijze die Brunelo volgde, toen hij Sacripante voor Albraca het paard tusschen de beenen weghaalde, en daarna had Sancho het weer teruggekregen, gelijk verhaald is [2]). Deze Ginés nu, beducht ontdekt te worden door de justitie die hem zocht om hem te straffen voor zijn tallooze schelmerijen en misdrijven, welke zoo talrijk en zoo groot waren dat hij zelf een lijvig boekdeel schreef waarin hij ze verhaalde, besloot de wijk te nemen naar het koninkrijk Aragon [3]), zijn linkeroog met een lap te bedekken en zich te wijden aan het beroep van poppenkastvertooner; want dit en de goochelkunst verstond hij in de puntjes.
Het geval wilde dat hij van een paar kortelings uit Barbarije bevrijde christenen den aap kocht, wien hij leerde bij een zeker teeken op zijn schouder te klimmen en hem iets in het oor te fluisteren, of te doen alsof. Dit gedaan zijnde, stelde hij zich alvorens met zijn poppenkast en zijn aap een dorp binnen te trekken, in het dichtstbijgelegen dorp, of bij wien hij dat het best kon, op de hoogte welke merkwaardige dingen er zich hadden afgespeeld en met welke personen; hij prentte zich die dan goed in het geheugen en begon daarna zijn poppenkast te vertoonen, nu eens met het eene verhaal dan weer met het andere, maar altijd vroolijke en opgewekte en in aller smaak vallende histories. Zoodra de voorstelling was afgeloopen liet hij den aap zijn kunsten vertoonen, waarbij hij het volk wijsmaakte dat hij kon waarzeggen over heel het verleden en het heden, maar geen verstand had van de toekomst. Voor iedere beantwoorde vraag rekende de man twee realen, en ook

wel minder, naar gelang hij den vragers de beurs schatte. Soms, als hij langs huizen kwam waar lieden woonden wier wederwaardigheden hij kende, gaf hij den aap het teeken, ook al vroegen zij hem niets omdat zij het geld er niet voor overhadden, en terstond daarop zei hij dan dat het dier het een of ander verteld had, wat volkomen klopte met de gebeurtenissen. Hierdoor verkreeg hij ongehoord gezag en iedereen liep achter hem aan. Andere keeren antwoordde hij, listig als hij was, zóó dat de antwoorden goed bij de vragen pasten; en daar niemand hem vroeg of er bij hem op aandrong te vertellen hoe zijn aap kon waarzeggen, speelde hij iedereen zijn apenkuren en vulde zijn zakken. Het eigen oogenblik dat hij de herberg binnenkwam had hij Don Quichot en Sancho herkend; en met die kennis viel het hem licht Don Quichot en Sancho Panza en alle anderen die er waren verbaasd te doen staan; maar hij zou leelijk te pas zijn gekomen, als Don Quichot de hand nog iets meer had laten zinken toen hij koning Marsilio een kop kleiner maakte en heel zijn ruiterij in de pan hakte, gelijk in het vorige hoofdstuk werd verhaald.

Tot zooverre over meester Pedro en zijn aap. En om tot Don Quichot van de Mancha terug te keeren: toen hij de herberg verlaten had, besloot hij eerst de oevers van de Ebro en al die omstreken eens te gaan bezoeken alvorens hij Zaragoza binnenreed, want de vele tijd die er nog over was eer het tornooi begon, liet hem daar gelegenheid toe. Met dit voornemen vervolgde hij zijn weg, waarlangs hij twee dagen reed zonder dat hem iets overkwam dat vermeldenswaard is, totdat hij op den derden, bij het bestijgen van een heuvel, een groot geluid van trommels, trompetten en haakbussen vernam. Aanvankelijk dacht hij dat er een vendel soldaten langs-

kwam, en om ze in oogenschouw te nemen gaf hij Rossinant de sporen en steeg den heuvel op; maar toen hij op den top stond zag hij aan den voet daarvan meer dan tweehonderd mannen naar hij schatte, uitgerust met allerhande soort wapenen, als daar zijn groote lansen, kruisbogen, partizanen, hellebaarden en pieken, enkele haakbussen en vele rondassen. Hij reed de helling af en naderde de schare zoo dicht dat hij duidelijk de vaandels onderscheidde, zich een oordeel kon vormen over de kleuren, en de deviezen kon bekijken die zij droegen, inzonderheid een op een standaard of vaan van wit satijn, waarop zeer natuurgetrouw een ezel geschilderd stond, een kleine Sardijnsche [4]) met opgeheven kop, open bek en uitgestoken tong, en een houding en voorkomen of hij bezig was te balken; daaromheen waren met groote letters deze twee verzen geschreven:

,,'t Was niet vergeefsch van die schalken
Van burgemeesters te balken [5])."

Uit dit opschrift besloot Don Quichot dat dit volk van het balkersdorp moest wezen, en zoo zeide hij het ook aan Sancho, wien hij uitlegde wat er op den standaard geschreven stond, en tevens dat de man die hen over het geval inlichtte zich vergist had met te zeggen dat het twee vroede vaderen waren geweest die balkten: immers volgens de verzen van den standaard waren het burgemeesters.

Waarop Sancho antwoordde:

,,Mijnheer, dat moet u zoo nauw niet nemen; want het is best mogelijk dat de vroede vaderen die toen balkten mettertijd burgemeesters van hun dorp zijn geworden, zoodat zij beide titels wel mogen dragen; en overigens doet het er voor de waarheid van de historie niet toe

of de balkers burgemeesters of vroede vaderen waren, als zij maar gebalkt hebben; want een burgemeester kan evengoed aan het balken slaan als een vroede vader."
Om kort te gaan, zij begrepen en zagen dat het uitgejouwde dorp te velde was getrokken om slaags te gaan met een ander dat het meer dan bij goede nabuurschap past had bespot.
Don Quichot reed naar hen toe, tot niet geringen angst van Sancho, die er ganschelijk niet op gesteld was bij dergelijke ondernemingen te worden betrokken. Het volk van de legerbende ontving hem in hun gelederen in de meening dat hij voor hun partij was. Don Quichot sloeg het vizier op en reed met bevallige en zwierige houding naar den standaard met den ezel, en alle de voornaamste aanvoerders van het leger verzamelden zich daar om hem heen om hem te bekijken, verbaasd met de gewone verbazing waarin allen vervielen die hem voor de eerste maal zagen. Don Quichot, die merkte hoe aandachtig zij naar hem keken en dat niemand het woord tot hem richtte of iets vroeg, wilde gebruik maken van die stilte, en de zijne verbrekende, verhief hij zijn stem en sprak:
„Goede mannen, ik smeek u met den allergrootsten nadruk een betoog dat ik tot u wensch te richten niet te onderbreken, tot gij ervaart dat het u niet behaagt of tegenstaat; mocht dit zoo zijn dan zal ik mij op het minste teeken dat gij geeft, de lippen verzegelen en een prop in den mond steken."
Iedereen zei dat hij maar moest zeggen wat hij op zijn hart had: ze zouden graag naar hem luisteren. Met dit verlof ging Don Quichot voort en sprak:
„Ik, mijne heeren ben een dolend ridder, wiens roeping die der wapenen en wiens beroep het is hulpbehoeven-

den hulp te verleenen en nooddruftigen bij te staan. Eenige dagen geleden vernam ik uw rampspoed en de oorzaak die u beweegt om telkens en telkens weer de wapenen op te nemen, ten einde u te wreken op uw vijanden; en nadat ik meerdere malen uw zaak in gedachten gewikt heb en gewogen, meen ik dat gij het volgens de wetten van het tweegevecht bij het verkeerde eind hebt door u beleedigd te achten; want één enkel persoon kan nimmer een geheel dorp beleedigen, tenzij door het in zijn geheel als verrader uit te dagen omdat hij niet in het bijzonder weet wie het verraad bedreef waarom hij het uitdaagt. Wij bezitten hiervan een voorbeeld in Don Diego Ordóñez de Lara, die de geheele bevolking van Zamora uitdaagde omdat hij niet wist dat alleen Vellido Dolfos het verraad had gepleegd zijn koning te dooden; daarom daagde hij allen uit, en de wraak en het antwoord was ieders zaak; ofschoon heer Don Diego te ver ging, en de grenzen der uitdaging zelfs verre overschreed, want het had geen zin de dooden uit te dagen, en de wateren, noch de brooden, noch de ongeborenen, en nog andere kleinigheden meer die er bij worden genoemd [6]); maar ach, wanneer de toorn den moederschoot verlaat heeft de tong geen vader, opvoeder of breidel meer die ze kan weerhouden. Daar het dus zoo is gesteld dat een enkel mensch geen koninkrijk, gewest, stad, gemeenebest of geheel een dorp kan beleedigen, blijkt het wel duidelijk dat er geen reden is te velde te trekken om wraak te nemen voor een uitdaging vanwege deze beleediging, aangezien het er geen is. Het zou toch al te dwaas wezen als ieder oogenblik de bewoners van het plaatsje Klokketoren, en de pottenkijkers, de aubergine-eters, de korsettendragers, de zeepzieders [7]), en al de lieden met andere namen

en bijnamen die in dit land in den kindermond en dien van het gemeene volk bestorven liggen, moord en doodslag begingen op wie hen zoo noemen.

Waarlijk, het zou toch al te dwaas zijn als al deze voortreffelijke steden zich maar beleedigd achtten en wraak namen, en bij de kleinste oneenigheid de zwaarden maar steeds weer uit en in de scheede zouden gaan of het schuiftrompetten waren! Neen, neen, moge God dat niet gehengen en gedoogen. Verstandige mannen, goed geordende gemeenebesten dienen voor vier zaken de wapenen op te nemen, het zwaard uit de scheede te trekken, en hun persoon, leven en geld en goed in de waagschaal te stellen: ten eerste om het katholieke geloof te verdedigen; ten tweede om hun leven te verdedigen, hetgeen een natuurlijke en goddelijke wet is; ten derde ter verdediging van hun eer, van hun gezin en geld en goed; ten vierde in dienst van hun koning in een rechtvaardigen oorlog; en indien wij daar een vijfde zaak aan mogen toevoegen (die als de tweede gerekend kan worden), is dat ter verdediging van hun vaderland. Aan deze vijf redenen, als de allervoornaamste, kunnen nog enkele andere worden toegevoegd die rechtvaardig en redelijk zijn en nopen tot het opnemen der wapenen; maar ze op te nemen wegens nietigheden en om zaken waarom men eer moest lachen en zich vermaken dan zich beleedigd achten, lijkt gemis aan alle redelijk verstand. Bovendien, het nemen van onrechtvaardige wraak (want rechtvaardige kan er niet bestaan) druischt rechtstreeks in tegen de goddelijke wetten die wij belijden, waarin ons wordt geboden dat wij onzen vijanden goed moeten doen en dat wij moeten liefhebben degenen die ons haten; een gebod dat al lijkt het moeilijk na te komen, het slechts is voor hen die

minder van God dan van de wereld in zich dragen en meer van het vleesch dan van den geest; want Jezus Christus, de ware God en mensch die nooit loog en kon noch kan liegen, daar Hij onze wetgever is, zeide dat zijn juk zacht was en zijn last licht [8]), en daarom kon Hij ons ook niets gebieden dat onmogelijk was na te komen. Zoodat, mijne heeren, gij krachtens goddelijke en menschelijke wetten verplicht zijt tot kalmte te komen."

„De duivel zal mij halen," zei Sancho daarop bij zich zelf, „als die heer van mij geen toloog is; en als hij het niet is, dan lijkt hij er toch op als het eene ei op het andere."

Don Quichot schepte even adem, en toen hij zag dat men nog steeds het stilzwijgen voor hem bewaarde wilde hij met zijn rede voortgaan, en hij zou ook voortgegaan zijn indien Sancho hem met zijn gevatheid niet voor was geweest, die toen hij zag dat zijn meester zweeg, het woord nam en zei:

„Mijn heer Don Quichot van de Mancha, eens Ridder van de Droevige Figuur, die zich thans de Ridder van de Leeuwen noemt, is een hidalgo van groote geleerdheid, die Latijn en Spaansch kent als een baccalaureus, in alles waarover hij spreekt en raad geeft als een hoogst bekwaam krijgsman te werk gaat, en alle wetten en voorschriften van wat men het tweegevecht noemt, op zijn duimpje kent; zoodat men maar het beste doet zich te laten leiden door wat hij zegt, en het mag op mijn hoofd neerkomen als ge het dan bij het verkeerde eind hebt. Verder is er u al gezegd dat het dwaas is zich beleedigd te voelen enkel en alleen omdat men hoort balken. Ik weet nog best dat ik als jongen balkte zooveel ik maar wou, zonder dat iemand er een stokje voor stak, en zoo

smakelijk en natuurlijk dat als ik balkte alle ezels van het dorp meebalkten; en ik was daarom toch geen haar minder de zoon van mijn ouders, die hoogst eerbare lieden waren; en ofschoon heel wat deftige hanzen van mijn dorp mij om deze kunst benijdden kon mij dat geen schier schelen. En opdat men zien kan dat ik de waarheid spreek, moet ge maar eens even wachten en luisteren; want deze kunst is als die van het zwemmen: eens gekund nooit verleerd."

En daarop zette hij de handen aan zijn neus, en begon zoo vervaarlijk te balken dat alle dalen in den omtrek er van daverden. Maar een van de mannen die dichtbij hem stonden meende dat hij den gek met hen wilde steken: hij hief een langen stok op dien hij in de hand had, en gaf hem daarmede zulk een slag dat Sancho Panza machteloos op den grond zeeg.

Toen Don Quichot Sancho zoo deerlijk behandeld zag, nam hij de lans ter hand en viel den man aan die hem te lijf was gegaan; maar er drongen zich zoovelen tusschen hen in dat hij geen wraak kon nemen; integendeel, toen hij zag dat een wolk van steenen op hem dreigde neer te regenen en dat hij bedreigd werd door duizend welgerichte kruisbogen en niet minder haakbussen, wendde hij Rossinant den teugel, en vluchtte zoo snel hij kon galoppeeren uit hun midden, zich van ganscher harte Gode bevelende, opdat Hij hem uit dit gevaar bevrijden zoude, en ieder oogenblik vreezend een kogel in den rug te krijgen die er bij de borst weer uit zou gaan; en telkens hield hij den adem in, om te zien of hij dien nog had [9]). Maar de mannen van de bende waren tevreden hem te zien vluchten, en schoten niet. Zij heschen Sancho zoodra hij weer bij zinnen was op zijn ezel, en zonden hem achter zijn meester aan; niet

dat hij er al benul van had het beest te mennen, maar het grauwtje volgde de sporen van Rossinant buiten wien hij het niet stellen kon. Toen nu Don Quichot een goed eind weegs was, keek hij eens om en zag Sancho aan komen rijden; en toen hij merkte dat niemand hem achtervolgde, bleef hij hem wachten.

Die van de legerbende hielden het veld tot het vallen van den avond, en daar hun tegenstanders niet verschenen waren keerden zij vroolijk en welgemoed naar hun dorp terug; als zij de oude gebruiken der Grieken hadden gekend, zouden zij daar ter plaatse en in dat oord een zegeteeken hebben opgericht.

AANTEEKENINGEN

1) Niet Don Quichot, maar de commissaris had hem zoo genoemd. Zie het Tweeëntwintigste Hoofdstuk van het Eerste Deel.

2) In het begin van het Vierde Hoofdstuk van dit Tweede Deel.

3) De omstandigheid dat de koninkrijken Kastilië en Aragon niet dezelfde wetgeving hadden, gaf aanleiding tot tal van misbruiken: het kwam herhaaldelijk voor dat misdadigers uit Kastilië de wijk namen naar Aragon, waar het hun gemakkelijker viel zich te onttrekken aan de achtervolging van de justitie.

4) Een klein soort ezel, afkomstig van Sardinië. Te Madrid vervoerden de waterverkoopers hun water op „sardescos".

5) Dit is blijkbaar een zinspeling op de spreekwoordelijke uitdrukking: „rebuznaron en balde el uno y el otro alcalde" (tevergeefs balkten de twee burgemeesters), die Maestro Gonzalo Correas opteekent in zijn *Vocabulario de refranes y frases proverbiales*, 2a ed., Madrid 1924, blz. 433*a*, zonder eenige toelichting, hetgeen er wel op wijst in welk een populariteit het verhaaltje van de balkende burge-

meesters zich in de eerste helft van de 17de eeuw allerwegen kon verheugen.

[6]) Toen koning Sancho II van Kastilië (1065—1072) tijdens het beleg van Zamora verraderlijk was vermoord, daagde een van zijn vazallen Don Diego de Ordóñez de Lara, de geheele bevolking van Zamora uit, niet echter omdat hij niet geweten zou hebben dat slechts Bellido Dolfos de schuldige was, maar omdat men dezen verrader ook na zijn lage daad nog in de stad had ontvangen. Zoowel de kronieken als de romances vermelden de bijzonderheden van de uitdaging die in den tekst worden opgesomd. Cervantes zal wel eer aan een van de verschillende romances over het onderwerp dan aan een passage uit de kronieken hebben gedacht. Zie Marcelino Menéndez y Pelayo, *Antología de poetas líricos castellanos, tomo VIII*, Madrid 1899, blz. 85-88. Van de eerste van de drie daar afgedrukte romances laten we hier in Nederlandsche vertaling een kort fragment volgen:

„'k Daag u uit, o Zamoranen,
als verachtelijke verraders,
ik daag uit alle de dooden,
en met hen allen die leven;
ik daag mannen uit en vrouwen,
kinderen en ongeborenen;
ik daag uit alle de grooten,
al de grooten en geringen
al de vleezen en de visschen,
al de wateren der rivieren..."

[7]) Het is niet precies bekend aan welk dorp Cervantes heeft gedacht toen hij het had over „los del pueblo de la Reloja". Men heeft meer dan een plaats ontdekt, waar de torenklok („el reloj") den naijver van de dorpen in den omtrek opwekte: Espartinas (in de provincie Sevilla), Yepes en Ocaña (in de provincie Toledo).

Met „cazoleros" (pottenkijkers) worden de bewoners van Valladolid, met „berenjeneros" (aubergine-eters) de Toledanen, met „ballenatos" (korsettendragers) de Madrilenen en met „jaboneros" (zeepzieders) de Sevillanen bedoeld. Belangstellenden kunnen over deze bijnamen interessante

bijzonderheden vinden in *El Ingenioso Hidalgo Don Quijote de la Mancha de Miguel de Cervantes Saavedra,* nueva edición crítica... por Francisco Rodríguez Marín, tomo VII, Madrid 1928, blz. 325-332.

[8]) *Mattheüs* XI : 30.

[9]) Men hield in dergelijke omstandigheden den adem in om na te gaan of de lucht soms door een open wond het lichaam verliet.

ACHTENTWINTIGSTE HOOFDSTUK

OVER DE DINGEN WAARVAN BENENGELI ZEGT DAT HIJ DIE ZE LEEST ZE ZAL BEGRIJPEN, ALS HIJ ZE GOED LEEST

Wanneer de dappere vlucht, is er schelmerij in het spel; en een wijs man spaart zich tot de kansen beter staan. Deze waarheid bleek aan Don Quichot, die ruim baan makend voor de woede der dorpers en de kwade bedoelingen der verontwaardigde legerbende; de beenen nam, en zich zonder te denken aan Sancho of het gevaar waarin hij hem achterliet zoo ver terugtrok tot hij zich veilig achtte. Sancho volgde hem, dwars op zijn ezel hangend, zooals gezegd werd. Ten langen leste haalde hij hem in; hij was weer bij zinnen, maar toen hij er was liet hij zich van het grauwtje aan de voeten van Rossinant neervallen, geheel van streek van schrik en pijn en stokslagen. Don Quichot steeg af om zijn wonden te onderzoeken; maar toen hij hem van het hoofd tot de voeten gaaf en gezond vond, sprak hij ietwat gebelgd: ,,Hoe kondet gij, Sancho, zoo te kwader ure aan het balken slaan? En waar leerdet ge dat het past om in het huis van den gevangene over den strop te spreken? Welk accompagnement verwachttet gij bij balkmuziek dan stokslagen? Gij moogt Onzen-lieven-Heer dankbaar zijn, Sancho, dat ze u alleen nog maar met een stok hebben bekruist, en u het *per signum crucis* [1]) niet gaven met een Turksche sabel.''

,,Ik ben niet in staat om antwoord te geven,'' gaf Sancho ten antwoord, ,,want ik heb een gevoel of ik met mijn rug spreek. Laten wij liever opstijgen en maken dat we hier wegkomen, en ik zal geen balk meer laten hooren; maar ik zal het niet voor me houden dat dolende

ridders vluchten en hun brave schildknapen in de macht van hun vijanden laten om ze zoo fijn te stampen als henna of tarwe."

„Wie zich terugtrekt vlucht niet," antwoordde Don Quichot; „want je moet weten, Sancho, dat dapperheid die niet op de grondvesten van wijs beleid steunt, overmoed heet, en de heldendaden van den overmoedige moeten eer aan goed fortuin dan moed worden toegeschreven. Daarom geef ik toe dat ik ben teruggetrokken, maar niet dat ik ben gevlucht; ik heb in dezen vele dapperen nagevolgd, die zich spaarden voor betere tijden [2]), en hiervan zijn de histories vol, die ik je thans niet vertel, omdat ze jou niet tot nut en mij niet tot vermaak strekken."

Sancho was intusschen reeds op zijn ezel geklommen, geholpen door Don Quichot, die daarop Rossinant besteeg; en langzaam reden zij naar een bosschage dat zich op ongeveer een kwart mijl vandaar voor hen opdeed. Nu en dan liet Sancho eenige diepe zuchten en een smartelijk gekreun hooren: en toen Don Quichot hem naar de oorzaak van dit bitter misbaar vroeg, antwoordde hij dat hij van de uiterste punt van zijn ruggegraat tot den onderkant van zijn hersenen een pijn had dat hij er van zinnen bij raakte.

„De oorzaak dezer pijn," zei Don Quichot, „zal ongetwijfeld wezen, dat de stok waarmede men je sloeg lang en recht was, zoodat hij je over den geheelen rug raakte, waar al die deelen liggen die je zeer doen; als hij je nog hoogerop had geraakt, zou je nog meer pijn hebben."

„Bij God," zei Sancho, „UEd. heeft een ernstigen twijfel van mij weggenomen en de zaak fraai verklaard! Maar hemel nog aan toe, de oorzaak van mijn pijn is toch zeker niet zoo verborgen dat het noodig was mij te vertellen

dat ik overal pijn heb waar de stok me raakte? Als ik pijn aan mijn enkels had was er nog wat aan te raden geweest; maar dat ik pijn heb waar ze mij sloegen, dat kan een kind begrijpen. Op mijn woord, mijnheer mijn meester, andermans leed kost niet veel zweet, en iederen dag wordt het mij klaarder hoe weinig ik kan verwachten van het feit dat ik UEd. gezelschap houd; want dezen keer heeft u mij laten afranselen, en een volgend maal en honderd andere malen krijgen we de jonasserijen van onlangs en andere kwajongensstreken nog eens weer, zoodat als nu mijn rug het heeft moeten ontgelden, daarna mijn oogen wel aan de beurt zullen wezen. Ik zou er heel wat beter aan doen, als ik maar niet zoo een stomme boer was, ik zou er heel wat beter aan doen, zeg ik nog eens, om naar mijn huis, vrouw en kinderen terug te keeren, en ze te onderhouden en op te voeden met hetgeen het God behaagde mij te geven, en niet achter UEd. aan te loopen langs wegen zonder eind en paden en heirbanen die dien naam niet verdienen, met weinig te drinken en nog minder te eten. En wat slapen betreft! Pas zeven voet aarde af, broeder schildknaap, of zoo ge wilt nog eens zooveel, de keuze is vrij, en strek u daar uit zoo goed ge kunt! Wat zou ik gaarne den eerste die met de dolende ridderschap is begonnen, verbrand en verstoven zien, of ten minste den eerste die schildknaap heeft willen worden van zulke gekken als vroegere dolende ridders geweest moeten zijn. Van de tegenwoordige zeg ik niets, want ik heb eerbied voor ze omdat UEd. er een is en omdat ik weet dat UEd. in alles wat u zegt en in alles wat u denkt gewikster is dan de duivel."

„Ik zou er een goed ding met u om willen verwedden, Sancho," sprak Don Quichot, „dat gij nu ge maar zoo

voortpraat zonder dat iemand u den voet dwarszet, nergens in uw lichaam pijn hebt. Spreek op, mijn zoon, en zeg alles wat u in den geest en den mond komt; mits gij maar nergens pijn hebt zal ik de ergernis die uw onbeschaamdheden mij bezorgen als een vreugde beschouwen. En als ge zoo vurig begeert naar huis, vrouw en kinderen terug te keeren, moge God niet gehengen dat ik het u belet: geld hebt ge van mij; ga na hoe lang het geleden is sedert wij voor den derden keer ons dorp verlieten [3]), ga na wat gij iedere maand moogt en kunt verdienen, en houd het dan zelf af."

„Toen ik nog diende bij Tomé Carrasco [4]), den vader van den baccalaureus Sansón Carrasco, dien UEd. wel kent," antwoordde Sancho, „verdiende ik twee dukaten per maand, behalve den kost; bij UEd. weet ik niet wat ik rekenen mag, maar ik weet wel dat een schildknaap van een dolend ridder zwaarder werk doet dan wie bij een boer dient; want per slot van rekening eten wij die bij boeren in dienst zijn, hoe hard wij over dag ook werken en hoe slecht het ook kan loopen, des avonds onze „olla" [5]) en slapen in een bed, waar ik sedert ik bij UEd. in dienst ben nog niet in geslapen heb. Behalve dan den korten tijd dat wij bij Don Diego de Miranda in huis waren, en het feestmaal dat ik genoot toen ik de potten van Camacho af mocht schuimen, en wat ik gegeten, gedronken en geslapen heb ten huize van Basilio, heb ik al den anderen tijd op den harden grond gelegen onder de ongenadigheden des hemels, blootgesteld aan weer en wind zooals men dat noemt, het leven houdend met hompjes kaas en brokken brood, en water drinkend uit beken of bronnen, voor zoover wij die vinden in de afgelegen streken waar wij rondtrekken."

„Ik geef toe," sprak Don Quichot, „dat al wat je zegt

waar is, Sancho. Hoeveel vindt ge dat ik u meer moet geven dan Tomé Carrasco u gaf?"
,,Ik vind," zei Sancho, ,,dat ik goed betaald zou zijn als UEd. er iedere maand twee realen bijpaste. Altijd wat betreft het loon voor mijn werk dan; maar als UEd. UEds. woord en belofte om mij het gouverneurschap van een eiland te geven er in verrekent, zou het billijk zijn er nog zes realen bij te doen, zoodat het er dan dertig zouden worden in het geheel."
,,Zeer wel," gaf Don Quichot ten antwoord; ,,reken dan maar uit, Sancho, hoeveel ik u volgens het loon dat ge u hebt toegewezen verschuldigd ben, dag voor dag, voor de vijfentwintig dagen sinds wij ons dorp verlieten, en betaal u, zooals ik gezegd heb, uit eigen zak."
,,Heere mijn tijd nog aan toe," zei Sancho, ,,UEd. vergist zich leelijk als u zoo rekent; want als het over de belofte van dat eiland gaat behoort er gerekend te worden van den dag dat UEd. mij dat beloofd heeft tot op dit eigen uur."
,,Is het zoo lang geleden, dat ik u dat beloofde, Sancho?" vroeg Don Quichot.
,,Als ik het mij goed herinner," antwoordde Sancho, ,,langer dan twintig jaar geleden, op een dag of wat meer of minder na."
Don Quichot gaf zich zelf met de palm van de hand een stevigen tik tegen het voorhoofd, begon recht hartelijk te lachen en zeide:
,,Kom aan, met mijn verblijf in de Sierra Morena en al onze tochten er bij gerekend zijn wij nauwelijks twee maanden onderweg, en wou jij beweren, Sancho, dat ik je het eiland twintig jaar geleden beloofd heb? Dan geloof ik toch dat je het geld dat je van mij beheert aan loon voor jou wilt op zien gaan; en als dat zoo is en je

er je zinnen op hebt gezet schenk ik het je, en wel moge het je bekomen; want ik zie mij zelf liever arm en zonder een rooden duit op zak dan met zulk een verdorven schildknaap. Maar zeg eens, plichtverzaker van de schildknaapsvoorschriften der dolende ridderschap, waar heb jij gezien of gelezen dat eenig schildknaap van een dolend ridder met zijn heer afsprak 'zoo en zooveel moet ge mij geven voor iedere maand dat ik u dien'? Begeef je gerust, begeef je gerust, booswicht, luilak en wangedrocht, want van dat alles heb je wat, begeef je gerust zeg ik in het *mare magnum* hunner geschiedenissen; en als je daarin eenig schildknaap weet te vinden, die gezegd of ook maar gedacht heeft wat jij hier gezegd hebt, dan mag je hem mij op het voorhoofd nagelen, en mij op den koop toe een paar liefkoozingen op het gezicht maken. Wend de teugels of den halster van je grauwtje, en keer terug naar je huis; want vanhier zul je geen stap meer in mijn gezelschap doen. O, ondankbaar gegeten brood! O, slecht geplaatste beloften! O, man die meer van een beest hebt dan van een mensch! Verlaat je mij nu ik je welhaast goed dacht te bezorgen, en wel zoo dat men je ondanks je vrouw *señoría* zou noemen? Ga je heen nu ik het hechte en geldige voornemen had je heer te maken van het beste eiland ter wereld? Maar goed, gelijk jij wel eens meer hebt gezegd, honing is niet... [6]), enz. Je bent een ezel, een ezel zal je blijven, en een ezel zal je zijn tot het eind van je leven; want ik geloof dat dit eer ten einde komt dan dat jij beseft en begrijpt dat je een beest bent."

Sancho keek Don Quichot strak aan, terwijl hij hem die verwijten maakte, en hij kreeg zulk een berouw dat de tranen hem in de oogen sprongen, en zei met bedroefde en haperende stem:

„Mijnheer, ik erken dat ik om gansch en al een ezel te worden, alleen den staart nog mis; als UEd. er mij een aan wil zetten, geloof ik dat hij op de rechte plaats komt, en ik zal u al mijn verdere levensdagen als ezel dienen. UEd. moge mij vergeven en medelijden toonen met mijn jeugdige onervarenheid, en begrijpen dat ik maar weinig weet, en dat als ik veel zeg, het eer voortspruit uit kwade gewoonte dan kwaadaardigheid; maar wie dwaalt en het berouwt, heeft terecht op God gebouwd."
„Het zou mij verbaasd hebben, Sancho, als je niet een spreekwoordje in je redeneering had te pas gebracht. Maar goed, ik schenk je vergiffenis mits je je leven betert, en voortaan niet meer zoo tuk op gewin bent; draag het hart eens wat hooger, vat moed en leer met vertrouwen het nakomen van mijn beloften af te wachten, want al duurt het wat lang, onmogelijk is het niet."
Sancho antwoordde dat hij dit alles zou doen, al moest hij daartoe kracht uit zwakheid putten.
Hierop reden zij het bosschage in en Don Quichot zette zich aan den voet van een olm en Sancho aan dien van een beuk; want deze en andere dergelijke boomen hebben wel altijd voeten, maar geen handen. Sancho bracht den nacht pijnlijk door, want de stokslagen deden zich nog meer voelen met de koelte van den wolkenloozen nacht. Don Quichot bracht hem door in voortdurende gepeinzen, maar met dat al gaven zij hun oogen over aan den slaap; en toen de dageraad aanbrak vervolgden zij hun weg op zoek naar de oevers van de vermaarde rivier de Ebro, waar hun overkwam wat in het volgende hoofdstuk zal worden verhaald.

AANTEEKENINGEN

[1]) Onder een *per signum crucis* verstond men een houw over het gezicht. De woorden werden ontleend aan de Latijnsche formule, waarmede men in de 16de en de 17de eeuw het kruisteeken sloeg: „*Per signum crucis,* de inimicis nostris libera nos, Deus noster. In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Amen."

[2]) Sancho had zich in denzelfden geest geuit in het begin van het Drieëntwintigste Hoofdstuk: „...een terugtocht is nog geen vlucht, en 't is niet wijs stand te houden als er meer gevaar dan hoop voorhanden is."

[3]) Don Quichot vergeet dat Sancho niet bij hem was toen hij er den eersten keer op uittrok.

[4]) In het Tweede Hoofdstuk van dit Tweede Deel werd de vader van Sansón Carrasco, *Bartolomé* Carrasco genoemd. Er behoeft echter geen sprake te zijn van een vergissing van Sancho of van Cervantes. *Tomé* kan zeer wel een gemeenzame vorm van *Bartolomé* geweest zijn.

[5]) Het bekende Spaansche nationale gerecht, de „olla", een hutspot van vleesch en groenten, werd gewoonlijk des middags om twaalf uur genuttigd. Maar daglooners die op het veld werkten, gebruikten hun warmen maaltijd eerst des avonds met hun gezin, wanneer zij van den arbeid waren thuisgekomen.

[6]) „No es la miel para la boca del asno" (honing is niet bestemd voor den bek van een ezel) is inderdaad een uitspraak van Sancho. Zie het Tweeënvijftigste Hoofdstuk van het Eerste Deel, waar wij ze vertaalden met de woorden: „Dat is geen spek voor jouw bek."

NEGENENTWINTIGSTE HOOFDSTUK

OVER HET VERMAARDE AVONTUUR MET DE BETOOVERDE SCHUIT

Langs bekende en onbekende wegen kwamen Don Quichot en Sancho twee dagen nadat zij het bosschage verlieten aan de rivier de Ebro; het gaf Don Quichot groote vreugde ze te zien, met de liefelijkheid van haar oevers, de helderheid van haar wateren, de kalme rust van haar stroom en de overdaad van haar vloeibaar kristal, zooals hij dat zag en aanschouwde; en dit schoone landschap deed duizend verliefde gedachten herleven in zijn herinnering. Zijn geest verwijlde vooral bij wat hij in de grot van Montesinos had gezien; want alhoewel de aap van meester Pedro hem had verteld dat deze dingen ten deele waar en ten deele verzonnen waren, hield hij zich eer aan de ware dan aan de verzonnene, geheel in tegenstelling met Sancho, die het alles voor niets dan leugens hield. En toen hij nu zoo voortreed, deed zich voor zijn blik een klein schuitje op zonder riemen of eenig tuig, dat aan den waterkant lag gemeerd aan den stam van een boom die op den oever stond. Don Quichot keek naar alle kanten rond, maar zag niemand; en zonder zich lang te bedenken steeg hij onverwijld van Rossinant en beval Sancho hetzelfde te doen van het grauwtje en beide beesten samen stevig vast te binden aan den stam van een peppel of wilgenboom die daar stond. Sancho vroeg hem waarom hij zoo plotseling afsteeg en de beesten vastgebonden wilde hebben. En Don Quichot gaf ten antwoord:

,,Weet, Sancho, dat de boot die daar ligt mij roept, met goed recht en zonder dat er tegen te strijden valt, en

mij noodt haar te betreden en in haar een ridder of ander hulpbehoevend en voornaam persoon in moeilijkheden steun te gaan verleenen; want zoo geschiedt het in de boeken der ridderschap en bij de in dezelve optredende en sprekende toovenaars: wanneer dan een ridder zich in groot gevaar bevindt, zoodat hij daaruit niet bevrijd kan worden dan door de hand van een anderen ridder, al bevinden zij zich twee of drie duizend mijl en zelfs meer van elkander verwijderd, voeren zij hem weg in een wolk, of verschaffen hem een schuit om zich in te schepen, en in een ommezien brengen zij hem door de luchten of over zee daarheen waar zij willen, en waar zijn hulp van ñoode is. En zoo, o Sancho! is deze schuit hier neergelegd tot zulk een doel; dit is zoo zeker als dat het nu dag is: bind voordat deze voorbijgaat den ezel en Rossinant samen vast, en dan zij God ons genadig, en Hij moge ons leiden; want ik ga scheep al zouden de ongeschoeide broeders het mij ontraden [1])."

„Als de zaken zoo staan," zei Sancho, „en UEd. het verkiest zich ieder oogenblik in dit soort dwaasheden te steken, als ik ze maar zoo noemen mag, dan heb ik enkel te gehoorzamen en het hoofd te buigen, want ik weet wat het spreekwoord zegt 'doe wat je meester je beveelt, en je zult aan zijn tafel eten'; maar met dat al wil ik om mijn geweten gerust te stellen, UEd. toch wel even waarschuwen dat het mij wil voorkomen dat de schuit niet van toovenaars is, maar van een paar visschers van deze rivier, waarin de beste elft van de wereld gevangen wordt."

Onderwijl hij dit zeide, bond Sancho de beesten vast en liet ze met bezwaard hart achter onder de hoede en bescherming van de toovenaars. Don Quichot zeide hem dat het hem niet verdrieten moest die dieren in den

steek te laten; want „Hij die deze excursies leidt langs zoo lange wegen en paden, zal ook wel zorg dragen de beesten te voeden".

„Dat begrijp ik niet van die *excusies*," zei Sancho; „en ik heb dat woord al mijn levensdagen nog niet gehoord."

„*Excursies*," antwoordde Don Quichot, „wil zeggen *verre tochten*, en het is geen wonder dat je het niet begrijpt; want jij bent niet verplicht Latijn te kennen, zooals sommigen die er zich op laten voorstaan het te kennen, en er niets van weten."

„Zoo zitten ze vast," zei Sancho. „En wat moet er nou gebeuren?"

„Wat," antwoordde Don Quichot. „Een kruis slaan [2]) en het anker lichten; ik wil zeggen ons inschepen en den kabel kappen waaraan deze schuit gemeerd ligt."

En hij sprong er in, gevolgd door Sancho; hij hakte het touw door, en de schuit dreef langzaam aan weg van den oever. Toen Sancho zich ongeveer twee el ver op de rivier zag, begon hij te beven, want hij was bang voor zijn hachje; maar nog meer bedroefde het hem het grauwtje te hooren balken en te zien dat Rossinant worstelde om los te komen, en hij zei tot zijn heer:

„Het grauwtje staat te balken van verdriet dat wij hem alleen laten, en Rossinant probeert los te komen om er achter ons in te plonzen. O, lieve vrienden, weest toch kalm, en dat de krankzinnigheid die ons van u scheidt, maar weldra in nuchterheid mag verkeeren, en ons weer bij u brengen!"

En daarop begon hij zoo bitter te schreien dat Don Quichot spijtig en verbolgen tot hem sprak:

„Waar ben je bang voor, laf kreatuur? Waarom huil je, mijn boterbloempje? Wie zit je op de hielen, hart van een huismuis; wat faalt er aan, ontevredene in den

schoot des overvloeds? Het lijkt wel of je barrevoets over de Rhipaeïsche bergen [3]) moet zwerven, en je zit hier als een aartshertog aan tafel op den kalmen stroom dezer liefelijke rivier, vanwaar wij weldra de ruime zee zullen bereiken. Maar wij moeten ze reeds lang bereikt hebben, en minstens zeven- of achthonderd mijl hebben gemaakt; indien ik hier een astrolabium had om poolshoogte te schieten zou ik je weten te zeggen welken afstand wij hebben afgelegd; alhoewel, òf ik heb het mis, òf wij zijn de lijn van den aequator reeds gepasseerd, of zullen ze weldra passeeren, de lijn die de twee tegenovergestelde polen op gelijken afstand deelt en snijdt."

„En wanneer wij aan die laan zijn waarover UEd. spreekt," vroeg Sancho, „hoever hebben wij dan gevaren?"

„Ver," sprak Don Quichot; „want van de driehonderdenzestig graden die de aarde aan water en land bevat volgens het computum van Ptolomaeus, den grootsten cosmograaf dien men kent, zullen wij de helft hebben afgelegd zoodra wij de lijn waarvan ik sprak bereikt hebben."

Bij God," zei Sancho, „UEd. roept mij daar als getuige bij wat u zegt een aardig wezen aan, een poet en een comisch graaf, en dan nog Meeuwis of Melis, of ik weet niet wat op den koop toe."

Don Quichot moest lachen om den uitleg dien Sancho had gegeven aan den naam en het computum en de berekening van den cosmograaf Ptolomaeus, en hij zeide tot hem:

„Je moet weten, Sancho, dat een van de teekenen die Spanjaarden en allen die te Cádiz voor de Indiën scheep gaan bezitten om te weten of zij de lijn waarover ik sprak reeds zijn gepasseerd, is dat bij alle opvarenden

de luizen sterven[4]): zij hebben er dan geen meer, en er is er op het geheele schip geen enkele te vinden, al zou men haar gewicht in goud willen betalen; en daarom moest je maar eens met je hand langs je dij strijken, Sancho; als je iets levends tegenkomt, zijn wij uit dezen twijfel verlost; en zoo niet, dan zijn we haar gepasseerd."

„Ik geloof er niets van," antwoordde Sancho; „maar met dat al zal ik doen wat UEd. zegt, al begrijp ik niet waar het voor noodig is die proeven te nemen, want ik zie met mijn eigen oogen dat wij nog geen vijf el ver van den kant zijn, en nog geen twee lager op stroom dan waar de beesten zijn, want Rossinant en het grauwtje staan daarginder nog op dezelfde plek waar wij ze achterlieten; en als ik een vast punt neem om naar te kijken zooals ik dat nu doe, zweer ik dat we niet meer vorderen en vooruitkomen dan een mier."

„Sancho, neem de proef die ik je gezegd heb, en bekommer je om niets anders; want jij weet niet wat de coluren, parallellen, zodiakken, ecliptica's, polen, solstitia, equinoxen, planeten, teekenen, punten en maten zijn waaruit aardkloot en hemelbol bestaan; indien je al deze dingen wist, of zelfs maar een deel er van, zou het je duidelijk zijn hoeveel parallellen wij hebben doorsneden, hoeveel teekenen wij zagen, en hoeveel constellatiën wij reeds achter ons lieten en op het oogenblik nog achter ons laten. En ik zeg je nog eens: voel eens en tracht iets te vangen, ik ben overtuigd dat je reiner bent dan een glad vel wit papier."

Sancho betastte zich, en toen hij met zijn hand zachtjes en met beleid in zijn linker knieholte was gekomen, hief hij het hoofd op, keek zijn meester aan en zei: „Of de proef deugt niet, of wij zijn nog niet aangekomen

waar UEd. zegt, zelfs nog op geen stukken na."
„Hoe zoo?" vroeg Don Quichot. „Ben je iets tegengekomen?"
„En zelfs ietsen!" antwoordde Sancho.
En hij schudde zijn vingers af en spoelde zijn hand schoon in het water waarover de schuit kalm voortgleed op het midden der rivier, niet bewogen door eenige duistere macht of onzichtbaren toovenaar, maar alleen door den stroom van het water zelf, die daar zacht en kalm ging.
Weldra hadden zij nu een paar groote molens in zicht die midden in de rivier stonden; en nauwelijks kreeg Don Quichot ze in het oog of hij zeide met luider stem tot Sancho:
„Zie je het nu? Daar, o vriend, doemt de stad, het kasteel of de burcht op, waar een ridder gevangen moet zitten, of een mishandelde koningin, infanta of prinses, voor wier bevrijding ik hierheen werd gezonden."
„Wel verduiveld, wat voor stad, burcht of kasteel bedoelt UEd., mijnheer?" zei Sancho. „Ziet u dan niet dat dat watermolens zijn die in de rivier staan, waar ze tarwe malen?"
„Zwijg, Sancho," sprak Don Quichot; „al lijken dat watermolens, ze zijn het niet; ik heb je toch wel gezegd dat betooveringen alle dingen in hun natuurlijken staat wijzigen en veranderen. Ik bedoel niet dat zij ze werkelijk van vorm doen veranderen, maar dat het zoo schijnt, gelijk de ervaring het toont in de gedaanteverwisseling van Dulcinea, de eenige toevlucht van mijn hoop."
Onderwijl begon de schuit die het midden van de rivier had bereikt minder langzaam dan tot dusverre te varen. De mannen op de watermolens zagen ze de rivier afkomen, begrepen dat ze in den snellen trek van de

schepraderen dreigde te geraken, en kwamen nu in aller ijl in grooten getale met lange staken naar buiten om ze tegen te houden; en daar zij onder het meel zaten, en hun gezichten en kleeren met het stof van het meel waren bedekt, boden zij een vreemden aanblik. Zij zetten een keel op en schreeuwden:

„Duivelsche kerels, waar moet dat heen? Zijn jullie je leven moe? Moet je verdrinken en aan spaanders geslagen worden tusschen de schepraderen?"

„Heb ik je niet gezegd, Sancho," sprak toen Don Quichot, „dat wij waren aangekomen waar ik blijk moet geven wat de kracht van mijn arm vermag? Zie eens aan wat schurken en schavuiten daar tegen mij in het veld treden; zie wat monsters zich tegen mij te weer stellen; zie wat vuilbaarden trachten ons schrik aan te jagen... Ha, ge zult wat beleven, loeders!"

En zich midden in de schuit verheffend, liet hij den molenaars met luider stem zijn dreigementen hooren:

„Wanschapen en onberaden rapalje, ontslaat den persoon dien gij in uw burcht of kerker overweldigd houdt en stelt hem in vrijheid, onverschillig of hij van hooge of lage geboorte is, en van welken rang of stand hij zij; want ik ben Don Quichot van de Mancha, anders genaamd de Ridder van de Leeuwen, voor wien het door de beschikking der hooge Hemelen is weggelegd een gelukkig einde te maken aan dit avontuur."

En met deze woorden trok hij zijn zwaard en begon er mee in de lucht te zwaaien tegen de molenaars, die zijn dwaasheden hoorden maar niet begrepen, en zich opmaakten met hun staken de schuit af te houden, die reeds in den snellen trek en het kanaal van de schepraderen geraakte.

Sancho zonk op zijn knieën en bad den Hemel vurig

hem uit dit dreigend gevaar te verlossen, hetgeen ook geschiedde, dank zij den ijver en handigheid van de molenaars, die de schuit met hun staken afhielden en stopten; al konden zij niet verhinderen dat het vaartuig omsloeg, en Don Quichot en Sancho te water raakten; het was een geluk voor Don Quichot dat hij kon zwemmen als een gans, hoewel het gewicht van de wapenen hem tot tweemaal toe naar den bodem deed zinken; en zonder de molenaars die in de rivier sprongen en hen er uithaalden, hadden beiden hier hun val van Troje beleefd. Zoodra zij aan wal waren gebracht, meer doornat dan smachtend van den dorst, viel Sancho op zijn knieën, vouwde de handen en sloeg de oogen ten hemel en bad God in een lang en vurig gebed hem voortaan te sparen voor de overmoedige plannen en ondernemingen van zijn meester.

Daarop verschenen de visschers ten tooneele, de eigenaars van de schuit die tusschen de molenraderen te pletter was geslagen; en toen zij zagen dat ze stuk was, begonnen zij Sancho uit te schudden, en vergoeding van Don Quichot te eischen, die met groote kalmte en alsof hij niets met de zaak van doen had, aan de molenaars en visschers zeide dat hij volgaarne de schuit zou vergoeden, mits zij hem den persoon of de personen die in dat kasteel gekluisterd zaten, vrij en ongedeerd uitleverden.

„Wat voor personen en kasteel bedoel je toch, gek?" antwoordde een van de molenaars. „Wou je soms de menschen meenemen die hier aan de molens hun graan komen laten malen?"

„Genoeg!" sprak Don Quichot bij zich zelf. „Het ware hier prediken in de woestijn zoo ik dit gespuis met rede trachtte te overreden tot een deugdzame daad. In dit avontuur moeten twee groote toovenaars tegenover

elkander hebben gestaan, waarvan de een verhinderde wat de ander beproeft: de een verschafte mij de schuit, en de ander wierp er mij mee om. God sta ons bij; want gansch deze wereld bestaat uit listen en lagen die tegen elkander ingaan. Dit gaat mijn macht te boven."
En met verheffing van stem ging hij voort, terwijl hij zijn blik op de molens richtte:
„Vrienden, wie gij ook zijn moogt, die in deze gevangenis gekerkerd zijt, vergeeft mij dat ik u tot mijn ongeluk en het uwe niet helpen kan uit uw ellende. Dit avontuur moet voor een ander ridder zijn bewaard en weggelegd."
En na deze woorden verstond hij zich met de visschers, en betaalde voor de schuit vijftig realen, die Sancho zeer noode gaf, terwijl hij zei:
„Nog twee spelevaarten als deze, en heel het kapitaal is naar den kelder."
De visschers en molenaars staarden verbaasd naar de twee gedaanten die zoo geheel anders leken dan andere menschen, en zij konden maar niet vatten waar de redeneeringen en vragen die Don Quichot tot hen richtte op neer kwamen; zij hielden hen voor gek, lieten hen in den steek en gingen terug naar hun molens, en de visschers naar hun hutten. Don Quichot en Sancho keerden terug naar hun beesten en hun leven van beesten, en dit was het einde van het avontuur met de betooverde schuit.

AANTEEKENINGEN

[1]) Over de overredingskunst van de ongeschoeide Karmelieten, zie het Tweeëndertigste Hoofdstuk van het Eerste Deel, aanteekening 8.
[2]) Een vroom volksgebruik dat zich in sommige streken

van Spanje tot in onzen tijd heeft weten staande te houden: in verschillende dorpen van Andalusië b.v. wordt nog steeds niets ondernomen zonder dat de betrokkenen eerst een kruis slaan.

[3]) Onder de „Rhipaeïsche bergen" verstonden de oude geografen het woeste en besneeuwde gebergte van Scythië, waar de Tanais, tegenwoordig de Don, ontspringt.

[4]) Volgens Abraham Ortelius in zijn *Theatrum orbis terrarum* zou dit verschijnsel opgemerkt worden onmiddellijk na het passeeren van de Azoren.

DERTIGSTE HOOFDSTUK

OVER WAT DON QUICHOT OVERKWAM MET EEN SCHOONE JAGERES

Zwaarmoedig en slecht geluimd kwamen Ridder en schildknaap bij hun beesten aan, vooral Sancho, die in het diepst van zijn ziel werd geraakt wanneer men aan zijn geld raakte; het was hem of alles wat men daarvan afnam van de appels van zijn oogen werd afgenomen. Om kort te gaan, zij stegen op, spraken geen woord en verlieten den vermaarden stroom, Don Quichot verzonken in zijn verliefde gedachten, en Sancho in die over zijn verbetering van positie, die hem thans verder af scheen dan ooit. Want zoo gek als hij was, drong het toch wel tot hem door dat de daden van zijn meester altijd of meestentijds dwaasheden waren; en hij zocht naar een gelegenheid om er op een goeden dag vandoor te gaan en zich naar huis te begeven, zonder zijn heer rekenschap van zijn doen en laten te geven en afscheid te nemen; maar de fortuin beschikte de dingen gansch anders dan hij vreesde.

Het geviel dan zoo dat den dag daarop, bij zonsondergang, toen hij uit een bosch kwam gereden, Don Quichot zijn blik liet gaan over een groene weide, aan het einde waarvan hij menschen zag staan; en toen hij naderkwam, zag hij dat het jagers waren die met den valk reden. Hij reed verder, en bespeurde onder hen een dame van gracielijke gestalte, gezeten op een hagelwit paard of hakkenei, versierd met groen tuig en een met zilver beslagen dameszadel. De dame zelve was eveneens in het groen gekleed, zoo prachtig en rijk dat zij de pracht in persoon leek. Op de linkerhand droeg zij een havik,

een teeken dat Don Quichot te verstaan gaf dat het een voorname dame moest wezen en de meesteresse van dien ganschen jachtstoet, gelijk zij inderdaad was; en daarom zei hij tot Sancho:

,,Haast je, vriend Sancho, en zeg de dame op de hakkenei met den havik aan, dat ik, de Ridder van de Leeuwen, hare hooge schoonheid de handen kus, en dat ik ze als hare grandeza het mij veroorlooft haar zal komen kussen, en haar van dienst zal zijn in al wat mijn krachten vermogen en hare hoogheid mij zal bevelen. En zie wel toe hoe je spreekt, Sancho, en let wel dat je geen van je spreekwoorden in de boodschap lascht."

,,Van dat inlasschen zal UEd. geen last hebben!" gaf Sancho ten antwoord. ,,Laat u dat maar aan mij over! Het is toch waarachtig niet de eerste keer van mijn leven dat ik een boodschap aan hooggeboren en struische dames breng!"

,,Behalve die welke je vrouwe Dulcinea gebracht hebt," sprak Don Quichot, ,,is het mij niet bekend dat je ooit een andere hebt overgebracht, althans in mijn dienst."

,,Dat is waar," antwoordde Sancho; ,,maar de goede betaler heeft geen last van borgen, en in een huis wel voorbereid is de tafel snel gespreid: ik wil maar zeggen dat men mij niets behoeft wijs te maken en voor niets behoeft te waarschuwen; ik ben van alle markten thuis en ik heb zoo wat van alles verstand."

,,Dat geloof ik gaarne, Sancho," sprak Don Quichot. ,,Ga dan; goed geluk! En dat God je geleide!"

Sancho vertrok met spoed, liet het grauwtje harder loopen dan ooit, en kwam aan waar de schoone jageres te paard zat; hij steeg af, knielde voor haar, en zei:

,,Schoone dame, de ridder die ginds verschijnt, genaamd de Ridder van de Leeuwen, is mijn meester, en ik ben

zijn schildknaap, dien ze bij hem thuis Sancho Panza noemen. Deze Ridder van de Leeuwen, die zich nog niet lang geleden dien van de Droevige Figuur noemde, zendt mij om uwe grandeza te vragen of het u behagen moge hem verlof te geven met uw goedvinden en instemming en bewilliging zijn wensch ten uitvoer te komen brengen die naar hij zegt en ik geloof geen andere is dan uwe verheven hoogheid en schoonheid van dienst te zijn; want zoodra uwe señoría hem die geeft, zal hij een daad verrichten tot verhooging uwer faam en zich zich geëerd en voldaan achten."
„Brave schildknaap," antwoordde de dame, „gij hebt uw boodschap voorzeker overgebracht met in achtneming van alle vormen die dergelijke boodschappen vereischen. Sta op van den grond, want het past niet dat de schildknaap van zulk een groot ridder als die van de Droevige Figuur, van wien wij hier al veel vernemen mochten, op zijn knieën blijft liggen; sta op, vriend, en zeg uw heer dat hij recht hartelijk welkom is bij mij en bij den hertog mijn gemaal op het lustverblijf dat wij hier bezitten."
Sancho stond op, even verwonderd over de schoonheid van de hooge vrouwe als over haar groote hoofschheid en wellevendheid, maar meer nog over wat zij had gezegd dat zij wist van het bestaan van zijn heer, den Ridder van de Droevige Figuur; want als zij hem niet dien van de Leeuwen genoemd had, moest dat wel zijn omdat hij dien naam zoo zeer onlangs had aangenomen.
De hertogin, wier titel nog steeds niet bekend is [1], vroeg hem:
„Zeg mij eens, vriend schildknaap: is uw heer niet iemand van wien er een historie in druk is verschenen, die *De Geestrijke Ridder Don Quichot van de Mancha*

heet, en die een zekere Dulcinea van El Toboso tot meesteres van zijn hart heeft verkoren?"
„Dezelfde, mevrouw," antwoordde Sancho; „en de schildknaap van hem, die in de gezegde historie voorkomt, of behoort voor te komen, en dien ze Sancho Panza noemen, dat ben ik, als ze mij ten minste niet in de wieg hebben verruild; ik bedoel in de pers."
„Dat verheugt mij alles ten zeerste," zeide de hertogin. „Ga, vriend Panza, en zeg uw heer dat hij hartelijk welkom is in mijn staten, en dat mij niets kon wedervaren dat mij grooter voldoening schenkt."
Sancho keerde met dit minzaam bescheid opgetogen naar zijn meester terug, wien hij alles vertelde wat de edele vrouwe had gezegd, in zijn landelijke bewoordingen hemelhoog opgevende van haar groote schoonheid, bevalligheid en hoofschheid. Don Quichot verhief zich fier in den zadel, zette zich schrap in de stijgbeugels, sloeg het vizier op, gaf Rossinant de sporen, en reed met zwierige onverschrokkenheid nader om de handen te gaan kussen der hertogin, die haar gemaal den hertog had laten roepen, en hem terwijl Don Quichot aan kwam rijden alles over zijn boodschap vertelde; en daar beiden het eerste deel van deze historie gelezen hadden en daardoor het verdwaasde brein van Don Quichot hadden leeren begrijpen, wachtten zij hem met het allergrootste genoegen, popelend van verlangen hem te leeren kennen en voornemens hem in zijn dwaasheid te stijven, toe te geven in alles wat hij mocht beweren en hem de dagen die hij bij hen zou doorbrengen als dolend ridder te behandelen, met alle ceremoniën die gebruikelijk zijn in de ridderboeken, die zij hadden gelezen en die hun nog altijd zeer na aan het hart lagen.
Toen verscheen Don Quichot met opgeslagen vizier;

en daar hij blijken gaf af te willen stijgen, haastte Sancho zich hem den stijgbeugel te houden; maar het ongeluk wilde dat toen hij van den ezel stapte een van zijn voeten in een touw van het pakzadel haakte zoo dat hij hem niet los kon krijgen, en hangen bleef met den mond en de borst op den grond. Don Quichot, die niet gewend was af te stappen zonder dat men hem den beugel hield, en meende dat Sancho er reeds was om hem dien te houden, schoot plotseling op zij van het paard af en sleurde het zadel van Rossinant met zich mee, dat blijkbaar slecht gesingeld was, en het zadel en hij kwamen op den grond terecht, niet zonder schaamte van zijn kant en vele verwenschingen aan het adres van den ongelukkigen Sancho, die nog steeds met zijn voet in den kluister zat. De hertog beval zijn jagers ridder en schildknaap te helpen, en zij zetten Don Quichot overeind, die zich kwalijk bezeerd had door den val, en hinkende en zoo goed en kwaad het ging, de knie boog voor het edele paar; maar de hertog wilde dit geenszins gedoogen; integendeel, hij steeg van zijn paard, omarmde Don Quichot en zeide:
„Het doet mij leed, heer Ridder van de Droevige Figuur, dat het eerste hetwelk u in mijn staten slaat zoo onfortuinlijk was als men zag; maar nalatigheden van schildknapen plegen de oorzaak te zijn van nog wel andere en erger gebeurtenissen."
„Diegene welke ik ervaren mocht bij de kennismaking met u, machtig vorst," antwoordde Don Quichot, „kan onmogelijk kwalijk zijn, al ware mijn val eerst gestuit in het diepste der hel, want het geluk u te aanschouwen zou mij zelfs daaruit hebben opgericht en bevrijd. Mijn schildknaap, dien de duivel hale, weet beter de tong te ontbinden om dorperheden te zeggen

dan een zadel te binden en te singelen zoo dat het stevig zit; maar in welken staat ik mij ook moge bevinden, gevallen of staande, te voet of te paard, ik ben steeds bereid tot uw dienst en dien van mevrouw de hertogin, uw waardige gemalin, de waardige meesteresse der schoonheid en algemeene prinses der hoofschigheden."

„Zacht aan, mijnheer Don Quichot van de Mancha!" sprak de hertog; „want waar mevrouw Dulcinea van El Toboso leeft, past het niet andere schoonheden te prijzen."

Sancho Panza was onderwijl al weer uit den knoop geraakt; hij stond in de buurt, en nog eer zijn meester antwoorden kon zei hij:

„Er valt niets tegen, maar alles voor te zeggen dat mevrouw Dulcinea van El Toboso bijster knap is, maar men jaagt het haas op waar men hem het minst verwacht; ik heb wel eens hooren zeggen dat wat wij de natuur noemen, als een pottenbakker is die aarden potten bakt en wie een mooien pot bakt, kan er ook wel twee en drie, en wel honderd bakken: ik zeg dat omdat op mijn woord, mevrouw de hertogin niet onderdoet voor mijn meesteres, señora Dulcinea van El Toboso."

Don Quichot wendde zich tot de hertogin en zeide:

„Uwe grandeza wete dat geen dolend ridder ter wereld ooit een praatzieker en vermakelijker schildknaap bezat dan ik; hij zal mij zeker niet te schande maken, als uwe groote hoogheid eenige dagen mijn diensten zou willen aanvaarden."

Waarop de hertogin antwoordde:

„Dat de goede Sancho vermakelijk is, stel ik zeer op prijs, want het is een bewijs dat hij verstand heeft; zotternijen en rappe geest, mijnheer Don Quichot, passen, zooals UEd. wel weet, niet bij botte vernuften;

en daar de brave Sancho zot en rap van geest is, verklaar ik dat hij voortaan verstandig mag heeten."
„Maar praatziek," voegde Don Quichot er aan toe.
„Des te beter," zei de hertog; „want vele geestigheden kunnen niet in weinig woorden gezegd worden. Maar laat ons den tijd niet verpraten, en dat de Ridder van de Droevige Figuur ons vergezelle..."
„Van de Leeuwen moet uwe hoogheid zeggen," zei Sancho; „want er bestaat geen Droevige Figuur meer: het figuur is nu dat van de Leeuwen."
Waarop de hertog voortging:
„Ik wilde dan zeggen: dat mijnheer de Ridder van de Leeuwen ons vergezelle naar een van mijn kasteelen dat hier dichtbij is gelegen, waar hem een ontvangst zal worden bereid gelijk een zoo hoog personage verschuldigd is, en gelijk ik en de hertogin dolenden ridders die daar komen plegen te bereiden."
Sancho had intusschen het zadel van Rossinant reeds goed in orde gebracht en gesingeld; en nadat Don Quichot hem had bestegen, en de hertog een fraai paard, namen zij de hertogin in het midden, en sloegen den weg in naar het kasteel. De hertogin beval Sancho dichtbij haar te blijven, omdat het haar zeer behaagde naar zijn kwinkslagen te luisteren. Sancho liet zich dat geen tweemaal zeggen, drong zich tusschen het drietal in en nam als vierde deel aan het gesprek, tot groot genoegen van de hertogin en den hertog, die het als een schoon avontuur beschouwden zulk een dolend ridder en zulk een verdoolden schildknaap in hun kasteel te ontvangen.

AANTEEKENINGEN

[1]) Cervantes, die zooveel figuren van zijn werken aan het werkelijke leven ontleende, heeft ook de gestalten van de hertogin en den hertog niet gefantaseerd. Men weet dat hij met dit echtpaar Don Carlos de Borja en Doña María Luisa de Aragón heeft bedoeld, den hertog en de hertogin van Villahermosa. Hun kasteel was het „Palacio de Buenavía", in de buurt van Pedrola.
In 1905 organiseerde Doña María del Carmen Aragón Azlor, hertogin van Villahermosa, nakomelinge van bovengenoemd echtpaar, ter gelegenheid van het derde eeuwgetij van de verschijning van het Eerste Deel van den „Quijote" te Pedrola groote feestelijkheden, waarna zij een fraai verlucht *Album cervantino aragonés*, Madrid 1905 (225 blz.) uitgaf.

EENENDERTIGSTE HOOFDSTUK

GAANDE OVER VELE EN GEWICHTIGE ZAKEN

Toen hij zich naar 't hem scheen in de genade der hertogin mocht verheugen, steeg Sancho's blijdschap ten top, want verzot op een lekker leven als hij was, stelde hij zich voor dat hij in haar kasteel wel een onthaal zou vinden als ten huize van Don Diego en Basilio; en hij greep de gelegenheid bij de haren waar en wanneer hij de kans kreeg zich te goed te doen.
De geschiedenis verhaalt verder dat de hertog eer zij het kasteel en lustslot bereikten, vooruitreed en al zijn bedienden onderrichtte hoe zij zich jegens Don Quichot hadden te gedragen; en toen deze in gezelschap van de hertogin voor de poorten van het kasteel aankwam schoten daar terstond twee lakeien of stalknechts uit te voorschijn, tot aan de voeten gehuld in gewaden die men ochtendjassen noemt, van het fijnste karmijnrood satijn; zij vingen Don Quichot in hun armen eer hij ze hoorde of zag, en zeiden:
„Dat uwe grandeza onze vrouwe de hertogin ga helpen afstijgen."
Don Quichot deed het, en er werden vele hoffelijkheden over het geval tusschen hen gewisseld; maar ten slotte won het de hardnekkigheid van de hertogin, die alleen in de armen van den hertog van den telganger wilde komen en afstijgen, want zij zeide dat zij zich niet waardig achtte zulk een groot ridder zulk een nutteloozen last te doen dragen. Daarop kwam de hertog naar buiten om haar te helpen; en toen zij een grooten binnenhof betraden, kwamen er twee schoone maagden op hen toe, die Don Quichot een wijden

mantel van het schoonste purper om de schouders wierpen, en in een oogwenk vulden zich al de gaanderijen van den binnenhof met dienaars en dienaressen van den huize, die luidkeels riepen:
„Welkom, bloem en juweel der dolende ridders!"
En allen goten fiolen met welriekende wateren uit op Don Quichot en het hertogelijk paar, al hetwelk Don Quichot grootelijks verbaasd deed staan; het was de eerste dag van zijn leven dat hij geheel en al overtuigd was en werkelijk en niet alleen in zijn verbeelding geloofde een dolend ridder te zijn, nu hij zich zoo bejegend zag op dezelfde wijze als hij gelezen had dat deze ridders in voorgaande eeuwen bejegend werden.
Sancho liet het grauwtje staan, hij week geen duimbreed van de zijde der hertogin en stapte het kasteel met haar binnen; maar toen kreeg hij gewetenswroeging dat hij den ezel zoo alleen had gelaten, ging op een eerbiedwaardige dueña af, die met nog enkele andere naar buiten was gekomen om de hertogin te verwelkomen, en zei zachtjes tot haar:
„Señora González, of hoe UEd. heeten mag..."
„Doña Rodríguez de Grijalba [1]) heet ik," antwoordde de dueña. „Wat is er van uw dienst, vriend?"
Waarop Sancho antwoordde:
„Ik wou graag dat Uwe Genade mij die bewees om naar de poort van het kasteel te gaan, waar UEd. een grauwen ezel van mij zult vinden: en zou UEd. hem dan op stal willen zetten of laten zetten; want het arme beest is nogal schrikachtig en hij kan er maar niet tegen om alleen te zijn."
„Als de heer even wijs is als de knecht," antwoordde de dueña, „dan zijn wij in den aap gelogeerd! Scheer je weg, vriend, en de baarlijke duivel hale u en wie u

hier bracht; zorg zelf voor uw ezel, want wij dueña's van den huize hebben niet de gewoonte ons met dergelijke zaken te bemoeien."

„Wel waarachtig," antwoordde Sancho, „ik heb mijn meester die een groot kenner is van de oude histories, hooren zeggen, toen hij die van Lancelot vertelde:

'Toen Bretanje hij ontvliedde,
Dames gingen hem verzorgen,
En dueña's 't paard voorzien [2])';

en wat nou mijn ezel betreft, ik zou hem niet eens voor den knol van mijnheer Lancelot willen ruilen."

„Als ge een potsenmaker zijt, vriend," zei de dueña, „bewaar uw aardigheden dan voor gelegenheden waar men ze dat vindt en er u voor betaalt; want ik geef er nog geen vijg voor."

„Nou, dat zou toch wel een overrijpe geweest zijn," antwoordde Sancho, „want UEd. schijnt mij ook geen jong boompje meer!"

„Hoerebroedsel," zei de dueña, gloeiend van woede, „of ik oud ben of niet, daarvan zal ik God rekenschap geven en niet u, boer die barst van de knoflook."

Zij zeide dit met zoo schrille stem dat de hertogin het hoorde, en toen zij zich omdraaide en de dueña zoo buiten zich zelf zag, en met bloed beloopen oogen, vroeg zij haar wien het gold.

„Hem hier," antwoordde de dueña, „dezen braven man, die mij dringend gevraagd heeft een ezel van hem die aan de poort van het kasteel staat op stal te zetten, en mij daarbij als voorbeeld aanhaalde dat men dat ook ik weet niet waar deed, waar de dames zorgden voor een zekeren Lancelot, en de dueña's voor zijn paard; maar bovendien heeft hij mij op den koop toe nog oud genoemd."

„Dat zou ik als de grootste beleediging beschouwen die men mij kon aandoen," antwoordde de hertogin. En zich tot Sancho wendend, zeide zij:
„Bedenk wel, vriend Sancho, dat Doña Rodríguez nog zeer jong is, en dat zij dien sluier meer draagt uit hoofde van het gezag en vanwege het gebruik dan vanwege de jaren."
„Mogen die welke mij nog te leven blijven slecht zijn," antwoordde Sancho, „als ik het daarom gezegd heb; ik zei het alleen omdat ik zooveel van mijn ezel houd dat ik er geen trouwhartiger persoon voor vinden kon dan naar mij docht mevrouw Doña Rodríguez."
Don Quichot die alles had aangehoord, zeide:
„Zijn dit nu gesprekken voor deze plaats, Sancho?"
„Mijnheer," antwoordde Sancho, „ieder vogeltje zingt zooals het gebekt is, en wáár het ook zitten mag: híer dacht ik aan het grauwtje, en híer begon ik er over; en als ik er in den stal aan gedacht had, was ik daar begonnen."
Waarop de hertog zei:
„Sancho heeft het geheel bij het rechte eind en er is geen reden hem eenig verwijt te maken; het grauwtje zal voer krijgen zooveel het maar lust, laat Sancho zich daarover geen zorgen maken; het zal bediend worden alsof hij het zelf was."
Onder deze gesprekken die allen vermaakten behalve Don Quichot, bestegen zij de trap, en men bracht Don Quichot in een zaal die behangen was met kostbaar goud en brocaat; zes maagden ontdeden hem van zijn wapenrusting en dienden hem als pages, allen door den hertog en de hertogin onderricht en geïnstrueerd omtrent hetgeen zij te doen hadden en hoe zij Don Quichot moesten behandelen, opdat hij zich zou verbeelden en

voorstellen dat zij hem behandelden als een dolend ridder. Toen de wapenrusting was afgelegd stond Don Quichot in zijn nauwe korte broek en gemsleeren wambuis, lang, dor en mager, met ingevallen wangen die elkander binnensmonds schenen te raken: een gedaante die zijn kamerjoffers in lachen zou hebben doen uitbarsten, als zij haar vroolijkheid niet beheerscht hadden (hetgeen een van de nadrukkelijke orders was die haar meesters gegeven hadden).

Zij verzochten hem zich te laten ontkleeden om hem een schoon hemd aan te trekken; maar dat wilde hij in geen geval toestaan: hij zeide dat eerbaarheid den dolenden ridders evenzeer paste als dapperheid. Zij konden echter, zei hij, het hemd aan Sancho geven, en daarna sloot hij zich met hem op in een slaapvertrek waar een rijk ledikant stond, ontkleedde zich en trok het hemd aan; en toen hij zag dat hij met Sancho alleen was, sprak hij:

„Zeg mij eens nieuwbakken nar en oudbakken gek: hoe waag jij het een zoo achtbare en eerbiedwaardige dueña te belasteren en te beleedigen? Was dat een oogenblik om aan een ezel te denken, of zijn dit heeren om de dieren slecht te behandelen, waar zij hun eigenaars zoo heusch bejegenen? Bij God, Sancho, matig je en laat den draad niet zoo zien dat men merkt van welke grove en gemeene stof je bent geweven. Bedenk eens, zondaar die je bent, dat de heer te hooger geacht wordt naarmate hij fatsoenlijker en welgeborener knechts heeft, en dat een van de grootste voordeelen die vorsten op de overige menschen voorhebben is dat zij dienaren bezitten die even voortreffelijk zijn als zij. Begrijp je dan niet, galeiboef die je bent, ongeluksvogel, dat men als men ziet dat jij een stomme dorper of zotte gek

bent, zal gaan denken dat ik een boerenbedrieger of zwendelaar ben? Neen, neen, vriend Sancho: wacht je, wacht je voor deze feilen; wie struikelt als praatvaar en grappenmaker ligt na den eersten schop op den grond als een gemaakte gek. Beteugel je tong; overweeg en denk na over de woorden eer ze je uit den mond komen, en besef dat wij ergens zijn aangeland waar wij met Gods hulp en den moed van mijn arm in ieder opzicht meer faam en fortuin zullen winnen."

Sancho beloofde hem met vele wis-en-waarachtigs den mond te zullen houden en zich op de tong te bijten eer hij een woord sprak dat niet van pas kwam of ondoordacht was, zooals zijn heer het hem beval, en zei dat hij daarover gerust kon wezen, want door hem zou niemand er achter komen wie zij waren.

Don Quichot kleedde zich; hij hing den bandelier met zijn zwaard over den schouder, wierp den purperen mantel om, zette een groen satijnen muts die de maagden hem gegeven hadden op het hoofd, 'en aldus uitgedost begaf hij zich naar de groote zaal, waar hij de maagden in twee rijen geschaard vond staan, hetzelfde aantal aan iedere zijde; en allen met gerei voor de handwassching [3]), die zij met veel diepe buigingen en plechtstatigheden verrichtten. Terstond daarop traden twaalf pages nader met den maestresala [4]), ten einde hem naar tafel te geleiden, waar de hertog en de hertogin hem al wachtten. Zij namen hem in hun midden, en vol pracht en statigheid brachten zij hem naar een andere zaal, waar een rijke tafel gedekt stond voor slechts vier personen. De hertogin en de hertog begaven zich naar de deur van de zaal om hem te ontvangen, en met hen een ernstige kapelaan, van het slag die de huizen der aanzienlijken beheeren; van het slag die daar zij

niet als vorsten zijn geboren, er toch niet in slagen dengenen die het wel zijn te leeren hoe ze het zijn moeten; van het slag die verlangen dat de grootheid der grooten afgemeten wordt naar de benepenheid van hun eigen inborst; van het slag die hen wier huizen zij voeren, wenschen te leeren zuinig te zijn, en ze schriel maken; van dit slag lieden zeg ik dat de ernstige kapelaan moest zijn die met den hertog en de hertogin naar de deur kwam om Don Quichot te begroeten [5]). Men wisselde duizend complimenten, en ten slotte namen zij Don Quichot in hun midden, en begaven zich naar tafel om plaats te nemen. De hertog noodigde Don Quichot uit aan het hoofd van de tafel te gaan zitten, en ofschoon hij dat weigerde, drong de hertog er dermate op aan dat hij het wel doen moest. De geestelijke nam tegenover hem plaats, en de hertog en de hertogin aan weerskanten.

Sancho stond er al dien tijd bij, verbouwereerd en verbaasd over de eer welke die aanzienlijke lieden zijn heer aandeden; en toen hij zag hoeveel plichtplegingen en strijkages er tusschen den hertog en Don Quichot gewisseld werden om hem aan het hoofd van de tafel te doen plaats nemen, zei hij: „Edele heeren, als u mij verlof wilt geven, zal ik u eens een verhaal vertellen dat in ons dorp is gebeurd bij zulk een oneenigheid over de beste plaats."

Toen Sancho dit zeide werd Don Quichot huiverig, want hij verwachtte niet anders of Sancho ging weer dwaasheden uitslaan. Sancho keek hem aan en raadde wat er in hem omging, en hij zei:

„Vreest UEd. maar niet heer, dat ik over de schreef zal gaan of iets zeggen zal dat niet van pas komt; want ik ben heusch den raad nog niet vergeten dien UEd.

mij zooeven heeft gegeven over veel of weinig, en goed of slecht spreken."

„Ik herinner mij daar niets van, Sancho," antwoordde Don Quichot; „zeg wat je wilt, mits je het snel zegt."

„Wel, wat ik te vertellen heb," zei Sancho, „is zoo waar dat mijnheer Don Quichot hier het mij niet zal heeten liegen."

„Wat mij betreft, Sancho," sprak Don Quichot weer, „kan je liegen zooveel je wilt: ik zal het je niet beletten; maar bedenk wel wat je zegt."

„Dat heb ik zoo goed gewikt en gewogen dat wie de klok luidt onder dak is[6]), en dat zal wel blijken ook."

„Het ware beter," sprak Don Quichot, „zoo uwe grandeza's bevel gaven dezen gek hier heen te zenden, want hij zal nog duizend dorpersche dwaasheden ten beste geven."

„Bij het leven van den hertog[7])," zei de hertogin, „Sancho zal geen tel van mijn zijde wijken: ik mag hem gaarne, omdat hij bescheiden is."

„Bescheidene dagen moge uwe heiligheid[8]) nog leven vanwege den goeden dunk dien u van mij heeft al verdien ik dien niet," zei Sancho. „Maar het verhaal dat ik wou vertellen is zoo: Op zekeren dag werd iemand uitgenoodigd door een hidalgo uit ons dorp, een zeer rijk en aanzienlijk man, want hij was van het geslacht van de Álamos uit Medina del Campo[9]), en getrouwd met Doña Mencía de Quiñones, die een dochter was van Don Alonso de Marañón[10]), ridder van de orde van Santiago, die verdronken is in La Herradura[11]), om wien er jaren geleden die ruzie in ons dorp geweest is, waar als ik het wel heb mijnheer Don Quichot nog bij betrokken was, en waarbij Tomasillo de Losbol, de zoon van Balbastro den smid werd gewond... Of is

het soms alles niet waar, mijnheer? Zegt u het dan, zoo waar u leeft, anders houden de heeren hier mij voor een of anderen leugenachtigen praatvaar."

„Tot nog toe," sprak de kapelaan, „lijkt gij mij eer een praatvaar dan een leugenaar; maar waar ik u later voor houden zal weet ik nog niet. Ge haalt er zooveel getuigen en bewijzen bij, Sancho, dat ik niet anders kan doen dan zeggen dat ge wel de waarheid zult spreken. Ga voort, maar maak het kort met de verhalen, want je maakt er een omhaal bij dat je nog in geen twee dagen klaar bent."

„Neen, hij mag het niet bekorten," zei de hertogin, „om mij een genoegen te doen; zeker niet, hij moet het vertellen op zijn eigen manier, ook al komt hij in geen zes dagen klaar; en al duurde het zoo lang, het zouden voor mij de aangenaamste van mijn leven zijn."

„Wel, ik zei dan, heeren," ging Sancho voort, „dat die gezegde hidalgo dien ik ken als mijn handen, want mijn huis ligt maar een kruisboogschot van het zijne, op zekeren dag een armen maar fatsoenlijken boer aan zijn tafel vroeg."

„Maak voort, vriend," zei daarop de kapelaan, „want ge schiet zoo weinig op dat ge met uw verhaal eerst in de andere wereld klaarkomt."

„Als het God behaagt, zal ik op minder dan halverwegen stoppen," antwoordde Sancho. „En ik zei dan dat toen de gezegde boer verscheen ten huize van den gezegden hidalgo die hem had uitgenoodigd, — zijn ziel ruste in vrede, want hij is al dood, en bovendien zeggen ze dat hij een dood had zoo schoon als die van een engel, al ben ik er niet bij geweest, want ik was toen gaan maaien in Tembleque [12])..."

„Zoo waar ge leeft, vriend, kom spoedig uit Tembleque

terug en maak een eind aan uw verhaal zonder den hidalgo te begraven, als ge niet meer begrafenissen op uw geweten wilt hebben."

„Wel, het geval zat dan zoo," zei Sancho, „dat toen zij met hun beiden aan tafel wilden gaan zitten, het is alsof ik ze nog voor me zie, nu beter dan ooit..."

De hertog en de hertogin vermaakten zich kostelijk met de ergernis die zich naar het scheen van den braven kapelaan meester maakte wegens de breedsprakigheid en de onderbrekingen waarmede Sancho zijn verhaal vertelde, en Don Quichot verbeet zich van woede en razernij.

„Ik zei dan," zei Sancho, „dat toen zij met hun beiden zooals ik zei op het punt waren aan tafel te gaan zitten, de boer er op stond dat de hidalgo aan het hoofd van de tafel zou gaan zitten, terwijl de hidalgo er op stond dat de boer daar zou gaan zitten, en dat er in zijn huis gebeurde wat hij zei; maar de boer die er zich op liet voorstaan beleefd en welopgevoed te zijn, wilde daar ganschelijk niets van weten, tot het den hidalgo begon te vervelen en hij hem knorrig de twee handen op de schouders legde, en met geweld deed plaats nemen en zei: 'Ga zitten, stomme boer; want waar ik ook zitten ga, ik zit toch op de beste plaats'. En dat is het verhaal, en ik geloof waarachtig dat het er hier niet met de haren is bijgesleept."

Don Quichot bloosde in alle kleuren van den regenboog, die zijn gebruind gelaat vlekten tot het van jaspis scheen; het hertogelijk paar verborg hun lach om Don Quichots schaamte niet nog grooter te maken, nu hij de schelmerij van Sancho begrepen had, en ten einde het gesprek een anderen loop te geven en te verhinderen dat Sancho nog meer dwaasheden ten beste gaf, vroeg

de hertogin aan Don Quichot welke berichten hij meebracht van vrouwe Dulcinea, en of hij haar dezer dagen nog reuzen of booswichten ten geschenke had gezonden, want hij zou er zeker wel vele verslagen hebben. Waarop Don Quichot antwoordde:
„Señora, mijn tegenspoed had wel een begin, maar zal nimmer een einde nemen. Ik heb reuzen verslagen, en ik zond haar verwatenen en booswichten toe; maar hoe konden zij haar vinden, nu zij betooverd is en veranderd in de leelijkste boerendeerne die men zich denken kan?"
„Dat weet ik nog zoo net niet," zei Sancho Panza; „ik vind haar het schoonste schepsel ter wereld; ten minste in vlugheid en in het springen weet ik wel dat geen koorddanser het van haar zal winnen: op mijn woord, mevrouw de hertogin, zij springt net zoo van den grond op een ezelin alsof het een kat was."
„Hebt ge haar dan betooverd gezien, Sancho?" vroeg de hertog.
„En of ik haar heb gezien!" antwoordde Sancho. „Want wie voor den duivel was het anders dan ik die het eerst achter die zaak van de betoovering ben gekomen? Ze is toch zeker net zoo betooverd als mijn vader!"
De kapelaan die hoorde spreken over reuzen, verwatenen en betooveringen, begreep dat dit nu Don Quichot van de Mancha moest wezen wiens geschiedenis de hertog gewoonlijk zat te lezen, ofschoon hij er hem al verscheiden malen aanmerkingen op had gemaakt en hem had gezegd dat het dwaasheid was dergelijke dwaasheden te lezen; en toen hij nu merkte dat het waar was wat hij vermoedde, zeide hij in fellen toorn ontstoken het woord tot den hertog richtend:
„Uwe Excellentie, mijnheer, zal aan Onzen-lieven-Heer rekenschap moeten geven van hetgeen deze onnoozele

doet. Het wil mij voorkomen dat deze Don Quichot, of Don Dom of hoe hij heeten mag, niet zoo dwaas kan zijn als Uwe Excellentie wil dat hij is, die hem gelegenheden aan de hand doet zijn zotternijen en leeghoofdigheden voort te zetten."

En het woord tot Don Quichot richtend, zeide hij:

„En gij, hol vat dat ge zijt, wie heeft u in het hoofd gepraat dat gij een dolend ridder zijt en dat gij reuzen verslaat en booswichten gevangenneemt? Ga uws weegs, en laat u dit zeggen: keer terug naar uw huis, breng uwe kinderen groot als ge er hebt, en pas op uw geld en goed, en houd er mee op door de wereld te zwerven, lucht te happen en het voorwerp van spot te zijn van allen die u kennen en niet kennen. Waar in 's-Hemelsnaam hebt gij gevonden dat er dolende ridders hebben bestaan of nog bestaan? Waar bevinden zich reuzen in Spanje, of booswichten in de Mancha, of betooverde Dulcinea's en heel de zwerm hersenschimmen die er van u verteld worden?"

Don Quichot zat aandachtig naar de woorden van den eerwaardigen man te luisteren, maar toen hij zag dat hij zweeg, rees hij zonder zich aan de tegenwoordigheid van het hertogelijk paar te storen, met vertoornd en bewogen gelaat op en sprak...

Maar dit antwoord verdient een afzonderlijk hoofdstuk.

AANTEEKENINGEN

[1]) Vrouwelijke leden van het personeel eener aanzienlijke familie werden gewoonlijk bij den achternaam aangesproken: González, Rodríguez... (Het door Sancho gebezigde González is een in Spanje even verbreid patronymicum als ten onzent Jansen of Pietersen). Werd zij wat ouder of weduwe,

dan werd de dueña vaak met Doña betiteld, dat dan onmiddellijk door den achternaam werd gevolgd, zooals in het onderhavige geval: Doña Rodríguez de Grijalba. Dit in tegenstelling met het tegenwoordige gebruik; thans immers wordt Doña uitsluitend door den voornaam gevolgd, b.v. Doña Juana, Doña Matilde, Doña Teresa... Het is de aanspreekvorm voor de gehuwde vrouw.

[2]) Zie over de romance van Lancelot („Nunca fuera cauallero") aanteekening 9 van het Tweede Hoofdstuk van het Eerste Deel. Daar maakte Don Quichot enkele verzen pasklaar voor zijn eigen omstandigheden, hier doet Sancho hetzelfde op zijn beurt.

[3]) Dit is het z.g.n. „dar aguamanos", een wassching die reeds in de middeleeuwen zoowel aan de maaltijden der aanzienlijken voorafging als er op volgde.

[4]) De „maestresala" was de voornaamste dienaar aan tafel in de huizen der aanzienlijken, waar overigens in de 16de en de 17de eeuw inderdaad zulk een talrijk personeel in dienst was als uit den tekst blijkt.

[5]) Of Cervantes met dezen „grave religioso" een bepaald persoon heeft bedoeld, weten wij niet met zekerheid, en nog veel minder wie dat dan zou kunnen zijn. Volgens een traditie zou hij den huiskapelaan van den Hertog van Béjar op het oog gehad hebben, maar er kan geen enkel steekhoudend argument voor deze bewering aangevoerd worden.

[6]) „En salvo está el que repica" (i. e. wie de klok luidt, nl. bij oproer e. d., staat op een veilige plaats), is een spreekwoordelijke uitdrukking die men kan weergeven met: de beste stuurlui staan aan wal.

[7]) Onder lieden van aanzienlijken stand was het zeer gebruikelijk te zweren bij het leven van den echtgenoot.

[8]) Sic!

[9]) Er bestond inderdaad een familie Álamos te Medina del Campo, waarvan sommige leden geparenteerd waren aan de familie Quiñones.

[10]) In Cervantes' tijd kwam het algemeen voor dat kinderen niet den naam van hun vader droegen. Het was zelfs lang niet zeldzaam dat kinderen uit één gezin en van denzelfden vader verschillende achternamen hadden.

[11]) Sancho zinspeelt hier op een ramp die in 1562 de Spaansche vloot geteisterd had in de haven La Herradura, acht mijlen ten oosten van Vélez Málaga, waar zij de wijk genomen had voor een storm. Het noodweer hield zoo aan dat er van vierentwintig schepen tweeëntwintig in de haven zelf vergingen; meer dan vier duizend opvarenden verdronken, de admiraal van de galeien Don Juan de Mendoza incluis.

[12]) Tembleque is een plaatsje ten zuidoosten van Toledo.

TWEEËNDERTIGSTE HOOFDSTUK

OVER HET ANTWOORD DAT DON QUICHOT ZIJN BERISPER GAF, BENEVENS ANDERE ZWAARWICHTIGE EN VERMAKELIJKE GEBEURTENISSEN

Don Quichot was dan opgestaan, en sprak met haastige en bewogen stem, van het hoofd tot de voeten bevend als met kwik bevracht:

„De plaats waar ik sta, de persoonlijkheden die hier aanwezig zijn, en de eerbied dien ik steeds gekoesterd heb en nog koester voor den stand waartoe UEd. behoort, weerhouden mijn rechtmatigen toorn en binden hem de handen; en zoowel om deze reden als omdat ik weet hoe allen weten dat de wapenen van getabberden dezelfde zijn als die van de vrouw, namelijk de tong, zal ik met de mijne een gelijken strijd aanbinden met UEd., van wien men eer goede raadgevingen dan snoode verwijten had mogen verwachten. Heilige en goed bedoelde berispingen vereischen andere omstandigheden en bewoordingen van anderen aard; in ieder geval gaat het feit mij in het openbaar en op zoo scherpe wijze te hebben gelaakt alle perken van een betamelijke berisping te buiten, want daarbij past een eerste maal eer zachtheid dan ruwheid, en het voegt niet den zondaar krankzinnig en dwaas te noemen, zonder eenige kennis van de zonde die men gispt. Zegt UEd. mij eens: wegens welke van de dwaasheden die u in mij heeft opgemerkt, veroordeelt en laakt u mij en beveelt u mij naar huis te gaan om mij met het beheer daarvan en mijn vrouw en kinderen bezig te houden, zonder dat u weet of ik haar of hen heb? Kan men volstaan met op goed geluk anderer huizen binnen te gaan om

er de meesters te bemeesteren, en mag men zich wanneer men zelf is grootgebracht in de armoede van een poover studentenkosthuis en niet meer van de wereld gezien heeft dan wat binnen twintig of dertig mijlen in den omtrek besloten ligt, plotseling opwerpen om der ridderschap wetten voor te schrijven en een oordeel uit te spreken over dolende ridders? Is het soms een ijdele bezigheid of is het verkeerd bestede tijd, die welken men besteedt met door de wereld te trekken, niet om derzelver zoete geneugten te zoeken, maar de moeilijk begaanbare paden waarlangs de braven tot den zetel der onsterfelijkheid opklimmen [1])? Indien de groote heeren, ,,magníficos"[2]), edelen en hooggeborenen mij voor dwaas hielden, zou ik dat als een onherstelbare beleediging beschouwen; maar of een geletterde mij voor onnoozel houdt die nimmer de paden der ridderschap betreden en bewandeld heeft kan mij geen zier schelen: ridder ben ik, en als ridder zal ik sterven, zoo het den Allerhoogste behaagt. Er zijn er die het zoeken op het wijde veld der trotsche eerzucht, anderen op dat van de slaafsche en lage pluimstrijkerij, weer anderen op dat van de bedriegelijke huichelarij, en enkelen op dat van den waren godsdienst; ik echter, door mijn ster geleid, sla het smalle pad der dolende ridderschap in, om wier beoefening ik geld en goed verzaak, maar niet de eer. Ik heb beleedigingen gewroken, onrecht recht gezet, onbeschaamdheden gestraft, reuzen verslagen en monsters overweldigd; ik ben verliefd, enkel en alleen omdat het ten eenenmale noodzakelijk is dat dolende ridders het zijn; maar al ben ik verliefd, ik behoor niet tot de verliefden die dat zijn uit lagen lust, doch tot de ingetogen platonisch verliefden. Mijn streven is steeds gericht op een goed doel, namelijk

een iegelijk goed te doen en niemand kwaad: zoo hij die aldus denkt, zoo hij die aldus optreedt, zoo hij die zich hiermede bezighoudt, een dwaas verdient te worden genoemd, dan mogen uwe grandeza's, voortreffelijke hertog en voortreffelijke hertogin, dit beslissen."

„Goed zoo, verdorie!" zei Sancho. „Zegt UEd., mijn heer en meester, maar niets meer om uw gedrag te rechtvaardigen; want daar valt geen woord ter wereld meer over te zeggen of te denken of te beweren. En bovendien, als deze heer ontkent, gelijk hij ontkend heeft, dat er dolende ridders in de wereld bestaan hebben of bestaan, wat wonder dat hij dan niets weet van de dingen waar hij van praat?"

„Zijt gij bijgeval, vriend," vroeg de kapelaan, „die Sancho Panza, aan wien uw meester naar men zegt een eiland beloofd heeft?"

„Ja, dat ben ik," antwoordde Sancho, „en ik ben ook iemand die dat evengoed verdient als ieder ander; ik behoor tot de soort van wie men zegt: 'ga maar om met brave menschen, en je wordt als zij je wenschen'; en van wie men zegt: 'niet waar de wieg staat, maar met wien je omgaat'; en van wie men zegt 'wie steunt tegen goeden boom, welbeschermd is wat er koom' '. Ik heb den steun van een goeden meester, ik verkeer al maandenlang in zijn gezelschap, en zoo God wil zal ik net zoo oud worden als hij; en als hij nu maar blijft leven en als ik nu maar blijf leven, dan zal het hem niet mankeeren aan keizerrijken om te regeeren, en mij niet aan eilanden om er gouverneur over te wezen."

„Neen, zeker niet, vriend Sancho," zei de hertog; „want in naam van mijnheer Don Quichot beloof ik u het gouverneurschap van een eiland dat te mijner be-

schikking staat, en dat van niet gering belang is."
„Kniel neder, Sancho," sprak Don Quichot, „en kus zijne Excellentie de voeten voor de gunst welke zij je bewezen heeft."
Sancho deed het, en zoodra de kapelaan dit zag, stond hij diep verontwaardigd van tafel op en zeide:
„Bij het habijt dat ik draag, ik ben haast geneigd te zeggen dat uwe Excellentie een even groote dwaas is als deze arme zondaren. Geen wonder dat zij gek zijn, als verstandigen hun dwaasheden beschermen! Uwe Excellentie houde het gerust met hen; maar zoolang zij hier in huis zijn, zal ik in het mijne blijven, en ik zal mij de moeite sparen te laken wat ik niet kan verhelpen."

En zonder nog iets te zeggen of te eten ging hij heen, zonder dat de smeekbeden van den hertog en de hertogin in staat waren hem te weerhouden, ofschoon de hertog niet veel zeide, want het lachen dat 's mans plotselinge toorn bij hem had verwekt, belette het hem. Toen hij uitgelachen was, zeide hij tot Don Quichot:
„Heer Ridder van de Leeuwen, UEd. heeft in eigen zaak zoo voortreffelijk geantwoord dat er hiervoor geen genoegdoening behoeft te worden gegeven, want al lijkt het een beleediging, het is dat geenszins; geestelijken kunnen evenmin beleedigen als vrouwen, zooals UEd. nog beter weet dan ik."
„Zoo is het," antwoordde Don Quichot; „en de reden is dat hij wien geen beleediging kan worden aangedaan, ook een ander geen beleediging kan aandoen. Daar vrouwen, kinderen en geestelijken zich niet kunnen verdedigen, kunnen zij geen schending van de eer ondergaan, al worden zij aangevallen. Want tusschen de beleediging en de schending der eer bestaat dit verschil,

gelijk uwe Excellentie nog beter weet dan ik: de schending der eer komt van den kant van wie haar kan aandoen, en haar aandoet, en haar doorzet; de beleediging kan van onverschillig welke zijde komen, zonder dat er sprake is van een eereschending. Ziehier een voorbeeld: een man staat argeloos op straat; er verschijnen tien gewapende mannen en geven hem een dracht slagen; hij slaat de hand aan het zwaard en doet zijn plicht; maar de overmacht van de tegenstanders stelt zich tegen hem te weer, en belet hem zijn doel te bereiken, namelijk zich wraak te verschaffen; zulk een man is beleedigd maar niet geschonden in zijn eer. En hetzelfde wordt gestaafd door een ander voorbeeld: een man staat met zijn rug naar een ander, die naderbij komt en hem met een stok slaat; zoodra hij hem geslagen heeft, neemt hij onverwijld de vlucht; de ander achtervolgt hem wel, maar haalt hem niet in; de man nu die de slagen ontving, onderging een beleediging, maar geen schending van zijn eer, want zulk een schending moet worden volgehouden. Wanneer degene die hem, al was het op slinksche wijze, sloeg, de hand aan zijn zwaard had geslagen en kalm was blijven staan, en zijn vijand het hoofd had geboden, dan had het slachtoffer tegelijkertijd een beleediging en een schending van zijn eer ondergaan: een beleediging, omdat men hem op slinksche wijze sloeg; een eereschending, omdat hij die hem sloeg bleef voortgaan met wat hij gedaan had, zonder de wijk te nemen. En daarom kan mij, volgens de wetten van het vermaledijde tweegevecht, wel een beleediging zijn wedervaren, maar geen schending van eer; want kinderen evenmin als vrouwen, hebben daarvoor gevoel, en zij kunnen ook niet vluchten, en al evenmin hebben zij reden om te wachten; en het-

zelfde geldt voor hen die hun leven aan den godsdienst wijden, want deze drie soorten van menschen hebben geen aanvals- en verdedigingswapenen; en daarom, al zijn zij van nature verplicht om zich te verdedigen, zij zijn het niet om iemand aan te vallen. En hoewel ik zooeven nog zeide dat mij wel een beleediging kon wedervaren, zeg ik thans toch van neen, op geenerlei wijze; want wie geen eereschending kan ondergaan, kan het nog veel minder doen ondergaan; redenen waarom ik niet gevoelig mag zijn en ook niet gevoelig ben voor de woorden welke deze brave man tot mij gesproken heeft; ik wenschte alleen dat hij een weinig langer gebleven ware, ten einde hem de dwaling aan het verstand te brengen, waarin hij zich bevindt door te denken en te zeggen dat er in de wereld geen dolende ridders bestaan hebben of bestaan; waarlijk, als Amadis dit hoorde, of een van de talloozen van zijn geslacht, dan weet ik wel dat het ZEd. kwalijk zou zijn vergaan."

„Wis en waarachtig," zei Sancho, „zij zouden hem een houw verkocht hebben, dat hij was opengespleten als een granaatappel of een rijpe meloen. Dat waren nogal lieve jongens om zich op zulke grappen te laten onthalen! Bij het teeken des kruises, je kan wel zeker zijn dat als Renout van Montalbaen die woorden van het manneke gehoord had, hij hem met het gevest van den degen een klap op den mond had verkocht, dat hij in geen drie jaren meer een woord had kunnen uitbrengen. Neen, als die er met hem over begonnen waren, dan was hij nog niet zoo gauw uit hun handen geweest!"

De hertogin bestierf het haast van het lachen toen zij Sancho zoo hoorde praten; zij vond hem nog vermakelijker en dwazer dan zijn heer; en er waren daar velen die toen deze meening deelden. Don Quichot

kwam eindelijk tot bedaren, en de maaltijd liep ten einde; en nadat de tafel was afgenomen, verschenen er vier maagden, een met een zilveren schaal, een andere met een schenkkan, eveneens van zilver, de derde met twee hagelwitte fijne handdoeken over den schouder, en de vierde met half ontbloote armen, en in haar blanke handen (hoe blank waren ze!) een rond stuk Napolitaansche zeep. Die met de schaal trad nader, en met schalksche bevalligheid plaatste zij de schaal onbeschroomd onder de kin van Don Quichot, die, zonder een woord te spreken, verbaasd over een dergelijke ceremonie, dacht dat het daar te lande gebruik moest wezen den baard in plaats van de handen te wasschen; hij stak daarom den zijnen zoover hij kon vooruit, en op hetzelfde oogenblik begon de schenkkan te regenen, en de maagd met de zeep begon hem in aller ijl den baard onder handen te nemen, dat de sneeuwvlokken — want het zeepsop deed daarvoor in blankheid niet onder — opwarrelden niet alleen over den baard, maar over het geheele gelaat en de oogen van den gewilligen ridder, en wel zoo dat hij gedwongen was ze te sluiten. De hertog en de hertogin, die van niets wisten, zaten af te wachten waarop deze zonderlinge waschpartij wel zou uitdraaien. De barbierende maagd deed toen zij hem een palm dik onder de zeep had of zij geen water meer had, en vroeg die met de schenkkan het haar te gaan halen; mijnheer Don Quichot zou wel wachten. Dat deed zij, en Don Quichot bleef zitten in den zotsten en belachelijksten toestand dien men zich denken kan.

Alle aanwezigen, en het waren er vele, keken naar hem, en toen zij hem zoo zagen met een hals van een halve el lang en ongewoon tanig, met gesloten oogen en den

baard vol zeep, mocht het een wonder heeten dat zij niet in lachen uitbarstten en er was heel wat beleid toe noodig om het te voorkomen; de maagden die de grap hadden bedacht, hielden haar oogen neergeslagen, zonder haar meesters te durven aanzien, die de grootste moeite hadden om zoowel hun woede als hun lachen te onderdrukken, en zij wisten waarlijk niet wat te doen: de vermetelheid van de meisjes te straffen, of ze te beloonen voor het genot dat zij smaakten Don Quichot zoo toegetakeld te zien. Ten langen leste verscheen de maagd met de schenkkan, zij kwamen gereed met het wasschen van Don Quichot, en terstond daarop veegde zij die de handdoeken droeg hem met veel beleid schoon en droogde hem af; en na gevieren tegelijkertijd een schoone diepe buiging en knieval te hebben gemaakt, wilden zij heengaan; maar de hertog die niet wilde dat Don Quichot de grap doorzag, riep de maagd met de schaal en zeide:
„Kom, wasch mij ook eens, en pas op dat u het water niet te kort schiet."
Het meisje, gevat en prompt als zij was, trad nader en hield de schaal voor den hertog als voor Don Quichot, en weldra zeepten en waschten zij hem terdege, zij droogden hem af en maakten hem schoon, en verdwenen met een diepe buiging. Eerst later werd het bekend dat de hertog gezworen had dat hij als zij hem niet hadden gewasschen als Don Quichot, de brutaliteit die zij zoo handig verbloemden door ook hem in te zeepen, zou hebben bestraft [3]).
Sancho keek aandachtig naar de ceremoniën van deze wasscherij, en zei bij zich zelf:
„God bewaar mij! Was het hier te lande maar gebruik den schildknapen den baard te wasschen als den ridders!

Want bij God en mijn ziel, hij heeft het hoognoodig, en als ze hem mij eens met het mes wilden schrapen, zou dat geen kwaad kunnen."

„Wat mompelt ge daar bij u zelf, Sancho?" vroeg de hertogin.

„Ik zeg, mevrouw," antwoordde hij, „dat ik aan de vorstelijke hoven altijd heb meegemaakt dat er als de tafel is afgenomen water voor de handen geschonken wordt, maar geen loog voor den baard; en daaruit blijkt dat het goed is lang te leven om veel te zien, al wordt er dan wel gezegd dat wie lang leeft veel euvel heeft te verduren [4]), maar het ondergaan van een waschpartij als deze is eer iets aangenaams dan iets onaangenaams."

„Maak u daar geen zorg over, vriend Sancho," zei de hertogin; „want ik zal wel maken dat mijn maagden u wasschen, en u zelfs in de waschkuip zetten als dat noodig is."

„De baard is al genoeg," antwoordde Sancho, „voorloopig althans; want wat er verder met mij zal gebeuren is in Gods hand."

„Zie toe, maestresala," sprak de hertogin, „op wat de goede Sancho wenscht, en volbreng wat hij verlangt naar de letter."

De maestresala antwoordde dat señor Sancho in alles op zijn wenken bediend zou worden, en daarop ging hij eten, en nam Sancho met zich mede, terwijl de hertog en de hertogin en Don Quichot aan tafel bleven zitten, waar zij spraken over vele en verscheidene dingen, maar alle den wapenhandel en de dolende ridderschap rakende.

De hertogin verzocht Don Quichot haar, aangezien hij wel een fabelachtig geheugen scheen te bezitten, de

schoonheid en de gelaatstrekken van vrouwe Dulcinea van El Toboso te teekenen en te beschrijven, die naar hetgeen de faam omtrent haar schoonheid verkondigde, het schoonste schepsel van de wereld en zelfs van de geheele Mancha moest zijn. Don Quichot slaakte een zucht toen hij hoorde wat de hertogin hem verzocht, en zeide:

„Indien ik mij het hart uit het lichaam kon rukken en voor uwer grandeza's oogen neerleggen, hier, op deze tafel, op een schaal, ik zou mijn tong de moeite besparen te zeggen wat men nauwelijks kan denken, want uwe Excellentie zou haar daarin geheel weerspiegeld zien; maar hoe zou ik hier stuk voor stuk en trek voor trek de schoonheden der weergalooze Dulcinea kunnen teekenen en beschrijven, een taak anderer schouders waardig dan de mijne; het is een onderneming weggelegd voor de penseelen van Parrhasius, Timanthes en Apelles en de graveerstiften van Lysippus haar op paneelen, in marmer en in brons af te malen en te graveeren, en voor de Ciceroniaansche en Demosthijnsche welsprekendheid haar te prijzen."

„Wat wil dat zeggen *Demosthijnsch*, mijnheer Don Quichot?" vroeg de hertogin. „Dat is een woord dat ik nog nimmer in mijn leven gehoord heb."

„*Demosthijnsche welsprekendheid*," antwoordde Don Quichot, „is hetzelfde als dat men zegt *welsprekendheid van Demosthenes*, zooals de *Ciceroniaansche* die van Cicero is, zij waren de twee grootste redenaars van de wereld."

„Zoo is het," zei de hertog; „en gij moet ietwat van zinnen geweest zijn om zoo iets te vragen. Doch mijnheer Don Quichot zou ons een groot genoegen doen als hij ons haar afschilderde; want al is het maar in

het vluchtige of in schets, het zal stellig zoo uitvallen dat de schoonste vrouwen haar zullen benijden."

„Dat zou het zeker," antwoordde Don Quichot, „ware haar beeld mij niet uit het geheugen gewischt door de ramp die haar kort geleden is wedervaren en die van een aard is dat ik haar liever beweende dan beschreef; want uwe grandeza's moeten weten dat ik eenige dagen geleden tot haar gaande om haar de handen te kussen en haar zegen, goedkeuring en verlof af te smeeken voor dezen derden uittocht, een andere vrouw vond dan die ik zocht: ik vond haar in betooverden staat en veranderd van prinses in boerendeern, van schoon in afzichtelijk, van engel in duivel, van welriekend in pestilent stinkende, van welsprekend in boersch, van een waardige vrouw in een spring-in-'t-veld, van licht in duisternis, om kort te gaan van Dulcinea van El Toboso in een boerenmeid uit Sayago [5])."

„God bewaar me!" zei daarop de hertog met luider stem. „Wie heeft de wereld zooveel kwaad berokkend? Wie heeft haar de schoonheid ontnomen die haar tot vreugde, de bevalligheid die haar tot vermaak en de eerbaarheid die haar tot luister diende?"

„Wie?" antwoordde Don Quichot. „Wie kan het anders zijn dan een boosaardige toovenaar van de vele afgunstige die mij achtervolgen? Van dit vervloekte ras, gezonden om de heldendaden der braven te verduisteren en te verkleinen, en de daden der verdorvenen aan het licht te brengen en te vergrooten? Toovenaars hebben mij achtervolgd, toovenaars achtervolgen mij, en toovenaars zullen mij achtervolgen tot zij mij en mijn hooge ridderdaden in den diepen afgrond der vergetelheid doen verdwijnen, en mij daar treffen en kwetsen waar zij weten dat ik het gevoeligst ben; want een dolend

ridder zijn aangebedene ontnemen beteekent hem berooven van de oogen waarmee hij ziet, van de zon die hem licht schenkt en van het voedsel waarmede hij zich sterkt. Ik heb het al vele malen gezegd en thans zeg ik het nogmaals: een dolend ridder zonder aangebedene is als een boom zonder bladeren, een gebouw zonder grondvesten, en een schaduw zonder lichaam dat schaduw werpt."

„Beter valt het niet te zeggen," sprak de hertogin; „maar toch, als wij geloof mogen hechten aan de historie van mijnheer Don Quichot die sedert kort met algemeenen bijval van het publiek het licht zag, dan kan daaruit als ik mij niet vergis worden opgemaakt dat UEd. mevrouw Dulcinea nooit heeft gezien en dat deze dame niet van deze wereld is, maar een wezen der verbeelding dat UEd. in eigen brein verwekte en baarde en versierde met al de bevalligheden en schoone deugden die u begeerde."

„Daar valt nog wel het een en ander over te zeggen," antwoordde Don Quichot. „God weet of er in deze wereld een Dulcinea bestaat of niet, en of zij al dan niet door de verbeelding geschapen is; maar dit zijn zaken waarin het onderzoek niet tot het uiterste gedreven mag worden. Ik heb mijn aangebedene niet verwekt noch gebaard, al beschouw ik haar gevoeglijkerwijze als een vrouw die eigenschappen bezit welke haar over gansch de aarde roemrucht kunnen maken, gelijk daar zijn: schoon zonder smet, waardig zonder trots, verliefd met eerbaarheid, dankbaar wijl hoffelijk, hoffelijk wijl welopgevoed, en ten slotte hooggeboren, overmits bij nobel bloed de schoonheid in hoogere mate van volmaaktheid glanst en prijkt dan bij schoonen die in eenvoud zijn geboren."

„Zeer zeker," zeide de hertog; „maar mijnheer Don Quichot veroorlove mij op te merken wat de historie die ik van zijn heldendaden heb gelezen, mij dwingt te zeggen; daaruit kan men opmaken dat als er een Dulcinea in El Toboso of elders bestaat, en zij in zoo hooge mate schoon is als UEd. ons haar schildert, zij toch wat de aanzienlijkheid van haar geslacht betreft geen gelijke is van de Oriana's, Alastrajarea's, Madásima's [6]), of anderen van dien aard, waarvan de geschiedenissen die UEd. zoo goed kent, vol zijn."

„Daarop zou ik kunnen antwoorden," sprak Don Quichot, „dat Dulcinea de dochter is harer werken, dat deugden het bloed veredelen, en dat laaggeboren deugd meer eerbied verdient dan hooggeboren ondeugd; overigens bezit Dulcinea eigenschappen die er haar toe kunnen brengen koningin te worden met schepter en kroon: de verdienste van een schoone en deugdzame vrouw is in staat grooter wonderen te verrichten, en al moge het naar den vorm niet zoo zijn, naar het wezen draagt zij nog hooger geluk in zich."

„Ik moet zeggen, mijnheer Don Quichot," sprak de hertogin, „dat UEd. in alles wat u zegt zeer behoedzaam te werk gaat, en gelijk men pleegt te zeggen, met den peilstok in de hand; maar ik zal van nu af aan gaarne gelooven en ik zal elkeen in mijn huis doen gelooven, tot mijnheer den hertog toe zoo dit noodig ware, dat er een Dulcinea van El Toboso bestaat en dat zij heden ten dage nog leeft, en schoon is, en hooggeboren, en verdient dat zulk een ridder als heer Don Quichot haar het hof maakt, hetgeen het hoogste is wat ik in haar vermag en weet te prijzen. Ik kan echter niet nalaten een gewetensbezwaar te maken en een weinig gebelgd te zijn op Sancho Panza; dit bezwaar

is dat de genoemde historie vermeldt hoe de gezegde Sancho Panza, toen hij de gezegde vrouwe Dulcinea uit UEds. naam een brief bracht, haar bezig vond een zak tarwe te wannen, en bovendien zegt hij nog dat het wintertarwe was, iets dat mij doet twijfelen aan de voornaamheid van haar geslacht."

Waarop Don Quichot antwoordde:

„Señora, uwe grandeza wete dat alles of bijkans alles wat er met mij geschiedt, de bekende grenzen der ervaring van andere dolende ridders overschrijdt, hetzij dat dit geleid worde door een ondoorgrondelijken wil van het lot, dan wel door de boosaardigheid van een naijverigen toovenaar. Het staat wel vast dat allen of den meesten dolenden ridders een bijzondere genade wedervaart: de een kan niet worden betooverd, en de ander is van zoo onverletbaar vleesch geschapen dat hij onkwetsbaar is, gelijk de roemruchte Roeland, een van de twaalf pairs van Frankrijk, van wien men verhaalt dat hij slechts kwetsbaar was aan de zool van den linkervoet, en dan nog alleen met de punt van een dikke speld, en geen enkel ander wapen; daarom hief Bernardo del Carpio, toen hij hem in Roncevaux wilde dooden en zag dat hij hem niet met een wapen kon kwetsen, hem van den grond in zijn armen en smoorde hem, op dat oogenblik den dood indachtig di en Hercules Antaeus toebracht [7]); Antaeus, dien woesten reus van wien men zeide dat hij een zoon was van de Aarde. Uit hetgeen ik hier te berde bracht, mag ik wellicht afleiden dat mij mogelijker wijze een van deze begenadigingen ten deel is gevallen; niet de onkwetsbaarheid, want de ervaring heeft mij vele malen geleerd dat ik van week en geenszins ondoordringbaar vleesch ben, en evenmin de onbetooverbaarheid, want ik heb

mij reeds opgesloten gezien in een kooi waarin geheel de wereld niet in staat zou geweest zijn mij op te sluiten, tenzij met zeer veel tooverkracht; maar nu ik mij van deze betoovering bevrijdde, mag ik wel aannemen dat er geen tweede bestaat die mij afbreuk kan doen; en vandaar dat nu deze toovenaars zien hoe zij met hun kwade praktijken op mijn persoon niets kunnen uitrichten, zij zich wreken op de dingen die ik het meest liefheb, en zij mij van het leven willen berooven door dat van Dulcinea te krenken, door wie ik leef. Daarom geloof ik dat men haar toen mijn schildknaap haar mijn boodschap bracht, in een boerendeern veranderde, bezig met zulk een nederigen arbeid als het wannen van tarwe; ik heb echter reeds gezegd dat deze tarwe geen wintertarwe was en zelfs geen gewone tarwe, maar als oostersche parelen. En om deze waarheid te bewijzen wil ik uwen hoogheden zeggen dat toen ik kort geleden door El Toboso kwam, ik de paleizen van Dulcinea niet vermocht te vinden; en terwijl Sancho mijn schildknaap haar den volgenden dag zag in haar eigen gedaante, die de schoonste ter wereld is, scheen zij mij een grove en leelijke boerendeern toe, allerminst vlot ter tale, hoewel zij toch de schranderheid in persoon is; en aangezien ik niet betooverd ben en het ook niet zijn kan, is volgens redelijke redeneering zíj degene die betooverd, beleedigd en veranderd, en herhaaldelijk van gedaante verwisseld is; in haar persoon hebben mijn vijanden zich op mij gewroken en door haar zal ik eeuwig in tranen leven, tot ik haar in haar oorspronkelijken staat mag aanschouwen.

Ik vertel u dit alles opdat niemand waarde hechte aan wat Sancho zeide over het wannen en zeven van Dul-

cinea; want als men haar voor mijn oogen veranderde, is het geen wonder dat men haar ook voor de zijne veranderde. Dulcinea is voornaam en hooggeboren, zij behoort tot de talrijke, ouderwetsche en zeer voortreffelijke geslachten van hidalgo's, die er in El Toboso bestaan [8]). En zoo haar dorp in de komende eeuwen roemrucht en vermaard zal wezen, gelijk Troje het was door Helena en Spanje door La Cava [9]), voorzeker valt dan een niet gering deel daarvan de weergalooze Dulcinea te beurt, ofschoon met beter naam en faam. Thans nog iets anders. Ik zou er uwe señoría's op willen wijzen dat Sancho Panza een van de koddigste schildknapen is die ooit dolend ridder dienden; soms is hij in zijn simpelheid zoo scherpzinnig dat het goed vermaak biedt uit te vorschen of hij simpel of scherpzinnig is: hij heeft kwade streken die hem tot schelm stempelen, en nalatigheden die slechts bevestigen dat hij een domoor is; hij twijfelt aan alles, maar hij gelooft ook alles; wanneer ik denk dat hij als dwaas in den diepsten afgrond zal neerstorten, komt hij met een paar schrandere opmerkingen uit den hoek die hem ten hemel toe verheffen. Om kort te gaan, ik zou hem niet voor een anderen schildknaap willen ruilen, al gaf men mij een stad op den koop toe; en daarom betwijfel ik of het wel goed zal zijn hem naar het gouverneurschap te zenden waarmede uwe grandeza hem begunstigd heeft, al zie ik wel een zekere bekwaamheid voor de zaak van het regeeren bij hem, want als men hem het verstand een weinig wet, zal hij het met onverschillig welk gouverneurschap even zoo wel klaarspelen als de koning met zijn tienden penning; overigens weten wij reeds uit ervaring dat er waarlijk niet zooveel bekwaamheid of studie noodig is om gouverneur

te wezen, want er zijn er hier te lande wel een honderd die nauwelijks kunnen lezen en zoo scherp op regeeren zijn als een giervalk; het voornaamste is dat zij van goeden wille zijn en ernstig streven om te slagen in alles wat zij ondernemen; want er zal altijd wel iemand te vinden zijn om hun raad te geven en hen te leiden in wat zij doen moeten, gelijk caballero's die niet gestudeerd hebben en gouverneurs zijn, vonnissen vellen met de hulp van een assessor. Ik zou hem den raad willen geven strijkgeld af te slaan en op zijn recht te staan, en andere zaakjes die ik nu nog voor mij houd, maar waarmede ik te gelegener tijd wel voor den dag kom [10]), tot nut van Sancho en ten bate van het eiland dat hij zal regeeren."

Tot zoover waren de hertog, de hertogin en Don Quichot in hun gesprek gekomen, toen zij vele stemmen en een groot tumult van menschen in het paleis hoorden, en plotseling liep Sancho de zaal binnen, geheel ontdaan, met een dweil om bij wijze van scheerdoek, en achter hem aan een talrijk gevolg van knechts, of liever gezegd keukenschelmen [11]) en ander jong volk, waarvan er een een tobbetje met water droeg, dat naar de kleur en den weinig reinen toestand te oordeelen, afwaschwater bleek te zijn; de jongen met het tobbetje liep achter hem aan en achtervolgde hem, en trachtte het hem met alle geweld onder den baard te zetten en te schuiven, terwijl een andere schelm blijk gaf hem dien te willen wasschen.

„Wat heeft dit te beteekenen, vrienden?" vroeg de hertogin. „Wat heeft dit te beteekenen? Wat wilt gij van dezen braven man? Weet gij niet dat hij tot gouverneur is gekozen?"

Waarop de schelm van een barbier antwoordde:

„Deze heer wenscht zich den baard niet te laten wasschen, zooals gebruikelijk is, en zooals men hem mijnheer den hertog en zijn meester gewasschen heeft."

„Dat wensch ik wel," antwoordde Sancho woedend; „maar dan wensch ik dat het gebeurt met schooner handdoeken en helderder zeepsop en niet met zulke smerige handen; want zooveel verschil bestaat er niet tusschen mij en mijn heer, dat ze hem met engelenwater [12]) moeten wasschen en mij met duivelszeepsop. De zeden en gewoonten in de verschillende landen en vorstelijke paleizen zijn best zoolang zij geen narigheid bezorgen; maar de manier van wasschen die zij er hier op na houden is erger dan een boetgeeselpartij. Ik heb een schoonen baard en ik heb dit soort opfrisschingen niet noodig; en hem die mij te na komt om mij te wasschen of mij ook maar een haar van het hoofd te krenken, ik bedoel van mijn baard, dien zal ik, dit met den verschuldigden eerbied gezegd, zulk een opstopper verkoopen, dat mijn vuist in zijn hersenpan geprent staat; want zulke cirimonies en inzeperijen lijken meer op gemeene streken dan vriendelijk onthaal van een gastheer."

De hertogin stikte haast van het lachen toen zij Sancho's woede zag en zijn woorden hoorde; maar het behaagde Don Quichot in het geheel niet hem zoo deerlijk toegetakeld te zien met den smerigen handdoek en te midden van al dat keukengespuis; en daarom maakte hij een diepe buiging voor het hertogelijk paar, alsof hij hun verlof vroeg om te spreken, en sprak toen met kalme stem tot het rapalje:

„Welaan, mijne heeren! Laat den knaap met rust en begeeft u daarheen vanwaar gij gekomen zijt, of elders indien ge dat begeert; want mijn schildknaap is rein

als eenig ander en die tobbetjes zijn hem even onaangenaam als kleine kruiken met nauwe halzen. Neemt mijn raad aan en laat hem met rust, want noch hij noch ik laten met ons gekscheren."

Sancho nam onmiddellijk het woord van hem over en ging voort:

„Ja, laat ze maar eens opkomen en probeeren mij een poets te spelen; ik neem het net zoo min als dat het nu nacht is! Laat ze mij maar een kam brengen, of wat ze willen: ze mogen mij den baard gerust roskammen, en als ze er iets uithalen dat niet pluis is, dan laat ik mij levend villen [13])."

Toen zeide de hertogin, nog steeds lachend:

„Sancho heeft gelijk in alles wat hij heeft gezegd, en hij zal het hebben in alles wat hij maar zeggen wil: hij is schoon genoeg, en hij behoeft zich zooals hij zegt, niet te wasschen; en als ons gebruik hem niet aanstaat, het is mij wel: een mensch zijn lust is een mensch zijn leven; overigens zijt gij, dienaren die belast zijt met het reinigen en wasschen, veel te zorgeloos en nalatig te werk gegaan, en ik mag wel zeggen te oneerbiedig, toen gij bij zulk een personage en bij zulk een baard in plaats van schalen en waterkannen van zuiver goud en uitheemsche handdoeken, houten napjes en troggen en grove gootsteendoeken hebt genomen. Maar gij zijt nu eenmaal verdorven en laaggeboren gespuis, en gij kunt niet nalaten te toonen dat gij het land hebt aan schildknapen van dolende ridders, schurken die gij zijt!"

De schelmsche dienaren, en zelfs de maestresala die met hen mee was gekomen, namen wat de hertogin zeide voor ernst op; zij ontdeden Sancho daarom van den vaatdoek dien hij op de borst had, en gingen allen

verlegen en bijna beschaamd heen en lieten hem achter; waarop Sancho, zich nu bevrijd ziende van dit, naar zijn meening, allergrootste gevaar, voor de hertogin knielde en zei:

„Van groote dames kan men groote gunsten verwachten: deze welke UEd. mij vandaag bewezen heeft, kan niet met minder vergolden worden dan met den wensch dat ik tot dolend ridder geslagen word, ten einde nooit van mijn leven te vergeten zulk een hooggeboren vrouwe te dienen. Ik ben een boer, ik heet Sancho Panza, ik ben getrouwd, ik heb kinderen en ik dien als schildknaap; indien ik uwe grandeza met een van deze dingen van dienst kan zijn, dan zal ik sneller gehoorzamen dan uwe señoría bevelen kan."

„Men kan wel zien, Sancho," antwoordde de hertogin, „dat gij hoffelijk hebt leeren zijn in de school der hoffelijkheid zelve; men kan wel zien, wil ik zeggen, dat gij opgegroeid zijt aan den boezem van mijnheer Don Quichot, die de puik der hoffelijkheid en de bloem der ceremoniën of zooals gij zegt cirimonies, moet wezen. Heil zulk een heer en zulk een knecht, de een omdat hij de leidstar der dolende ridderschap, de ander omdat hij de ster der schildknapentrouw is. Sta op, vriend Sancho; want ik zal uw hoffelijk gedrag beantwoorden door te maken dat de hertog mijn heer u zoo spoedig hij kan de belofte van het gouverneurschap nakomt."

Hiermede kwam het gesprek ten einde, Don Quichot ging zijn siësta houden, en de hertogin verzocht Sancho om, tenzij hij grooten lust had te gaan slapen, den middag met haar en haar maagden te komen doorbrengen in een zeer koele zaal. Sancho antwoordde dat hij, ofschoon hij des zomers gewoon was een uur of

vier vijf siësta te houden, dien dag om haar goedheid welgevallig te zijn met al zijn krachten zou pogen geen uur te slapen, en gehoorzamen zou aan haar bevel, waarop hij verdween. En de hertog gaf nogmaals instructies hoe men Don Quichot moest behandelen als dolend ridder, zonder een duimbreed af te wijken van den trant waarin, naar verhaald wordt, de oude ridders behandeld werden.

AANTEEKENINGEN

[1]) Deze woorden zijn een reminiscentie aan een passage uit de *Elegía Primera* van Garcilaso, die Don Quichot letterlijk had aangehaald in het Zesde Hoofdstuk van dit Tweede Deel. Zie aldaar, aanteekening 4.

[2]) „Magnífico" was een eeretitel in Aragon en Catalonië.

[3]) Een soortgelijke gebeurtenis wordt verteld door Zapata: Don Rodrigo Pimentel, graaf van Benavente haalde met een Portugeeschen gezant dezelfde grap uit, en liet ten slotte ook zich zelf den baard wasschen om zijn gast niet boos te maken. Zie Luis Zapata, *Varia Historia I*, uitgave van Dr. Ga. C. Horsman (Utrechtsche dissertatie), Amsterdam 1935, blz. 82.

[4]) Deze laatste woorden zijn twee verzen uit een oude romance over den Markies van Mantua:

„...siempre lo oy dezir,
agora veo ser verdade,
que quien larga vida viue
mucho mal ha de passare".

[5]) Over Sayago zie het Negentiende Hoofdstuk van dit Tweede Deel, aanteekening 8.

[6]) Over Oriana, zie blz. 30, aanteekeningen 10, 11 en 12 van ons Deel I en het Vijftiende Hoofdstuk van het Eerste Deel, aanteekening 9; over Madásima, het Vierentwintigste Hoofdstuk van het Eerste Deel, aanteekening 11.

Alastrajarea is een figuur uit *Florisel de Niquea*. Zij was de vrouw van Don Falanges de Astra en de moeder van Agesilao. Zij vocht met den reus die haar gemaal achtervolgde en doodde hem, waarbij zij zelf gewond werd.

[7]) Zie over hem het Eerste Hoofdstuk van het Eerste Deel, aanteekening 11.

[8]) Bij een in 1576 ingesteld onderzoek was gebleken, dat er onder de inwoners van El Tobsoso noch hidalgo's noch caballero's waren, aangezien het grootste deel van de bevolking van moorsche afstamming was.

[9]) Zie over haar het Eenenveertigste Hoofdstuk van het Eerste Deel, aanteekening 16.

[10]) Dat gebeurt inderdaad in het Tweeënveertigste en Drieënveertigste Hoofdstuk.

[11]) Onder keukenschelmen verstond men havelooze knapen, die alleen voor den kost in de keukens van voorname lieden dienden.

[12]) Dat is een reukwater van rozen, oranjebloesem, tijm en andere geuren.

[13]) Dit laat zich slecht rijmen met het vermaarde „Y aun algos!" („En zelfs ietsen!") van het Negenentwintigste Hoofdstuk van dit Tweede Deel.

DRIEËNDERTIGSTE HOOFDSTUK

OVER HET VERMAKELIJKE GESPREK DAT DE HERTOGIN EN HAAR MAAGDEN HIELDEN MET SANCHO PANZA, HETGEEN DE MOEITE WAARD IS GELEZEN EN ONTHOUDEN TE WORDEN

Hierna verhaalt de geschiedenis hoe Sancho dien middag niet sliep, maar om zijn woord gestand te doen na den eten op bezoek ging bij de hertogin, die hem verzot als zij was op zijn praatjes, naast zich plaats deed nemen op een lagen zetel, hoewel Sancho, die veel te goed wist hoe het hoorde, niet wilde gaan zitten; maar de hertogin zeide dat hij plaats moest nemen als een gouverneur en spreken als een schildknaap, daar hij wegens beide dingen den zetel van den Cid Ruy Díaz Campeador [1]) zelf verdiende. Sancho haalde de schouders op, gehoorzaamde en ging zitten, en alle maagden en dueña's van de hertogin kwamen in de diepste stilte rondom hem staan, om aandachtig te luisteren naar wat hij zeggen zou; maar de hertogin was de eerste die sprak en zeide:

,,Nu dat wij alleen zijn en niemand ons hier hoort, zou ik gaarne willen dat mijnheer de gouverneur mij verlost van zekeren twijfel dien ik koester en die bij mij gerezen is door de historie welke reeds over den grooten Don Quichot in druk verscheen. Een van de punten van twijfel is dit: als de brave Sancho Dulcinea, ik bedoel vrouwe Dulcinea van El Toboso, nooit gezien heeft en haar ook den brief van mijnheer Don Quichot niet bracht, want die bleef met het aanteekenboekje in de Sierra Morena, hoe waagde hij het dan het antwoord te verzinnen en het verhaal dat hij haar bezig vond

tarwe te wannen, terwijl dat alles leugen en bedrog is en zeer ten nadeele van den goeden naam en faam van de onvergelijkelijke Dulcinea; dit zijn dingen die al zeer kwalijk bij de hou en trouw van een goed schildknaap passen.''

Bij deze woorden kwam Sancho zonder iets te antwoorden van den zetel en liep op zijn teenen met voorover gebogen lichaam en den vinger op de lippen de gansche zaal rond, waar hij overal de deurgordijnen oplichtte; en toen hij dit gedaan had, ging hij terstond weer zitten en zei:

,,Señora, nu ik heb gezien dat niemand den luistervink speelt, behalve de aanwezigen, zal ik zonder angst en schroom antwoorden op wat mij gevraagd is en nog gevraagd kan worden; het eerste wat ik zeggen moet is dat ik voor mij mijn heer Don Quichot voor stapelgek houd, al zegt hij wel eens dingen die naar het mij, en zelfs allen die naar hem luisteren toeschijnt, zoo verstandig zijn en rechtzinnig, dat Satan zelf ze niet beter zou kunnen zeggen; maar met dat al ben ik, eerlijk en oprecht gezegd, vast overtuigd dat hij krankzinnig is. Welnu, daar ik dit nu eenmaal in het hoofd heb, durf ik hem wel dingen wijs te maken waar kop noch staart aan zit, zooals dat geval met het antwoord op den brief, en dat van een dag of zes of acht geleden, dat nog niet eens in de historie staat, namelijk dat van de betoovering van mevrouw Doña Dulcinea, van wie ik hem aan het verstand gebracht heb dat zij betooverd is, en daar steekt zoo min waarheid achter als achter de heuvels van Úbeda [2]).''

De hertogin verzocht hem haar die betoovering of poets eens te vertellen en Sancho vertelde haar alles op dezelfde wijze als het geschied was, waarmee de toe-

hoorderessen zich niet weinig vermaakten; maar met haar gesprek verder gaande, zeide de hertogin:
„Er komt mij bij wat de brave Sancho verteld heeft, toch een gewetensbezwaar voor den geest, en een stem schijnt mij in het oor te fluisteren, die zegt:
'Als Don Quichot van de Mancha dan krankzinnig, gek, en mal in het hoofd is, en Sancho Panza zijn schildknaap dat weet, maar hem desalniettemin dient en volgt en vertrouwen blijft op zijn ijdele beloften, dan moet hij toch zeer zeker nog dwazer en maller zijn dan zijn heer; en als dit is, gelijk het is, dan zal je, mevrouw de hertogin, er toch leelijk mee uitkomen als je dien Sancho Panza een eiland te regeeren geeft; want wie zich zelf niet regeeren kan, hoe zal die anderen kunnen regeeren?' "
„Bij God, mevrouw," zei Sancho, „die gemoedsbezwaren maakt u nog net op tijd; maar zegt UEd. het maar hardop, of zooals u wilt, het is waar wat u zegt: en als ik verstandig was geweest, had ik mijn heer al lang geleden in den steek moeten laten. Maar dat was nu mijn noodlot, dat was nu mijn ongeluk; ik kan niet anders; ik moet hem volgen: wij zijn van een en hetzelfde dorp; ik heb zijn brood gegeten, ik mag hem zoo graag, hij is mij dankbaar, hij gaf mij zijn ezels, en bovenal, ik ben trouw van aard; ons kan daarom niets anders scheiden dan de schop en de spade [3]). En als uwe hoogheid wenscht dat het gouverneurschap mij niet gegeven wordt, ik kan er ook buiten, en het kon wel eens wezen dat het beter voor mijn gemoedsrust was als ik het niet kreeg; want al ben ik gek, ik ken best het spreekwoord 'de mier kreeg vleugels tot haar eigen scha [4])'; en het zou ook nog wel eens kunnen zijn dat Sancho de schildknaap meer kans had in den hemel

te komen dan Sancho de gouverneur. Ze bakken het brood hier even goed als in Frankrijk, en bij nacht zijn alle katjes grauw, en ongelukkig de man die om twee uur 's middags nog nuchter is, en de een zijn maag is geen palm grooter dan die van een ander, en ze kunnen geen van beiden gevuld worden met hooi en met stroo [5]), zooals men zegt; en de vogeltjes des velds hebben God als hun voorziener en verzorger, en vier el grof laken van Cuenca verwarmen meer dan vier el fijn laken van Segovia; en als een mensch de aarde verlaat en er onderkruipt, gaat de rijke een even smal pad als de daglooner en het lijk van den paus beslaat niet meer voeten grond dan dat van den koster, al staat de een hooger dan de ander; want als we ons graf ingaan passen wij ons allen aan en maken we ons wat kleiner, of ze maken wel dat we ons aanpassen en kleiner maken, al vinden we dat nog zoo onaangenaam, en zeg dan maar goeden nacht. En ik zeg nog eens: als uwe señoría mij het eiland niet wil geven omdat ik gek ben, dan ben ik altijd nog wijs genoeg mij er niets van aan te trekken; en ik heb hooren zeggen: achter het kruis staat de duivel, en het is al geen goud wat er blinkt, en ze hebben boer Wamba weggehaald tusschen de ossen, ploegen en jukken om hem koning van Spanje te maken [6]), en Roderik van tusschen de brocaatzij, het genot en den rijkdom om hem door slangen te laten opvreten, als de verzen van de oude romances ten minste niet liegen."
„En of ze niet liegen!" zei daarop de dueña Doña Rodríguez, die een der toehoorderessen was; „want er bestaat een romance die zegt dat men koning Roderik zoo levend als hij was in een graf wierp met padden, slangen en hagedissen, en dat de koning twee dagen later met jammerende en zwakke stem uit het graf riep:

'Ach zij knagen, ach zij knagen
Waar ik het zwaarst heb gezondigd [7])';

en wat dat betreft, heeft deze heer groot gelijk wanneer hij zegt dat hij liever boer wil zijn dan koning, als hij opgevreten moet worden door allerlei slangengebroed."
De hertogin moest lachen toen zij de onnoozelheden van haar dueña hoorde, en zij kon niet nalaten zich te verbazen toen zij de redeneeringen en spreekwoorden van Sancho aanhoorde, tot wien zij zeide:
„De brave Sancho weet dat een ridder altijd tracht gestand te doen wat hij eenmaal belooft, al kost het hem het leven. De hertog, mijn heer en gemaal, is een ridder, al is hij geen dolende; en daarom zal hij zijn woord omtrent het beloofde eiland gestand doen, de afgunst en boosaardigheid der wereld ten spijt. Sancho zij goedsmoeds; want wanneer hij dit het minst verwacht, zal hij zich op den troon van zijn eiland en op dien van zijn staat zien gezeten, en hij zal zijn gouverneurschap aanvaarden, dat hij voor geen ander van driedubbel brocaat zal willen ruilen. Al wat ik hem opdraag is wel toe te zien hoe hij zijn onderdanen bestuurt, en niet te vergeten dat allen trouw en welgeboren zijn."
„Wat goed regeeren betreft," antwoordde Sancho, „u behoeft mij dat niet zoo op te dragen, want ik ben van nature goedhartig en heb medelijden met de armen; en wiens brood men eet diens woord men spreekt; en bij het teeken des kruises, zij zullen mij geen knollen voor citroenen verkoopen: ik ben een oude hond, en ik versta ieder „zoek, zoek", en ik weet als het moet wakker te blijven, ik laat mij geen loer voor de oogen draaien, want ik weet waar mij de schoen wringt: ik zeg dit maar omdat de braven bij mij een behulpzame

hand zullen vinden en in een goed blaadje zullen staan, maar de boozen zelfs geen behulpzamen voet en nog veel minder een goed blaadje. Ik denk zoo dat op het stuk van gouverneurschappen het begin het moeilijkste is, en het kan best zijn dat ik na twee weken gouverneurschap het vak op mijn duimpje ken en er meer verstand van heb dan van het landwerk, waarin ik ben grootgebracht."

„Ge hebt gelijk, Sancho," sprak de hertogin; „het verstand komt met het ambt, en bisschoppen maakt men van menschen, niet van steenen. Maar om terug te komen op het gesprek dat wij zooeven voerden over de betoovering van vrouwe Dulcinea, ik houd het voor een zekere en uitgemaakte zaak dat Sancho's gedachte om zijn meester een poets te spelen en hem wijs te maken dat de boerenmeid Dulcinea was en dat als zijn heer haar niet herkende, dit moest zijn omdat zij betooverd was, alles verzinsel is geweest van een van de toovenaars die mijnheer Don Quichot achtervolgen; want wis en waarlijk, ik weet uit goede bron dat het boerenmeisje dat op de ezelin sprong Dulcinea van El Toboso was en is, en dat de brave Sancho, al denkt hij de bedrieger te zijn, de bedrogene is; men mag aan deze waarheid evenmin twijfelen als aan de onzienlijke dingen, en señor Sancho Panza mag wel weten dat ook wij hier toovenaars hebben, die ons welgezind zijn en ons eerlijk en onopgesmukt, zonder list en bedrog, mededeelen wat er in de wereld gebeurt; Sancho kan mij gerust gelooven dat het springende boerenmeisje Dulcinea van El Toboso was en is, even betooverd als de moeder die haar baarde; maar wanneer wij dit het minst verwachten zullen wij haar in eigen gedaante zien; dan zal Sancho uit den droom geraken waarin hij leeft."

„Het kan alles best waar wezen," zei Sancho Panza, „en dan begin ik ook te gelooven aan wat mijn meester naar hij vertelt in de grot van Montesinos heeft gezien, waar hij vrouwe Dulcinea van El Toboso naar zijn zeggen zag in dezelfde dracht en kleedij waarin ik haar zooals ik zei gezien had toen ik haar voor mijn eigen pleizier betooverde; maar alles moet net andersom geweest zijn, zooals UEd. zegt, mevrouw, want van mijn armzalig verstand kan en mag men niet aannemen dat het in een oogenblik zulk listig bedrog verzon, en ik geloof ook niet dat mijn heer zoo gek is dat ik hem met mijn zwakke en poovere overredingskracht zoo iets onredelijks wijs kon maken. Maar daarom mag uwe goedheid mij nog niet voor slecht houden, mevrouw, want men mag van een botterik als ik niet verwachten dat ik tegen de gedachten en vuige listen van de allerslimste toovenaars opkan: ik heb die grap alleen verzonnen om geen ruzie met mijnheer Don Quichot te krijgen, en niet met de bedoeling hem last te bezorgen; en als het net andersom uitgepakt is, God is in den hemel, en kent de harten [8])."

„Ja, waarlijk," sprak de hertogin; „maar laat Sancho mij nu eens zeggen wat hij te vertellen weet over de grot van Montesinos, want daar zou ik gaarne iets naders van hooren."

Sancho vertelde haar daarop woord voor woord wat reeds over het bewuste avontuur is medegedeeld. Toen de hertogin dit gehoord had, zeide zij:

„Uit deze gebeurtenis kan men afleiden dat als de groote Don Quichot beweert dat hij op den weg bij El Toboso dezelfde boerendeern heeft gezien als Sancho, zij zonder twijfel Dulcinea is, en dat er hier zeer ijverige toovenaars al heel listig en eigenaardig te werk zijn gegaan."

„Net wat ik zeg," zei Sancho Panza; „en als mevrouw Dulcinea van El Toboso betooverd is, dan is dat haar zaak; en ik zal geen ruzie gaan zoeken met de vijanden van mijn meester, waarvan er heel wat moeten zijn, en kwade ook. Ik weet zeker dat wat ik zag een boerendeern was, en daarom dacht ik dat het een boerendeern was, en vond het een boerendeern; en als dat Dulcinea was, is het mijn schuld niet, en ik kan het niet helpen, en daar blijf ik bij. Ze moeten mij niet ieder oogenblik aan mijn hoofd komen zeuren: 'Sancho zei dit, Sancho zei dat, Sancho hier, en Sancho daar', alsof Sancho zoo maar de eerste de beste was en niet de eigenste Sancho Panza die al in boeken door de wereld trekt, zooals Sansón Carrasco mij verteld heeft; en hij is ten minste gebaccalauriseerd in Salamanca, en zulke menschen kunnen niet liegen, behalve wanneer zij het in hun hoofd krijgen en het hun in hun kraam te pas komt; daarom hoeft niemand ruzie met mij te maken, en aangezien ik te goeder naam en faam bekend sta, en naar ik mijn heer heb hooren zeggen, een goede naam meer waard is dan veel rijkdommen, kunnen ze mij beter in dat gouverneurschap zetten en ze zullen wonderen beleven; want wie een goed schildknaap is geweest, zal een goed gouverneur worden."
„Al wat de brave Sancho hier gezegd heeft," sprak de hertogin, „zijn Catoniaansche uitspraken, of toch minstens uitspraken naar het hart van Micael Verino, *florentibus occidit annis* [9]). Enfin, om in zijn trant te spreken, onder een schralen mantel zit vaak een machtig drinkebroer."
„Waarachtig, señora," antwoordde Sancho, „ik heb nooit van mijn leven uit kwaadaardigheid gedronken; van dorst, dat zal ik niet tegenspreken, want ik ben

geen huichelaar. Ik drink wanneer ik dorst heb, en als ik hem niet heb en ze mij iets aanbieden, om niet aanstellerig of onopgevoed te schijnen; want als een vriend een dronk op je uitbrengt, wie zijn hart is dan zoo van marmer dat hij hem geen bescheid doet? Maar al heb ik de hozen aan, ik bevuil ze niet; ook vanwege dat schildknapen van dolende ridders meestentijds water drinken, omdat zij altijd door wouden, bosschen en weiden, over bergen en steilten trekken, zonder een bedelmansbeetje wijn te vinden, al zou je er een vingerlid voor willen geven."

„Dat wil ik gaarne gelooven," antwoordde de hertogin. „En laat Sancho nu gaan rusten, want daarna kunnen wij uitvoeriger spreken en maatregelen nemen om hem, zooals hij zegt, in dat gouverneurschap te zetten."

Nogmaal kuste Sancho de hertogin de handen, en hij vroeg haar hem de gunst te bewijzen dat er goed voor zijn grauwtje gezorgd werd, want dat was het licht van zijn oogen."

„Wat voor grauwtje is dat?" vroeg de hertogin.

„Mijn ezel," antwoordde Sancho; „want om hem niet bij dien naam te noemen, noem ik hem meestal *het grauwtje;* en ik heb die dame dueña toen ik in dit kasteel binnenkwam beleefd verzocht er op te passen, maar zij schrok daar zoo van alsof ik haar gezegd had dat zij rijkelijk leelijk of oud was, terwijl het dueña's toch eigener en natuurlijker moest zijn ezels te voeren dan voor muurbloempje te spelen in de zalen van een kasteel. God bewaar me, ik ken een hidalgo van mijn dorp die het land aan die dames had!"

„Dat zal dan wel een dorper zijn geweest," zei Doña Rodríguez, de dueña; „want zoo hij een hidalgo en van edele geboorte ware, zou hij haar hemelhoog geprezen hebben."

„Kom aan," sprak de hertogin, „geen woord meer: Doña Rodríguez zwijge, mijnheer Panza moet maar kalmeeren, en het onthaal van het grauwtje kome voor mijn rekening; want daar het Sancho's hartelap is, gaat het mij boven de appels van mijn oogen."
„Als het maar goed op stal staat," antwoordde Sancho, „behoeft het niet boven de appels van uwer grandeza's oogen te gaan: dat zijn hij en ik waarachtig in het geheel niet waard, en ik zou mij nog eer met een dolk te lijf gaan dan dat ik dat goedvond; want mijn heer zegt dat men in hoffelijkheden beter een kaart te veel dan te weinig kan verspelen, maar in ezelshoffelijkheden moet men met het kompas in de hand te werk gaan en met matigheid."
„Sancho moet hem maar meenemen naar het gouverneurschap," zei de hertogin; „daar zal hij hem kunnen onthalen zooveel hij maar wil, en hem zelfs ontslaan van zijn werk."
„Als UEd. maar niet denkt, mevrouw de hertogin, dat u te veel gezegd hebt," zei Sancho; „want ik heb al wel meer dan één ezel naar gouverneurschappen zien gaan, en het zou dus heelemaal niets nieuws zijn als ik den mijnen meenam."
Sancho's woorden wekten bij de hertogin wederom een lach en een vroolijke stemming; toen zij hem had weggezonden om te gaan rusten, ging zij den hertog verslag uitbrengen over hetgeen zij met hem beleefd had. Te zamen bedachten en verzonnen zij Don Quichot een poets te spelen die er wezen mocht en goed in den ridderlijken trant viel, en beraamden zij maatregelen om die uit te voeren; en in dien trant haalden zij vele grappen met hem uit, zoo geestig en aardig dat het de beste avonturen zijn van deze schoone historie.

AANTEEKENINGEN

[1]) Zinspeling op de kostbare ivoren bank van den moorenkoning, welke de Cid bij de verovering van Valencia had buitgemaakt in 1094.
[2]) Úbeda ligt in het zuiden van Spanje, in de provincie Jaén. „Echar por los cerros de Úbeda" is nog altijd een zeer gebruikelijke uitdrukking, die men zou kunnen weergeven met afdwalen, niet bij zijn onderwerp blijven.
[3]) D. w. z. de dood. Schop en spade zijn de werktuigen van den doodgraver.
[4]) Daar zij, volgens het volksgeloof, zoodra zij vliegt door de vogels wordt opgevreten.
[5]) Zinspeling op het spreekwoord: „De paja o de heno, el pancho lleno". Zie het Derde Hoofdstuk van dit Tweede Deel, aanteekening 10.
[6]) De legende van de nederige afkomst van den gotenkoning Wamba (672—680) is reeds in de 17de eeuw weerlegd door den jezuïet Juan de Mariana in zijn *Historia de España* (l. VI, cap. XII).
[7]) Er bestaat inderdaad een romance over Spanje's laatsten gotenkoning, die begint met de woorden „Después que el rey don Rodrigo...", en waarin de koning na het verlies van zijn rijk boete gaat doen in een verlaten streek, waar een kluizenaar woont. Nadat deze God gebeden heeft hem te openbaren welke boetedoening hij zijn gast moet opleggen:

„Heeft na vragen en gebeden
God hem te verstaan gegeven
Roderik in een graf te leggen
En een slang hem mee te geven,
't Geen zou zijn ter boetedoening
Voor 't kwaad dat hij had bedreven.
Vol van vreugde heeft de kluizenaar
Naar den koning zich begeven
En hij zei den koning alles
Wat hem God had ingegeven;
Vol van vreugde deed de koning
Aanstonds wat was voorgeschreven."

De kluizenaar kwam na drie dagen zien hoe de zaken stonden; de slang had den koning nog niet aangeraakt. Maar toen hij daarna nogmaals kwam hoorde hij den vorst zeggen:

„God is doende te vergeven,
Sprak toen Roderik de koning,
Want de slang eet van mijn leven
En zij eet mij daar ter plaatse
Waar mij 't meest valt te vergeven
En die oorsprong is gebleken
Van 't groot ongeluk van mijn leven."

Het is mogelijk dat Cervantes zich de passage die hij moest aanhalen niet goed meer herinnerde, of dat hij een andere versie van de romance gekend heeft dan die welke tot ons is gekomen.
Over Roderiks zonde zie het Eenenveertigste Hoofdstuk van het Eerste Deel, aanteekening 16.
[8]) *Lucas* XVI : 15.
[9]) Dit zijn de woorden van een epigram dat Angelo Policiano schreef ter eere van Miguel Verino, een in 1483 op zeventienjarigen leeftijd gestorven dichter, in het voorwerk van diens vaak herdrukt *Liber distichorum* (Salamanca 1496), een lofdicht dat als volgt begint:

„Verinus Michael florentibus occidit annis."

VIERENDERTIGSTE HOOFDSTUK

HOE MEN IN KENNIS WERD GESTELD VAN DE WIJZE WAAROP DE WEERGALOOZE DULCINEA VAN EL TOBOSO ONTTOOVERD MOEST WORDEN, HETGEEN EEN VAN DE MEEST VERMAARDE AVONTUREN VAN DIT BOEK IS

De hertog en de hertogin schepten veel behagen in het gesprek met Don Quichot en in dat met Sancho Panza; en gesterkt in het voornemen hun een paar poetsen te spelen die eenigen schijn en schaduw van avonturen bezaten, namen zij wat Don Quichot hun reeds over de grot van Montesinos [1]) had verhaald als uitgangspunt om hem eens grootscheeps voor den gek te houden. Wat de hertogin echter het meest verbaasde, was Sancho's onnoozelheid die zoover ging dat hij in de betoovering van Dulcinea van El Toboso was gaan gelooven, terwijl hij zelf de toovenaar en de bedrieger was geweest. Na dan hunnen bedienden bevelen te hebben gegeven omtrent alles wat zij doen moesten, vroegen zij hem zes dagen later mede op de groote jacht, met zulk een stoet van jagers en drijvers als van een gekroond koning. Zij schonken Don Quichot een jachtkostuum en ook Sancho kreeg er een van het fijnste groene laken; maar Don Quichot verkoos het niet aan te trekken, zeggende dat hij weldra weer tot het zware beroep van de wapenen moest terugkeeren en geen voorraden kleedij en levensmiddelen met zich kon meevoeren. Sancho nam het pak dat men hem gaf wel aan, met de bedoeling het te verkoopen bij de eerste gelegenheid die zich voordeed.

Toen nu de lang verbeide dag was aangebroken schoot Don Quichot zijn wapenrusting aan, Sancho kleedde

zich en zocht bovenop het grauwtje gezeten, dat hij niet in den steek wilde laten al gaven ze hem een paard, zijn plaats in de schare der jagers. De hertogin verscheen schitterend uitgedost; Don Quichot, hoffelijk en voorkomend als hij was, nam den teugel van haar telganger, al wilde de hertog dat niet toestaan, en zoo bereikten zij eindelijk een bosch dat tusschen twee zeer hooge bergen was gelegen, waar nadat de posten, paden en schuilhoeken bezet waren en de jagers over verschillende plaatsen verdeeld, de jachtpartij een aanvang nam met groot tumult en gekrijsch en geschreeuw, zoodat men elkander niet verstaan kon, ook al vanwege het hondengeblaf en het geluid van de jachthoorns.
De hertogin steeg af en met een scherpe jachtspies in de vuist [2]), koos zij een plaats waar zij wist dat wilde zwijnen langs plachten te komen. De hertog en Don Quichot stegen eveneens af en kwamen aan weerszijden van haar staan; Sancho stelde zich achter alle anderen op, zonder van het grauwtje te stappen, dat hij niet in den steek dorst laten uit vrees dat hem een ongeluk mocht overkomen; en nauwelijks waren zij afgestegen en hadden zij met een groot aantal knechts hun plaats in de lijn ingenomen, of zij zagen een met tanden en slagtanden knersend en schuimbekkend geweldig groot wild zwijn op hen afkomen, opgejaagd door de honden en gevolgd door de jagers; Don Quichot kreeg het nauwelijks in het oog, of hij schoot zijn schild aan den arm, sloeg de hand aan zijn zwaard en trad naar voren om het beest te ontvangen.
Hetzelfde deed de hertog met zijn jachtspies, maar de hertogin zou allen nog vooruitgeloopen zijn als de hertog het haar niet had belet. Alleen Sancho liet toen hij het verschrikkelijke dier zag het grauwtje in den

steek en liep zoo hard hij loopen kon; maar toen hij in een hoogen steeneik trachtte te klimmen lukte dat niet; integendeel, toen hij er al half inzat en angstig een tak omklemde en worstelde om nog hooger te klimmen, was hij zoo ongelukkig en onfortuinlijk dat de tak afbrak; maar in zijn val bleef hij in de lucht hangen, vastzittend aan een stomp van den eik, en niet in staat den grond te bereiken. En toen hij zich daar zoo zag hangen en merkte dat zijn groene pak scheurde, en bedacht dat het wilde beest als het daar langs kwam het wel eens op hem voorzien kon hebben, begon hij zoo luid te schreeuwen en zoo hevig om hulp te roepen, dat ieder die hem hoorde en niet zag, dacht dat een woest gedrocht hem tusschen de kaken had. Het wilde zwijn met zijn zware slagtanden viel eindelijk, met het scherp van vele jachtsperen die hem den weg versperden doorboord; en toen Don Quichot op Sancho's noodgeschrei, waaraan hij hem reeds herkend had, het hoofd omwendde, zag hij hem aan den eik hangen met het hoofd naar beneden en het grauwtje naast hem, dat hem in zijn ongeluk niet in den steek liet; Cide Hamete zegt dat hij Sancho Panza maar zelden zag zonder het grauwtje, noch het grauwtje zonder Sancho: zoo innig waren de vriendschap en de goede trouw die zij elkander toedroegen.

Don Quichot trad nader en haakte Sancho los, die toen hij zich weer vrij en op den grond voelde, naar de scheur van zijn jagerspak keek, waar hij groot hartzeer van had, want hij dacht dat hij in het pak een erfgoed bezat. Daarop legde men het machtige wilde zwijn op een muildier, bedekte het met twijgen rozemarijn en mirtetakken, en bracht het als jachttropee naar een paar groote veldtenten die midden in het woud waren op-

geslagen, waar zij de tafels gedekt vonden en het maal gereed, zoo weelderig en rijk dat men daaraan de pracht en den luister van wie het gaf wel terdege kon zien. Sancho vertoonde de hertogin de wonden van zijn gehavend pak en zei:

„Als dit een jacht op hazen of klein gevogelte was geweest, zou mijn pak vast en zeker niet zoo leelijk toegetakeld zijn. Ik begrijp niet wat voor genoegen iemand er in kan vinden op een dier te zitten wachten dat een mensch als het hem met een slagtand te pakken heeft, het leven kan benemen: ik herinner mij een oude romance te hebben hooren zingen die luidt:

'Beren mogen u verslinden,
Als Favila, den vermaarden [3]'."

„Dat was een gotisch koning," zei Don Quichot, „die toen hij op de groote jacht was, door een beer werd verscheurd."

„Juistement," zei Sancho; „ik zou liever zien dat koningen en vorsten zich niet aan dergelijke gevaren blootstelden, vanwege een genot dat als ik het eens zeggen mag, toch niet zoo mocht heeten, want het bestaat hierin een dier te dooden dat geen enkel kwaad heeft begaan."

„Daarin vergist gij u, Sancho," antwoordde de hertog; „want de beoefening der jacht op groot wild is voor koningen en aanzienlijken nuttiger en noodzakelijker dan eenige andere. De jacht is een beeld van den oorlog met haar krijgslisten, sluwheden en hinderlagen om zonder eigen verlies den vijand letsel toe te brengen, en wie er aan deelneemt leert de felste koude en ondraaglijkste hitte te doorstaan, traagheid en slaap te verachten, het lichaam te stalen en de leden leniger te maken; kortom, het is een bezigheid die niemand tot

nadeel en velen tot vermaak strekt; en het beste is nog dat zij niet voor allen bestemd is, als andere soorten van jacht, uitgezonderd de valkenjacht, die alleen bestemd is voor koningen en groote heeren. Zoo ziet gij, Sancho, verander van meening, houd u wanneer gij gouverneur zijt met de jacht bezig, en gij zult zien dat ge er wel meer pleizier aan zult beleven."

„Dat nooit," antwoordde Sancho, „een goed gouverneur heeft iets aan zijn been en laat zijn woning niet alleen[4]). Het zou wat fraais zijn als menschen die hem spreken moesten, hem doodmoe van de reis kwamen opzoeken, en hij dan aan het pretmaken was in de bosschen! Wat zou er dan van de regeering terechtkomen? Zoo waar ik leef, heer, de jacht en dat soort tijdpasseering past eer dagdieven dan gouverneurs. Ik zal mij maar liever vermaken met op de christelijke feestdagen een kaartje te leggen, en op Zondagen wat te kegelen; want dat jagen en jakkeren past niet bij mijn aard en geweten."

„God geve dat het zoo zijn moge, Sancho," zei de hertog; „want zeggen en doen zijn twee."

„Hoe dat mag wezen," zei Sancho, „de goede betaler heeft geen last van borgen, en wie in Gods hand is vermag meer dan wie vroeg opstaat, en een mensch marcheert op zijn maag, maar niet op zijn geweten; ik wil maar zeggen dat als ik met Gods hulp eerlijk mijn plicht doe, ik vast scherper regeeren zal dan een giervalk. En anders, laat ze mij maar een vinger in den mond steken, en ze zullen zien of ik bijten kan!"

„God en al zijn heiligen mogen je vervloeken, vervloekte Sancho," zei Don Quichot, „komt er dan nooit een dag, zooals ik je al ettelijke malen gevraagd heb, dat ik je eens zonder spreekwoorden in behoorlijke en redelijke taal hoor spreken? Wat ik u smeek, uwe grandeza's,

laat dezen dwaas loopen; want hij zal u de zielen nog murw malen niet tusschen twee, maar tusschen twee duizend spreekwoorden, en zoo te pas en te onpas er bijgesleept, dat God als ik naar hem luisteren moet zijn gezondheid spare, of de mijne."
„Sancho Panza kent nog meer spreekwoorden dan de Grieksche Commandeur [5])," zei de de hertogin; „maar daarom zijn ze niet minder vanwege de beknoptheid van de uitspraken. Ik moet zeggen dat ze mij meer genoegen verschaffen dan andere, al worden die beter gebruikt en te pas gebracht."
Onder deze en dergelijke onderhoudende gesprekken lieten zij de tent achter zich voor het bosch, en met een bezoek aan eenige posten en schuilhoeken ging voor hen de dag voorbij en daalde de avond, niet zoo helder en vredig als men dat van den tijd van het jaar kon verwachten, want het was in het midden van den zomer, en de avond bracht een lichte neveligheid met zich mede, die het voornemen van het hertogelijk paar ten zeerste begunstigde; en toen na de schemering de nacht nog sneller daalde, scheen het eensklaps dat heel het bosch aan alle vier de kanten begon te branden; een groot aantal trompetten en ander krijgstuig klonk her en der en overal, alsof vele troepen ruiterij door het bosch trokken. De gloed van het vuur en het geluid der krijgshafte instrumenten verblindden en verdoofden haast oog en oor der aanwezigen, en zelfs van allen die zich in het bosch bevonden. Onmiddellijk daarop hoorde men het herhaald geroep van „lelilí" [6]), den kreet der mooren wanneer zij zich in den strijd werpen; trompetten en klaroenen klonken, trommels roffelden, het geluid van fluiten weerklonk, nagenoeg alles tegelijk, zoo zonder aflaten en zoo snel dat hij die bij het ver-

ward geluid van zooveel instrumenten het verstand niet verloor, het nimmer bezeten moest hebben. De hertog was verwonderd, de hertogin geheel buiten zich zelf, Don Quichot nieuwsgierig, Sancho Panza beefde over al zijn leden, en ten slotte schrokken zelfs zij die van de zaak af wisten er van. In hun vrees overviel hen een stilte en een postiljon die hen in het gewaad van den duivel voorbijreed, en in plaats van een posthoorn een hollen en geweldigen jachthoorn blies, die een heesch en akelig geluid liet hooren.

„Heidaar, vriend postbode," riep de hertog, „wie zijt gij, waar moet gij heen, en wat voor krijgsvolk is het dat naar het schijnt door dit bosch trekt?"

Waarop de postbode met schor en schrikwekkend stemgeluid antwoordde:

„Ik ben de duivel; ik zoek Don Quichot van de Mancha; de schare die hierheen optrekt, zijn zes troepen toovenaars die op een zegewagen de weergalooze Dulcinea van El Toboso met zich voeren. Zij komt betooverd, in gezelschap van den moedigen Franschman Montesinos om Don Quichot konde te doen hoe deze vrouwe moet worden onttooverd."

„Als gij de duivel waart, gelijk gij zegt en uw gedaante toont, zoudt gij dezen ridder Don Quichot van de Mancha reeds herkend hebben, want ge staat voor hem."

„Bij God en bij mijn geweten," antwoordde de duivel, „ik heb er niet op gelet; want ik heb zooveel dingen aan het hoofd, dat ik het voornaamste vergat waarvoor ik gekomen ben."

„Die duivel," zei Sancho, „moet een fatsoenlijk man en een goed christen zijn; want als hij dat niet was, had hij niet gezworen 'bij God en bij mijn geweten'.

Nu geloof ik toch dat er zelfs in de hel brave zielen moeten wezen."

Terstond daarop sprak de duivel, zonder af te stijgen, terwijl hij den blik op Don Quichot vestigde;

„Tot u, Ridder van de Leeuwen (ik zag u even gaarne in hun klauwen) ben ik gezonden door den rampspoedigen maar dapperen ridder Montesinos, die mij opdraagt u uit zijn naam te zeggen dat gij hem zult wachten terzelfder plaats waar ik u tref, daar hij haar die Dulcinea van El Toboso wordt genoemd medevoert, met het bevel u een zoodanig te geven als noodig is te harer onttoovering. En daar ik hier verder niets kwam doen, heb ik hier niets meer te maken: duivels als ik mogen u geleiden en goede engelen deze heerschappen."

En met die woorden blies hij op den geweldigen jachthoorn, maakte rechtsomkeert en ging heen, zonder van iemand antwoord te wachten. Opnieuw waren allen verbaasd, inzonderheid Sancho en Don Quichot: Sancho omdat men de waarheid ten spijt wilde dat Dulcinea betooverd was, Don Quichot omdat hij het niet met zich zelf eens kon worden of wat hem in de grot van Montesinos was overkomen waar was of niet. In dezen tweestrijd verdiept, sprak de hertog tot hem:

„Denkt UEd. hier te blijven, mijnheer Don Quichot?"

„En waarom niet?" antwoordde hij. „Hier zal ik blijven, onverschrokken en standvastig, al kwam gansch de hel op mij aanstormen."

„Als ik nog eens zoo een duivel zie en zoo een hoorn hoor als den vorigen, blijf ik even lief hier als in Vlaanderen," zei Sancho.

Intusschen daalde de nacht steeds dieper en begonnen er vele lichten door het bosch te zweven gelijk de vurige

dampen der aarde langs den hemel trekken, die onzen oogen verschietende sterren lijken. Ook hoorde men een schrikkelijk geluid in den trant van dat hetwelk veroorzaakt wordt door de massieve raderen die gemeenlijk de ossekarren dragen, voor wier knerpend en krakend geluid naar men zegt wolven en beren de vlucht nemen wanneer ze zich in de buurt bevinden waar zij voorbijtrekken. Bij al dit geweld voegde zich nog een ander, dat ze alle overtrof; het scheen thans waarlijk of aan alle vier de hoeken van het bosch terzelfder tijd vier gevechten of veldslagen geleverd werden, want van de eene zijde klonk het doffe gedonder van het machtig geschut; van de andere het losbranden van ontelbare musketten; het veldgeschrei klonk van nabij; en in de verte herhaalde zich het moorsche geschreeuw van „lelilí". Kortom, kornetten en trompetten, hoorns, klaroenen en serpenten, trommels, geschut, haakbussen, en bovenal het angstaanjagend geluid van de wagens vormden allen met elkander zulk een verward en zulk een huiveringwekkend geluid dat Don Quichot al zijn moed bijeen moest rapen om het te verduren; maar die van Sancho bezweek, en hij viel in zwijm tegen de rokken van de hertogin, die hem daarin opving en beval hem in aller ijl water in het gelaat te werpen. Dit geschiedde en hij kwam weer bij op het oogenblik dat er reeds een wagen met zijn knarsende raderen de plaats bereikte.

Hij werd getrokken door vier trage ossen, die alle vier behangen waren met zwarte dekkleeden; aan iederen hoorn was een groote brandende wastoorts gebonden, en boven op den wagen was een hooge zetel gemaakt, waarop een eerbiedwaardige grijsaard zat met een baard witter dan sneeuw, en zoo lang dat hij hem tot over

het middel hing, hij was gekleed in een lang gewaad van zwart lijnwaad, want aangezien de wagen vol stond met ontelbare kaarsjes kon men alles wat er op was zeer goed zien en onderscheiden. Hij werd gemend door twee schrikbarende duivels in hetzelfde lijnwaad gehuld, met zulke afstootelijk leelijke gezichten dat Sancho, toen hij ze eenmaal gezien had, de oogen sloot om ze niet nog eens te zien. Toen nu de wagen ter hoogte was van den jachtstand waar het gezelschap zich bevond, rees de eerbiedwaardige grijsaard van zijn hoogen zetel op, en sprak staande met luider stem:
„Ik ben de wijzeman Lirgandeo [7]).''
En de wagen reed voort, zonder dat hij nog een woord zeide. Achter dezen kwam er weer een in denzelfden trant, met een anderen grijsaard op een troon, die nadat hij den wagen had doen stilstaan, met niet minder ernstige stem dan de eerste zeide:
„Ik ben de wijzeman Alquife, de groote vriend van Urganda de Onherkenbare [8]).''
En ook hij reed voorbij.
Terstond daarna verscheen er wederom een wagen, en degeen die er op den troon zat was geen grijsaard als de anderen, maar een machtig gespierd manspersoon met een angstwekkend gezicht, die toen hij naderbijgekomen was, evenals de anderen opstond, en met een nog heescher en duivelscher stemgeluid sprak:
„Ik ben Arcalaus de toovenaar [9]), de doodvijand van Amadis van Gallië en heel zijn geslacht.''
En ook hij reed voorbij. Een weinig verder stonden deze drie wagens stil, het hinderlijke gekraak van hun raderen hield op, en terstond daarna hoorde men iets anders, geen rumoer, maar een geluid van liefelijke en welluidende muziek, wat Sancho bijster verheugd

maakte, want hij hield het voor een goed voorteeken; en daarom zei hij tot de hertogin, van wier zijde hij geen stap en geen tel week:
„Mevrouw, waar muziek is kan niets slechts zijn.”
„Evenmin waar licht is en helderheid,” antwoordde de hertogin.
Waarop Sancho weer zei:
„Licht geeft vuur en brandstapels helderheid, zooals een mensch kan zien aan wat er om ons heen gebeurt, en we zouden er nog wel eens bij kunnen verbranden ook; maar muziek is altijd een teeken van vreugde en jolijt.”
„Het zal blijken,” sprak Don Quichot, die dit alles gehoord had.
En dat zeide hij niet ten onrechte, gelijk uit het volgende hoofdstuk zal blijken.

AANTEEKENINGEN

[1]) Niet Don Quichot, maar Sancho Panza had het avontuur van de grot van Montesinos aan de hertogin verteld.
[2]) Het jagen op groot wild met vuurwapenen was in Spanje verboden.
[3]) Aan Francisco Rodríguez Marín komt de eer toe deze twee versregels te hebben geïndentificeerd. Ze staan in geen van de bekende romancero's, maar komen voor in een hoogst zeldzaam „pliego suelto”, dat bewaard wordt in de Biblioteca Nacional te Madrid, en den titel draagt: *Maldiciones de Salaya, hechas a vn criado suyo que se llamaua Misanco, sobre vna capa que le hurtó...* (Vervloekingen van Salaya, aan het adres van een van zijn dienaren die Misanco heette, over een mantel die deze hem ontstolen had...), en dat aanvangt met de woorden:

„Mucho quisiera apartarme
de no dezir maldiciones...

Favila, de zoon van Pelayo, werd volgens de overlevering op jacht gedood door een beer in het jaar 739.

[4]) Sancho geeft hier een variant ten beste op een Spaansch spreekwoord dat luidt: „La mujer honrada, la pierna quebrada, y en casa" (een getrouwde vrouw heeft iets aan haar been en laat haar woning niet alleen).

[5]) De „comendador griego" is Hernán Núñez de Guzmán, ook bekend onder den naam „el Pinciano", naar zijn vaderstad Valladolid, het Latijnsche Pincium, een geleerd graecus, aanvankelijk hoogleeraar aan de jonge Universiteit van Alcalá de Henares, daarna aan die van Salamanca, en commandeur van de orde van Santiago. Bij zijn dood liet hij een verzameling van ongeveer drie duizend Spaansche spreekwoorden na, die het licht zag onder den titel *Refranes, o proverbiosromance, que nue en vamente colligió y glossó el Comendador Hernán Núñez*, Salamanca 1555.

[6]) „Lelilí" of „lililí", uit het Arabisch „lâ Ilâha ill' Allâh (er bestaat geen andere godheid dan God) was inderdaad de strijdkreet van de mooren.

[7]) Zie over Lirgandeo het Drieënveertigste Hoofdstuk van het Eerste Deel, aanteekening 6.

[8]) Over Alquife zie het Eerste Hoofdstuk van het Eerste Deel, aanteekening 9 en het Vijfde Hoofdstuk van hetzelfde Deel, aanteekening 8. Over Urganda vindt men een aanteekening in ons Deel I, blz. 29.

[9]) Over den machtigen toovenaar Arcalaus, heer van het kasteel van Valderín, wien het eens gelukte zelfs Amadis van Gallië in zijn geweld te krijgen, heeft Don Quichot in eigen persoon een en ander verteld in het Vijftiende Hoofdstuk van het Eerste Deel, blz. 206.

VIJFENDERTIGSTE HOOFDSTUK

ZIJNDE HET VERVOLG VAN DE AANWIJZINGEN DIE DON QUICHOT ONTVING OMTRENT DE ONTTOOVERING VAN DULCINEA, BENEVENS ANDERE VERMELDENSWAARDIGE GEBEURTENISSEN

Op de maten der liefelijke muziek zagen zij een wagen naderen van het slag dat men zegewagens noemt; hij werd getrokken door zes grijze muildieren, die echter geheel schuilgingen in het witte linnen, en op elk daarvan zat een boeteling, eveneens in het wit gekleed, met een groote brandende kaars in de hand. De wagen was twee-, ja driemaal zoo groot als de voorafgaande, en aan de kanten en bovenop zaten nog twaalf boetelingen, zoo wit als sneeuw, allen met brandende kaarsen, een aanblik die tegelijkertijd schrik en bewondering wekte; en op een verheven troon was een nimf gezeten, gehuld in duizend sluiers van zilveren weefsel, overal glinsterend van ontelbare gouden loovertjes, die den indruk wekten dat zij zoo al niet rijk dan toch schitterend gekleed was. Haar gelaat was bedekt met een doorzichtig fijn gaas, waarvan het weefsel der stof niet belette daar doorheen het overschoone gelaat van een maagd te ontdekken, en vele kaarsen gaven alle gelegenheid haar schoonheid en leeftijd te onderscheiden, die naar het scheen niet boven de twintig en niet onder de zeventien was. Naast haar stond een gedaante tot aan de voeten gehuld in een gewaad van die welke men staatsiegewaden noemt, het hoofd bedekt met een zwarten sluier; maar toen de wagen vlak tegenover het hertogelijk paar en Don Quichot kwam stil te staan, zweeg de muziek van de schalmeien, en daarop die van de harpen en

luiten die op den wagen speelden; de gedaante met het lange gewaad verhief zich, sloeg het open, en nam den sluier van het gelaat, en voor hun oogen stond de gedaante des Doods, ontvleesd en afschrikwekkend, hetgeen Don Quichot een gevoel van afkeer bezorgde en Sancho bevreesd maakte, terwijl ook de hertog en de hertogin zekere teekenen van angst vertoonden. Zoodra deze levende Dood was opgestaan en zich had verheven, begon hij met ietwat slaperig stemgeluid en een niet al te wakkere tong als volgt te spreken:

„Ik ben Merlijn, van wien in de histories
Geschreven staat: de duivel was mijn vader,
(Een leugen die gezag kreeg door de tijden),
Vorst der magie, ja heerscher en bewaarder
Van al de wetenschap van Zoroaster [1]*),*
Vijandig aan de tijden en de eeuwen,
Die heldendaden trachten te verkleinen
Van dolende, ondenkbaar dappere ridders
Wien ik voorheen en thans zeer ben genegen.
En alhoewel de inborst van bezweerders
Van toovenaren en van heksenmeesters
Gemeenlijk norsch, hardvochtig is en spijtig,
De mijne is zacht en teeder, en welwillend
En steeds genegen wel te doen den menschen.
In een van Pluto's duistere spelonken,
Waar zich mijn geest onledig wilde houden
Met teekens en figuren te ontwerpen,
Weerklonk bedroefd de stem der weergalooze
En schoone Dulcinea del Toboso.
Aldus vernam ik, hoe zij, snood betooverd,
Veranderd was van eene edele vrouwe
In boersche deerne en dit trof mij bitter.

En mijnen geest kluisterend in de holte
Van dit afzichtelijk schrikkelijk geraamte,
Doorbladerde ik honderdduizend boeken
Van mijne duivelsche oneerbre kennis,
En kom u hier genezing mededeelen
In smart zoo groot, in ramp zoo uitgelezen.
O gij, de roem en eer van wie met mantels
Van staal en diamant zich willen kleeden,
Gij licht en fakkel, leidsman, gids en baken
Voor allen, die den loomen slaap ontvluchten,
Het nutteloos leger, en het op zich nemen
Den bovenmensch'lijk zwaren last te torsen
Der bloedige, alom gevreesde wapens!
U, dapp're ridder, wil ik openbaren,
U, dappere en wijze Don Quijote,
Die nooit zooveel u toekomt zijt geprezen,
O ster van Spanje, luister van La Mancha,
Dat om de weergalooze Dulcinea
Haar vroegere gestalte weer te geven,
't Dient te geschiên, dat Sancho, uwe schildknaap,
Op beide zijn geduchte bloote billen
Drie duizend en driehonderd geeselslagen
Zich geve, en dit wel op zulk een wijze,
Dat zij hem bitter zeer doen en doen lijden.
Daarmede zullen allen die haar onheil
Veroorzaakt hebben, in het niet verzinken.
En dat is 't doel van mijne komst, mijn heeren.

„Wel Heere mijn tijd!" riep Sancho. „Ik geef me zelf nog liever drie steken met een dolk dan drie geeselslagen, om niet te spreken van drie duizend! De duivel hale mij, wat voor een manier van onttooveren is dat! Ik zou wel eens willen weten wat mijn billen met

betooveringen te maken hebben! Bij God, als mijnheer Merlijn geen andere manier weet om mevrouw Dulcinea van el Toboso te onttooveren, dan zal zij betooverd het graf ingaan!"

„Nog eer zal ik u bij uw kraag pakken, met knoflook volgepropte Don Dorper," zei Don Quichot, „en u aan een boom vastbinden zoo naakt als uw moeder u baarde, en u geen drie duizend driehonderd maar zes duizend zeshonderd geeselslagen geven, en zoo welgemikt dat er u geen ontgaat, al rukt gij drie duizend driehonderd keeren. Geen woord meer, of ik scheur u de ziel uit het lijf."

„Zoo zal het niet baten," sprak Merlijn toen hij dit hoorde; „de geeselslagen die de brave Sancho ontvangen moet, dienen te worden gegeven uit eigen wil en niet met geweld, en in het tijdsbestek dat hem behaagt, want hem wordt geen bepaalde termijn opgelegd; maar wel wordt hem toegestaan dat indien hij zijn foltering voor de helft van deze geeseling wil afkoopen, hij kan toelaten dat een andere hand hem die toedient, al valt ze wellicht wat zwaar."

„Niet van een ander, niet van mijzelf, en niet zwaar en niet licht," zei Sancho; „geen hand aan mijn lijf! Heb ik soms vrouwe Dulcinea van El Toboso ter wereld gebracht dat mijn billen boeten moeten voor wat haar oogen misdreven? Dan moeten ze bij mijn heer en meester wezen, die een deel van haar is, en haar ieder oogenblik zijn leven, zijn ziel, en zijn stut en zijn steun noemt; laat hij zich maar voor haar geeselen en alles doen om haar te onttooveren; maar ik mij laten geeselen...? Abernuncio [2])!"

Sancho had dit nog niet gezegd of de zilveren nimf die naast den geest van Merlijn stond nam den fijnen

sluier af en ontblootte een gelaat dat allen meer dan uitgelezen schoon leek; en met mannelijke onbeschroomdheid en een niet zeer vrouwelijk stemgeluid sprak zij, het woord rechtstreeks tot Sancho richtend: „O, godverlaten schildknaap met de ziel van een zatladder, met een hart van eikenhout, en een binnenste van kiezel en vuursteen! Als men u vroeg, schurk, van een hoogen toren op den grond te springen, als men van u verlangde, vijand van het menschelijk geslacht, een dozijn padden, twee dozijn hagedissen en drie dozijn slangen op te eten, als men u overreden wilde uw vrouw en kinderen met een scherp en moorddadig kromzwaard te dooden, dan mocht het geen wonder heeten dat ge u bang en weigerachtig toondet; maar praatjes te maken over drie duizend driehonderd geeselslagen, die ieder armzalig kind van de leering iedere maand oploopt, dat wekt in alle vrome harten van wie het aanhooren verbazing, ontsteltenis en schrik; ja, het zal al degenen die het in den loop der eeuwen zullen komen te hooren ontsteld doen staan. Richt, o onzalig en hardvochtig gedierte, richt, zeg ik nogmaals, uw schichtige katuiloogen op de appels van deze mijn oogen, die vergeleken zijn met flonkerende sterren, en ge zult ze tranen zien schreien met stralen en stroomen, die groeven, voren, en paden graven op de schoone velden mijner wangen. Moge het je verteederen, sluw en boosaardig monster, dat mijn bloeiende leeftijd, die zich beweegt tusschen de tien en de twintig jaren, want ik ben negentien en nog geen twintig, verteert en verwelkt onder de schors van een ruwe boerendeerne; en als ik thans niet in dien vorm verschijn is dat een bijzondere gunst die señor Merlijn, hier aanwezig, mij heeft bewezen, enkel en alleen opdat gij verteederd

zoudt worden door mijn schoonheid; want de tranen van een bedroefde schoone doen rotsen verkeeren in watten en tijgers in schapen. Kastijd u, kastijd u, ongetemd beest, op uw dikke vel, en schud de luiheid af van dien lagen lust die u slechts aanspoort te eten en nog eens te eten, en stel de zachtheid van mijn huid, de teederheid van mijn aard en de schoonheid van mijn gelaat in vrijheid; en zoo gij niet om mijnentwil uw hart wilt vermurwen of tot eenige redelijkheid brengen, doe het dan om der wille van dien armen ridder die aan uw zijde staat: om uw meester, meen ik, wiens hart ik aanschouw, want hij heeft het dwars in de keel zitten, geen tien vingers onder de lippen, en het wacht slechts op uw ongenadig of genegen antwoord, òf om den mond uit te komen, òf om naar de maag terug te keeren."

Toen hij dit hoorde, betastte Don Quichot zich de keel, en zich tot den hertog wendend, sprak hij:

„Bij God, señor, Dulcinea heeft de waarheid gesproken: ik heb hier mijn hart dwars in de keel zitten, als een tuimelaar van een kruisboog."

„Wat zegt ge hierop, Sancho?" vroeg de hertogin.

„Ik zeg, mevrouw," antwoordde Sancho, „wat ik al gezegd heb: als het over geeselslagen gaat, abernuncio [2])."

„*Abrenuncio* moet ge zeggen, Sancho, en niet zooals gij het zegt," zei de hertog.

„Laat mij met vree, uwe grandeza," antwoordde Sancho; „want ik ben op het oogenblik niet in de stemming om op vitterijen of een paar letters meer of minder te letten; de geeselslagen die ze mij geven moeten of die ik mij geven moet hebben mij zoo van streek gemaakt dat ik niet weet wat ik zeggen of doen

moet. Maar ik zou wel eens van de señora mijn señora Doña Dulcinea van El Toboso willen weten waar zij de manier van vragen geleerd heeft die zij er op na houdt: daar komt ze mij te vragen mijn vleesch met geeselslagen te verscheuren en noemt mij ziel van een zatladder en ongetemd beest, met nog een heelen sliert leelijke namen, waar de duivel niet van terugheeft. Is mijn vleesch soms van brons, of heb ik er eenig belang bij dat zij al of niet onttooverd wordt? Heeft ze soms een mandje met schoon linnengoed, met hemden, met zakdoekjes en met schoentjes bij zich, al heb ik die niet noodig, om mij te vermurwen, in plaats van allerhande verwijten, terwijl zij toch dat bekende spreekwoord wel kent dat men hier te lande heeft, namelijk een ezel met goud is vlug door het woud, en geschenken doen rotsen splijten, en God het gebed gedaan, maar zelf met den moker slaan, en beter één vogel in de hand dan tien in de lucht?
En dan hebben wij hier mijnheer mijn meester, die mij vriendelijk de hand over het hoofd behoorde te strijken en te streelen tot ik zoo zacht als wol en gekaarde katoen werd; en hij zegt dat hij mij als hij me te pakken krijgt, naakt aan een boom zal binden en me het aantal geeselslagen nog zal verdubbelen. Die teerhartige heerschappen mochten wel eens bedenken dat ze niet enkel verlangen dat een schildknaap zich geeselt, maar een gouverneur; en zooals men wel zegt: dat doet de deur dicht. Laat ze ook maar eens leeren, de duivel zal ze halen, laat ze ook maar eens leeren, hoe ze vragen moeten en bedelen, en zich onderdanig gedragen; want niet alle tijden zijn gelijk, en een mensch is niet altijd goedgeluimd! Ik barst op het oogenblik van verdriet omdat ik zie dat mijn groene pak stuk is, en dan komen

zij me vragen mij uit eigen vrijen wil te geeselen, terwijl ik daar evenveel voor voel als om hoofdman van de indianen te worden!"

„Wel, vriend Sancho," zei de hertog, „waarlijk, als uw gemoed niet nog weeker wordt dan een rijpe vijg, moogt ge het gouverneurschap niet aanvaarden. Het zou wat fraais zijn als ik mijn eilanders een wreeden gouverneur met een steenen hart zond, die niet bezwijkt voor tranen van bedroefde maagden noch voor smeekbeden van verstandige, gezaghebbende en oude toovenaars en wijzen! Kort en goed, Sancho, òf ge moet u zelf geeselen of u laten geeselen, òf ge wordt geen gouverneur."

„Heer," antwoordde Sancho, „kan ik geen twee dagen den tijd krijgen om eens na te denken wat het beste voor mij is?"

„Neen, zekerlijk niet," sprak Merlijn. „Hier op dit oogenblik en op deze plaats dient er te worden besloten wat in deze zaak gedaan moet worden: òf Dulcinea zal terugkeeren naar de grot van Montesinos en tot haar vroegeren staat van boerendeerne, òf wel zij zal in den toestand waarin zij verkeert naar de Elyzeesche velden worden overgebracht, waar zij moet wachten tot het getal der geeselslagen zal zijn volgemaakt."

„Kom aan, brave Sancho," zeide de hertogin, „vat moed en toon u dankbaar voor het brood dat ge van mijnheer Don Quichot hebt gegeten, wien wij allen ter wille en aangenaam moeten zijn wegens zijn voortreffelijk karakter en vanwege zijn hooge ridderdaden! Geef het jawoord op dezen eisch tot kastijding vriend, laat den duivel naar den duivel loopen en laat den angst aan de lafaards over; een dapper hart breekt het ongeluk, gelijk gij wel weet."

Sancho antwoordde op deze woorden met iets dat niets ter zake deed, hij wendde zich tot Merlijn en vroeg: „Zegt UEd. mij eens, heer Merlijn: toen de duivelkoerier hier kwam, bracht hij mijn meester een boodschap van heer Montesinos en droeg hem uit diens naam op hem hier te wachten, omdat hij hier bevel zou komen geven hoe señora Doña Dulcinea van El Toboso onttooverd moest worden, maar tot nog toe hebben wij Montesinos noch zijns gelijken gezien."
Merlijn gaf daarop ten antwoord:
„De duivel, vriend Sancho, is een domoor en een onhandige lomperd: ik heb hem uitgezonden om uw meester te zoeken, niet met een boodschap van Montesinos maar van mij; want Montesinos zit nog steeds in zijn grot en verbeidt er, of liever gezegd, verwacht er zijn onttoovering, die thans op een oor na gevild is. Indien hij u iets schuldig is of gij iets met hem hebt te verhandelen, zal ik hem u hier brengen en hem voeren waar het u maar behaagt. Maar stem thans toe in het jawoord op dezen eisch tot boetedoening, zoowel voor uw ziel als voor uw lichaam: voor uw ziel, vanwege de christelijke naastenliefde waarmede ge ze zult bedrijven; voor uw lichaam, omdat ik weet dat gij sanguinisch van complexie zijt, en het u geen kwaad zal kunnen doen als men u een weinig bloed laat."
„Er zijn wel machtig veel dokters in de wereld: er zijn zelfs toovenaars die dokteren," gaf Sancho ten antwoord; „maar als iedereen het mij zegt, zeg ik, al zie ik het mij nog niet doen, dat ik er in berust mij de drie duizend driehonderd geeselslagen te geven, op voorwaarde dat ik ze mij mag geven wanneer ik dat wil, zonder dat er dagen of tijden worden vastgesteld; en ik zal probeeren zoo spoedig mogelijk van de schuld

af te komen, opdat de wereld van de schoonheid van mevrouw Doña Dulcinea van El Toboso kan genieten: want het schijnt dat zij, net anders dan wat ik er van dacht, werkelijk mooi is. Dan is er nog een voorwaarde, namelijk dat ik me niet behoef te geeselen tot bloedens toe; en als er bijgeval slagen bij zijn die geen vlieg kwaad doen, dan moeten die toch meegeteld worden. Item, dat als ik mij in het aantal mocht verrekenen, mijnheer Merlijn, die toch alles weet, den tel moet bijhouden en mij waarschuwen als er te kort of te veel zijn."

„Als er te veel zijn, is er geen waarschuwing noodig," antwoordde Merlijn; „want zoodra gij het volle aantal bereikt, zal vrouwe Dulcinea op hetzelfde oogenblik onttooverd zijn en hoogst erkentelijk den braven Sancho komen bezoeken om hem dank te zeggen, en zelfs te beloonen voor de goede daad. Gij behoeft u dus geen gewetensbezwaren te maken dat de verrekening niet klopt, en de Hemel verhoede dat ik iemand bedrieg, al ware het slechts in een haar op het hoofd."

„In Godsnaam dan maar!" zei Sancho. „Ik berust in mijn ongeluk; ik bedoel dat ik de boetedoening aanvaard op de genoemde voorwaarden."

Nauwelijks had Sancho deze laatste woorden gesproken, of de muziek der schalmeien klonk opnieuw en opnieuw werden ontelbare haakbussen afgeschoten, en Don Quichot viel Sancho om den hals en kuste hem duizendmaal op het voorhoofd en op de wangen. De hertogin en de hertog en alle omstanders gaven van hun uiterste tevredenheid blijk, de wagen begon zich weer in beweging te zetten, en toen de schoone Dulcinea voorbijreed neeg zij het hoofd voor het hertogelijk paar en maakte een diepe buiging voor Sancho.

En toen verscheen ook ijlings de dageraad, vol

blijdschap en lachend; het gebloemte des velds richtte zich op en stak de hoofdjes omhoog, en het vloeibaar kristal der kleine beken dat murmelde tusschen de witte en grijze kiezelsteentjes ging zijn schatting brengen aan de groote rivieren die het verbeidden. De vroolijke aarde, de heldere hemel, de frissche wind, het klinkklare licht, elk voor zich en alle te zamen verkondigden dat de dag die den dageraad op de slippen trad, kalm en helder zou zijn. En het hertogelijk paar, voldaan over de jacht en het gelukkig verloop en slagen van hun plan, keerde naar het kasteel terug, met het voornemen hun grappen nog voort te zetten; want er was voor hen geen ernst die hun meer vreugde kon verschaffen.

AANTEEKENINGEN

[1]) Zie over Zoroaster het Zevenenveertigste Hoofdstuk van het Eerste Deel, aanteekening 1.

[2]) Verhaspeling van het Latijnsche „abrenuntio", van het Eerste Deel, dat in het Spaansch gebezigd wordt om te kennen te geven: daar dank ik feestelijk voor.

INHOUD

TWEEDE DEEL

Blz.

OPDRACHT AAN DEN GRAAF VAN LEMOS . . . 7

VOORREDE AAN DEN LEZER 10

EERSTE HOOFDSTUK. Over hetgeen de pastoor en de barbier met Don Quichot aangaande zijn ziekte bespraken 17

TWEEDE HOOFDSTUK. Hetwelk handelt over de geweldige woordenwisseling die Sancho Panza had met het nichtje en de huishoudster van Don Quichot, benevens andere vermakelijke aangelegenheden 36

DERDE HOOFDSTUK. Over het vermakelijk gesprek dat gehouden werd tusschen Don Quichot, Sancho Panza en den baccalaureus Sansón Carrasco 44

VIERDE HOOFDSTUK. Waarin Sancho Panza den baccalaureus Sansón Carrasco bescheid geeft op zijn vragen en achterdochtigheden, benevens andere gebeurtenissen waard vernomen en verhaald te worden 57

VIJFDE HOOFDSTUK. Over het verstandig en dwaas gesprek dat gehouden werd tusschen Sancho Panza en zijn vrouw Teresa Panza, benevens andere gebeurtenissen een heuglijke gedachtenis waardig 66

ZESDE HOOFDSTUK. Over wat er passeerde tusschen Don Quichot, zijn nicht en zijn huishoudster, hetwelk een van de belangrijkste hoofdstukken is van de gansche historie . . 77

Blz.

ZEVENDE HOOFDSTUK. Over hetgeen Don Quichot verhandelde met zijn schildknaap, benevens andere hoogst vermaarde gebeurtenissen . . 86
ACHTSTE HOOFDSTUK. Waarin verhaald wordt wat Don Quichot overkwam toen hij zijn aangebedene Dulcinea van El Toboso wilde bezoeken 97
NEGENDE HOOFDSTUK. Waarin verhaald wordt hetgeen men er in zal ervaren 111
TIENDE HOOFDSTUK. Waarin wordt verhaald welke listigheden Sancho verzon om vrouwe Dulcinea te betooveren, benevens andere even lachwekkende als ware gebeurtenissen . . . 118
ELFDE HOOFDSTUK. Over het vreemde avontuur dat den stoutmoedigen Don Quichot overkwam met de kar of den wagen van „Las Cortes de la Muerte" 132
TWAALFDE HOOFDSTUK. Over het zonderlinge avontuur dat den onverschrokken Don Quichot overkwam met den dapperen Ridder van de Spiegels 142
DERTIENDE HOOFDSTUK. Waarin het avontuur van den Ridder van het Bosch zijn vervolg vindt, te zamen met het wijs, oorspronkelijk en vreedzaam gesprek dat de beide schildknapen voerden 153
VEERTIENDE HOOFDSTUK. Waarin het avontuur met den Ridder van het Bosch wordt voortgezet 163
VIJFTIENDE HOOFDSTUK. Waarin verhaald en bekend gemaakt wordt wie de Ridder van de Spiegels en zijn schildknaap waren 180

Blz.

ZESTIENDE HOOFDSTUK. Over hetgeen Don Quichot overkwam met een verstandig heer uit de Mancha 184
ZEVENTIENDE HOOFDSTUK. Waarin het hoogste en uiterste wordt getoond dat Don Quichots ongehoorde moed bereikte en vermocht te bereiken, benevens het gelukkig ten einde gebrachte avontuur van de leeuwen 199
ACHTTIENDE HOOFDSTUK. Over hetgeen Don Quichot overkwam in het kasteel of huis van den Ridder met den groenen mantel, en andere zonderlinge zaken 215
NEGENTIENDE HOOFDSTUK. Waarin het avontuur wordt verteld van den verliefden herder, benevens andere waarlijk vermakelijke gebeurtenissen 229
TWINTIGSTE HOOFDSTUK. Waarin de bruiloft van den rijken Camacho en de geschiedenis van den armen Basilio verhaald worden 241
EENENTWINTIGSTE HOOFDSTUK. Waarin het vervolg van de bruiloft van Camacho verhaald wordt, mitsgaders andere genoeglijke gebeurtenissen. 255
TWEEËNTWINTIGSTE HOOFDSTUK. Waarin verslag wordt gedaan over het groote avontuur van de grot van Montesinos, in het hart van de Mancha, hetwelk de dappere Don Quichot van de Mancha tot een gelukkig einde bracht 265
DRIEËNTWINTIGSTE HOOFDSTUK. Over de wonderbaarlijke zaken welke de onverbeterlijke Don Quichot verhaalde te hebben gezien in

Blz.

de diepe grot van Montesinos, en derwelker grootheid en buitensporigheid oorzaak is dat dit avontuur als apocrief wordt beschouwd 279

VIERENTWINTIGSTE HOOFDSTUK. Waarin duizend beuzelarijen worden verteld, even weinig ter zake dienende als noodzakelijk voor het recht begrip deze schooner geschiedenis 297

VIJFENTWINTIGSTE HOOFDSTUK. Waarin het avontuur van het gebalk en het kluchtige verhaal van den poppenkastvertooner wordt beschreven, benevens de gedenkwaardige waarzeggerijen van den waarzeggenden aap 308

ZESENTWINTIGSTE HOOFDSTUK. Waarin het kluchtig avontuur met den poppenkastvertooner vervolgd wordt, benevens andere waarlijk niet onvermakelijke zaken 323

ZEVENENTWINTIGSTE HOOFDSTUK. Waarin wordt verhaald wie meester Pedro en zijn aap waren, benevens het kwaad fortuin dat Don Quichot had in het avontuur van het balken, dat hij niet volbracht zooals hij wel gewenscht en gewild had 338

ACHTENTWINTIGSTE HOOFDSTUK. Over de dingen waarvan Benengeli zegt dat hij die ze leest ze zal begrijpen, als hij ze goed leest 350

NEGENENTWINTIGSTE HOOFDSTUK. Over het vermaarde avontuur met de betooverde schuit 358

DERTIGSTE HOOFDSTUK. Over wat Don Quichot overkwam met een schoone jageres 368

EENENDERTIGSTE HOOFDSTUK. Gaande over vele en gewichtige zaken 376

Blz.

TWEEËNDERTIGSTE HOOFDSTUK. Over het antwoord dat Don Quichot zijn berisper gaf, benevens andere zwaarwichtige en vermakelijke gebeurtenissen 390

DRIEËNDERTIGSTE HOOFDSTUK. Over het vermakelijke gesprek dat de hertogin en haar maagden hielden met Sancho Panza, hetgeen de moeite waard is gelezen en onthouden te worden . 412

VIERENDERTIGSTE HOOFDSTUK. Hoe men in kennis werd gesteld van de wijze waarop de weergalooze Dulcinea van El Toboso onttooverd moest worden, hetgeen een van de meest vermaarde avonturen van dit boek is 424

VIJFENDERTIGSTE HOOFDSTUK. Zijnde het vervolg van de aanwijzingen die Don Quichot ontving omtrent de onttoovering van Dulcinea, benevens andere vermeldenswaardige gebeurtenissen 436